VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

RAŠTAI

12-ASIS TOMAS

ANTRA KNYGA

LITERATŪROS ISTORIJA

Lietuvių
literatūros ir
tautosakos
institutas

VILNIUS 2013

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

RAŠTAI

TRYLIKA TOMŲ

Lietuvių
literatūros ir
tautosakos
institutas

VILNIUS 2013

UDK 821.172(081.1)
Mi-156

Parengė ir paaiškinimus parašė
Ilona Čiužauskaitė
Jonas Šlekys

Dailininkas
Vytautas Valius

Leidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013
© Sudarymas, paaiškinimai, Ilona Čiužauskaitė, Jonas Šlekys, 2013

ISBN 978-609-425-120-7 (12 tomas)
ISBN 5-415-004971-1 (bendras)

STRAIPSNIAI
ANOTACIJOS
ATSILIEPIMAI
PRANEŠIMAI

Maironis

(25 metų literatiškojo darbo paminėjimas)

„Kaip kankliai be stygų, tauta be poetų“ sako dainius[1]. Bet tų žodžių jau, ačiū Dievui, negalime taikinti prie savęs. Ne nuo šiandien jau skamba tie mūsų tautos kankliai, ne nuo šiandien jie kelia iš miego nuvargintus tėvynės sūnus. O garsiausia ir kartu jautriausia tų paslaptingųjų tautos-kanklių styga yra, be abejo, Maironis. Štai jau ketvirta dalis amžiaus praėjo nuo to laiko, kuomet suskambėjo Lietuvos padangėj pirmų jo dainų aidas. Ir toliau vis gimė ir gema naujos, nors ir senosios nemiršta. Ir nemirs niekados. Laikui bėgant jos dar labjau įaugs į tautos dvasią ir sulaukęs geresnių laikų lietuvis su pamėgimu skaitys jausmingas Maironio dainas, atmins pirmuosius atgimimo laikus ir su pagarba nulenks galvą prieš tų dienų kovotojus didvyrius, kurie dirbdami tėvynei skundžiasi Maironio lūpomis:

Terp vargų, sopulių, be rasos ir žvaigždės,
Musų mėlinos akys apteko kraujais;[2]
(Pav. B. 40)

O dainius išreiškęs tuos skundus, troškimus ir stiprinęs kovotojų dvasią bus gerbiamas kaipo „atgimimo dainius“, „geresnių laikų pranašas“. Ir neišsipildys tie kartūs poeto žodžiai:

Išnyksiu, kaip dumas išblaškomas vėjo,
Ir niekas manės neminės![3]
(P. B. 33)

Šįmet sueina 25 metai Maironio veikimo mūsų raštijoje ir šiandien jau galime pasidžiaugti to darbo vaisiais. Per tą laiką yra išėję iš spaudos šie jo veikalai: du eilių rinkiniu „Pavasario Balsai" ir „Smulkmenos" (prie „Raseinių Magdės"), libreto „Kur išganymas", poemos „Jaunoji Lietuva", „Raseinių Magdė" ir lenkiškai, bet lietuviškoje pakraipoje parašyta, „Z nad Biruty". Ketvirtoji Maironio poema „Mūsų vargai" dar tik leidžiama. Be to, proza Maironis yra parašęs „Lietuvos Istoriją" su „Trumpa lietuvių rašliavos apžvalga" ir lotynų kalba teologijos traktatą „De justitia et jure".

Pirmosios Maironio eilės vardu „Daina apie senovę" buvo išspausdintos užsienyje leidžiamojo laikraščio „Apžvalgos" 5№, 1891 metų. Be „Apžvalgos"[4] po spaudos atgavimo duodavo savo eiles į Peterburge ėjusį „Lietuvių Laikraštį"[5], „Draugiją"[6] ir dabar į „Vaivorykštę"[7].

Labiausiai išsiplatinę yra „Pavasario Balsai". Jau 1905 metais išėjo trečia to rinkinio laida. Taigi ir nenuostabu, kad Maironio vardas yra žinomas kiekvienam šiek tiek prasilavinusiam lietuviui. Bet norint arčiau pažinti poetą, neužtenka kartą perskaityti jo veikalus, neužtenka net vienas kitas eiles atmintinai išmokti, bet reikia jį skaityti sąmoningai, ieškoti logikos ryšių tarp atskirų dalykų, sekti mintis, grupuoti jas, žodžiu – norint geriau suprasti autorių, reikia jį studijuoti. Deja, tokiu Maironio pažinimu pas mus retai kuris tegalėtų pasigirti. Ypač šiais laikais mūsų visuomenė maž tesiinteresuoja dailiosios raštijos veikalais. Jai daugiau rūpi politika.

Šiuo savo rašiniu aš ir norėčiau atkreipti draugų bei draugių domą į gerbiamojo mūsų poeto veikalus ir paskatinti kiek atidžiau juos panagrinėti. Esu įsitikinęs, kad kiekvienas, kuris tai padarys, atras ne tik malonų estetišką pasigėrėjimą, bet ir daug gilių minčių, išlavins dailės skonį, įgaus pasišventimo ir energijos dirbti ateičiai. Tuo būdu mes geriausiai paminėsime taip brangias gerbiamojo dainiaus sukaktuves.

* * *

Poezija, kaip žinoma, dalinasi į tris didelius skyrius: lyriškąjį, epiškąjį ir dramatiškąjį. Sulig šio padalinimo skiriasi ir poetai, žiūrint kuris iš viršminėtųjų trijų elementų ima viršų jų tveryboje. Maironis yra rašęs visose trijose poezijos šakose. Tačiau paskaitę jo tvarinius, nemąstę pasakysime, kad Maironis yra lyrikas. Gilus iš širdies einąs jausmas tryška kone iš kiekvienos jo poezijos eilutės. Visuose jo tvariniuose jauti autoriaus asmenį. Net gamtos aprašymuose žymu poeto ūpas; tas, ką lenkai pavadintų „nastrój". Užtat jo piešiami paveikslai ne vien stato prieš akis gyvus gamtos vaizdus, bet kartu gimdo mintį, žadina jausmą.

Skaitydami Maironio poeziją pastebėsime dvi kaip ir giji, apie kurias pinasi visi jo poetiškojo vainiko žiedai. Tomis gijomis yra meilė ir skausmas. Iš tų dviejų šaltinių trykšta visos poeto mintys, visi jausmai. Meilė ir skausmas pagimdė Maironį.

Dainius giliai myli savo išrinktąją, bet ir kenčia kartu:

Jau niekas tavės teip giliai nemylės,
Kaip tavo jausmingas poėta!

Nieks skausmo jau tiek niekados nekentės,
Kiek jis dėl tavės, numylėta![8]
(P. B. 3)

kaip ir „moto“ rašo jis ant pirmo savo poezijos lapo. O tąja poeto mylimąja yra tėvynė. Ne turtais, ne grože pavergė ji dainiaus širdį, bet „stačia savo skausmų gilybe“. Ji įkvėpė poetą:

Tada tai jo gema pirmoji giesmė
Liudnesnė už girių užimą,
Nes švieti tu jam, lyg iš augšto žvaigždė,
Ir šventą neši įkvėpimą.
(P. B. 4)

Bet ne vien už tėvynę dainius kenčia. Asmeniški, vien jam žinomi smūgiai ne kartą sužeidė poeto širdį; vienas ypač buvo skaudus:

„Sudieu“ – tiek kartų begirdėjau
Gal iš krutinės nešaltos;
Bet vieno, vieno negalėjau
Ligšiol užmiršti niekados...[9]
(Smulkmen. 47)

Ko negalėjo užmiršti, poetas aiškiau nepasako. Ir nors

Nebuvo žodžių, nei dejonės
Nebiro ašaros, oi ne!

bet skausmas buvo didelis, nes

..... *pasaulis ir jo žmonės*
Išrodė kaip sapnų sapne.
(Sm. 47)

Nuo to laiko persimainė dainius ir visi jį paliko:

.... *nuo tų metų man ant veido*
Nevieši rytmečio juokai;
Draugai stebėdamos apleido,
Ir bėgo nuo manės vaikai.
(Ibid. 48)

Taip visų apleistas dainius ima „aukso lyrą" ir būriai žmonių apstoję klauso jo skausmo dainos:

Tada, paėmęs aukso lyrą,
Pagundžiau jos stygų aidus;
Buriai, apstoję skausmo vyrą,
„Poėtas, tarė, gan graudus".
(Ibid.)

Žmogaus gyvenimas tai kaip vilnis audringose jūrėse. Kiekvienas pažvelgęs į savo praleistas dienas gali pasakyti:

Mažai linksmybės čia ant žemės,
Daug verksmo, skausmo ir kančios;
Retai dangus, plačiai užtemęs,
Prašvinta ant našlės – galvos.[10]
(P. B. 22)

Tuom labiau poetas, kuris visuomet dar daugiau kenčia. Taigi ir Maironio gyvenimas ne rožėmis klojas; tarsi netekęs kantrybės jisai šaukia:

Negana mano sielą verpetai
Benešiojo ir daužė keliais?
Ar ant veido daug ženklinę metai
Bent jau kartą nurimti neleis?[11]
(Sm. 62)

O buvo laikai, kuomet dainius pats prašė vien audrų, karionių:

Sapnų be kančios ir ramumo saldaus
Teip trokšta ir ješko sau žmonės;
O man tie šešėliai širdies neprigaus:
Prašau vien tik skausmų, karionės.[12]
(P. B. 51)

Tada tai jaunimo būryje

Nuo skaisčiu idėalų, nuo saldaus įkvėpimo
Švietė mums iš akių spinduliai.[13]
(P. B. 62)

Pasakoja dainius. Bet gyvenimas apvylė; idealai pasirodė netikri.

Ko ješkojo širdis, neatrado,
Nors betrokšti vargiai dovanos!..

Nepasotinęs amžino bado,
Jį tik pridengiau rubais šalnos!..[14]
(Sm. 62)

Gi

... Ant žemės ieškot idealo,
Tai vien troškulį kęsti Tantalo.[15]
(Sm. 69)

Nes žemės idealai yra per žemi. Galutinai jie niekados nepatenkins žmogaus dvasios. Kartą atsiekti jau jie ne idealai; jau kitų ieško širdis. Tikras idealas yra neatsiekiamas. Taigi ir dainius pagalios vien prie Dievo kreipiasi:

Nes jis vienas yra

..... *nemeluota gražybė,*
Kurs amžiais be vakaro švies![16]
(P. B. 40)

Toks tai vidujinis poeto gyvenimas. Žmonėms, žinoma, jis nesuprantamas, nes jie nemato jo vidaus, o orutinės žymės yra netikros:

Žmonės spėja iš veido skaistaus,
Buk man rožėmis klojas takai;
Jiems nematoma mano vidaus,
Na, ... ir laimės pavydžia vaikai.[17]
(Sm. 68)

Nelinksmas dainiaus gyvenimas; – nelinksmai jis nei dainuoja; o matydamas suvargusius, prispaustus savo brolius, jis sakosi nė negalįs kitaip dainuoti:

Nelaisvėj' gimę, nuskurdę žmonės,
Varguos' sulinkę žemai!
Kad jums beveržias tik vien dejonės,
Nejau giedosiu linksmai?
(Jaun. Liet. 141)

Bet yra dar viena ir visų svarbiausia to priežastis; ji nuo nieko nepriklauso; ji glūdi giliausiose poeto sielos gelmėse. Pats vidujinis gyvenimas nuo jos yra prigulmingas. Nors ir tikriausią laimę dainius apie save regėtų, nors ir niekas nebūtų sužeidęs jo širdies, jis vis tiek kęstų, vis tiek liūdnai dainuotų. O tąja priežasčia yra tie „neapriboti troškimai", ta „nesoti dvasia", kuriai niekados nieko negana:

Tavo norams negana niekados;
Negana valandos dabartinės;
Gaila tau vakarykščios dienos,
Gaila tau praeitos ir kančios,
Ir, kaip marės, troškimai krutinės
Vis siubuoja, siubuot nenustos![18]
(P. B. 48)

Poetas kartais norėtų atsiskirti nuo žmonių, nejausti gyvenimo, užsidaryti vien savyje. Bet jis žino, kad tuo nenuramins savo dvasios.

Kartais gundo nekantrųs balsai
Nuo žmonių užrakinus duris,
Negirdėti, nejausti visai
Ir ant visko užmerkti akis!..
Bet nors trukšmas už kalnų paliktų,
Argi norai pertai beužmigtų?[19]
(Sm. 69)

Kas gi sukelia tuos norus-troškimus, poetas sakosi pats nežinąs:

Kas tas paslaptis suprastu,
Kad krūtinę teip kilnoja?
Kas atsakymą atrastu,
Ko ji trokšta? Ko vaitoja?[20]
(P. B. 43)

Vienas Dievas supranta dainiaus širdį ir tik Jis galėtų ją nuraminti.

Augščiausi! davei širdį man begalinę;
Ją vienas suprasti gali,
Tu vienas gali atgaivinti krutinę,
Kad kryžkeleis žuna pati.[21]
(P. B. 40)

Bet nuramins ją tiktai

Draugės vienos –
Grabo sienos,
Smeltini kapai.[22]
(Sm. 56)

Pažinę poeto sielą ir priežastis, kurių dėlei jis tapo „skausmo vyru“, atversime kitą jo poezijos lapą ir pažiūrėkime, kokie dainiaus santykiai su jo „numylėtąją tėvyne“ ir su viešu kasdieniniu gyvenimu.

* * *

Didesnę savo poezijos dalį Maironis yra parašęs pirmaisiais Lietuvos atgimimo laikais. Jisai buvo vienu iš pirmųjų to atgimimo pionierių.

Šiandien mes džiaugiamės, kad tėvynė jau pabudo iš taip ilgo miego letargo, kad kiekvienas, kas tik nori, gali viešai dirbti jos naudai. Jau vis rečiau mes atmename pirmuosius kruvinus aušros spindulius ir milžiniškus to laiko karžygių darbus. Gerai pasakė poetas:

Jei po amžių kadą skaudųs pančiai nukris,
Ir vaikams užtekės nusiblaivęs dangus,
Mūsų kovos ir kančios, be ryto naktis
Dėl jų nesuprantamos bus.[23]
(P. B. 40)

O tų kovų tikrai būta smarkių.

Tarp vargų, sopulių, be rasos ir žvaigždės,
Mūsų mėlynos akys apteko kraujais;
(Ibid.)

Skundžiasi dainius. Ir nenuostabu: juk kovotojų buvo vos maža saujelė, o visokių priešų – nesuskaitomos gaujos.

Bet kas skaudžiausia, kad nei savieji nesuprato kovotojų pasišventimo ir sutiko juos ne kaipo tėvynės gelbėtojus, bet kaipo jos priešus:

Tikėjos prikelti kapus Gedimino
Ir kalbą senovės gadynės;
Užtai litvomanais visi išvadino
Ir net piktadėjais tėvynės.
(J. L. 96)

O toji tėvynė iš tiesų buvo apverktiname stovyje:

Ją žudo liga, o gydyklos užgintos
Nuodus vien begalima gerti!
Švenčiausios teisybės ir tiesos pamintos.
Vien leista žaizdas jai atverti.
(Ibid.)

Taigi nors tiek vargo, vienok

..... *ant to*
Europoj nei šuo neužkauks.
(J. L. 98)

Ir tai baigiantis 19 amžiui, civilizacijos bei kultūros klestėjime! Visa tai matydamas, skausmo perimtas poetas sušunka:

Lietuva nelaiminga! ir tavo šaukimas
Be vilties sau per kalnus nueis![24]
(P. B. 41)

Ir ne tik žmonės; kartais rodos, kad ir Dievas užmiršo... ir sunku ko geresnio belaukti:

Ką mums žada rytojus? Tikėk, jei gali!
Nes ir kaip begyvent ir kentėt be vilties?
Rodos Dievas užmiršo!.. o žmonės geri,
Palauk iki rankę išties!..[25] .
(P. B. 40)

Bet tai tik akimirkos nusiminimas. Poetas žino, kad

... kas prieš tiesą kariauna,
Pats rankomis savo užmanymą griauna.
(J. L. 78)

ir įsitikėjęs į „savo galią" ir Dievo padėjimą, drąsiai šaukia į darbą tautos sūnus:

Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali,
Sustoję į darbą už mylimą šalį,
Prikelkime Lietuvą mūsų!
(J. L. 91)

Nes

Kas tiki į Dievo Apveizdą galingą,
Tas baimės vaikų nepažįsta silpnos!
Mums teko per amžius dalis nelaiminga,
Bet niekas nežino rytojaus dienos.
(Ibid.)

Pagalios, kartą įtikėjus į Dievo Apvaizdą, nėr ką daug besirūpinti rytojaus diena:

Kam trokšti pradengti tą uždangą juodą
Tamsiosios laikų ateigos!
Juk Dievas teisingas ir valdo ir duoda
Laikus iš malonės šventos!
Kas bijo šešėlio, – šešėlius temato,
Tas Dievo galybės tikrai nesuprato,
Naktis tam visur visados.[26]
(P. B. 8)

Ragindamas savo tautiečius į kovą, poetas ne plieno ginklais mano nuveikti priešą, bet morale, jėga, mokslu; nes

Ne vien kalavijas jau valdo šendieną,
Bet mokslas, tikyba šventa!
Ne į kalaviją mes kalsime plieną
Nes mokslo, ir žagrės gana!
(Ibid.)

Taigi ne kruvina revoliucija išgelbės Lietuvą, bet ramus kultūros darbas, mokslas ir dailė. Tų trijų ginklų dainius ir ragina stverties:

Į darbą, broliai, vyr's į vyrą!
Šarvoti mokslu įstabiu!
Paimsme arklą, knygą, lyrą
Ir eisme Lietuvos keliu![27]
(P. B. 14)

Taip šaukė poetas savo tautiečius, prispaustos tėvynės vaikus. Bet, deja, toli gražu ne visi paklausė to jo šaukimo. Didesnė dalis Lietuvos inteligentų, o tarp jų visa bajorija su mažomis išimtimis, vien tik vardą lietuvių nešiojo, o skaitėsi prie lenkų tautos. „Sum gente lithuanus, vienok natione polonus“[28]. Jie tai labiausia trukdė tautišką jaunos Lietuvos kilimą, o susipratusius lietuvius pravardžiavo „litvomanais“. Jiems tai poetas meta šiuos pilnus energijos ir paniekos žodžius:

O tu, kurs lietuvio tik vardą nešioji,
O dvasią užspaustum tėvynės jaunos...
Tegul ir tave ateitis tolimoji
Minėja... kaip išgamą mūsų dienos!
(J. L. 92)

Poetas tiki, kad pradėtas atgimimo darbas atgaivins Lietuvą, nes „Kryžius gyvatą žadėjo“. Bet tas atgimimas neapsieis ir be skausmų, karionių:

Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės;
Tik n'eina kaip saulė, be skausmo karionės:
Jos mėto nekartą žaibus!
(J. L. 61)

Bet tie skausmai ir karionės tik dar labiau sustiprins tautos pajėgas:

Skausmuos' spėkos suaugs
Atgimimo sulauks:
Jau blaivosi orai aptemę.
(J. L. 6)

Taigi

Tik į darbą greičiaus!
Tik mylėkim karščiaus!
Tik, vyrai, pajudinkim žemę!
(Ibid.)

Taip dainavo Maironis bundant tėvynei. Ir neapsiriko: Lietuva atgijo. Bet dainius ir toliau nepaliauna rūpinęsis savo mylimąja. Visus jos reikalus, ydas ir silpnybes jis pastebi ir atjaučia.

Viena iš svarbiausiųjų lietuvių ydų yra tai kitų pamėgdžiojimas, visokių naujybių sekimas; kas tik sava – tai negražu, netinka. Pamatė tai ir Maironis, kad

... nuo pat lenkų draugystės
Mums netrūksta bezdžionių gentystės,
Mums patinka kad blizga naujai.
Kas pastumė bajorą lietuvį
Savo vardą užmiršt ir liežuvį?
Ar ne močės – bezdžionės kraujai?
(Ras. Magd. 16)

Taigi pradedant seniai žinoma lenkyste, o baigiant naujausios mados dekadentizmu, kone visi svetimieji „izmai", vieni po kitų gimdė Lietuvoje vis kitokius „istus". Ir gimdys.

... iki svetimu protu
Beieškosime laisvių svajotų.
(Ibid.)

Jaunimas – tautos ateitis. Nuo jo priklausys tolimesnis Lietuvos likimas. Deja, tuo jaunimu ligšiol negalima buvo pasidžiaugti. Vieni persiėmę svetimomis, kenksmingomis Lietuvai idėjomis, kiti visiškai ištautėję ir užmiršę savo tėvynę nieko gero ateičiai nežadėjo.

Jau pirmaisiais kovos laikais, Maironis skaudžiai atsiliepia apie tų dienų jaunimą:

Neklauskis jaunuomenės jos idealo:
Nuskurdo, sunyko, krūtinės atšalo,
Kaip žemė be šilto lietaus!
O klaustumei veltui, kame jos tėvynė:
Prabočių didžių, kaip tėvai, užsigynė
Ant vieškelio grįsto plataus.
(J. L. 63)

Paskui, kad 1905 metų revoliucija raudona pašvaiste nušvietė ir Lietuvos padangę, kone visa mokslus einanti jaunuomenė buvo užsikrėtusi pragaištingais kosmopolitizmo, socializmo bei darvinizmo nuodais.

Kosmopolitai! Dienos milžinai,
Tėvų praeigos nepažinę!
Markso ir Darvino paikūs sapnai
Jiems rūpi daugiaus kaip tėvynė.
(J. L. 134)

Ne tokia gi jaunuomenė stos tautos priešakyj. Ji

Iščiulpus syvus iš namų.
Paskui tarp vilnių svetimų
Užmirš paskolintąją dalį:

Susukus gūžtą kur Guduos,
Tėvų iš vargo nevaduos,
Nebesugrįš į savo šalį.
(„Mūsų vargai“)

Bet ir ją poetas šaukia, kad metus kaimynų sapnus, užuot kariavus už Marksą, grįžtų į tėvynę, neštų broliams šviesos:

Ir tu, jaunime, kursai į šiaurę,
Išalkęs mokslo, badu keliauji,
O ten neturto išgėręs taurę,
Paskui už Marksą ruščiai kariauji,
Paliauk gyvenęs sapnais kaimynų!
Sugrįžk į savo tėvučių šalį!
Čia atsikvėpęs bent oru grynu,
Nešk šviesą broliams kiek spėkos gali!
(R. M. 4)

Mokslas – tai šių dienų galybė. Kuris jo daugiau yra įgijęs, tas šiandien laimės:

Mokytųjų žodis
Stebuklus parodys.
(R. M. 41)

Taigi ir mūsų dainius ragina savo tautiečius į mokslą:

Lietuvi, mokinkis,
Varguok beraminkis,
Vilties nenustok niekados!

O mokslas daug gali:
Jis vargstančią šalį
Išpančiuos iš amžių skriaudos.
(R. M. 44)

Ir kartu perspėja:

Tik žemei tėvų
Negamink svetimųjų dievų!
(Ibid.)

* * *

Iš paduotų citatų maždaug apsipažinome su Maironio poezija. Matėme vieną kitą jo mintį, bet visko, žinoma, čia negalima išnagrinėti. Tuom labiau, kad kiti klausimai, kaip paveizdan taip opūs šiandien lietuvių su lenkais santykiai, paties poeto dar toliau gvildenami poemoje „Mūsų vargai".

Paskaitę bent vieną kitą Maironio veikalų puslapį, pamatysime, kad mūsų dainius nėra tai nutolęs nuo gyvenimo parnasistas. Visi tautos reikalai, jos vargai ir nelaimės randa atbalsį jautrioje dainiaus krūtinėje ir tenai apsitaisę poezijos rūbais vėl grįžta į ūkanotą tėvynės padangę, guosdami ir stiprindami suvargusią brolių dvasią. Jo skausmai – tai mūsų skausmai, jo džiaugsmai – tai mūsų džiaugsmai. Štai kodėl toks brangus mums yra Maironis ir taip suprantama jo poezija. Tik mes gal per maža ją branginame. O ji tikrai pakeltų ne kartą silpstančią mūsų jėgą ir neleistų užgesti tai šventajai ugniai, kuria, ačiū Dievui, liepsnoja ir mūsų jaunosios krūtinės. Ir tada neabejotumėm, ar nekris ir ant mūsų galvų tie rūstūs poeto-teisėjo žodžiai:

O jųs, kurie teip daug žadėjot!
Jausmus auklenote plačius!
Kur šventą ugnį tą padėjot
Ir tuos užmanymus gražius?[29]
(P. B. 52)

* * *

Šiandien gi nuo širdies sveikindami Gerbiamąjį Dainių ir linkėdami Jam kuo skaitlingiausių metų, jo paties kartojame žodžius:

Tu, Lietuvai garsų vainiką nupynęs
Buk pranašu saulės dienų!
Tarp amžių prašnek!
Mums krutinę uždegk
Darbais milžinų-pranokėjų!
Aprinkę vadovą,
Teeina į kovą
Augintiniai tavo idėjų!
(J. L. 125)

1913

Literatūrinės šių metų sukaktuvės

Pavartę mūsų literatūros vadovėlį, pastebime keletą datų, kurios šiemet gauna sukaktuvių pobūdį. Sukaktuvės, tiesa, dalykas labai reliatyvus, tačiau mes esame įpratę po tam tikro metų skaičiaus įvykius tarsi geriau suprasti, juos suprasminti, apibendrinti ir rasti juose nesikeičiančios vertės, absoliutaus galiojimo. Sukaktuvės – tai didesni ir mažesni laiko, o kartu ir mūsų likimo žingsniai, kuriuose pamatome ne tik nueitą kelią praeityje, bet nuspėjame ir jo kryptį ateityje. Dėl to ir šiuo metu gali būt pravartu bent trumpai prisiminti tuos mūsų literatūros kūrėjus, kurių chronologijoje šie metai tampa sukaktuvių metais. Pradėsime nuo mirusiųjų.

Šiemet sukanka 100 metų, kaip gimė poetas-dainius kun. Antanas Vienažindys-Vienožinskis. Ypatingas to dainiaus likimas. Knyginėje literatūroje jis turi vos kuklią vietelę, daugeliui mūsų moderniosios kultūros „šviesuolių“ jis arba visai nežinomas arba tik iš mokyklos suolo kiek tebeatsimenamas. Tačiau pusę amžiaus jo dainomis skambėjo, o ir dabar dar vietomis tebeskamba Lietuvos kaimas. Daugelį jo dainų liaudis pasisavino nebežinodama jų autoriaus vardo ir šiandien dar jos patenka į liaudies dainų rinkėjo užrašus. Kas iš vyresniųjų savo jaunystėje nesame dainavę *Linksminkimės, Oi, dainos dainelės, Kur prapuolė tas takelis, Jau žvaigždė vilties, Jau saulutė leidos, Kaip gi gražus gražus rūtelių dar-*

želis, Sudiev kvietkeli, Ilgu, ilgu, Žirgeliai sukinkyti, Ar negaili, seserėle, Oi, tu sakal sakalėli, Karvelėli paukštužėli ir kitų panašių? Matyt, Vienažindys bus įspėjęs lietuvio jausmą, jo nuotaiką, jo sielos melodiją, – jis bus mokėjęs paprastais, visiems suprantamais žodžiais išdainuoti tai, kas buvo artima bei sava lietuvio širdžiai. Ne be reikalo J. Lindė-Dobilas, susidomėjęs lietuvių kultūros ir literatūros tautiškumo ir renesanso klausimu, Vienažindį laikė didžiausiu lietuvių lyriku, „artojėlio" dvasios reiškėju.

Visas Vienažindžio gyvenimas (1841–1892) praėjo tamsioj ir žiaurioj rusiškojo carizmo priespaudos gadynėje. Kruopščiau panagrinėję, rastume nemaža tos gadynės žymių ir Vienažindžio dainose. Bet šiandien mums, pergyvenusiems žiauraus rusiškojo bolševizmo metus, ypatingai gyvai atsiliepia tie Vienažindžio dainų posmai, kuriuose caristinės gadynės teroras yra išreikštas bolševizmo terorą primenančiais motyvais ir žodžiais. Atgyja mums Vienažindys, besiskundžiąs dėl širdį pervėrusių aštrių valdžios peilių, dėl toli išblaškytų brolių, dėl ištremtos į Samaros kraštą mergelės, kurios vietoj „gyvena barzdyla." Aktualus pasidaro Vienažindys ir tose dainose, kuriose tremtinio lūpomis prašo „sakal-sakalėlio":

Nulėk per plačius laukelius,
Už aukštų kalnelių,
Kur pilni keliai keleliai
Kryžių koplytėlių –

ir kad tas sakalėlis praneštų saviesiems, „Kaip yr liūdna svetur gyventi" ir kad „lig grabo nešt uždėta pančiai ištrėmimo". Mes galime būti tikri, kad šita graudi tremtinio daina bus

suprantama ir miela ir šių dienų lietuviui, išvežtam į daug tolimesnius, negu Samara, Altajus, Kazachstano ir Novosibirsko kraštus.

Arba vėl, ar nebūtų būdinga bolševikinio „laimingo liaudies gyvenimo“ metams kita Vienažindžio daina *Karvelėli paukštužėli*, kurioje kaimiečio skurdas yra išreikštas kad ir šitokiais posakiais: „Mums dejuoti, mums vaitoti ir nenorint reikia“. – „Ar yr duonos tau kąsnelis, tavęs nieks neklausia“. – „Visaip žemę išmieravęs, kišenius mieruoja“. Ir tiksliausias paskutinis dainos posmas:

Sakyč, daugiau neteisybių,
Bet užginta yra.
Reik nustoti ir dejuoti,
Nors ašaros byra.

Tokiomis dainomis A. Vienažindys reiškė protestą prieš skriaudėjus ir užuojautą skriaudžiamiesiems. Anais laikais tai buvo vienintelis jam galimas kovos būdas. Jo dainos, kaip iš tolo atskridęs aidas, atsimušęs į mūsų laikų įvykius, suskamba naujais prasmingais garsais.

Prieš 40 metų savo gimtiniame Sontakų kaime, Suvalkijoje, mirė džiova jaunas, vos 25 metų sulaukęs poetas Pranas Vaičaitis. Būdamas tokio amžiaus, anų laikų gyvenimo aplinkybėse didelių darbų jis nudirbti negalėjo – ir šiandien jis mums brangus ne tiek dėl savo kūrinių, jau retai kieno skaitomų, kiek dėl to ypatingo pasiryžimo dirbti savo tautai, dėl to skaistaus idealizmo, trykštančio iš Prano Vaičaičio gyvenimo ir jo raštų. Vargdamas skurdžią moksleivio ir studento buitį, išgyvenęs būdingą aniems laikams konfliktą su saviškiais dėl

atsisakymo eiti į kunigus, silpnas paliegusiu kūnu, bet stiprus dvasia, jis skina sau kelią į mokslą, į šviesą, ir kartu akylai stebi viešuosius tautos reikalus, dėl jų sielojasi, jais serga labiau negu savo liga.

Nors nedaug Vaičaitis yra parašęs, vis dėlto jis paliko savo lyrikoje posmų, esmingai sukaupusių daugelį jo gyvenamojo laiko atžvilgių ir savo paties gilesniųjų sielos išgyvenimų. Jo pilietinių – patriotinių temų eilėraščiuose randame daug į darbą, į veiklumą šaukiančių žodžių, pradedant moksleivišku pasiskatinimu:

Oi, eisime, broliai, į tolimą kraštą
Gudrumo ieškoti, tėvynę vaduot, –

ligi aštrių visuomeninių satyrų, smerkiančių išgamas, apsileidėlius bei karjeristus, baigiant karingais posmais, nukreiptais prieš caristinės valdžios atstovus. Tremiamo iš tėvynės lietuvio likimas jaudino Vaičaitį taip pat kaip ir Vienažindį. Tremtinio mintys bei jausmai, gimtojo krašto ilgesys ir Vaičaičiui įkvėpė ne vieną stiprios išraiškos posmą. Apskritai didesniąją savo pajėgų dalį šis poetas-jaunuolis skyrė apdainuoti Lietuvos garbę, jos grožį, skatinti jos meilę, ugdyti pasiryžimą dėl jos kovoti ir darbuotis.

Tačiau Vaičaitis kaip poetas lyrikas negalėjo neišreikšti ir savo paties gilesniųjų išgyvenimų, savo individinių intymiųjų sielos būsenų. Nuoširdžiuose lyriniuose jo eilėraščiuose matome jaunąjį poetą, dažniausiai liūdnai susimąsčiusį dėl gyvenimo ir savo paties likimo. Gyvenime jis ilgėjosi laimės ir gėrio, bet matė maža džiaugsmo, o daug vargo, skriaudų, nelygybės ir skausmo:

Norėjau aš deimanto grūdus pagriebti
Nuo žemės, o paėmiau rasą tiktai.
Norėjau aš laimę pasauly pasiekti,
O teko man usnys ir dagių pluoštai.

Šioje antitezėje glūdi visos Vaičaičio kūrybos šaknys. Su didelėmis viltimis į gyvenimą žengiančiam jaunuoliui jau vaidenasi artima mirtis. Saulėtą vasaros gamtovaizdį jis apgaubia liūdna, beveik šermenine nuotaika:

Oi, palaukit, rugužėliai,
Jūs taip smarkiai sūkuriavę;
Oi, palaukit, pjovėjėliai,
Liūdną dainą bedainavę.
– – – – – – – – – – – – –
Oi, neoškit, rugužėliai,
Kad ir esat šiandien statūs,
Nedainuokit, pjovėjėliai,
Kad dirvonai jūsų platūs.

Pjovėjų kertami rugiai, suvytęs lapas, besileidžianti saulė, ilgėją vakaro šešėliai – tai kūrybingiausių Vaičaičio eilėraščių motyvai. Geresniųjų jo eilėraščių nuotaika primena tylią, skurdžią lietuviško rudenėlio melancholiją. Su liaudies kūryba jį sieja vidinis jo išgyvenime jaučiamas gamtos ir žmogaus paralelizmas, išraiškos nuoširdumas bei paprastumas ir šiaip nemaža jo eilėraščiuose randamų dainiškų motyvų. Vaičaičio susidomėjimą liaudies poezija rodo ir keletas hegzametru jo sueiliuotų pasakų.

Pranas Vaičaitis ligi Didžiojo karo buvo mėgiamas poetas. Jo eilėraščiai, kaip *Yra šalis, kur upės teka, Žalgirio mūšis*,

elegijos, būdavo dažnai deklamuojami viešuose vakaruose, o daugelis kitų – jaunimo noromis skaitomi. Šiandien Vaičaitis mums karšto jaunuoliško idealizmo pavyzdys ir beveik simbolinė anų herojiškų kovos ir didelių pastangų asmenybė.

1916 metais, vadinasi, prieš 25 metus Vilniuje mirė Gabr. Landsbergis-Žemkalnis, vienas iš įdomiausių ir veikliausių ano laiko žmonių, kurio būde ir veikime, kaip kokiame šlifuotame kristale, skaidriomis žiežirbomis spindi daug būdingų to laikotarpio reiškinių. Lietuvos bajoras, išauklėtas tradiciniame lenkiškame patriotizme, jis, jau subrendęs amžiumi, visa įspūdinga savo prigimtimi pasijunta esąs lietuvis ir jau visą savo gyvenimą ne tai kad dirba, bet tiesiog kovote kovoja dėl lietuvių tautos kultūros ir jos visuomenės reikalų. Žemkalnio atsivertimas taip pat, kaip Kudirkos ir Žemaitės, buvo iš dalies pirmųjų lietuviškųjų spaudinių pažadintas. „Dažnai veržđavosi man galvon klausimas, – prisipažįsta jis, – iš kur tas džiaugsmo susigraudinimas išvydus lietuvių kalendorių, mūsų pažangos ženklą, rodos, pas mane, bajorą, išauklėtą lenkų patriotų dvasioje? Vienas atsakymas: prigimtis. Kokios kilmės bebūtų mano sentėvių tėvai, kokios tautos jie bebūtų, nuolatos iš kartos į kartą tos žemės sultimis gaivinamas, prietykiai – susigyvenimas su žmonėmis, vienodi su jais kaip džiaugsmai, taip ir sielvartos, viena bažnyčia ir viena skaudi svetima valdžia įkūnijo mane į tą šalį ir, nežiūrint, ar aš turiu vokiečių ar lenkų pavardę, mano siela, mano kūnas tapo lietuviški“[1].

Lietuvių spaudoj, pirmučiausia *Varpe*[2], Žemkalnis ima dalyvauti nuo 1890: iš pradžių kaip korespondentas, paskui kaip publicistas, apysakininkas, teatro kritikas ir dramaturgas. Publicistikoje jis pasirodė kaip nenuilstamas bajorijos

atlietuvinimo apaštalas, aukojęs tam savo karjerą, gerovę, turtą, gerus santykius ir visą gyvenimo ramybę. Jei tokių žmonių kaip Gabr. Landsbergis veikla ir pavyzdys neįstengė išjudinti, išskyrus vienetus, mūsų bajorijos, vien tai parodo, kaip nepagydomai ji buvo išsigimusi, ir dar labiau padidina jos kaltę, dar akivaizdžiau parodo jos atskalūnišką apjakimą. Bajorijos grįžimo reikalas tuomet buvo aktualus, bet ji tą momentą praleido negrąžinamai.

Nuo 1904 m. kovo mėn. apsigyvenęs Vilniuje Žemkalnis tuoj įsijungė į visuomeninį tautinį veikimą. Vos prasimaitindamas iš menkos algelės, jis darbuojasi *Vilniaus Žiniose*[3], paskui organizuoja lietuviškąjį Vilniaus mėgėjų teatrą, įsteigia dramos–muzikos–dainos draugiją – *Vilniaus kankles*[4], pats režisuoja, vaidina, rašo. Toje pat jo mėgiamoje dainos-teatro srityje jis pasidarbavo ir Kaune, ir Šiauliuose. Jis turėjo įgimtą aktoriaus talentą, o savo judriu temperamentu, įspūdinga siela, draugiškumu ir humoru mokėdavo patraukti į darbą, įžiebti entuziazmą ir kituose.

Gabr. Žemkalnis mums minėtinas kaip nenuilstamas lietuviškumo pionierius sulenkėjusioje bajorijoje, vienas iš pirmųjų lietuviško teatro organizatorių, vaidybos meno ugdytojų ir taip pat vienas pirmųjų dramaturgų, anais laikais pagarsėjęs *Birutės* libretų ir *Blindos* drama.

Ūkanotoje ano meto Vilniaus padangėje Gabr. Žemkalnio veikla šviečia kaip įvairiaspalvis, besikeičiąs skritulys. Jis pats daug vargęs ir skurde miręs, savo asmeniniais sunkaus gyvenimo reikalais niekuomet netemdė ir nešaldė to optimizmo, pasitikėjimo ateitimi, to entuziazmo, kurį skleidė kitiems.

1941

Rainer Maria Rilke

Didelei daugumai „Židinio" skaitytojų šitas vardas bus visai svetimas vardas. O tačiau jis žymi vieną didžiųjų vokiečių poetų, žinomą visoj Europoj, kurio mirtį pereitų metų pabaigoj (gruodžio m. 29 d.) apgailestauja visas literatūros pasaulis. R. M. Rilke buvo žmogus, kurio gyvenimas ir kūryba reiškė nežinia ką daugiau: ar iš amžių glūdnumo atsiliepiantį didžiųjų mistikų balsą, ar iš šių laikų sumišimo ir negyvojo sumechanizėjimo besiveržiantį dvasios pasaulin žmogaus ilgesį. Greičiausia, kad ir viena, ir antra gaubė šito didžiojo poeto-mistiko sielą. Rilke – tai žmogus, esąs realybės riboj, Maurice Betz'o pasakymu, ir „integralis poetas, mūsų laikų Novalis", kaip jį apibūdina kitas prancūzų kritikas André Gide.

R. M. Rilke esąs bene slavų kilmės. Gimė jis 1875 m. Pragoje, lankė keletą universitetų ir buvojo daugely Europos šalių. Turėdamas didelį gabumą kalboms, jis plačiai pažino svetimas literatūras ir tų tautų dvasinius savumus. Vieną savo poezijų rinkinį „Vergers" jis yra parašęs prancūzų kalba. Apie 1900 m. jam teko ilgesnį laiką pabūti Rusijoj. Čia jis apsipažino su Dostojevskio raštais, atlankė Tolstojų ir rado atatinkamos savo įgimtam palinkimui nuotaikos. Rilkės kritikai pripažįsta, kad jojo mistika, vienatvės pamėgimas, Dievybės pasilgimas ir mirties nuojauta maitinosi ir stiprėjo Rusijos įspūdžiais. „Mano atvykimas Maskvon, dar pereitą vasarą

pasakojosi jis Fr. Lefevre'ui, paliko man neišdildomų atsiminimų. Žmonės ten gyveno, nešiodami kiekvienas savy atskirą pasaulį, toj esminėj vienatvėj, kuri kitiems yra nepasiekiama. Kiekvienas ugdėsi pats savim pačiu ir aš galiu pasakyti, kad tų keistųjų Maskvos naktų metu man apsireiškė naujas pasaulis ir kita žmonija, nuo kur man viskas prasidėjo iš naujo". Kitur Rilke sakosi, kad tik Rusijoj jis patyręs, jog tikrovė tai esą kažkas be galo tolima, kas tik labai iš lėto ir giliu įžvelgimu duodas pažinti. „Rusija tai yra šalis, kur žmonės yra vieniši žmonės, kiekvienas su savuoju pasauliu savy, kiekvienas tamsybių gaubiamas, kaip koks kalnas; kiekvienas gilus savo nusižeminime, nebijąs save paniekinti ir dėl to pamaldus". Žmonės ten esą tylūs, o jųjų žodžiai tai lyg silpni siūbuokliai tiltai virš jų tikrosios prasmės.

Šitie ir kiti panašūs Rilkės atsiliepimai charakterizuoja, aišku, ne tiek Rusiją ir rusus, kiek pačio poeto pažiūrą į pasaulį, į žmones ir iš viso praskleidžia jo kūrybinio pergyvenimo nuotaiką. Rusijos gyvenimas ir Rusijos gamta buvo tiktai proga poetui, ne tai kad rasti patį save, bet sustiprėti savo asmenybėj ir praturtinti savo kūrybinį pasaulėvaizdį naujomis temomis, kurios ima pintis dabar apie patį visos nepasiekiamybės ir amžinybės įasmeninimą – Dievą. Taip gema 1901 m. „Das Buch von der Pilgerschaft", o 1903 m. „das Buch von der Armut und vom Tode".

Romantiškas, tikrai „novališkas" ilgesys į tolius ir į amžinybę jau ir anksčiau randa stiprios jo poezijoj išraiškos:

Tai yr ilgėtis: gyvent palankybėj,
O jokios tėvynės laike neturėti.
O tai yra geisti: minutės menkybėj
Su amžinybe iš lėto kalbėti.

Kalbėti su amžinybe tai reiškia apgalėti viso daiktingojo pasaulio atsparumą, arba praskleidžiant jį lyg kokią uždangą, arba ištirpdinant jį savo pačio dvasia, sutampant su juomi taip, kad nebeliktų skirtumo tarp išvidinio ir išviršinio reiškinio:

Ten iš lauko yr tai, kuom čia, viduj, aš gyvenu
Bet čia ir ten jau visa nebetur ribų.

Šitas filosofiniai poetinis santykiavimas su pasauliu primena mums Jurgio Baltrušaičio poeziją, taip pat juk Rusijos padangėj, nors iš lietuviškos sielos, ištryškusią. Bet kaipgi ne vienaip abu poetu tą santykį jaučia. Jurgio Baltrušaičio kūryboj žmogus – amžinas vienišas atskyduolis, kenčiąs, kad jam „su bekraštiniu pasauliu susilieti nėra duota" ir kad „kitaip vis skamba kiekvienam tas pats dejavimas ir juokas". Baltrušaičio žmogus pasaulio akivaizdoj „juoduoja kaip varnas ant milžinkapio ir laukia nebūtybės", o jojo Dievas taip ir pasilieka arba „šviesus alkio Dievas", arba „rūstus kovos Dievas".

R. M. Rilke, apgalėjęs pasaulio atsparumą, šito dualizmo nejaučia.

Tu ateini ir išeini. Ir durys darinėjas
Švelniau, negu tylus dvelkimas
Ir tu esi Tyliausias iš visų,
Kurie tik eina tyliuose namuose.

Vienoj žymiausių savo poezijų knygoj „Stunde – Buch" poetas, pasigaudamas įvairiausių vaizdų, metaforų ir palyginimų, rodo Dievą pasaulio reiškinių daugybėj ir pats savy tą pasaulį reflektuodamas jaučiasi pats tarsi esąs jo priežastis ir palaikytojas:

Kas bus su tavimi, o Dieve, jei aš mirsiu?
Aš esu tavo taurė (jei aš sudušiu?),
Aš esu tavo gėrimas (jei aš išnyksiu?)
Esu aš tavo rūbas ir tavo triūsas –
Tu su manim pamestai savo prasmę.

Šita filosofinė ir teologinė beprasmybė kūrybiniu žvilgsniu, kaip rodo tolimesnė to soneto tąsa, reiškia didžiausią įsijautimą ir atjautimą, tos „anapusinės" didingos paslapties, kuri yra visų mistikų ir romantikų žavinti ir viliojanti jėga.

Vėlesniuose Rilkės poezijų rinkiniuose jau ir taip žymus protinis elementas dar labiau didėja. Mirties motyvas ir santykiavimas su mirusiųjų pasauliu sudaro naują šio periodo tematiką. „Requiem", „Sonette an Orpheus" ir „Duineser Elegien" – tai paskutinis jo kūrinių ciklius.

Formos atžvilgiu Rilkės poezija yra turtinga ir įdomi. Poezija, kaipo muzikalinis žodžio menas, ypatingu atsidėjimu tobulinta jo vidurinio laikotarpio rinkiniuose. Knygoj „Neuen Gedichte" žodinė forma nustelbia turinį.

Nėra čia galimybės plačiau susipažinti su Rilkės kūryba turinio ir formos žvilgsniu. Bet jau ir iš to, kas trumpai čia pasakyta, aiškėja, kad neseniai miręs poetas buvo vienas kilniųjų literatūros meno kūrėjų, kurio atminimas niekados neišblės skaisčioj idealistinėj dvasios kūryboj.

P. S. Rašydamas panaudojau: „Les Nouvelles Littéraires" 1926 m., n. 197, ir 1927 m., n. 220. Ir Albert Soergel: Dichtung u. Dichter der Zeit, 1911.

1927

Georgas Brandes

Vasario 19 d. mirė vienas iš žymiausių šiais laikais literatūros kritikų danas Georgas-Morris Cothen-Brandes, dar vasario 4 d. atšventęs 85 savo amžiaus metų sukaktuves. Kopenhagos universitete studijavęs teisę, o paskui filosofiją, estetiką ir literatūrą, jis baigė mokslą aukso medaliu už disertaciją apie fatalizmą graikų tragedijose. Literatūrinio estetinio auklėjimosi tikslu Brandes apvažinėja visą Europą, susipažindamas su įvairių šalių kultūra, gyvenimu ir žmonėmis.

Ankstyvesniuose savo kritikos studijose Brandes pasirodo esąs prancūzų rašytojų Sainte Beuve'o[1] ir Taine'o[2] įtakoj, paveldėdamas ne tik jų „essay" formą, bet ypač Taine'o ir kritikos metodą. Vis dėlto Brandes žymiai nutolsta nuo prancūzų kritiko materialistinio determinizmo. Taine'o garsieji „rasės, aplinkumos ir momento" veiksniai Brandes'ui reiškiasi, mažiau griežta epochos kultūros ir etniškųjų savumų įtaka meno kūrybai.

Daug stipriau negu teoretiniai principai Brandes'ą su Taine'u riša bendras abiejų kritikų artistinis temperamentas. Brandes, kaip ir Taine'as, yra tikras literatas-menininkas ir poetas ne vien tik sieloj: 1898 m. jis išspausdino savo jaunystėje parašytuosius eilėraščius. Bet turbūt jam stoka buvo, jo pačio žodžiais tariant, „drąsos pasitikėti savo įkvėpimu" ir jis visą savo ilgą amžių pašventė kritiškoms literatūros

studijoms. Gilia intuicija, akylumu, skoniu ir plačiai išmokslintu protu jis labai teisingai įspėja painiausius kūrybinės minties vingius, iškelia menišką kūrinio vertę ir parodo mums jo esmę tarsi išlukštentą iš visokių atsitiktinumų kevalo, kuris nepašvęstiems dažnai sudaro neperlaužiamą kliūtį gėrėtis užkeiktais meno rūmų turtais.

Įspėti kiekvieno autoriaus kūrybos paslaptį, įsibrauti jon kartais per labai siaurą individualizmo plyšelį – tai iš tiesų sunkiausias kritiko uždavinys. Ir jei Brandes jį gerai atliko, tai, tarp kitko, ir dėl to, kad jis mokėjo savęs išsižadėti, mokėjo būti objektyvus ir į meną eiti grynais meno tikslais, o ne savo šiokiems ar tokiems obalsiams pateisinimų žvejoti. Braudes'ui, kaipo toli gražu nelaisvam nuo savo laiko kovų aistrų, juoba buo pavojaus nukrypti į šališkumą ir meno dirvoj. Bet gilus meno pamėgimas suėmė visas geriausias jo dvasios pajėgas. Ir tas pat pamėgimas jungė jam vienon plotmėn įvairių krypčių ir įvairių tautų literatūras. Žymus danų rašytojas Pontoppidan[3] taip apibūdina Brandes'o kūrybą ir reikšmę: „Tartum šimtu akių apskrido jis visų šalių ir visų laikų literatūrą". Ištiso laikotarpio dvasios istoriją jis taip mokėjo ant kelių lapų išdėstyti, kad ji atrodo gyva, kaip kokia drama. Pora stiprių minties blykstelėjimų jis galėdavo nušviesti net ir tamsiausią filosofinę painiavą. (Cf. Paul Wiegler. Geschichte der Weltliteratur, 1920, p. 417)

Pažymėtinas dar Brandes'o sugebėjimas keliais bruožais sukurti ryškų jo nagrinėjamo autoriaus vaizdą – literatinį portretą. Poeto kūryboj atsispindėję jo dvasios savumai ir fiziniai gyvo žmogaus bruožai Brandes'o portretuose tobulai harmonizuojasi ir vienas kitą papildo. Štai, pav., Dostojevskio vaizdas, kurį jis nupiešė Nietzschei vienam savo laiške:

„Pusiau rusų mužiko veidas, pusiau lyg kokio piktadario fizionomija, plokščia nosis, mažutės akys po blakstienomis, kurios nuo nerviškumo virpa; šita didelė ir išsišovusi kakta ir didelės išraiškos burna... Tai epileptinis genijus, kurio jau viršutinė išvaizda kalba apie nuolankaus lėtumo srovę, kuri jo dvasią pripildo ir apie beveik beprotiško minties guvumo (Scharfsinns) banga, kuri jam į galvą kyla".

Brandes'o stilius pasižymi visais gero ir meniško stiliaus savumais. Jis yra natūralus ir paprastas, bet gyvas ir vaizdingas. Jame jauti stiprios individualybės pulsą, geležinės valios rimtį ir kūrybiškai sujaudintos dvasios ritmiką. Tai yra stilius, kuriame reiškiasi ir mokslininko-tyrinėtojo objektyvumas ir dailininko-kūrėjo temperamentas.

Vienas žymiausių G. Brandes'o veikalų, tai „Svarbiausios 19 šimtmečio literatūros kryptys" 5 tomai. Yra tai praplėstas paskaitų kursas, kurį jis pradėjo 1871 m. Kopenhagos universitete. Tuo metu Brandes dėl savo radikališkų pažiūrų įsigyja daug priešų, kurių pastangomis jis yra priverstas palikti ne tik universitetą, bet ir Kopenhagą. Išbuvęs šešeris metus Berlyne, Brandes vėl grįžta į Kopenhagos universitetą. 1911 m. švenčiant 40 metų sukaktuves nuo pirmosios tame universitete laikytos paskaitos, Brandes susilaukė visuotinio pagerbimo. Be minėtojo veikalo, dar yra plačiai žinomas Brandes'o studijos – charakteristikos apie Ibseną, Šekspyrą, Goethę, Mykolą Aniolą, o taip pat straipsniai apie žymiausiuosius rusų rašytojus: Tolstojų, Dostojevskį, Turgenevą, Gorkį.

Danų literatūroj Georg Brandes – epochinis asmuo. Dar jausnystėje jisai suburia aplink save nemažą realistinės krypties rašytojų grupę, kurioj ypatingai pasižymėjo jo brolis Eduardas Brandes, radikalų laikraščio „Politiken" įsteigėjas.

Vėliau Brandes jau išeina iš bent kurios grupės ribų, o taip pat ir iš savo tėvynės ribų, plačiai išgarsindamas danų tautos vardą visame pasaulyje.

G. Brandes, kilme žydas, pažiūromis liberalas, pelno mūsų pagarbą ne kaipo tam tikros filosofinės, visuomeninės, ar bendrai kultūrinės krypties atstovas, bet kaipo didis poezijos ir meno turtų praskleidėjas. Visi skirtumai tarp jo ir mūsų pasilieka už durų, kai mes įžengiame su juo į kūrybinius žmogaus dvasios labirintus. Čia Georg Brandes tampa vertas ne tik mūsų pasistebėjimo, bet ir pagarbos.

1927

Vladislovas St. Reimontas ir jo „Kaimiečiai“

Lietuvių literatūroje pasirodo didžiausias ir geriausias lenkų rašytojo Reimonto kūrinys „Kaimiečiai“. Vertimai šiandien pas mus yra tokie gausūs ir įvairūs, kad, atrodo, nedaug kas nustebs, pamatęs knygyno lange dar vieną verstinį veikalą. Tačiau Reimonto „Kaimiečių“ lietuviškasis vertimas nėra eilinis reiškinys ir apie jį dera atskirai keletą žodžių tarti – ne vien dėl to, kad ir mes įsigijom kūrinį, pažymėtą Nobelio premija ir išverstą net į egzotiškąsias japonų ir hebrajų kalbas, bet ypač dėl to, kad „Kaimiečiai“ savo literatūriniu grožiu ir savo prasmingumu mums, daugiausia kaimiečių tautai, gali būti itin reikšmingi ir pamokantys daugeliu atžvilgių.

Pati Vladislovo Stanislovo Reimonto asmenybė ir jo kelias į literatūros aukštybes turi sudominti skaitytoją, pirmą kartą imantį į rankas šio kaimiečių sielą ir buitį kiaurai perpratusio rašytojo veikalą. Buvo jis neturtingo vargonininko sūnus, gimęs 1867 m. Tėvas jį skyrė kunigu, bet jis pasirinko daug audringesnį, įvairesnį ir vargingesnį gyvenimo kelią. Sistemingai nebaigęs jokių mokslų, pabėgo iš namų, bandė verstis prekyba, buvo susidėjęs su keliaujančių aktorių trupe, dirbo prie geležinkelio, bastėsi Vokietijoj, buvo įstojęs į vienuolių Paulinų noviciatą, vėl grįžo prie geležinkelio. Pagaliau, turėdamas 25 m. amžiaus ir 3 rublius kišenėj, atvyko į Varšuvą ir, apsigyvenęs viename kambarėly su kurpium, mūrininku

ir siuvėju, pasiryžo dirbti laikraštininko ir literato darbą. Tuo metu jis jau buvo žinomas „Pravdos“ ir „Gloso“ redakcijoms, kur siuntinėjo ankstyvesnius savo kūrinius ir korespondencijas. Šių laikraščių įtakoj susiformavo ir jo demokratinė ideologija. Paskui bastėsi Anglijoj, Prancūzijoj ir Italijoj ir ten rašė savo „Kaimiečius“. Tuoj po karo lankė lenkų kolonijas Amerikoj, o sugrįžęs apsigyveno savo įsigytame dvarely Lenkijoj. 1924 m. už „Kaimiečius“ gavo Nobelio premiją. Sumanytosios apysakos „Amerika“ jau nebesuspėjo pabaigti ir mirė Varšuvoj 1925 m. Be „Kaimiečių“, plačiau yra žinomi šie ankstyvesnieji Reimonto veikalai: „Kalė“, „Komediantė“, „Fermentai“ ir už šiuos vertingesnė „Pažadėtoji žemė“. Iš vėlesniųjų – istorinė trilogija „1794 metai“.

Reimontas priklauso realistinei impresionistinei literatūros krypčiai su žymiu polinkiu į subjektyvizmą, lyrizmą, o vietomis į romantiką. Dėl to ir pats Reimontas nemėgęs, kai jį vadindavo realistu. Tačiau nėra jokios abejonės, kad „Kaimiečių“ autoriaus kuriamas pasaulis, gamta ir žmonės niekur neatitrūksta nuo tikrovės, o jis pats niekados nesusigundo jokiomis fikcijomis bei realybės paneigimu. Jos nenuneigdamas, Reimontas sugeba giliai jon įžvelgti, viršum jos pakilti, jos prasmę suvokti. Dėl to jo gamta, tarsi gyvos sielos valdoma, yra tokia nuolatos kintanti, nuolatos su žmogum susiliečianti. Dėl to ir jo žmonės tokie gaivalingi, pirmykščių instinktų valdomi ir mistinės baimės reikalingi. Šiokie jie būtų ar tokie, jie visados gyvi, visados ryškūs savo kūno ir sielos bruožais.

„Kaimiečių“ pirmoji dalis pasirodė 1904 m., o paskutinioji 1909 m. Tokiu būdu dvidešimtojo amžiaus pradžia yra ta epocha, kurios fone autorius sutelkė didelę daugybę Lenkijos liaudies gyvenimo duomenų ir sukūrė šį kapitalinį veikalą. Iš

jo mes pažįstame lenkų kaimiečio medžiaginę ir dvasinę buitį, charakterį, santykius, reikalus – visa tai, iš ko susideda iš pažiūros neįdomus, skurdus, vargingas kaimo gyvenimas. Tačiau Reimontas su didele menine nuovoka sugebėjo iš tų kaimo buities smulkmenų sudaryti didžiulį spalvingą paveikslą, vargingoj, skurdžioj kaimiečio sieloj parodyti kuo plačiausią žmogiškų išgyvenimų gamą, tamsioj ir pirmykštėj kaimo buity duot pajusti gaivalinę jėgą – rūsčią ir niūrią, kylančią iš žmonių širdžių, geidžiančių laimės ir šviesesnio gyvenimo.

Aš neketinu čia analizuoti Reimonto kūrinio nei juo labiau supažindinti skaitytoją su svarbiausiųjų jo veikėjų Antano Borinos ir Jagnos meilės istorija, kuri sudaro veikalo fabulą ir intrigą. Skaitytojui bus daug maloniau pačiam sekti, kaip ten kas atsitiko ir kuo baigėsi. Šioj trumpoj įžangoj aš noriu vien pabrėžiamai nurodyti kai kuriuos Reimonto veikalo savumus ir paskatinti skaitytoją nenusigąsti jo dydžio, bet atsidėjus nuo pradžios iki galo jį perskaityti.

„Kaimiečiai" susideda iš 4 dalių: *Ruduo, Žiema, Pavasaris* ir *Vasara*. Tad didžiulio, 4 tomų kūrinio veiksmas apima tik vienerių metų laikotarpį. Iš to jau galima spręsti, kad autoriaus dėmesys nukreiptas ne tiek į fabulą ir įvykius, kiek į aplinkos vaizdavimą. Iš tiesų „Kaimiečiai" – tai plati kaimo gyvenimo epopėja, kurioj Reimontas su nepalyginamu artizmu ir įsijautimu smulkiai ir drauge ryškiai piešia mums kaimo gyvenimo žmones, scenas, darbus, papročius ir gamtą, visa tai komponuodamas apie centrinius Borinų šeimos įvykius. Ne be reikalo sakoma, kad pagrindinis šio romano veikėjas yra kolektyvinis, būtent, liaudies bendruomenė, kaimas.

Beletristinio veikalo skaitytojas daugiausia dėmesio kreipia į vaizduojamus žmones – personažus. „Kaimiečiais" jam

neteks nusivilti. Čia jis ras daugybę gyvai atvaizduotų, suprastų ir pajustų žmonių, kurie ilgam laikui ryškiai įsibrėš jo vaizduotėj. Skaitydami Reimonto veikalą, mes įsitikinam, kad prasto kaimo žmogaus psichologija, jo siela dažnai esti įdomesnė negu kokio subanalėjusio miesčionio ar kultūros apdailinto inteligento. Reimonto „Kaimiečiuose" piešiami žmonės pasižymi ypatingu gaiviališkumu, dažnai ir aistringa prigimtimi. Šiurpu vietomis skaityti, kokia neapykanta suliepsnoja vieni prieš kitus tos pačios šeimos nariai, kokie kraupūs santykiai Antano Borinos su tėvu arba Simo Pačesio su motina! Iš viso „Kaimiečiuose" Reimontas parodo tiek daug visokeriopo dvasinio skurdo, pykčio, pagiežos, kerštingumo, atkaklaus užsispyrimo ir neapykantos, kad stebiesi pamatęs, jog tie patys žmonės yra pamaldūs ir jautrūs, gailestingi ir solidarūs, kai magiška autoriaus plunksna praskleidžia kitą jų gaiviališkos prigimties atžvilgį. Jausmų ir išgyvenimo gama Reimonto kaimiečiuose yra labai plati, kartais ūmai besikeičianti, kartais iš lėto auganti ir svyruojanti. Antai Antanas Borina, kerštu liepsnodamas prieš tėvą, rengiasi jį nušauti miške, bet, užuot šovęs, kaip liūtas puola ir pasmaugia eigulį, pamatęs, kad šis muša tėvą. Senio Borinos neapykanta sūnui pasiekia tokį laipsnį, kad jis pakuria stirtą, kur šis buvo įlindęs su jaunąja savo pamote Jagna. Bet tas pats Borina yra „pirmasis sodžiaus gaspadorius", bažnyčioj per iškilmingas procesijas garbingai neša baldakimą ir šiaip yra doras žmogus.

Svarbiausieji „Kaimiečių" veikėjai – tai Antanas Borina ir jauna jo pamotė Jagna-Jagustė, kurią jis jau anksčiau buvo įsimylėjęs. Antanas – gaiviališkos, beveik demoniškos prigimties, nepaprasto atkaklumo aistringas, niūrus užsispyrėlis, per daugel kentėjimų ir vargų pagaliau nugalėjęs save patį, sutin-

ka su savo lemtim. Jagna – vienas iš ypatingiausių personažų lenkų literatūroje. Nusidėjėlė ir kankinė – ji yra savo naivaus moteriškumo, meilės alkio, rūsčios kaimo moralės ir tamsumo auka.

Ypatingą vietą Reimonto „Kaimiečiuose" turi du aiškiai iš kitų išsiskirią personažai – tai ponas Jackus ir piligrimas Rokas. Abudu jie yra autoriaus paidealizuoti ir reiškia jo visuomenines, auklėjamąsias idėjas. Ponas Jackus – 1863 m. sukilimo dalyvis, išsižadėjęs savo poniškumo keistuolis, bendrauja su liaudim, kiek galėdamas jai padeda, tarsi norėdamas atsilyginti už jai padarytas ponų skriaudas. Rokas – šviesus, doras, savotiška išmintim spinduliuojąs senelis, eidamas per žmones, vienur kitur ilgiau su jais sutapdamas, savo pasakomis, kalbomis ir pamokymais taiso jų elgesį, auklėja sielą, sąmonina ir slapta kursto prieš carą.

Antano, Jagnos, senio Borinos, Kubos, Roko, Jackaus ir visų kitų personažų suvokime matome tą kilnų humaniškumą, tą žmogaus meilę, kuri ypatinga šiluma apgobia Reimonto kūrinį ir duoda jam, be estetinės, dar ir aukštos dorovinės prasmės. Reimontas žmogaus nesmerkia, bet rodo jame vykstančią gaivalingą kovą, geresnės buities bei laimės alkį, dideles dvasios pastangas rasti kelią į laimę ir gėrį. Žmogus, norėdamas gero, daro bloga, nelyginant kaip tas nelaimingasis prastuolis Kuba: norėdamas gyventi, pats nusikerta savo sužalotą koją – ir miršta, nepakėlęs kančių. Ar tai ne prometėjiškas buities tragizmas?

Viena iš gaivališkų galių, kurios valdo „Kaimiečių" žmones, yra gimtosios žemės trauka, vienur įgaunanti socialinį, kitur romantinį mistinį pobūdį. Užsispyrėlio Simo žemės troškimas, suprastas gyvenimiškai ir atvaizduotas realistiškai, sukelia

mumyse pritarimo ir simpatijos jausmų. Stebėdami sunkų ir atkaklų Simo darbą jo įsigytame akmenėtame apleistame sklype, mes jaučiame ir mumyse kylančią ryžtumo ir energijos bangą. Dar ryškesnį visuomeninį atspalvį turi kolektyvi kaimiečių kova dėl žemės ir miško su dvaru ir su vokiečių kolonistais, panorusiais įsikurti bankrutuojančio dvaro žemėje.

Be šitokio gyvenimiško žemės troškimo ir kovos dėl jos, randame „Kaimiečiuose", kaip sakiau, ir romantinio mistinio, visa žmogaus sielos esme pajusto ryšio su gimtąja žeme. Štai Antanas Borina, grįžęs iš kalėjimo, sūneliu nešinas, eina apžiūrėti savo lauko. Gimtosios žemės ilgesys, jos meilė ir džiaugsmas ją vėl matant jį, šiurkštų kietasprandį, taip paveikia, kad jis nebesižino, kas jam darosi. Apėmusioj jį ekstazėj jis jaučiasi tarsi pakylėjimo metu, skrendąs į kažkokį laimės dangų. Ir jis norėjo „kristi ant žemės, prisispausti prie jos degančiomis lūpomis ir apglėbti visą tą mylimą pasaulį".

Trečiosios dalies pabaigoj skaitytojas ras vietą, kur aprašoma, kaip senis Borina, prieš mirtį atgavęs jėgų, žemės meilės ir klaikių vizijų vedamas, vidurnaktį eina į laukus ir tariasi sėjąs grūdus į dirvą. Paskui jis išgirsta, kaip šnarėdamos varpomis dirvos, javai ir visa žemė iš visų pusių jį šaukia: šeimininke, šeimininke! Ir kai jis atsiliepia: štai aš esu, ko jums? – ir vėl ima sėti iš tuščios saujos, didžiulis žemės choras prabyla: pasilik, pasilik su mumis! Borina, išskėtęs rankas, krinta ant žemės ir miršta. Mus įtikina ir tokia mirtis, ir tokia mistiška žemės meilė, nes ji yra pasėka tokio žemės troškimo, kokį matome Simo, Antano ir kitų Reimonto kaimiečių darbuose ir jausmuose.

Piešdamas šitaip gimtinę žemę mylinčius kaimo žmones ir dar protarpiais rodydamas jų pasipriešinimą, iš vienos pusės,

dvarui, iš kitos – caro valdžiai, Reimontas atsiliepė į aktualius to laiko kaimo gyvenimo reikalus. Jis davė prasmingą literatūros meno kūrinį, kuriame ne vien su dideliu artizmu tą gyvenimą vaizduoja, bet dar žadina ir auklėja pilietinę, tautinę visuomenės sąmonę.

Be žmonių pasaulio, „Kaimiečiuose" lygiai svarbią vietą užima gamtos pasaulio vaizdavimas. Retai kuriame veikale rastume tiek daug gamtos kaip čia. Gamta „Kaimiečiuose" tai daugiau negu kūrinio puošmena ir daugiau negu žmogaus veiksmų fonas. Reimontas ne tik pastebi išviršinius gamtos gyvenimo reiškinius, ne tik vaizduoja juos labai spalvingai ir plastiškai, bet dar sugeba tarsi iš vidaus pažvelgti į kiekvieną reiškinį, rasti jame įvairių paralelių ir pajusti naujų asociacijų. Dėl to jo gamta tokia ekspresyvi, dėl to ir jo gamtos aprašymų stilius dažniausiai metaforinis, sutirštintas, painus, vietomis siekiąs beveik įmantrumo.

Pagaliau reikia atkreipti ypatingą dėmesį į šio kūrinio kalbą. Jis parašytas ne paprasta literatūrine lenkų kalba, bet savotišku liaudiškai tarminiu dialektu. Lenkų kritikai nevienodai vertino šią Reimonto įvestą literatūron naujenybę. Vis dėlto reikia pripažinti, kad ta savotiška veikalo kalba puikiai derinasi su vaizduojamu kaimo gyvenimu ir žmonėmis. Tokį ryškų koloritą, kokiu pasižymi „Kaimiečiai", paprasta literatūrine kalba Reimontas vargu būtų sukūręs. Bet dėl šio veikalo savotiškumo vertėjams yra labai didelių sunkumų. Joks vertimas į bet kurią svetimą kalbą neduos tos nuotaikos, to spalvingumo ir sultingumo, kurį sudaro liaudiška mozūriška Reimonto kalba. Su tuo turime sutikti kaip su nenugalima būtinybe.

Šis „Kaimiečių" vertimas atliktas ne tik su visu atsidėjimu, sąžiningumu ir stropumu, bet ir su verčiamojo dalyko giliu

pažinimu ir savo darbo meile. Vertėjas, puikiai mokėdamas abi kalbas, pasistengė, kiek tai buvo galima, išreikšti lietuviškai net ir anuos liaudiškus Reimonto kalbos savotiškumus. Šiaipjau vertimo kalbos grynumu ir turtingumu galės pasigėrėti net ir tų dalykų žinovas.

1937

F. Šilerio dramos „Vilius Telis“ K. Borutos vertimo recenzija-anotacija

„Viliaus Telio“ K. Borutos vertimas, apskritai paėmus, yra visai geras. Vertėjas, nors ir laisvai versdamas, nuo originalo nenutolsta, jo turinio ir stiliaus neiškreipia. Vertime nejaučiama dirbtinumo, sustingimo, sakiniai plaukia natūraliai, eilėdara skambi, kalba taisyklinga, gryna.

Vertimo redaktoriui teks arčiau palyginti tekstus ir, galimas daiktas, kai ką patikslinti bei pataisyti, bet šiaip vertimas abejonių nekelia ir esmingesnių pataisų, mano nuomone, nebus reikalingas.

Vilnius,
1951. VI. 30

Pastabos dėl L. Gineičio mokslinio darbo „XVIII a. lietuvių literatūra“

Mokslinio darbo aptarimas reikalauja, kad tokis darbas duotų naujų faktų arba jau žinomus faktus naujai nušviestų bei panaudotų naujoms išvadoms gauti. Kiekvienu atveju reikalaujama, kad tokio darbo autorius sugebėtų savarankiškai protauti, apvaldyti savo medžiagą ir formuluoti sintetinius, apibendrinančius sprendimus.

L. Gineitis savo darbe „XVIII a. lietuvių literatūra“ surinko daug faktų, nušviečiančių politinį, kultūrinį ir literatūrinį to amžiaus gyvenimą Didžiojoje Lietuvos kunigaikštystėje ir Rytų Prūsijoje, kur vienu ar kitu būdu reiškėsi ir lietuvių literatūros kūryba. Šiuo atžvilgiu galima prikišti dr-gui Gineičiui nebent tai, kad jis iš gausios jam žinomos faktinės medžiagos nedarė reikiamos atrankos, kas būtent tikrai reikalinga, o kas ne jo darbo tiesioginiam tikslui. Tokia atranka būtų apsaugojusi darbą nuo per didelio išsiplėtimo ir nukrypimų į pašalinius, su darbo užduotimi mažiau susijusius dalykus.

Dėl L. Gineičio naudojamų faktų naujumo spręsti sunkoka, nes prie darbo nėra pridėta nei šaltinių, nei pagalbinės literatūros sąrašo. Išnašos darbe leidžia spręsti, kad autorius daugiausia naudojosi jau spausdinta literatūra, o ne archyvine medžiaga. L. Gineičio darbe naudojama faktinė medžiaga, aplamai imant, šio laikotarpio tyrinėtojams buvo žinoma ir

anksčiau. Darbe keliais atvejais yra minima vietinė ir Karaliaučiaus spauda. Kas tai per spauda? Ar Donelaitis galėjo ja kokiu atžvilgiu pasinaudoti? Manau, kad jeigu ta spauda darbo autoriui būtų prieinama arba bent surasta apie ją tikslesnių žinių, tai jau ir būtų duota kai kas nauja medžiagoje apie Donelaitį. Ar Karaliaučiaus, Berlyno, Rygos archyvuose nieko nebūtų galima rasti? Ar darbo autorius apžiūrėjo Tolminkiemį ir kitas Rytų Prūsijos vietas, kur galėjo likti bent kokių Donelaičio ar XVIII a. kultūrinio literatūrinio gyvenimo pėdsakų, šį tą liudijančių ir apie lietuvių rašliavą? Jeigu tokių pėdsakų ir nėra, tai apie tai reikia žinoti, kad su tuo klausimu būtų galutinai baigta.

Kaipgi darbo autorius panaudojo turimą medžiagą, kokius naujus aspektus joje išryškino, kokių davė sintetinių išvadų bei apibendrinimų? Gerai, kad L. Gineitis pasiryžo traktuoti nagrinėjamąją medžiagą probleminiu atžvilgiu. Jis pats suformuluoja penkis savo darbo uždavinius (žr. Įžanginį pastabų p. III ir IV). Šie uždaviniai savaime yra svarbūs ir literatūros mokslui reikalingi, tačiau man atrodo, kad jie tarpusavy nėra organiškai susiję, darbą skaldo, smulkina ir suteikia jam kaip tik ne probleminį, o kursinį pobūdį. Kokia yra centrinė darbo problema, svarbiausias uždavinys, taip ir neaišku. Man atrodo, kad ar nebūtų buvę geriau, jei L. Gineitis savo darbo įžangoje būtų davęs kiek platesnį teoretinį samprotavimą apie literatūrą ugdančius ir smukdančius veiksnius ir šitos teoretinės premisos šviesoje organizavęs savo darbo medžiagą, ją analizavęs ir davęs sintetinių apibendrinimų. Tie veiksniai galėtų būti, pav., šitie: 1) Visuomeninė santvarka ir kultūrinė aplinka, 2) poveikiai bei įtakos iš šalies, 3) santykis su liaudies gyvenimu bei kūryba, 4) nacionalinės kalbos būklė, 5) tautos

rašliava bei kūrybinės asmenybės. Medžiagos organizavimas bei nagrinėjimas neišleidžiant iš akių šių premisinių teigimų ir vyriausio darbo tikslo – lietuvių literatūros XVIII a. raidos nušvietimo ir Donelaičio kūrybos, kaip jos viršūnės, visapusiško aptarimo – būtų padaręs darbą vientisą ir glaustą. Aš šitokį planą nurodau tik kaip vieną iš galimų priėjimų, anaiptol jo nesiūlydamas priimti. Tačiau kažką panašaus reiktų sugalvoti, norint apvaldyti gausią temos medžiagą ir joje nepaskęsti. Tokiu būdu suplanuotas darbas išeitų tikrai probleminio pobūdžio, o kartu būtų atliktas ir anas penkeriopas, autoriaus suformuluotas uždavinys. Dabar gi skaitytojui tik, taip sakant, savo iniciatyva tenka ieškoti, vienaip ar kitaip formuluotis centrinę darbo problemą ir tik netiesiogiai gauti į ją atsakymą. Jeigu L. Gineitis būtų aiškiai suformulavęs pagrindinę problemą, aš esu tikras, kad kai kurie skyriai ir poskyriai apie visuomeninį foną, apie Biblijos vertimus ir giesmynus būtų sutrumpėję, o literatūrinis aspektas paryškėjęs.

Geriausiai, mano nuomone, pavykęs darbo V skyrius – apie Donelaitį, ypačiai 3-is poskyris „K. Donelaičio kūrybos *meninės išraiškos ypatybės*“, kur L. Gineitis aptaria literatūrinius poveikius Donelaičiui ir jo meninį metodą. Šį metodą darbo autorius vadina „švietėjišku realizmu“, tarsi apribodamas realizmo sąvoką, traktuodamas ją istoriškai. Svarbu tai, kad dr-gas Gineitis, mano nuomone, įtikinamai parodo, jog Donelaičio metodas iš esmės yra realistinis. Galima būtų vien pageidauti, kad šis skyrius būtų labiau praplėstas ir metodiškai sistematizuotas pagal liečiamus klausimus, nes ir čia darbo autorius kai kuriuos svarbius klausimus paliečia vien tarsi prabėgomis, užuominomis, palikdamas pačiam skaitytojui susidaryti pilną problemų ir jų išsprendimo vaizdą. Būtų pra-

vartūs ir čia kai kurie teoretiniai samprotavimai apie realistinį metodą, jo raidą, Donelaičio kūrybos savitumą bei spontaniškumą. Reiktų dar plačiau išanalizuoti ir gausesnėmis citatomis bei paralelėmis pagrįsti Donelaičio kūrybos šiokį ar tokį santykį su Tomsono[1], Sen Lambero[2], Kleisto[3] kūriniais. Tomsono tariamojo poveikio Donelaičiuii klausimą kėlė jau J. Biliūnas. Tad laikas būtų šį klausimą nuodugniai išnagrinėti ir jį galutinai baigti. Antra vertus, jei jau priversti esame kalbėti apie Tomsoną, Sen Lamberą, apie kuriuos Donelaitis gal nieko nė girdėti negirdėjo, tai reiktų žymiai plačiau nušviesti „Metų" autoriaus mokytojų Heziodo[4] ir ypačiai Vergiliaus[5] kūrybos santykį su „Metais". Pastarojo „Bukolikos" ir „Georgikos", ypač pirmoji apie žemdirbystę, savo ūkiškais pamokymais, kaimietišku gamtos suvokimu, labai artima Donelaičiui, nekalbant jau apie eilėdarą.

Jau anksčiau buvo nurodyta viena svarbi L. Gineičio darbo spraga – nebuvimas ir kritiškas neįvertinimas ankstyvesniųjų darbų apie XVIII a. literatūrą ir patį Donelaitį. Donelaičio kūrybos originalumo klausimas turi savo seną tradiciją. Jau J. Šliūpas savo „Lietuviškuose raštuose ir raštininkuose" laiko Donelaitį savaimingu poetu, kuris „neturėjo modelio tarp kitų tautų". Tuo suabejojęs J. Biliūnas džiaugiasi, suradęs „pėdus Donelaičio „Metų" geneologijos" ir turįs savo rankose „net tą pačią laidą veikalo (1745 m.), kuriuo Donelaitis, be abejonės, naudojosi" (J. Biliūnas, Raštai, t. 2, p. 406). Ten pat Biliūnas spėlioja, kad Donelaitis Karaliaučiuje galėjo turėti draugą E. C. V. Kleist. Kas skaitys tuos J. Biliūno žodžius, ieškos atsakymo L. Gineičio darbe ir atsakymo ten neras. „Pirmajame Bare" buvo išspausdintas M. Biržiškos straipsnis „Mažosios Lietuvos visuomenė Duonelaičio metu" ir Igno Šeiniaus

„Duonelaitis“, kur, tarp kitko, teigiama, esą Donelaitis „negalėjo nežinoti Erazmo iš Roterdamo[6] „Pasigyrimas kvailystės“. Apie tai L. Gineičio darbe nerandame nė žodžio. Nesuminėta nė M. Ročkos kandidatinė disertacija apie Donelaičio eilėdarą. XVIII a. hegzametru lietuvių kalba parašyti panegyrikai, kiek prisimenu, buvo nagrinėti kažkuriame žurnale prieš karą. L. Gineičio darbe žinios apie tai neradau.

Darbe stoka baigiamojo skyriaus, sintetinių išvadų, apibendrinimų. Rašant baigiamąjį skyrių, gal ir autoriui paaiškėtų kai kurie darbo trūkumai. Kaip jau minėjau, šaltinių ir pagalbinės literatūros sąrašo stoka sudaro tam tikrų sunkumų ir darbą vertinant.

Manau, kad jeigu L. Gineitis savo darbą „XVIII a. lietuvių literatūra“ vietomis suglaudintų, o vietomis papildytų ir duotų jam ne tiek aprašomojo, kiek probleminio svarstomojo darbo pobūdį, galėtų jį pristatyti kaip disertaciją daktaro laipsniui gauti.

Vilnius, 1960 m. gruodžio 20 d.

Atsiliepimas apie Z. Toliušio darbą „Adomas Mickevičius Kaune“

Z. Toliušio darbas „Adomas Mickevičius Kaune“, su kuriuo aš esu susipažinęs, plačiai nušviečia tą lietuviams ypatingai įdomų didžiojo poeto gyvenimo laikotarpį. Darbo autorius kruopščiai surinko daug įdomios medžiagos iš spausdintų šaltinių ir šiaip žinių apie Mickevičiaus gyvenimą Kaune, jo darbą, santykius, pažintis. Iš Z. Toliušio darbo skaitytojui paaiški nemaža buitinių bruožų iš tų metų poeto gyvenimo, sąlygų ir aplinkybių, kuriomis jis dirbo ir kūrė. Lietuvių kalba turime labai nedaug literatūros ir rankraštinės medžiagos apie A. Mickevičiaus gyvenimą ir kūrybą. Dėl to manau, kad Lietuvių kalbos ir literatūros institutui reiktų įsigyti minėtąjį Z. Toliušio darbą „Adomas Mickevičius Kaune“.

Vilnius, 1955 m. liepos 2 d.

V. Mykolaitis
LTSR Mokslų akademijos tikrasis narys

Vyr. dėst. J. Būtėno lietuvių literatūros paskaitos Istorijos-filologijos fakulteto IV kurso studentams lituanistams 1950. II. 18 recenzija

Vyr. dėst. J. Būtėno šios paskaitos tema – „Trečiasis Frontas“ ir jo reikšmė lietuvių literatūrai. Paskaita nesudaro visumos: ji apima „Tr. Fronto“ literatūrinės kūrybos, kuri, dėstytojo pasisakymu, būsianti nagrinėjama sekančioj paskaitoj. Šį kartą dėstytojas aiškina „Trečio Fronto“ pasirodymo priežastis, aplinkybes, jo pobūdį, programą ir poveikį to meto lietuvių literatūriniam gyvenimui. Paskaita dėstytojo nebuvo ištisai parašyta, bet dėstoma žodžiu pagal pasidarytą konspektą. Patiekta recenzuoti jos stenograma.

Apskritai paėmus, paskaitoj, kiek ji liečia „Tr. Fr.“, žymesnių klaidų nepastebėjau. Paskaitos turinys išdėstytas planingai, aiškiai, svarbesnieji teigimai dėl „Tr. Fronto“ teisingi. Kaip vieną iš esminių „Tr. Fr.“ pasirodymo priežasčių dėstytojas teisingai nurodo Lietuvos Komunistų Partijos veiklą, kuri, nors buvo ir labai griežtai persekiojama po 1926 m., vis dėlto vadovavo Lietuvos darbininkų klasei ir turėjo poveikio pažangesniesiems Lietuvos žmonėms, ypatingai progresyviam mokslus einančiam jaunimui. Taip pat ir Tarybų Sąjungos pavyzdys veikė patraukliai ir skatinančiai, kaip teisingai

tai paskaitoj pažymėta. Auklėjamuoju politiniu požiūriu dr-go Būtėno paskaita, nukreipta prieš fašistinį buržuazinį nacionalizmą prieš degeneruojančią Vakarų kultūrą, duoda suprasti tarybinės literatūros pranašumą ir kelia tarybinių tautų solidarumo jausmą.

Vis dėlto paskaitoj esama trūkumų bei netikslumų.

Kalbėdamas apie „Trečiojo Fronto" pasirodymo aplinkybes, apie literatūros krizę buržuazinėje Lietuvoje, dr-gas Būtėnas teisingai tos krizės priežasčių ieško buržuazinės Lietuvos politinėj sistemoj, sufašistėjusioj po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, ir ekonominėje krizėje, apėmusioje tiek Ameriką, tiek V. Europą ir Lietuvą. Bet dėstytojas labai neaiškiai apibrėžė ir Italijos fašizmą, ir jo „kopijavimo", kaip jis sako, priežastis V. Europoje ir Lietuvoje. Šiam reikalui jis galėjo pasinaudoti klasiškais dr-go Stalino aptarimais iš trumpojo VKP(b) istorijos kurso.

Kalbėdamas apie lietuvių literatūros padėtį „Tr. Fr." pasirodymo metu, dėstytojas duoda labai suprastintą ir netikslų tos literatūros vaizdą, vietomis prieštaraudamas pats sau. Pav., psl. 5 užrašyta: „Simbolistai pakeitė lietuvių literatūroj romantikus arba tautinius buržuazinius poetus...", o psl. 6 skaitome, kad trečiafrontininkai turėjo reikalo ir „su romantizmu, kuris buvo puoselėjamas buržuazinės literatūros..." Studentams čia gali susidaryti painiava, kas tie lietuviškieji simbolistai, romantikai ir tautiniai buržuaziniai poetai. Jokių rašytojų, atstovavusių šias literatūros kryptis, dėstytojas nesuminėjo. Kiek anksčiau, kalbėdamas apie buržuazinės Lietuvos literatūros nusmukimą „Tr. Fronto" pasirodymo metu, dėstytojas tą nusmukimą pailiustruoja tik Pilyponio kriminaliniais romanais ir Rūtelionienės grafomaniškais raštais, kurie

ir anais laikais niekeno rimtai nebuvo traktuojami. Tuo tarpu tam nusmukimui išryškinti būtų tikę suminėti dekadentinės estetinės simbolistinės literatūros pavyzdžiai, kurie tuo metu buvo madingi ir buržuazijoje laikė pirmąsias vietas. Galimas daiktas, kad dėstytojas anksčiau ir buvo apie tai kalbėjęs, bet ir šioje paskaitoje, kadangi „Tr. Fr." pasirodymo meto literatūrinis fonas yra liečiamas, derėjo bent vienu kitu sakiniu prisiminti esminius to fono bruožus.

Išskaičiavęs tris to meto lietuvių rašytojų generacijas, dėstytojas sumini Maironį ir Jakštą, kaip pirmosios generacijos atstovus, tuo tarpu antroms dviems jokio atstovaujančio rašytojo nenurodo. Be to, ir šita trijų generacijų koncepcija būtų reikalinga vienos kitos kritiškos pastabos bei paaiškinimo. Dėstytojas teisingai nurodo, kad „Tr. Frontas" neatstovavo visos trečiosios kartos, nes joje buvo rašytojų, kurie esą „svyravo tarp estetų tradicijų, kurie norėjo sukurti neoromantizmą" (p. 4). Čia derėjo įsakmiai pabrėžti, kad turima galvoje tuos autorius, kurie dėl vergiško lankstymosi dekadentinei Vakarų literatūrai liko tėvynės išdavikais, pabėgo iš savo krašto ir patys dabar smilksta toje jų garbingoje „kultūroje".

Aptardamas „Tr. Fronto" programą ir linkmę, dėstytojas panaudoja žurnalo redakcijos pasisakymus, bet nepanaudoja principinio pobūdžio jo straipsnių, kurie šiam reikalui būtų tikę. Nepanaudoti straipsniai apie realizmą (1 n-ryje), apie aktyvizmą (2 n-ryje), apie tendenciją literatūroje (4 n-ryje), taip pat literatūros kritikos ir apžvalgų skyrius. Reikia manyti, kad dėstytojo buvo tai padaryta sekančioj paskaitoj. Šioje paskaitoje dėstytojas teisingai nurodo, kad trečiafrontininkų kolektyvas nebuvo visiškai vienodas savo pažiūromis bei nusistatymais ir kad pačiame žurnale pastebime tam tikrą raidą bei politinių

pažiūrų kairėjimą. Tačiau vargu ar galima sutikti su dėstytoju, kad jau ir pirmame „Trečiojo Fronto“ numeryje pasireiškusi kova prieš miesčionizmą, prieš sustingimą buvo skelbiama „išeinant iš buržuazinės Lietuvos pozicijų“ (p. 107). Šiam teigimui prieštarauja paskaitos pradžioje teisingai nurodytos svarbiausios žurnalo atsiradimo priežastys – Lietuvos Kompartijos veikimo ir Tarybų Sąjungoje vykstančio socializmo gyvendinimo poveikis. Tam prieštarauja taip pat ir pirmojo numerio įžanginiame žodyje paskelbtas, kaip visų žurnalo siekimų ir taktikos apibendrinimas, „lietuviško berno“ metaforinė sąvoka, – berno, kuris esą „eina apsimovęs savo darbo klumpėm užkariauti savosios žemės, teisės ir laisvės“. Argi čia bent minimaliai atsispindi „buržuazinės Lietuvos pozicijos“? Reikia sutikti su dėstytoju, kad žurnale nepasakoma, kur ta „lietuviško berno“ linkmė veda, bet juk to laiko sąlygomis tokio aiškumo ir negalima buvo reikalauti. Man dar atrodo, kad dėstytojas be reikalo tą „lietuviško berno“ metaforą ar simbolį tarsi bando sukritikuoti, pasiremdamas ano laiko buržuazinės kritikos priekaištais: „kas iš tikrųjų tas lietuviškas bernas: ar tas, kuris dirba pas buožę, ar vienintelis pas tėvą esantis bernelis, ar politiškai susipratęs bernas?“ (p. 8). Toliau ir iš paties dėstytojo duotos citatos matyti, kokį idėjinį visuomeninį turinį dėjo „Trečiasis Frontas“ į tą berno vaizdą. Tad ir „buržuazinė širšynė“, kaip sako dėstytojas, priešpastatė opoziciją“ (p. 10) ne dėl to, kad iš „įdėtų žurnalo puslapiuose literatūros kūrinių dvelkė kritinis realizmas“, bet dėl to, kad tie kūriniai buvo parašyti ne iš buržuazinių pozicijų.

Aptariant žurnalo reikšmę ir poveikį, dėstytojas pilnumo dėlei galėjo pasinaudoti pačiame žurnale išspausdintais atsakymais į redakcijos anketą.

Dėl Salomėjos Nėries parėjimo į „Trečią Frontą“ derėjo pasinaudoti buvusio „Trečiojo Fronto“ redaktoriaus A. Venclovos straipsniu „Už marksistinį literatūros palikimo vertinimą“, kuriame jis atitaiso savo klaidas dėl „Trečio Fronto“ vertinimo ir Salomėjos Nėries perėjimo į trečiafrontininkus priežasčių.

Nepaisant šių dr-go Būtėno paskaitoje pastebėtų netikslumų bei trūkumų, paskaitą laikau priimtina tiek dalykiniu, tiek ideologinių ir auklėjamuoju požiūriu.

Vilnius, 1950. IV. 15

Prof. V. Mykolaitis

Atsiliepimas apie Kazio Borutos lietuvių liaudies pasakų rinkinį „Dangus griūva“

Kazio Borutos stilizuotų lietuvių liaudies pasakų rinkinys „Dangus griūva“ tiesiogiai yra skirtas jaunajam skaitytojui ir, be abejo, buvo mėgiama tokio skaitytojo knyga. Tačiau šis rinkinys sudomins ir suaugusį skaitytoją – literatūros meno ir tautosakos tiek mėgėją, tiek specialistą.

Iš kitų suliteratūrintų lietuvių liaudies pasakų rinkinių „Dangus griūva“ išsiskiria tuo, kad K. Boruta naudojasi vien autentiškais pasakų motyvais, o išraiškoj, stiliuje sumaniai ir kūrybiškai paseka liaudies pasakojimo intonacija, sakmišku, poetiniu vaizdingumu. Šiuo požiūriu K. Borutos pasakos sustilizuotos stačiai meistriškai.

Rinkinys „Dangus griūva“ padės skaitytojui ne tik susipažinti su lietuvių liaudies pasakų daugeliu tematinių motyvų (iš gyvulinių pasakų srities), bet ir paskatins susidomėti liaudies kūryba bei jas pažinti. Reikia palinkėti, kad šis rinkinys greitai būtų išspausdintas ir pasiektų skaitytoją.

1955. I. 27

Lietuvos KP(b) CK pranešimas apie pirmąsias spausdintas lietuviškas knygas

1947 metų sausio mėn 8 dieną sukaks lygiai 400 metų, kaip buvo išspausdintas Martyno Mažvydo Vaitkūno Katekizmas. Šis katekizmas – tai pirmosios lig šiol žinomos spausdintos lietuviškos knygos. Jų pilnas pavadinimas su spausdinimo vietos ir laiko nurodymu skamba taip:

Catehismusa prasty Szadei, Makslas skaitima raschta yr giesmes del kriksczianistes bei del berneliu iaunu nauiey suguldita Karaliauczui VIII. Diena Meneses Sausia, Metu uszgimima Diewa M.D.XLVII.

Tų knygelių turinys yra toks:

Po antraštinio, vinjetės ornamentu papuošto lapo seka lotyniška ketureiliu posmu dedikacija „Ad Magnum Ducatum Lituaniae". Paskui eina lotyniškai rašyta prakalba „Pastoribus et Ministris Eclesiarum in Lituania gratiam et pacem", užimanti 5 psl. Toliau randame lietuviškai eilėmis rašytą prakalbą „Knigieles Paczias byla Lietuwinikump ir Szemaicziump", užimančią nepilnus 5 pusl. Tolimesnius 4 pusl. užima elementorius „Pygus ir trumpas mokslas skaititi yr raschity". Po elementoriaus eina „Catechismusa prasty Szadei", užimą 23 pusl. Paskutinę dalį sudaro 40 puslapių giesmynas „Pradestyse giesmes schwentas". Knygelės pabaigoje pažy-

mėta: „Ischbruktas Karaliauczui per Jana Weinreicha Metusu ijr dienagi kaip ant pradzias Knigieliu ijra“.

Knygos išspausdintos gotišku šriftu, tik kai kurios antraštės eilutės – lotynišku.

Kiek tų pirmųjų lietuviškų knygelių buvo išspausdinta, šiandien žinių neturime. Galima spėti, kad jų tiražas nebuvo gausus, nes išliko tik vienas vienintelis egzempliorius, kuris buvo laikomas Karaliaučiaus universiteto bibliotekoj (Samcuelband Ce 495[8]).

Tenka dar pažymėti, kad tame pirmame leidinėly Mažvydo vardas nėra minimas. Bet jo pusbrolis Baltramiejus Vilentas prakalboje prie savo „Evangelias bei Epistolas“ aiškiai sako, kad Mažvydas spauda išleido (typis edidit) katekizmą ir giesmes. Tam galima tikėti, nes jau pora metų po katekizmo išspausdinimo 1549 metais pasirodo kitas Mažvydo leidinėlis „Giesme S. Ambraszeijaus, bey S. Augustina“, o kiek vėliau dar ir kitos jo paruoštos knygelės. Šiandien dėl Mažvydo vardo susiejimo su pirmuoju lietuvišku spaudiniu niekas abejonių nekelia.

Mažvydo Katekizmas teisingai laikomas pirmuoju lietuvišku spaudiniu. Jokio ankstyvesnio spaudinio lietuvių kalba lig šiol nebuvo surasta ir niekur nėra minima, kad prieš Mažvydo Katekizmą kas nors lietuviškai būtų buvę spausdinta, nors yra žinių, kad Stan. Rapagelionis, Abr. Kulviškis ir Jurgis Zablockis ten pat Karaliaučiuj jau anksčiau už Mažvydą giesmes į lietuvių kalbą vertė ir norėjo jas išspausdinti. Bet tas sumanymas jiems nepavyko įvykdyti. Kad ir pats Mažvydas savo Katekizmą laikė pirmąja spausdinta lietuviška knyga, rodo šis jo kreipimasis „skaititaiop“:

Bralau milasis, skaitidams tatai szinasy,
Jag tassai lieszuwis dabar reischkiesi.
Tadrin iei rassi kaky paklidima,
Pataisik, be wisakia uszwidejima.

Šio pirmojo lietuviško Mažvydo spaudinio reikšmė lietuvių kultūrai yra be galo didelė. Trumpai suglaudus, ji gali būti taip aptarta:

1. Mažvydo knygelės duoda seniausių autentiškų spausdintų lietuvių kalbos pavyzdžių, labai brangių kalbos mokslui.

2. Mažvydo leidiny randame pirmąjį lietuvių kalba elementorių su pirmaisiais gramatinės terminologijos bandymais.

3. Mažvydo eiliuotoj prakalboj ir jo giesmyne turime pirmuosius lietuviškos eilėdaros pavyzdžius.

4. Toje pat prakalboje randame paminėtas kai kurias senojo lietuvių tikėjimo liekanas ir papročius. Iš jos galime spėti ir apie menką krikščionių mokslo paplitimą to laiko Mažojoje Lietuvoje.

5. Mažvydo Katekizmu prasideda nenutrūkstamas lietuviškų spaudinių gaminimas, kuris 16 a. pabaigoj pasireiškia ir Didžiojoj Lietuvoj. Taip, 16 amžiuje turime apie 24 leidinius, 17 a. apie 43 leidinius, 18 a. apie 194 leidinius ir 19 amžiuje iki spaudos Didžiojoje Lietuvoje uždraudimo apie 891 leidinį.

6. Mažvydo Katekizmu prasidėjęs liet. knygų gaminimas Mažojoje Lietuvoj išauga į platų lietuvių kalbos ir literatūros sąjūdį, davusį pirmuosius mūsų pasaulietinės poezijos pavyzdžius ir 18 a. vidury išauginusį didžiausią mūsų senosios literatūros laikotarpio poetą Kristijoną Donelaitį.

Atsižvelgiant į visa tai, Mažvydo katekizmo 400 metų sukaktį reikia laikyti lietuvių tautai svarbiu ir reikšmingu įvykiu.

1946 IV

V. Mykolaitis
l. e. p. Liet. liter. inst. direktorius

Pranešimas apie Kosto Korsako literatūrinius darbus

Iš Kosto Korsako literatūrinių darbų sąrašo, kuris pridedamas prie šio pranešimo, pirmiausia mes atkreipiame dėmesį į šias 3 jo knygas: 1) Straipsniai apie literatūrą, Kaunas 1932 m. 404 p. 2) Kritika, Kaunas 1936 m. 316 p., 3) Rašytojai ir knygos, Kaunas 1940 m. 375 p. Visos šios 3 knygos apima K. Korsako, paprastai pasirašinėjusio J. Radžvilo slapyvardžiu, literatūrinės kritikos raštus. Juos galėtų papildyti dar gausios recenzijos ir mažesni straipsniai, tebepasilieką periodinėj spaudoj ir šiuo metu mums sunkiai prieinami. K. Korsakas-Radžvilas mūsų spaudoj pradėjo rašyti apie 1925 metus, tačiau rimtesniais kritikos rašiniais ima kreipti literatūros žmonių dėmesį nuo 1927 metų. Stambesnieji iš tų rašinių ir yra surinkti minėtose trijose knygose.

K. Korsako kritikos raštus lengva suskirstyti dviem grupėm: pirmąją sudaro teoretiniai ir ideologiniai rašiniai apie literatūrą ir kritiką, o antrąją – daugiausia lietuvių literatūros naujųjų kūrinių kritika, nagrinėjimai ir autorių charakteristikos.

Viename iš platesnių savo straipsnių apie kritiką K. Korsakas parašo šiuos reikšmingus žodžius: Literatūros kritikos metodas „galės pasižymėti teisingumu ir objektingumu tik tada, kai kritika, nustatydama literatūros kūrinių meniškojo

teisingumo laipsnį, savo sprendimų ir išvadų kriterijum padės principus ideologijos, labiausiai atitinkančios istorinės pažangos prasmę ir teisingiausiai išreiškiančios pagrindines istorinės evoliucijos proceso tendencijas“ (Kritika, p. 52). Tokia ideologija Korsakas, be abejo, laiko marksizmą ir istorinį materializmą. Iš tiesų, tai patvirtina jo kritikos straipsnių bendroji linkmė. Savo kritikose jis siekia išryškinti literatūros fakto socialinį charakterį, parodyti kuri socialinė klasė atstovauja žmonijos pažangai ir išspręsti klausimą, ar tas faktas laikytinas pažangos veiksmu, auklėjančiu kovojančios klasės sąmonę. Šis kritikos tikslas plačiai aiškinamas ir motyvuojamas iš dalies rašiniuose „Mūsų naujosios prozos problemos“ (Str. apie liter., p. 297); „Literatūros krizis ir kritika“ (Str. apie liter., p. 364–400) ir dar plačiau straipsnyje „Tendencija ir literatūra“ (Str. apie liter., p. 7–26). Šiame paskutiniame autorius nori įrodyti, kad neigiamas kvalifikavimas kūrinio tendencingo yra netikslus, nes tendencijos vardu paprastai būna vadinamas priešingos ideologijos kūrinio idėjinė prasmė, sekliau ar giliau glūdinti kiekviename literatūros kūriny. Tokiu būdu K. Korsakas susisieja su mūsų marksistinės literatūrinės kritikos pirmomis užuomazgomis dar „Varpe“, kur taip pat buvo paskelbta, kad „tendencija yra tik baidyklė, su kuria visų šalių konservatoriai nori išbaidyti ir literatūros progreso idėjas“ (v. 1893, kn. 2, p. 24).

Taip suprasdamas literatūros ir kritikos uždavinius bei tikslus, Korsakas vis dėlto išvengia siauro, jei taip galima pasakyti, partinio literatūros komentavimo bei vertinimo. Jis deramai atsižvelgia ir į estetinę literatūros fakto prigimtį ir į individualinį bei tautinį jo charakterį. Iš teoretinių straipsnių liter. kūrinio formos bei stiliaus klausimams nušviesti

minėtini str. „Mūsų naujosios prozos problemos (Str. apie liter., p. 297), „Gyvi ir negyvi personažai“, „Turinys ir forma“ (Rašytojai ir knygos, p. 19–48), o dar daugiau konkrečių formalinio vertinimo pavyzdžių randame kritikos nagrinėjimuose, kaip, pav., „Škicai apie Žemaitę“ (Str. apie liter., p. 178–233), „V. Krėvės Raganius“ (Raš. ir kn., p.105–161) ir daugelis kitų. Formalinius estetinius kūrinio elementus aptarti Korsakui padeda geras jo skonis, sugebėjimas įžvelgti į kūrybinio akto vyksmą, suprasti jo prigimtį ir gyvai jį pajusti bei išgyventi. Dėl to Korsako-Radžvilo kritika nėra tik sausi komentarai arba palaidi impresionistiniai įspūdžiai, bet iš aiškių ideologinių premisų ir konkrečių analizių išaugę nagrinėjimai bei svarstymai, kurie ne tik išryškina kūrinio prasmę bei vertę, bet ir papildo, praturtina jį kaip ir naujais atsišakojimais bei atgarsiais, kurie eiliniam skaitytojui pasiliktų nepastebėti.

K. Korsakas, savo kritikos kriterijus pagrindęs marksistine ideologija ir dėl jos kovojęs, yra parodęs deramo tolerantingumo ir priešingos pasaulėžiūros autoriams, išvengdamas taip žalingo kritikoje siaurumo bei fanatizmo. Be visos eilės palankiai priimtų jaunųjų rašytojų iš dešinės, jis net Adomą Jakštą-Druskių su tam tikru pasigėrėjimu vadina „kritikas, kuris nesvyravo“, o Maironio kovingumą dėl tautinių idealų laiko pavyzdžiu mūsų dekadentizmo poetams. Šia prasme Korsakas yra objektyvus tiek, kiek iš viso gali būti objektyvus kritikas ideologas-kovotojas: smerkiant priešo ideologiją, bent pripažįstama kūrybinė, estetinė jo veikalo vertė.

K. Korsako kritikos raštuose, ypatingai teoretiniuose, matome visokeriopų įtakų, kurių autorius nė nebando nuslėpti. Belinskis[1], Černiševskis[2], Dobroliubovas[3], Koganas[4], Fričė[5],

Lunačarskis[6], Maca[7], Schückingas[8] ne tik gausiai cituojami, bet ir parafrazuojami, atvirai tai pasakant. Tai ne priekaištas, tik nurodymas, kokia linkme mūsų kritikas orientuojasi. Jo pažintį su Vakarų Europos literatūra rodo tokie straipsniai kaip „Krizis ir buržuazija arba Goethe biurgeris Vokietijoj", „Goethe – praktikas", „Johannes R. Becherio[9] kūryba", „Hamleto socialiniai pagrindai", „Čekoslovakų novelių rinkinys", nekalbant jau apie populiarizacijos straipsnius, parašytus pagal V. Fričę.

Dar tenka trumpai atkreipti dėmesį į formalines Korsako kritikos raštų savybes. Vienoje vietoje jis yra pasakęs, kad net ir didžiųjų kritikų raštai greičiau priskirtini prie publicistikos, o ne prie mokslinės prozos žanro. Kaip ten bebūtų su didžiaisiais kritikais, paties K. Korsako-Radžvilo straipsniuose publicistinio ir poleminio elemento yra labai daug. Mes galėtume padaryti priekaištų, kad Korsako kritikos str-se publicistikos yra net jau per daug. Kitur pasigendame glaustesnio bei griežtesnio sistemingumo. Visai suprantama, kad kritikas kovotojas, kuriam rūpi ne grynasis menas, bet juo realizuojami ir realizuotini tam tikri visuomeniniai idealai, kitaip rašyti nė negali. Jo kalba tiesi ir griežta, stilius aiškus ir kandus, nevengiama pašaipiško tono, operuojama sąmojais ir paradoksais. Dėl to K. Korsako rašiniai visuomet įdomiai skaitomi. Jie yra sugestyvūs, nes parašyti iš įsitikinimo ir išreikšti su emociniu atspalviu. Jo kritikos raštams tinka jo paties suformuluotas kritikos apibūdinimas: „kritikoj labai ryškiai, beveik dominuojančiai pasireiškia kritikos individualybė, jo talentas, jo subjektyvūs interesai ir skonis, jo temperamentas, jo pasaulėžiūra ir ideologiniai principai, žodžiu, visas jo dvasinis pasaulis" (Kr. p. 40).

K. Korsakas-Radžvilas lietuvių kritikos raidoj jau šiandien turi aiškią vietą. Po sausos, intelektualistinės teologiškai dogmatinės. A. Jakšto kritikos, greta estetinės impresionistinės bei formalistinės šių dienų kritikos, Korsakas, kaip jau buvo minėta, susisieja su pirmomis visuomeninės-marksistinės kritikos užuomazgomis, pasirodžiusiomis „Varpe“ ir socialistinėj spaudoj po 1905 metų, išryškina jos ideologinius pagrindus bei kriterijus ir pro jų koštuvą perfiltruoja kone visą naująją mūsų literatūrą. Berods, nerasime naujausiojoj mūsų literatūroj bent kiek žymesnio autoriaus, kuris plačiau ar siauriau nebūtų paliestas Korsako kritikos raštuose. Juose nagrinėjama nemaža ir šiaip svarbių bei aktualių lietuvių literatūrinio gyvenimo reikalų ir klausimų. Viešajai nuomonei ir patiems rašytojams visa tai yra davę nemažos įtakos.

Mums belieka supažindinti dar su kai kuriais stambiaisiais K. Korsako darbais.

Lietuvių literatūros istorijai bus vertingas straipsnis „Mėginimas įvesti rusų raidai į lietuvių ir latvių raštas“, išspausdintas XXVII knygos mėgėjų metraščio I tome. Yra tai dokumentuota studijėlė, pirmą kartą mūsų plačiau nušviečianti ne tik lietuvių, bet ir latvių spaudos lotynišku šriftu uždraudimą.

Latvių literatūrai ir lietuvių literatūros populiarinimui latviuose K. Korsakas, mokėdamas jų kalbą, skiria ir daugiau darbų. 1938 m. buvo išspausdinta jo studija „Latvių liaudies dainos“ 140 p. didesnio formato. Panaudodamas šaltinius ir gausią literatūrą latvių, lietuvių, vokiečių ir rusų kalbomis, autorius nagrinėja šiuos klausimus: latvių dainų senumas, dainų kūrėjai ir dainuotojai, dainavimo vieta, laikas ir būdas, dainų tematika, dainų simbolika, estetika ir idealai, dainų kalba, dainų struktūra ir metrika, dainų stilius ir dainų reikšmė

latviams. Tai yra vienintelė rimta studija lietuvių kalba, supažindinanti mus su latvių liaudies dainomis.

Antras stambokas K. Korsako darbas iš lietuvių-latvių kultūrinių santykių srities „Lettica“ apima latvių literatūros ir visuomeninio gyvenimo bibliografijas lietuviškai nuo 1881 iki 1931 metų. Pirmoj darbo daly jis suregistruoja visus vertimus iš latvių raštijos į mūsų kalbą, o antroj – mūsų spaudos atsiliepimus ir straipsnius apie latvius ir latvių lietuvių savitarpio santykius. Yra tai pavyzdingai kruopščiai atliktas darbas.

Baigdami mes atkreipiame fakulteto tarybos dėmesį į Kosto Korsako literatūrinių darbų sąrašą. Iš jo matome, kad literatūrinė K. Korsako veikla yra plati ir įvairi: kritikos raštai, recenzijos, enciklopedinio pobūdžio santraukos, vertimai, redaguoti kolektyvūs leidiniai bei žurnalai.

Net ir sunkiausiais šio karo metais jis nėra paleidęs plunksnos iš rankos. Turime dvi jo redaguotas stambias knygas, išspausdintas Amerikoje: Lietuva ugnyje, 288 p., ir Didysis lietuvių tautos priešas, 256 p. Ši pastaroji su jo parašyta įvadu. Dar viena knyga „Prieš amžinąjį priešą“ dabar spausdinama. Bus tai Korsako kritikos etiudų rinkinys apie Donelaitį, Daukantą, Valančių, Vydūną, Maironį ir karo meto poetus.

Turėdami prieš akis tokią turiningą Kosto Korsako literatūrinę veiklą ir jo sėkmingą docentavimą Vilniaus universitete, siūlome Istorijos-filologijos fakulteto tarybai pakelti jį profesorium prie Lietuvių literatūros katedros.

[1947]

Pranešimas apie Juliaus Būtėno darbus lietuvių literatūros srityje

Julius Būtėnas, be straipsnių ir apybraižų literatūros klausimais, išspausdintų žurnaluose, yra parašęs ir išleisdinęs šias keturias monografijas: 1) Povilas Višinskis, 1936 m., 214 p., 2) Vincas Kudirka, 1937 m., 200 p., 3) Žemaitė, 1938 m., 226 p., ir 4) Lietuvių teatras Vilniuje, 1940 m., 104 p. Pirmojoje knygoje autorius duoda išsamią Povilo Višinskio biografiją ir pabaigoje knygos, nuo 125 puslapio, pluoštą rinktinių Višinskio raštų. Povilo Višinskio gyvenimui ir jo veiklai aprašyti autorius, be spaudoje paskelbtų žinių, yra panaudojęs visos eilės Višinskiui artimų ir jį pažinojusių žmonių žodžiu suteiktas žinias, autoriui prašant. Tokiu būdu Višinskio biografija papildyta naujais duomenimis bei bruožais ir kartu paryškintas gyventos aplinkos vaizdas (1875–1906). Ryšium su Višinskio asmeniu, autorius nušviečia kai kuriuos įdomius liet. literatūros mokslui klausimus: Žemaitės išsilavinimo, literatūrinio pasiruošimo bei darbo klausimą, kai kuriuos V. Kudirkos, Marijos Pečkauskaitės ir Sofijos Pšibilauskienės gyvenimo bei kūrybos momentus. Išryškėja taip pat ir kai kurie lietuvių kultūros istorijos momentai: kova dėl spaudos draudžiamojoj gadynėj, pirmosios lietuvių teatro užuomazgos, Palangos spektaklis, konspiracinis veikimas. Pro Višinskio asmenybę ir jo publicistinių raštų idėjas darosi aiškesnis

ir tautinis, visuomeninės bei politinės minties augimas nuo Aušros ligi paties Višinskio mirties metų.

Dar svarbesne ir geriau pavykusia reikia laikyti antrąją Būtėno monografiją „Vincas Kudirka“. Čia autorius surinko daugiau naujos medžiagos, su platesniu užsimojimu ir didesniu literatūriniu įgudimu vaizduoja didžiojo varpininko epochą, gyvenimą, asmenį ir jo veiklą. Pasiremdamas iš pirmųjų šaltinių semtomis žiniomis, jis atitaiso kai kuriuos netikslumus ir klaidas, padarytas kitų autorių (pav., Vaižganto), rašiusių apie Kudirką. „Aušros“ ir „Varpo“ gadynės fonas autoriaus apmestas, tiesa, ne per daug ryškiai, bet užtat pats Kudirkos asmuo atvaizduotas labai įtikinamas ir kai kurios jo gyvenimo scenos nupieštos taip gyvai, kad pasilieka ilgai skaitytojo atmintyje. Gaila, kad autorius per maža atkreipė dėmesio į Kudirkos ideologijos išryškinimą ir jo vidinio gyvenimo, sielos praskleidimą. Baigdamas savo knygą autorius teisingai sako, kad „Kudirkos asmuo tyrinėtoją visų pirma patraukia savo dramiškumu“ (p. 178), toliau sumini jo tragiškumą, bet plačiau šių minčių neišrutulioja. Autorius daug kalba dokumentais, kitų liudijimais ir faktais, bet maža juos interpretuoja nuo savęs. Dėl to jo šitai, o taip pat ir kitoms dviem biografinėms monografijoms stoka idėjinio pagilinimo.

Trečioji monografija „Žemaitė“ parašyta tuo pačiu metodu. Literatūros mokslui joje ypatingai įdomus ir svarbus skyrius, kur autorius kalba apie Žemaitės santykius su Povilu Višinskiu, Gabr. Petkevičaite, Jonu Jablonskiu ir kitais lietuvių literatūros bei šviesuomenės atstovais. Čia, kaip iš dalies ir knygoje apie Povilą Višinskį, autorius bent dalinai praskleidžia šitos savaimingos liaudies rašytojo kūrybos paslaptį. Ir šiai knygai galima prikištį tą patį ką ir „Vinco Kudirkos“ monografijai: gausu faktinės medžiagos, laukujo gyvenimo

įvykių vaizdavimo, per maža psichinės charakteristikos bruožų ir idėjinių tezių.

Ketvirtoji J. Būtėno monografija „Lietuvių teatras Vilniuje 1900–1918 m.“, žinoma, literatūros mokslo neliečia. Pastebėsime vien, kad autorius su įprastu sau kruopštumu surinko temai reikalingą medžiagą ir metodiškai ją panaudojo. Mūsų teatro istorikų šis darbas turėtų būti labai teigiamai vertinamas.

Turint prieš akis visus J. Būtėno darbus, tenka konstatuoti, kad jis moka rasti naujos medžiagos šaltinių ir kritikai, metodiškai jais naudotis. Anksčiau pastebėti trūkumai atsirado iš dalies turbūt dėl to, kad autorius savo knygas, matyt, skyrė platesniems skaitytojų sluoksniams, rašė daugiau populiariai, nevengdamas feljetoninio lengvumo bei paviršutiniškumo.

Formaliu metodiniu atžvilgiu jam nieko negalima prikišti: aiškiai sužymėti šaltiniai, chronologinės datos, pridėta bibliografija ir vardų rejestrai.

Minėtomis monografijomis Julius Būtėnas ne tik rekomenduojasi kaip gabus bei darbštus literatūrinio ir kultūrinio gyvenimo istorinės medžiagos tyrinėtojas, bet jau ir davęs mūsų literatūros mokslui vertingų to tyrinėjimo rezultatų.

Kalbant apie J. Būtėno literatūrinius sugebėjimus, tenka priminti, kad jis yra išspausdinęs tris grožinės literatūros knygas: noveles „Sciklinės gonkos“, „Prikąstas liežuvis“ ir romaną „Mėlyni kareiviai“.

Pedagoginis literatūros dėstymo darbas J. Būtėnui taip pat nėra svetimas: 1942–1944 m. jis dėstė liet. kalbą ir literatūrą Leipalingio progimn. ir Merkinės gimnazijoj, kurios 1944 m. rugpjūčio 1 d. buvo paskirtas direktorium.

Atsižvelgdami į visa tai, siūlome Julių Būtėną rinkti vyresniuoju dėstytoju prie Lietuvių literatūros katedros.

Atsiliepimas apie P. Užkalnio straipsnį „Vl. Majakovskio įtaka V. Montvilos kūrybai“

P. Užkalnio straipsnis „Vl. Majakovskio įtaka V. Montvilos kūrybai“ yra vienas iš darbų, nagrinėjančių aktualią problemą – rusų literatūros poveikį lietuvių literatūrai. P. Užkalnis savo darbe eina teisingu keliu, pirmiausia aptardamas esminius Majakovskio, kaip revoliucinio poeto, kūrybos bruožus ir jau paskui ieškodamas jo poveikio Montvilai.

Visai teisingai straipsnio autorius to poveikio ieško ne išviršinės formos panašume, bet vidiniuose revoliucinių išgyvenimų impulsuose, gimininguose abiems poetams. Dėl to stiprėjant revoliuciniam patosui Montvilos išgyvenimuose, ryškėja ir Majakovskio įtaka, aiškiausiai konstatuojama tarybinės santvarkos Lietuvoje įvedimo metais. Konstatavęs Majakovskio poveikį Montvilai, P. Užkalnis atkreipia dėmesį į individualinius Montvilos poezijos savumus, skiriančius jį nuo didžiojo revoliucinio rusų poeto.

Darbo autorius daro teisingą išvadą, kad Montvila nebuvo siauras Majakovskio pamėgdžiotojas, bet, jo kūrybos paveiktas, tvirčiau atsistojo savo kely, nepraradęs savo originalumo.

P. Užkalnio darbą laikau naudingu lietuvių literatūros mokslui ir spausdintinu „Mokslo Darbuose“.

Vilnius, 1949. XI. 14

V. M.

Sakmė apie Igorio žygį

„Sakmė apie Igorio žygį“ yra žymiausias senosios rusų literatūros kūrinys, nežinomo autoriaus parašytas apie 1187 m. Vienintelis jo nuorašas iš XV ar XVI a. buvo rastas tik XVIII a. pabaigoje ir išspausdintas 1800 m. Nuo to laiko šis genialus kūrinys pasidarė žinomas visam kultūringam pasauliu ir buvo išverstas į daugelį kalbų. Ilgus amžius išbuvęs tik rankraščių nuorašuose, jis, galimas daiktas, bent kiek nutolo nuo pirmykščio originalo, dėl to kai kurios jo vietos pasidarė sunkiai suprantamos. Be to, ir kaip tolimos praeities istoriniai įvykiai kūrinyje pavaizduoti bei atsispindėję jame, senobinė rusų kalba, kuria kūrinys buvo parašytas, o taip pat ir pati poetinė jo forma bei išraika, nors ir labai aukštos kūrybinės vertės, šiandien sudaro nemaža kliūčių jo vertėjams ir skaitytojams. „Sakmei apie Igorio žygį“ tinkamai suprasti reikalinga bent trumpai nušviesti vaizduojamoji epocha, idejinis kūrinio turinys, literatūriniai jo savumai ir paaiškinti atskiros jo vietos.

„Sakmė apie Igorio žygį“ vaizduoja Naugardo-Sieversko kniaziaus Igorio[1] nelaimingas žygis prieš polovcus 1185 m., dalyvaujant dar Igorio sūnui Putivlio kniaziui Vladimirui Igorevičiui[2], broliui Vsevolodui Sviatoslavičiui[3] ir giminaičiui Sviatoslavui Olgovičiui[4].

Sakmės siužetas yra taip sudarytas: Įžangoje autorius sakosi pasakosiąs apie Igorio žygį pagal tikrovės duomenis, o

ne taip, kaip dainuodavęs senovės dainius, tada, matyt, garsus, bet dabar nežinomas Bojanas[5], kuris, matyt, per daug pasiduodavęs poetinės fantazijos polėkiams. Nors autorius žada pradėti savo apsakymą nuo „Vladimiro senojo“, bet čia pat pereina prie „Igorio dabarnykščio“, išaukštindamas jo narsą dėl pasiryžimo ginti rusų žemę nuo polovcų. Žygio pradžioje pasirodęs nelaimę pranašaująs ženklas, saulės aptemimas, neišblaško Igorio pasiryžimo „savo galvą paguldyti arba šalmu atsigerti iš Dono“, vadinasi, nugalėti ten polovcus.

Čia autorius vėl spėlioja, kaip būtų dainavęs apie Igorio žygį Bojanas, tarsi bent kiek pašiepdamas jo iškilmingą stilių. Toliau pasakojama apie Igorio susitikimą su Vsevolodu, jų pasiryžimą traukti tolyn, tolimesnius blogus ženklus žygio pradžioje ir pirmą mūšį su polovcais, kurie sumušti turėjo pasitraukti, o rusams teko daug brangaus grobio ir belaisvių. Kitą dieną įvyko antras mūšis prie Kajalos upės, labai poetiškai ir įspūdingai autoriaus pavaizduotas. Ypatingai išaukštinta „audringo tauro“ Vsevolodo narsa. Rusai tose kautynėse buvo sumušti, o patį Igorį polovcai paėmė į nelaisvę. Sakmės autorius čia turi progos į mūšio aprašymą įterpti nusiskundimą kniazių tarpusaviniais vaidais, dėl kurių jie negali susidoroti su priešais. Baigęs nelaimingo mūšio aprašymą, autorius vaizduoja liūdnas to pralaimėjimo pasėkas rusų žemei – sielvartą dėl kritusių, tolimesnę kniazių nesantarvę, polovcų užpuldinėjimus. Jis kaltina ir patį Igorį su Vsevolodu, kad tai jiedu savo neišmintingumu žygiu užtraukę tas nelaimes. Sakmės autoriaus kritiškumas ir valstybinių reikalų supratimas ypač ryškiai atsispindi tolimesniuose sakmės vaizduose – didžiojo Kijevo kniaziaus Sviatoslavo sapne ir jo „aukso žodyje“. Sviatoslavas apgailestauja savo

sūnų neapgalvotą žygį, smerkia rusų kniazių tarpusavius vaidus ir šaukia juos vienybei.

Po šios ilgokos dalies seka Igorio žmonos Jaroslavos[6] gedėjimas ir rauda Putivlio mieste. Tai viena iš poetiškiausių bei lyriškiausių sakmės vietų. Toliau vaizdingais palyginimais pasakojama, kaip Igoris, Ovluro padedamas, pabėgo iš polovcų nelaisvės. Polovcų chanai Gzakas[7] ir Končakas[8] jį vejasi, bet jį globoja pati gamta, ir jam pavyksta laimingai pasiekti Kijevas.

Sakmė baigiasi rusų žemės džiaugsmo išreiškimu, kniazių ir jų družinos išaukštinimu.

„Sakmėje apie Igorio žygį" ryškiai atsispindi poetinė ir kultūrinė Rusios būtis XII amžiuje. Sakmėje vaizduojamųjų įvykių metu Rusioje sparčiai vyko feodalinis skaldymasis, labai susilpninęs didžiąją Kijevo kunigaikštystę, kuri buvo pasiekusi aukščiausią suklestėjimą valdant kniaziui Jaroslavui Išmintingajam[9], mirusiam 1054 m. Jam mirus, Kijevo kunigaikštystė, neturėjusi stiprių vidinių ekonominių ryšių, ėmė greitai irti. Jaroslavo sūnų tarpe po kurio laiko prasidėjo kivirčai ir kovos, labai susilpninę ir karinę valstybės galią atremti išorės priešams. Jaroslavo vaikaitis Vladimiras Monomachas (1113–1125)[10], užėmęs Kijevą, kuriam laikui sustiprino valstybę ir sustabdė jos irimą, stipria ranka ir išmintingu valdymu sugebėjęs suvaldyti smulkesniuosius kniazius. Tačiau nė jis nepajėgė galutinai sulaikyti feodalinių santykių raidos. Gausūs Vladimiro palikuonys įsitvirtino visoj eilėj daugiau ar mažiau savarankiškų kunigaikščių: Kijevo, Černigovo, Haličo, Smolensko, Polocko, Riazanės, Rostovo, Vladimiro-Voluinės, Naugardo ir kitų. Kijevo vardas nors ir buvo garbingesnis už kitus ir atsisėsti į „auksinį Kijevo sostą" buvo daugelio ambicingų kunigaikščių svajonė, bet iš tiesų niekas

jam paklusti nenorėjo, kiekvienas vykdė savus sumanymus, rezgė sąmokslus, kivirčinosi su kitais, nevengdamas žudynių bei išdavysčių.

Tuo tarpu pietryčiuose dar XI a. pusėje pasirodė pavojingas priešas – polovcai. Ši karinga klajoklių tauta, savo chanų valdoma, įsiveržusi iš Azijos ir užplūdusi stepes tarp Volgos ir Dniepro prie Juodosios jūros, ėmė pulti ir žiauriai plėšti rusų gyvenamus kraštus. Atmušti užpuolikams buvo reikalinga rusų kunigaikščių vienybė. Bet dėl feodalinio susiskaldymo, dėl asmeninių ir dinastinių ne tik nebuvo vienybės, bet kartais kuris kniazius kviesdavosi polovcus į pagalbą prieš savo konkurentus bei giminaičius. Vis dėlto polovcų išpuoliai dažniausiai atsimušdavo į rusų kariaunų narsą ir suduždavo giliau į rusų žemes neįsiskverbę. Polovcų pavojus, nors ir nesant vienybės tarp kunigaikščių, žadino patriotinį pasiryžimą gintis nuo užpuolikų. Šios kovos atsispindi senuosiuose rusų literatūros paminkluose, pirmiausia tautosakiniuose žodiniuose poetiniuose kūriniuose „bylinose“ ir dar ryškiau „Sakmėj apie Igorio žygį“.

Sakmė poetiškai vaizduoja palyginti ne taip jau žymų, bet būdingą rusų kniazių kovų su polovcais epizodą. „Įvykiai, apie kuriuos kalba „Sakmė apie Igorio žygį“, buvo iš tiesų tipiška tiems laikams. Pasiremdamas jais „Sakmės apie Igorio žygį“ autorius galėjo iš tiesų parodyti svarbiausiąjį savo meto pavojų ir padaryti iš tos plačias bendrinamąsias išvadas“*.

Mat XII a. feodalinių nesantarvių Rusijoje, kaip teisingai pažymi D. S. Liachačiovas[11], svarbiausia priežastis buvo Vladimiro Monomachio ir Olego Sviatoslavičiaus[12] palikuonių

* Д. С. Лихачёв, „Слово о полку Игореве“, изд. АНСССР, 1950, p. 241.

tarpusaviniai kivirčai, kuriuose abi pusės kviesdavosi į pagalbą polovcus.

Sakmės herojus, Naugardo-Severskio kniazius Igoris, Olego palikuonis, taip pat buvo naudojęsis polovcų chano Končako pagalba prieš Kijevo kniazių Riuriką Rostislavičių[13], kuris jį sumušė kartu su jo sąjungininku 1180 metais. Tuo tarpu, didėjant polovcų pavojui, rusų kniaziams ryškėja vienybės reikalas, daromos pastangos sutaikyti Monomacho ir Olego palikuonis. Igoris, taurus kniazius, atsisako savo sąjungos su Končiaku, apgaili savo ankstyvesnę klaidingą politiką ir pasidaro nenumaldomas polovcų priešas.

Sakmėje aprašyto jo žygio prieš polovcus priežastis ir aplinkybes D. S. Lichačevas taip aptaria: „1184 m. jungtinėmis rusų kniazių pastangomis, vadovaujant Sviatoslavui Vsevolodavičiui[14], polovcai buvo sumušti. Buvo pagrobtos karo mašinos, atimti rusų nelaisviai, pateko nelaisvėn ir „basarmeninas“, šaudęs „gyva ugnim“. Polovcai buvo atbaidyti, ir pavojus, kaip atrodė, ilgiems laikams pašalintu nuo rusų žemės. Tačiau Igoris Sviatoslavičius negalėjo dalyvauti tame pergalingame žygyje: žygis buvo pradėtas pavasarį, ir apšalas sutrukdė Igorio Sviatoslavičiaus raitelių kariuomenei atvykti laiku. Igoris Sviatoslavičius, matyt, sunkiai išgyveno šį nepasisekimą: jam nepavyko dalyvauti pergalėj, jam nepavyko įrodyti savo ištikimybės rusų kniazių sąjungai prieš polovcus. Dar daugiau: jį galėjo įtarti, kad jis kaip buvusis Končako sąjungininkas tyčia pasišalino nuo dalyvavimo žygyje. Štai dėl ko sekančiais 1185 m. Igoris pramuštgalviškai, „nesutramdęs jaunystės“, puola į žygį prieš polovcus“*.

* Ten pat, p. 243

Igorio žygis buvo sumanytas vaduojantis nors ir kilniais, bet vis dėlto daugiau asmeninio pobūdžio motyvais, o jo nepasisekimas turėjo daug platesnę reikšmę negu asmeninių Igorio planų sudužimas. Igorio žygio nepasisekimas pavertė niekais ankstyvesnę Sviatoslavo Vsevolodovičiaus pergalę, padrąsino polovcus ir vėl „atidarė jiems vartus į rusų žemę", kaip buvo pasakęs, metraštininko liudijimu, pats Sviatoslavas, išgirdęs apie Igorio pralaimėjimą. „Sakmė apie Igorio žygį" parašyta netrukus po šio žygio, kai dar buvo gyvi jo prisiminimai ir įspūdžiai.

Sakmės autorius, vis tiek, kas jis būtų buvęs, matyt, gerai pažinojo praeities įvykius ir tų laikų kniazių santykius, jų politiką, jis teisingai orientavosi valstybiniuose reikaluose. Sakmėje jis ne vien pasakoja-vaizduoja to meto ir praeities įvykius, bet ir vertina juos, vadovaudamasis ne noru kurį nors kniazių išaukštinti, bet pasitarnauti valstybės, tėvynės labui, ir tai ne siaurai suprastos, bet visos rusų žemės labui. Vedamoji kūrinio mintis – tai vienybės reikalo kovai su užpuolikais įsąmoninimas, – reikalo, kuris buvo gyviausiai jaučiamas visų Rusios likimu susirūpinusių žmonių. Sakmės autorius smerkia kniazius, kai jie, kivirčydamiesi dėl asmeninių reikalų, pasidarė nebepajėgūs atremti priešus:

Kniazių kovos prieš pagonius liovėsi,
Nes ėmė kalbėti brolis broliui:
„Tai mano, o tai – taip pat mano!"
Ir ėmė kniaziai apie mažiausį sakyti:
„Tas didybė!"
Ir ėmė kariai patys sąmokslus kelti,
O pagoniai į rusų žemę iš visų pusių skverbės
Su pergalėmis!

Dėl padidėjusio polovcų pavojaus po Igorio žygio nepasisekimo sakmės autorius kaltina abudu broliu – Igorį ir Vsevolodą – kad tai jiedu

Sauvale savo vėl atgaivino
Senąją blogovę –[15]

ir giria Kijevo kniazių Sviatoslavą, kuris, kaip žinome, buvo polovcus sumušęs ir, atrodė, ilgiems laikams atgrąsinęs nuo užpuldinėjimų rusų žemių. Igorio ir Vsevolodo asmeninių ambicijų smerkimas dar griežčiau skamba Sviatoslavo „auksiniame žodyje", kuriuo jis aprauda ir apgailestauja neišmintingą jųdviejų žingsnį.

Sviatoslavo „auksinis žodis" ir tolimesnis istorinių įvykių bei atskirų kniazių darbų vertinimas užima sakmėje labai žymią vietą. Tai rodo ne tik gerą jos autoriaus išsimokslinimą, gilų patriotizmą, bet ir stiprų visuomeniškumo, pilietiškumo jausmą. Jis nori teisingai nuteikti bei paveikti savo klausytojus, rauti egoistinius polinkius, auklėti bendratautinių reikalų supratimą, kovoti prieš feodalinį susiskaldymą bei pakrikimą.

Nors „Sakmės apie Igorio žygį" autorius ir griežtais žodžiais smerkia paties Igorio bei jo talkininkų žalingą žygį prieš polovcus, bet pačių kniazių asmenys ir jų kariaunos narsa, kova ir tragiškas likimas yra atvaizduoti su pritarimu, palankumu ir didele poetine bei lyrine jėga. „Sakmė apie Igorio žygį" – tai ne sausas pamokomasis veikalas, bet poetinis kūrinys, įkvėptas tegu ir egoistiniais, asmeniniais sumetimais pradėto, bet vis dėlto narsiai, didvyriškai vykdomo žygio į priešų, „pagonų" užgrobtą žemę.

[1950]

Disertacijų recenzijos ir vertinimai

Vinco Maciūno disertacijos „Susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautosaka XIX a. pradžioje“ vertinimas

Vyresnysis asistentas Vincas Maciūnas filologijos daktaro laipsniui gauti įteikė disertaciją tema: „Susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautosaka XIX a. pradžioje“; 231 pusl. mašinėle nerašyto teksto, l. 228 prierašai, per 40 pusl. priedų. V. Maciūno darbą sudaro 4 skyriai: I. Sąlygos (kultūrinio kilimo veiksniai, draugijinis gyvenimas, žemaičių lietuviškasis sąjūdis, socialinis klausimas), II. Lietuvių kalba (lietuvių kalbos mokslinis svarbos supratimas, gimtosios kalbos ugdymas ir tyrinėjimas, lietuvių kalbos aukštinimas), III. Istorija (domėjimos Lietuvos istorija + veiksniai, Vilniaus universitetas ir Lietuvos istorija, visuomenės susidominimas istorija, Lietuvos istoriografijos pobūdis), IV. Tautotyra (folkloras); pagaliau V. Baigiamosios pastabos. Tema, kurią pasiėmė V. Maciūnas, mokslo literatūroje nenauja: Pranas Augustaitis 1911 m. Gavo filosofijos dr. laipsnį už disertaciją „Die litauische Elementen in der polnischen Frühromantik“ (lenkiškai išspausdinta 1911 m. „Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim“ ir lietuviškai 1921 m. „Lietuvybės elementai lenkų romantizme“), o 1910–1911 m. Vilniaus žurnale „Visuomenė“ Myk. Biržiška išspausdino „Lietuvių literatūra

Vilniaus universiteto metu“ (skyrium išspausdinta 1921 m. ir dar kartą 1931 m. to pat autoriaus rinkinyje „Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos“, I knygose), kuriame rašinyje autorius kalba ne tik apie literatūros reiškinius, bet ir apie Lietuvos istorijos, lietuvių kalbos ir tautosakos vaidmenį Lietuvos šviesuomenei XIX-jo amžiaus pirmaisiais trijais dešimtmečiais. Tačiau V. Maciūnas ne tik akĺai neseka savo pirmtakais, be to, palyginus su M. Biržiška, visai teisingai susiaurina savo temą, palikdamas pačios lietuvių literatūros istorijos duomenų nagrinėjimą atskiram darbui, bet ir laisvai, savarankiškai ir kruopščiai tiria taip Pr. Augustaičio ir M. Biržiškos nenaudotąją medžiagą ir iškeltus istorinius bei filologinius faktus, taip dar labiau savo surinktąją gausingą mokslinę ir kitokią literatūrą XIX-jo a. pradžios šviesuomenės susidomėjimui mūsų istorija, kalba ir folkloru nušviesti. Nesitenkindamas vien tąja medžiaga, kuri jam buvo prieinama Vytauto Didžiojo universiteto ir kitose Lietuvos bibliotekose, bet per kelis mėnesius atsidėjęs dirbęs Lenkijos, ypačiai Krokuvos, bibliotekose, autorius iškėlė ir priminė mūsų mokslui daugybę reikšmingų ir retų, dažnai prieš tai nežinomų, šaltinių. Atsirėmęs tos rūšies rašto medžiaga, jis davė mums aiškų ir įtikinantį, tiesiog imponuojantį faktų gausingumu, svarbios mūsų istorijoje Vilniaus universiteto gadynės paveikslą, papildydamas jį dar keliolika reikšmingų priedų, daugiausiai Krokuvoje rastų rankraščių (Baužo[1], Poškos[2], Kosakovskio[3], Kepeno[4] ir kitų). Reikia dar atžymėti autoriaus atsargumas išvadų atžvilgiu, kurias jis turėtų pagrindo darytis kur kas drąsiau ir griežčiau, ir ypačiai kuklumas tiek tono, tiek ir savo pirmtakų darbo atžvilgiu; pastaruoju atžvilgiu jis yra aiškiai per daug kuklus, nes apsiginklavęs nauja gausinga medžiaga, jis čia

ne kartą galėjo griežčiau pasisakyti prieš vienus ar kitus jųjų teigimus. Įvertindamas V. Maciūno rašinį kaip rimtą įnašą į mūsų mokslo literatūrą, Komisija mano, kad jo darbui galima būtų prikišti tik vieną kitą antrinį, neesminį, trūkumą: darbas atrodo parašytas be vieningesnės vedamosios minties, tad ir sudėtas iš atskirų savaimingų straipsnių, dėl ko pasitaiko ir tam tikrų pasikartojimų; šį trūkumą galėtų pašalinti ar bent susilpninti atskiras įvadinis skyrius, kuriame bendrais bruožais galėtų būti atvaizduoti ankstyvesni lituanistinio sąjūdžio (pav., Mažojoje Lietuvoje) reiškiniai, jo sąlygos, ir tuo būdu būtų geriau paryškintas XIX a. pradžios to sąjūdžio priežastingumas; reikėtų aiškiau precizuoti paties darbo pavadinimas bei atskirų skyrių, poskyrių antraštės ir tiksliau nusakyti kai kurios atskiros sąvokos.

Komisija siūlo Fakulteto tarybai priimti V. Maciūno darbą disertacija ir, autoriui ją išspausdinus, leisti ją ginti viešame Fakulteto tarybos posėdyje, –

1938. XI. 9 d.

M. Biržiška
Pr. Skardžius
V. Mykolaitis

J. Baldžiaus daktaro disertacijos „Pirktinės vestuvės mūsų dainose.ir apeigose“ recenzija

Juozo Baldžiaus pristatytoji daktaro laipsniui gauti disertacija „Pirktinės vestuvės mūsų dainose ir apeigose“ turi 4 skyrius: 1) pirkimo pėdsakai mūsų dainose, 2) pirkimo pėdsakai mūsų vestuvių apeigose, 3) pirkimo pėdsakai mūsų praeity ir 4) lyginamoji pirkimo pėdsakų geografija. Jei pačiam paskirstymui netektų ko rimčiau prikišti, tai dėl įvado, iš dalies ir dėl užbaigos tenka pažymėti, jog ten per mažai pabrėžta, kaip iš viso mokslas pasisako dėl pirktinių vestuvių ir ką autorius laiko savo naujai patiekta, per mažai pabrėžia jis savo pozicijos savarankiškumą. Savo išvadoms gausiai remdamasis dainų tekstais jis betgi nėra patikrinęs jų autentiškumo: 1) ar vieno rinkinio dainos nėra pakartotos ir kitų rinkinių. Pav., Neselmanas žymų savo tekstų dalį kartoja iš Rėzos, Daukanto, Stanevičiaus, dažnai tenkindamasis jų perredagavimu, kartais neparemtu naujais tekstais, tik teoretiškai nustatytu ir 2) ar cituojamos dainos tikrai yra liaudies dainos, be to, ar jos senos ar naujoviškos. Nors išsamus autentiškumo nagrinėjimas būtų atskira tema, vis dėlto būtų buvę pravartu, jei autorius aiškiau būtų parodęs, kad jam rūpi dainų, kaip savo šaltinio, autentiškumas. Šiaip betgi neteko pastebėti, kad autorius kur būtų savo tvirtinimus parėmęs abejotinu tuo atžvilgiu šaltiniu. Stebėtina platus autoriaus apsiskaitymas folkloro ir etnologijos,

taip pat kultūros istorijos ir lituanistikos srityje, ne vien jo temos ribose, bet ir kur kas plačiau. Bet vis dėlto ir pats disertacijos autorius prisipažįsta ne visą reikalingą mokslo literatūrą tegavęs panaudoti. Ir tikrai, keletas veikalų tektų nurodyti kaip būtinų jo darbui, bet nepanaudotų: 1) Sumcovo „O svadebnom obriade", 1881 m.[1], 2) Wolkow „Rites usages nuptiennes en Ukraine". 1892–1893[2], 3) Lepner „Der preussische Littauer"[3], 4) Cappeller „Kaip senovės lietuvininkai gyveno"[4], 5) prof. Ed. Volteris 80-aisiais metais surinktų apie 10 lietuviškų vestuvių tvarkos aprašymų[5], 6) Tautosakos komisijos rinkinių (prie Vyt. D. univ. Hum. fakulteto), 7) Lietuvių mokslo draugijos Vilniuje rinkinių. Tačiau 1) be Capelerio ir Tautosakos komisijos rinkinių visi kiti trūkstamieji šaltiniai tikrai autoriui nebuvo prieinami, 2) kad ir būtų buvę jie autoriaus šiokiu ar tokiu būdu pasiekti ir panaudoti, greičiausia dėl pakankamo autoriaus išvadų atsargumo, nebūtų jų nusvėrę, kitaip nustatę, tik gal būtų jas plačiau, gausingesniais pavyzdžiais pagrindęs. Šaltiniai, be to, kai kada cituojami neaiškiai (pav., oficialiniai faktai) arba nepakankamai tiksliai, pav., latvių dainos imamos ne iš rimčiausių, klasiškų latvių dainynų (Barono[6] ir paskutinio leidimo). Dar pastebimas ne visados pakankamai skaitytoją įtikinąs autoriaus nuomonių, teigimų ir išvadų motyvavimas, kurį kartais atstoja griežtas tonas, kategoriškas tvirtinimas. Kartais susidaro įspūdis, lyg autorius pats savarankiškai viską būtų nustatęs be jokių pirmtakų. Pats dėstymas toli gražu ne visuomet yra aiškus, pav., dėl (Krienos ir vieno) suregzta kažkokia pynė, kuri, atrodo, nė pradžios, nė pabaigos, vargina skaitytoją, nė kiek jo neįtikindama.

Šie ir kiti smulkesnieji trūkumai sumažina veikalo vertę, bet ne tiek, kad dėl jų J. Baldžiaus veikalas tektų pripažinti

nemokslišku. Šis tyrinėjimas ne tik mūsų negausingoje mokslo literatūroje bus reikšmingas indėlis, bet ir visuotinėje tautosakos tyrimo srityje, neatšokdamas nuo vyraujančių jame pažiūrų ir nuostatų, bus naudingas kaip patiekiąs atatinkamų lietuviškosios tautosakos pavyzdžių, kartais iš tokių šaltinių, kurie svetimiesiems ligšiol dar nebuvo žinomi ir jų nebuvo panaudoti savo darbuose.

Todėl J. Baldžiaus veikalas „Pirktinės vestuvės mūsų dainose ir apeigose" atatinka reikalavimus, statomus disertacijai daktaro laipsniui gauti.

[1935]

Prof. V. Mykolaitis

Отзыв на диссертацию М. Баневичуса Михаила на тему „Роман Пушкина „Евгений Онегин“ в русской литературе и критике“, представленную в Белорусский государственный университет на предмет соискания степени кандидата филологических наук

Тов. Баневичус Михаил Флорович мне известен по долголетней совместной работе в Литовском государственном университете, где им был написан ряд работ по русской и литовской литературе. Творчеству Пушкина им были посвещены две работы:

1. „Царь и поэт“ – историко-литературный этюд по вопросу об отношениях Пушкина и царя Николая I (стр. 50), 2. „Жизнь и поэзия Пушкина“ (стр. 312). Оба труда были изданы университетом.

Настоящая диссертация посвещена специальному исследованию значения для русской литературы крупнейшего произведения Пушкина, романа „Евгений Онегин“.

Переходя к оценке диссертации, я, не будучи специалистом по русской литературе, ограничусь следующими замечаниями:

1. К написанию диссертации автором привлечён обильный научный материал, гл. образом, советских учёных-

пушкиноведов (Плеханов[1], Луначарский[2], Горький[3], Фадеев[4], Кирпотин[5], Томашевский[6], В. Виноградов[7] и др.). Используя этот материал, автор показал, как умение обращаться с научным материалом, так и способность его литературной обработки.

Вся работа проникнута любовью, знанием и пониманием романа Пушкина и литературой эпохи, что выразилось в умелом подборе материала как из произведения Пушкина, так и вообще из русской литературы.

2. В основу исследования положен марксисско-ленинский подход к литературным явлениям, т. е. освещение их проводится с точки зрения классовых отношений, существовавших в эпоху Пушкина.

Различная, иногда диаметрально противоположеная оценка романа Пушкина русской критикой убедительно разяснена в диссертации с точки зрения тех общественныь сдвигов и классовой борьбы, которые имели место в истории русского общества за посследнее столетие.

3. Ценной является постановка и разрешение вопроса о приемлемости творчества для социалистической культуры наших дней (см. последнюю главу „После октября. Проблема Пушкина в наши дни“).

В силу изложенного пологаю, что представленная диссертация вполне заслуживает положительной оценки.

Миколайтис В. Ю.

Профессор Вильнюсского гос. университета при кафедре Литовской литературы.

Действ. член Академии Наук Лит. ССР.

Вильнюс, 24 февраля 1949 г.

M. Ročkos disertacijos filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti „Donelaičio eilėdara“ įvertinimas

Didžiojo XVIII a. poeto, pirmojo lietuvių grožinės literatūros kūrėjo Kristijono Donelaičio kūryba, be keleto bendro pobūdžio straipsnių, lig šiol dar nebuvo susilaukusi nė vienos specialios studijos. Marcelino Ročkos disertacija „Donelaičio eilėdara“ yra pirmas išsamus darbas specialiu klausimu iš Donelaičio poetikos srities. Lietuviški poetiniai Donelaičio kūriniai – „Metų“ poema ir pasakėčios, kaip žinoma, yra parašyti klasikine eilėdara hegzametru. Lig šiol niekas nebuvo Donelaičio hegzametro tinkamai išanalizavęs ir aptaręs. Senesnieji šiuo klausimu rašiniai dėl savo nepilnumo ir atsitiktinio pobūdžio daugiau klaidindavo negu aiškindavo Donelaičio eilėdaros pobūdį, jos santykį su klasikine eilėdara, vietą literatūros istorijoj, atitinkamumą Donelaičio kūrybos charakteriui ir kitus, susijusius su tuo klausimus. Tuo tarpu Donelaičio eilėdaros ir susijusių su ja problemų tinkamas nušvietimas labai yra reikalingas kaip tarybinės Lietuvos mokyklai, taip ir apskritai lietuvių literatūros mokslui. Dr-gas M. Ročka, gerai pažįstąs graikų ir romėnų klasikines literatūras, yra kompetentingas spręsti ir Donelaičio eilėdaros klausimą.

Šį klausimą jis svarsto dviem požiūriais: pirmoj savo darbo daly jis nagrinėja Donelaičio eilėdaros kalbinę sudėtį, o antroj daly šią eilėdarą svarsto kaip poetinės išraiškos priemonę. Pasirėmęs klasikinio hegzametro teorija ir pavyzdžiais, darbo autorius pirmoj daly teisingai nustato, kad Donelaitis savo eilėdaroj nesivadovavo prozodiškumo, vadinasi, skiemenų ilgumo ir trumpumo principu. Jo hegzamentras yra pagrįstas kalbamosios šnekos žodžių kirčiais, vadinasi, yra toninis hegzametras. Kruopšti visų hegzamentro elementų analizė, kurią duoda dr-gas Ročka, įtikinamai parodo Donelaičio hegzametro pobūdį ir būdinguosius jo savumus. Šitai įgalina darbo autorių iš dalies atmesti, iš dalies atitaisyti anksčiau tą klausimą lietusių Donelaičio leidėjų bei nagrinėtojų nuomones. Jau vien dėl šitos, tegu ir grynai formalinės Donelaičio eilėdaros analizės ir jo aptarimo klasikinio hegzametro teorijos bei klasikinės literatūros pavyzdžių šviesoj M. Ročkos darbas laikytinas vertingu įdėliu į lietuvių literatūros mokslą. Donelaičio eilėdaros klausimą jis pastatė į tinkamą mokslinę plotmę ir išsprendė jį su deramu atsidėjimu ir įtikinamumu. Be to, ir teoretinės vietomis dargi elementarinės žinios iš eilėdaros apskritai ir hegzametro teorijos specialiai, nesant lietuvių kalba tinkamo vadovėlio, mano nuomone, vertintinos teigiamai, nors šiaip ir nebūtų reikalingos moksliniam darbe.

Dr-go Ročkos darbo vertę žymiai pakelia ta aplinkybė, kad jis nesitenkino grynai formalistine Donelaičio eilėdaros analize ir jos aptarimu, bet iškėlė ir visą eilę kitų daug platesnės reikšmės svarbių literatūros mokslui klausimų, literatūrinės formos reiškinius siedamas su visuomeninio gyvenimo raida. Taip, prozodinio prado nykimą eilėdaroje jis teisingai sieja su visuomeniniu-ekonominiu-politiniu persilaužimu Romos

imperijoj, paveikusiu pačią lotynų kalbą. Jis teisingai nurodo italų humanistų raštuose vartojamo klasikinio hegzametro visuomeninį pagrindą. Taip pat ir ilgą išsilaikymą prozodinio principo lietuvių humanistų eilėdaroj, ypatingai Vilniaus jėzuitų akademijoj, jis sieja iš vienos pusės su katalikų bažnyčios įtaka, o iš kitos pusės su specifine lietuviška „palemonine" teorija, pagal kurią lietuviai buvo kildinami iš romėnų, o lietuvių kalba laikoma gimininga lotynų kalbai.

Mažojoj Lietuvoj, kaip teisingai nurodo dr-gas Ročka, prozodinei eilėdarai buvo sunkiau išsilaikyti, nes čia jau ir lietuviškos religinės giesmės buvo paveiktos toninės ritminės eilėdaros, jau nuo seniai įsigalėjusios tiek liaudies dainose, tiek ir lotyniškose bei vokiškose bažnytinėse giesmėse. Tačiau ir čia dar esant gyvai klasikinės eilėdaros tradicijai, pasireiškia svyravimo tarp klasikinės metrinės ir naujosios toninės eilėdaros. Tokio svyravimo reiškiniu, dr-go Ročkos nuomone, esąs ir Donelaičio hegzametras. Pirmojo Donelaičio „Metų" leidėjo L. Rėzos estetinį šios poemos vertinimą ir lyginimą ne su romėnų, bet su graikų poezija M. Ročka jungia su neohumanizmo poveikiu.

Aptaręs Donelaičio hegzametro pobūdį, darbo autorius kelia klausimą, kokią vietą užima jo eilėdara literatūros istorijoj. Čia kruopščios tekstų analizės ir apskaičiavimų pagalba disertacijos autorius įtikinamai parodo, kad mūsų poeto eilėdara lygintina ne su Homero[1], Heziodo ir Teokrito[2], bet su romėnų, ypatingai su Vergiliaus eilėdara. Šis dr-go Ročkos konstatavimas laikytinas ypač reikšmingu, nes jis įgalina Donelaičio kūrybos tyrinėtojus šia linkme ieškoti ir tolimesnių paralelių, o gal ir įtakų: ta linkme nuo Vergiliaus ateiname į XVIII a. klasicizmą, t. y. paties Donelaičio epochą.

Įdomi ir kita dr-go Ročkos išvada, būtent, kad donelaitiškas hegzametras nebus paveiktas hegzametro pakaitalo, vartoto kai kurių vokiečių poetų – Uz'o[3], Ramlerio[4], Kleisto, Klopštoko[5].

Pagaliau svarsto dr-gas Ročka klausimą, kokia vieta priklauso Donelaičio eilėdarai lietuvių poezijos raidoj, ir mano, kad „Metų" hegzametras dėl dviskiemenių pėdų gausumo bus paveiktas religinių giesmių ritmikos, bet šiaip esąs savitas ir originalus dalykas, suaugęs su savo laikotarpiu ir tik jame tesuprantamas. Ryšys su laikotarpiu dar labiau išryškėja, kai darbo autorius Donelaičio eilėdarą svarsto jau nebe žodinės medžiagos, bet poetinės išraiškos atžvilgiu. Autoriui atrodo, kad tokis būtent hegzametras, kokį sukūrė Donelaitis, geriausia ir tiko vaizduoti XVIII a. būrų gyvenimui, reikštis poeto lyriniams jausmams ir tarnauti jo didaktiniams tikslams. Jei pridėsime dar tai, kad dr-gas Ročka analizuoja ir Donelaičio poemos vertimus, ypatingai vertimus į rusų kalbą, ir kad, pasiremdamas eilėdaros analizės duomenimis, bando nustatyti „Metų" dalių parašymo tvarką, tai ir turėsime suminėtas visas svarbesniąsias problemas, paliestas disertacijoj.

Konstatuojant visa tai kaip teigiamą šio darbo atžvilgį, reikia čia pat atžymėti ir jo trūkumus bei ginčytinus ir nepakankamai pagrįstus autoriaus teigimus. Priešįžanginėse savo darbo pastabose autorius teisingai pažymi, kad „yra gyvas ir neatidėliojamas reikalas visapusiškai išnagrinėti Donelaičio poetinę kūrybą"; šį darbą tenka esą pradėti nuo eilėdaros klausimo sprendimo, nes be jo, sako dr-gas Ročka, „nėra įmanoma tiksliai išspręsti nei Donelaičio rašybos, nei kalbos meniškumo klausimo, nei kitų poetikos dalykų, su kuriais eilėdara neatskiriamai yra susijusi. Ji yra pirmas reiškinys kelyje

suprasti Donelaičio poemos esmei". Man atrodo, kad šitokis eilėdaros klausimo suabsoliutinimas yra ne tik perdėtas, bet ir neteisingas. Jau ir pats darbo autorius prieš spręsdamas Donelaičio eilėdaros klausimą, turėjo sustoti ties Donelaičio teksto autentiškumo klausimu, ties jo rašyba ir kai kuriais kalbiniais klausimais. Aišku, kad ne eilėdara yra faktas kalbiniams Donelaičio tekstų klausimams spręsti, bet, priešingai, kalbinė studija palengvintų eilėdaros klausimo sprendimą. Donelaičio rašybos, akcentologijos, žodžių darybos, sintaksės aptarimas, be abejo, padėtų išrišti Donelaičio eilėdaros prozodiškumo, toniškumo ir hegzametro analizės klausimus. Taip pat ir daugelis kitų Donelaičio kūrybos aspektų, kaip formos, taip ir turinio atžvilgiu, be abejo, nuo eilėdaros nepriklauso.

Toliau aptardamas savo temos apimtį, darbo autorius pirmiausia aptaria eilėdarinės meninės eilutės prigimtį, jos santykį su kalbine medžiaga, su ritmu, su žodžio prasme, su emocionalumu etc. Šiam reikalui dr-gas Ročka pasinaudoja prof. L. J. Timofejevo veikalu „Teorija sticha", kurio pagrindines mintis rendame to paties autoriaus knygoje „Teorija literatury", 1958 m.[6] Neturinčiam po ranka šių knygų skaitytojui bus ne visai aišku, kas ir kaip čia dr-go Ročkos panaudota iš Timofejevo, nes jo „Teorija sticha" išnašoj suminėta tik vienoj vietoj. Man atrodo, būtų geriau, jeigu disertacijos autorius savo dėstyme atvirai ir dažniau remtųsi Timofejevu, nes kai kurios jo darbo vietos yra beveik citatomis.

Pasiremdamas eilėraštinės formos aptarimu, dr-gas Ročka užsibrėžia dvi savo darbo dalis: 1) Donelaičio eilėdaros kalbinė sudėtis ir 2) Donelaičio hegzametras kaip poetinės išraiškos priemonė. Didžiausias darbo svoris krinta į pirmąją dalį. Čia randame išspręstą Donelaičio eilėdaros prozodiškumo ir

toniškumo klausimą, čia kruopščiai išanalizuota Donelaičio eilėdara metriniu atžvilgiu. Ši dalis, palyginus su antrąja, neproporcingai išauga (I dalis apima 94 p., o II dalis tik 19 p.) dar ir dėl to, kad į ją autorius įjungia tokius klausimus, kaip Donelaičio eilėdaros vieta literatūroje, Donelaičio poemos vertimai ir Donelaičio kūrybos chronologija. Šis plano neproporcingumas ir kai kuriuo atžvilgiu nelogiškumas laikytinas disertacijos yda, juo labiau, kad antroji dalis yra per daug susiaurinta.

Iš esmės aš negalėčiau padaryti dr-gui Ročkai jokio reikšmingesnio priekaišto dėl jo darbo pirmoje dalyje atliktos Donelaičio hegzametro analizės ir aptarimo prozodiniu, toniniu ir metriniu atžvilgiu. Užkliuvo man keliose vietose tik redakcinis minties formulavimas. Įrodęs, kad Donelaičio hegzametras nėra prozodinis klasikinis hegzametras, disertacijos autorius sako: „yra pagrindo manyti, kad Donelaitis savo poemą rašyti prozodiniu hegzametru net nė nemanė“, o apie tokį Donelaičio nusistatymą esą galima spręsti iš jo korespondencijos, iš lietuvių eilėdaros teorijos bei raidos ir iš kitų tautų, artimų Donelaičiui eilėdaros teorijos bei raidos. Kad Donelaitis nė nemanė rašyti prozodiniu hegzametru, rodo vienintelis dalykas – jo hegzametro neprozodiškumas. Jo cituojamas disertacijoje laiškas tiesiogiai nieko šiuo klausimu nesako, o iš lietuvių ir kaimyninių tautų eilėdaros teorijos ir raidos galime spręsti ne apie Donelaičio nusistatymą, bet vien apie klasikinio prozodinio hegzametro išėjimą iš apyvartos tų laikų literatūroje ir apskritai apie prozodiškumo išnykimą eilėdaroje. Dėl to ir Donelaitis tokia eilėdara neberašė.

Galima sutikti su dr-gu Ročka, kad Donelaičio laikais, nors prozodiškumas buvo išnykęs, tačiau klasikinės eilėda-

ros tradicijai esant dar gyvai, pasireiškia kaip ir kokio tarp dviejų sistemų svyravimo ir dvilypumo, kurio pastebima ir donelaitiškame hegzametre. Man vien atrodo neįtikinamas dr-go Ročkos teigimas, kad Donelaitis kirčiais pažymėdamas vienskiemenius trumpabalsius žodžius, norėjo jiems suteikti daugiau svarbos ir tokiu būdu pėdą padaryti panašią į prozodinę. Šis teigimas kelia abejonę dėl to, kad „Metų" teksto laisvųjų pėdų kirčiavime vis dėlto nematome aiškios sistemos, nepaisant dr-go Ročkos kruopščių, subtilių ir painių analizių, apskaičiavimų ir aiškinimų. Dėl ko reguliariai kirčiuojama tik penktoji pėda, nekelianti jokių abejonių ir savaime aiški, dėl ko ženklais žymimi vienur silpnieji, neakcentuojamieji, kitur akcentuojamieji skiemenys, dėl ko kai kur net dvilypis kirčio ženklas, – į visa tai aiškaus, įtikinamo atsakymo dr-go Ročkos aiškinimuose nerandame. Palengvinti teksto skaitymui, kaip spėja dr-gas Ročka, būtų buvę daug paprasčiau sukirčiuoti vien akcentuojamuosius skiemenis, o panašumu į prozodiškumą, atsižadėjęs paties prozodiškumo principo, vargu ar Donelaitis rūpinosi (p. 67–70).

Iš pirmoje disertacijos daly nagrinėjamų klausimų svarbiu laikytinas Donelaičio eilėdaros aptarimas metriniu atžvilgiu, iš kurio išryškėja būdingosios Donelaičio hegzametro savybės ir paaiški įdomi išvada, kad, nors Donelaičio hegzametras savo struktūra labai primena klasikinį hegzametrą, tačiau dėl dviskiemenių pėdų gausumo „nesiderina, kaip sako autorius, su klasikinio hegzametro tendencija ir yra net priešinga jai" (p. 94). Donelaičio hegzametre konstatuotas dviskiemenių pėdų gausumas įgalina dr-gą Ročką po atitinkamų apskaičiavimų ir sugretinimų padaryti ir kitą išvadą, būtent, kad mūsų poeto hegzametras artėja ne prie graikų, bet prie lotynų,

ypatingai Vergiliaus hegzametro, pasižyminčio taip pat dviskiemenių pėdų gausumu. Pasiremdamas tuo, darbo autorius ir teigia, kad „Donelaitis savo eilėdaroje įtakos daugiausia yra patyręs iš Vergiliaus“ (p. 102). Tačiau šį argumentą silpnina kitas disertacijos autoriaus teigimas, kad Donelaičio polinkis į dviskiemenes pėdas aiškintinas religinių giesmių įtaka (p. 108–110), o kitoj vietoj jis sako, kad ir pati „lietuvių kalba, turėdama vis dėlto nemažą kiekį trumpų žodžių, joms (t. y. dviskiemenėms pėdoms) teikė daug medžiagos“ (p. 79). Atrodo, kad Vergiliaus įtakai dėl dviskiemeniškumo nebelieka vietos pasireikšti.

Pirmojoj savo darbo daly dr-gas Ročka pateikia, kaip buvo jau minėta, skyrelį apie Donelaičio „Metų“ poemos vertimus į svetimas kalbas ir atskirai apie vertimus į rusų kalbą. Autorius teisingai pastebi, kad vertimų eilėdaros klausimas glaudžiau nesisieja su jo disertacijos tema, nes vertimų eilėdara savaime negali paaiškinti jokio Donelaičio eilėdaros aspekto. Taigi šių skyrių apie vertimus galėjo ir visai nebūti be jokios disertacijai skriaudos. Kaip kiekvienas vertimas visais atžvilgiais turi kuo arčiausiai atitikti originalą, taip ir eilėdaros atžvilgiu jis neturi nuo originalo nutolti. Dr-go Ročkos pastabos dėl Donelaičio vertimų eilėdaros vertėjams gali būti naudingos.

Antrojoj disertacijos daly M. Ročka nagrinėja Donelaičio eilėdarą kaip poetinės išraiškos priemonę, teiškeldamas tik du klausimu: eilėdaros ritmikos ir eilėdaros ryšio su „Metų“ poemos turiniu. Jau pats vienas šios disertacijos dalies trumpumas rodo, kad autorius paskubomis apsidirbo su šiuo plačiu ir sudėtingu klausimu. Jau darbo pradžioje dr-gas Ročka, aptardamas savo temos apimtį, suskirstęs skiemenis pagal *ilgumą*, *stiprumą*, *balso aukštį* ir *garsinį* atžvilgį, atsiriboja, kad jo

darbe „nebus liečiama stilistinė kalbos intonacija ir ketvirtoji, *fonetinė*, ypatybė, nes visa tai priklauso tiek eiliuotai, tiek neeiliuotai kūrybai“ (p. 22). Mano nuomone, nagrinėjant šiokią ar tokią eiliuotosios kūrybos problemą, jokiu būdu negalima atsisakyti nuo kai kurių klausimų vien dėl to, kad jie priklauso ir neeiliuotosios kūrybos sričiai. Tai liečia ypatingai fonetinį kalbos atžvilgį ir jo poveikį eilėdarai. Dr-gui Ročkai pažįstamas prof. Timofejevas savo „Literatūros teorijoj“ duoda tokią citatą, pabrėžiančią glaudų eilėdaros ir kalbos garsinės fonetikos sistemos santykį: „Atsidėję ištirkite fonetinę kalbos sistemą... ir jūs galėsite pasakyti, kokios rūšies eilėdara joje įsigalėjusi, arba tuo atveju, jei istorija pasityčiojo iš jos psichologijos, kokios rūšies eilėdara būtų turėjusi joje įsigalėti ir anksčiau ar vėliau įsigalės“ (p. 238). Taigi norėtume, kad ir dr-go Ročkos disertacijoj būtų buvęs plačiau nušviestas Donelaičio eilėdaros ir garsinės lietuvių kalbos sistemos santykis, taip pat ir eufoniniai Donelaičio eilėdaros elementai.

Toje pat disertacijos daly randame kai kurių neaiškumų ir prieštaravimų, kai dr-gas Ročka nori išaiškinti, kaip Donelaičio eilėdara atitinka ir išreiškia dinaminį, judrų, veiksmingą „Metų“ poemos turinį. Sutikime su autoriaus teigimu, kad čia „eilėdaros dinamiškumas yra ne kas kita, kaip visos poemos dinamiškumo tęsinys. Ji (eilėdara) savo dinamiška ritmika dar labiau sustiprina poeto įdedamų minčių konkretumą, sustiprina ir išaiškina jo dinaminius vaizdus, suorganizuoja į atitinkamus vienetus kalbą, suteikia intonaciją ir tuo būdu padidina poemos turinio įtaką skaitytojui“ (p. 140–141). Taigi suprantame, kad Donelaičio hegzametras yra dinamiškas, gyvas, veržlus, pasak Rėzos, kaip galinga upės srovė, kuri nusineša su savim skaitytoją. Bet čia pat dr-gas Ročka aiškina,

kad Donelaičio eilėdara dėl negausių ir nestiprių triskiemenių pėdų „gauna griežtą, apibrėžtą ir nepaslankų charakterį“, kuris jai suteikiąs „sunkumo įspūdį“ ir dėl to esąs „priešingas klasikiniam pagrindo tripėdžiui, lengvam, judriam ir iškilmingam hegzametrui“ (p. 141). Čia mums kyla dvejopas neaiškumas: pirma, kokiu būdu dinamišką turinį išreiškianti dinamiška eilėdara pasirodo gaunanti „nepaslankų“ charakterį, suteikiantį jai „sunkumo įspūdį“? – ir antra, ar iš tiesų į dviskiemeniškumą linkęs Donelaičio hegzametras yra priešingas klasikiniam lengvam, judriam hegzametrui? Ar šie neaiškumai yra kilę vien dėl neaiškios dr-go Ročkos terminologijos bei pažyminių: dinamiškas, griežtas, apibrėžtas, nepaslankus, sunkus, judrus?.. Berods, ne. Dr-gas Ročka, berods, laikosi tradicinės pažiūros, kad dviskiemenė pėda teikia sunkumo, o triskiemenė lengvumo, judrumo įspūdį. Tokiu būdu, iš tiesų, Donelaičio hegzametras laikytinas savo nuotaika priešingu klasikiniam hegzametrui, bet tuomet lieka nesuprantama, kaip jis gali reikšti dinamišką „Metų“ poemos turinį? Nesusipratimas išnyks, jei sutiksime, kad tradicinė pažiūra, kvalifikuojanti dviskiemenę pėdą kaip sunkią, o triskiemenę kaip lengvą, galioja tik eilėdarai, sukurtai prozodiniu principu, o ne toniniu-kirtiniu, kaip tai yra Donelaičio hegzametre. Prozodinis 4 morų dviskiemenis spondėjas yra sunkesnis, monotoniškesnis už 4 morų triskiemenį daktilį, bet toninis dviskiemenis chorėjas yra lengvesnis, pasakytume, dinamiškesnis už triskiemenį toninį daiktilį (p. 142). Dėl to ir Donelaičio hegzametras, sudarytas daugiausia iš dviskiemenių toninių chorėjų, iš tiesų tinka išreikšti dinaminiam, judriam turiniui ir, antra vertus, nėra priešingas klasikinio hegzametro su daktilių persvara nuotaikai. Apskritai šiuo klausimu

dr-go Ročkos mintis nėra visai aiški arba bent nėra aiškiai išreikšta. Tai matyt ir iš tolimesnių disertacijos puslapių. Taip, p. 141–142-me davęs keletą pavyzdžių, kaip Donelaitis nori daktiliais palengvinti savo eilėraštinę eilutę, jis pastebi, kad tokių eilučių nėra daug: „Pagrindinį įspūdį sudaro skaitytojui tvirtos ir lėtos slinkties glaustos eilutės. Ta ritmika aiškiai skirtinga nuo klasikinio hegzametro kaip epo eilutės lengvos slinkties ritmikos“ (p. 142). O 143 p. jis tvirtina, kad tai ta pati Donelaičio „pagrinde dviskiemenė eilutė yra aiški, lengvai pagaunama“ ir kaipo tokia geriausia tinka liaudies skaitytojui. Dėl to man ir neaišku, kaipgi pagaliau dr-gas Ročka kvalifikuoja Donelaičio dviskiemenę eilutę?

Savo disertacijos pabaigoje autorius duoda įdomių ir iš esmės teisingų minčių apie Donelaičio eilėdaros atitinkamumą „Metų“ turiniui ir epochos charakteriui iš vienos pusės ir apie vidinius prieštaravimus, pasekamus kaip visoje Donelaičio kūryboje, taip ir jo eilėdaroj. Tačiau tai nepateisina paties disertacijos autoriaus teigimuose pastebimų prieštaravimų vienu ir tuo pačiu klausimu. Pav., p. 143-me dr. Ročka rašo: „Tai, kad jis (Donelaitis) sujungė savo eilėdarą su visu poemos turiniu, galėjo įvykti dėl to, kad jis prieš akis turėjo vieną tikslą – pavaizduoti lietuvišką būrą ir visą liaudies gyvenimą. Tam jis skyrė savo jausmus. Visa kita jis taikė prieš šios pagrindinės rodyklės“. O p. 146-me skaitome: „Iš tikrųjų nei poemos dinamikai, nei liaudiškumui, nei poemos lyriškumui pabrėžti nieko neprideda klasikinė Donelaičio hegzametro forma... jo eilėdaroje galime pastebėti tam tikrą dirbtinumą, dalinį formos atsiskyrimą nuo turinio“. Skaitydami disertaciją ištisai, mes suprantame autoriaus mintį, bet iš šių pavyzdžių matome, kad ji nėra išreikšta su deramu logiškumu ir aiškumu.

Iš čia seka paskutinis mano priekaištas – tai, kad dr-go Ročkos disertacija stilistiniu bei redakciniu požiūriu nėra dar tinkamai išbaigta. Kaip buvo galima spręsti iš mano čia diktuotų vietų, atskiri sakiniai bei išsireiškimai suformuluoti taip, kad jie aptemdo autoriaus mintį. Kai kurių netikslumų pastebime ir disertacijos plano-turinio suredagavime. Pav., II dalies poskyris 1 turinio lentelėj išdalytas į punktus nuo a) ligi j), tuo tarpu tekste paskutinieji punktai h), i), j) graikiškai nėra išskirti. Tas pat ir poskyrio 3 punktai tekste žymimi grafiškai nevienodai. Tą pat matome ir III dalies teksto suskirstyme. Žodžiu, dr-go Ročkos disertacija, jei ji bus spausdinama, o ji to yra verta, reikalinga dar stilistinio redakcinio išlyginimo ir darnesnio suskirstymo.

Nepaisant šių trūkumų, dr-go Ročkos disertacija „Donelaičio eilėdara“ laikytina svarbiu darbu lietuvių literatūros moksle dėl mano šios recenzijos pradžioje nurodytų teigimų jos atžvilgiu. Šį darbą, kaip nagrinėjantį svarbų, niekieno dar visa apimtim nespręstą specialų Donelaičio kūrybos klausimą ir rodantį autoriaus savarankiškumą panaudojant temą liečiančią medžiagą, ją analizuojant ir darant sprendimus, laikau pilnai patenkinančiu reikalavimus, statomus disertacijai filologijos mokslų kandidato laipsniui įsigyti.

Vilnius, 1949 m. balandžio 25 d.

P. Užkalnio disertacijos „Majakovskis ir lietuvių literatūra“ vertinimas

Vyr. dėst. P. Užkalnis savo disertacijoje nagrinėja svarbią ir reikalingą temą. Majakovskį J. V. Stalinas, kaip žinome, pavadino geriausiu, talentingiausiu mūsų tarybinės epochos poetu. Jo poveikis buvo ir tebėra nepaprastai didelis ne tik visai tarybinei literatūrai, bet daro įtakos ir viso pasaulio daugelio progresyvių rašytojų kūrybai. Majakovskio poezija, jo visuomeninė ir literatūrinė veikla darė ir tebedaro gilios įtakos ir lietuvių literatūrai. Ši įtaka ligšiol ne vieną kartą buvo konstatuota, jai nušviesti jau pasirodė kritinėj literatūroj vienas kitas bandymas, bet niekas ligšiol dar nebuvo mėginęs Majakovskio poveikio ir jo santykio su lietuvių literatūra klausimą spręsti visapusiškai, mokslinio tyrinėjimo metodu. Vyr. dėst. P. Užkalnio disertacija „Majakovskis ir lietuvių literatūra“ yra pirmas šio pobūdžio darbas.

Disertacijos autorius, aptardamas savo uždavinį, apsiriboja šiais klausimais: 1) Esminiai Majakovskio kūrybos bruožai, 2) Kova dėl Majakovskio lietuvių spaudoje ir 3) Majakovskio poveikis lietuvių literatūrai. Šis paskutinysis klausimas skeliamas į dvi dalis: Majakovskio poveikis ikitarybinio laikotarpio lietuvių poezijai ir Majakovskio revoliucinių tradicijų poveikis tarybinei lietuvių poezijai.

Imdamasis nagrinėti Majakovskio poveikį lietuvių literatūrai, P. Užkalnis visai teisingai pirmame disertacijos skyriuje nori nustatyti esminius Majakovskio kūrybos bruožus. Remdamasis naujausia kritine tarybine rusų literatūra, jis aptaria ikispalinės ir pospalinės Majakovskio kūrybos bruožus, atitaisydamas ir lietuvių kritinėje literatūroje anksčiau įsigalėjusią nuomonę, kad ikispalinė Majakovskio kūryba buvusi futuristinė, o pospalinė revoliucinė. Disertantas įtikinamai prieina išvadą, kad Majakovskis, nepaisant trumpalaikio bendradarbiavimo su futuristais, kurie jį buvo patraukę senojo meno griovimo azartu, „dar ikispaliniais laikais priklausė revoliucinei literatūros srovei" ir kad „futuristinio Majakovskio kūrybos periodo nėra ir nebuvo, yra ir pasiliko revoliucinis Majakovskis" (p. 43). Tačiau disertantas pripažįsta, kad „būtų klaidinga neigti dviejų periodų buvimą Majakovskio kūryboje: ikispalinio ir tarybinio" (p. 68). Pirmame disertacijos skyriuje jis plačiai aptaria abiejų laikotarpių kūrybos pobūdį, jos revoliucingumą, partiškumą, tarybinį patriotizmą, kapitalizmo bei imperializmo neapykantą, kiek siauriau – jo poezijos formos meniškumą bei novatoriškumą.

Atsižvelgiant į disertacijos apimtį ir tikslą, reikia pasakyti, kad šis pirmasis skyrius yra dargi per platus. Disertantas čia, užuot aptaręs esminius Majakovskio kūrybos bruožus, leidžiasi į plačią Majakovskio ikispalinės ir pospalinės poezijos charakteristiką. Apibūdindamas, tiksliau pasakius, apžvelgdamas ikispalinio laikotarpio Majakovskio kūrybą, disertantas nevengia gan apsčiai patiekti poeto biografijos duomenų ir netgi Briusovo[1] ir Burliuko[2] eilėraščių citatų. Būtų buvę geriau, jei vietoj šito nereikalingo disertacijai balasto disertantas būtų suglaustai apibūdinęs esminius Majakovskio kūrybos

principus bei tradiciją, atsižvelgdamas į tuos momentus, kurie yra ypatingai reikšmingi jo poveikiui lietuvių literatūrai išnagrinėti. Greta idėjinių politinių Majakovskio kūrybos principų nušvietimo, disertantui derėjo išsamiau aptarti Majakovskio poezijos formos ir kalbos savybes bei jų novatoriškumą, kuris ypatingai imponavo jaunajai to meto lietuvių rašytojų kartai.

Antroji P. Užkalnio disertacijos dalis pavadinta „Kova dėl Majakovskio lietuvių spaudoje". Šioje dalyje disertantas nušviečia Majakovskio vardo ir jo kūrybos populiarėjimą Lietuvoje nuo 1921 m., kuomet didžiojo revoliucijos poeto vardas pirmą sykį buvo paminėtas lietuvių spaudoje ligi tarybinių pokario laikų, kuomet Majakovskis pasidaro žinomas, prieinamas ir skaitomas plačiųjų tarybinės Lietuvos darbo žmonių masių. Šiame gana ilgame ir sudėtingame Majakovskio populiarėjimo kelyje P. Užkalnis išskiria 5 momentus: 1) revoliucinių Majakovskio tradicijų populiarizavimas komunistinėje lietuvių spaudoje, 2) reakcinės lietuvių spaudos kova prieš revoliucines Majakovskio idėjas, 3) Majakovskio revoliucinės poezijos principų populiarėjimas tarp radikalėjančios inteligentijos, 4) kova dėl Majakovskio fašizmo agonijos metais ir 5) Majakovskio tradicijų propaganda tarybinėje lietuvių spaudoje. Nušviesdamas šiuos momentus visuomeninio ir politinio Lietuvos gyvenimo fone, P. Užkalnis davė platų ir pakankamai detalizuotą kovos dėl Majakovskio ir jo įsitvirtinimo vaizdą lietuvių literatūroje. Ši disertacijos dalis turi aiškų mokslinio tiriamojo darbo pobūdį ir objektyvinę mokslinę vertę. Disertantas iš 30 maždaug metų lietuvių periodikos, archyvinės medžiagos ir pagalbinės literatūros kruopščiai atrinko ir išanalizavo kovos dėl Majakovskio ir jo populiarėjimo faktus. Tai davė jam galimybę atitaisyti kai kuriuos

klaidingus, anksčiau įsigalėjusius teigimus, kad, pav., ankstyviausi Majakovskio populiarizatoriai buvę „keturvėjininkai“, kai tuo tarpu jau 1921 m. jaunieji to meto progresyvūs poetai jau mokėsi iš Majakovskio. Tolimesnė komunistinės lietuvių spaudos apžvalga parodo, kad tik joje Majakovskio kūryba teisingai buvo suprasta, įvertinta ir populiarizuojama.

Poskyryje, kur P. Užkalnis charakterizuoja reakcinės buržuazinės lietuvių spaudos kovą prieš Majakovskį, ypatingo dėmesio verta ta vieta, kur aptariamas „Keturių vėjų“[3] santykis su Majakovskiu. Šios lietuviškųjų futuristų grupės tariamasis susižavėjimas didžiuoju revoliucijos poetu ir dangstymasis jo vardu daug ką klaidino. P. Užkalnis iš esmės teisingai nušviečia buržuazinę dekadentinę reakcinę „Keturių vėjų“ grupės poeziją, parodo, kad jos domėjimasis Majakovskiu buvo paviršutiniškas, formalistinis, kad revoliucinė Majakovskio kūrybos esmė buvo visai svetima lietuviškiems futuristams. Šia proga disertantas duoda gana išsamią „Keturių vėjų“ grupės ir jų organo charakteristiką, atitinkančią V. Kapsuko duotą apibūdinimą, kad tai buvo „pūvančios lietuviškos buržuazijos“ padarinys. Vis dėlto nei šioje disertacijos vietoje, nei poskyryje „Majakovskis ir futuristinė poezija“ P. Užkalniui, mano manymu, nepavyko įrodyti išvadoje daromo teigimo, kad „Keturių vėjų“ vaidmuo populiarizuojant Majakovskį Lietuvoje buvo vien neigiamas ir nežymus (p. 131). Apie tai kiek vėliau.

Aštriai ir teisingai P. Užkalnis aptaria ir visos kitos reakcinės buržuazinės spaudos organų, kaip „Gairės“[4], „Židinys“[5], „Vairas“[6], „Jaunoji Lietuva“[7], „Lietuvos Aidas“[8], kovą prieš Majakovskį. Daug blankiau parodytas pažangesniųjų žurnalų „Aušrinės“[9] ir „Kultūros“[10] santykis su Majakovskiu.

Disertantas kaltindamas teigia, kad Majakovskis „Aušrinei" turėjo būti dar svetimesnis negu „Keturiems vėjams" (p. 109), kad „Aušrinė" nieko žymesnio apie Majakovskį neišspausdino, bet čia pat nurodo, kad tai fašistinė cenzūra kliudė tam laikraštukui populiarizuoti Majakovskį ir kad už tai jis buvo net konfiskuotas.

Iš esmės aš jokio rimtesnio priekaišto negalėčiau padaryti tam disertacijos skyriui, kur nagrinėjama „Trečio Fronto"[9] santykis su Majakovskiu. Tiek paties „Trečio Fronto" charakteristika, tiek jame tilpusių rašinių apie Majakovskį analizė man atrodo, apskritai paėmus, teisinga. Tik be reikalo P. Užkalnis į trečiafrontininkus įskaito J. Tysliavą, kuris tedavė vienintelį mažą verstinį eilėraštuką žurnalo 2-ram numeriui, vėliau žurnale visai nesirodė ir šiaip su trečiafrontininkais nieko bendra neturėjo.

Tolimesnis disertacijos skyrelis, pavadintas „kova dėl Majakovskio fašizmo agonijos metais", kalba apie 1940 m. įvykius. Tai buvo ir Majakovskio mirties dešimtosios metinės. Paaštrėjusios tais metais kovos dėl Majakovskio reikšmė yra ta, kaip nurodo disertantas, kad ta kova „pagilino patį konfliktą tarp fašistinės reakcijos ir progreso jėgų, padėjo konsoliduotis antifašistiniam lageriui" (p. 128).

Paskutiniame šios antrosios disertacijos dalies skyriuje P. Užkalnis rašo apie Majakovskio tradicijų propagandą tarybinėje lietuvių spaudoje nuo 1940 m. iki 1951 m. imtinai. Disertantas teisingai nurodo, kad šiame laikotarpy Majakovskio kūryba buvo teisingai suprasta ir visapusiškai nušviesta, išryškinant revoliucinę jos esmę. Tik šiuo metu didžiausio revoliucijos poeto kūryba plačiai įsiliejo į literatūrinį lietuvių gyvenimą ir vertimais pasklido lietuvių liaudies masėse.

Trečioje disertacijos dalyje P. Užkalnis tiria Majakovskio poveikį ikitarybinio laikotarpio lietuvių poezijai, o ketvirtoje, paskutinėj dalyje – Majakovskio revoliucinių tradicijų poveikį tarybinei lietuvių poezijai. Išskyrimas nagrinėjimo kovos dėl Majakovskio nuo nagrinėjimo jo poveikio lietuvių poezijai metodiniu atžvilgiu yra visai pateisinamas, bet pačioje disertacijoje tokis atskyrimas kai kuriuos klausimus per daug susmulkina ir veda iš dalies į pasikartojimus, iš dalies į poezijos nagrinėjimą atsietai nuo tų spaudos organų, kuriuose ji buvo spausdinama, vadinasi, ir nuo jos visuomeninio fono. Taip, pav., „Keturių vėjų" santykis su Majakovskiu būtų buvęs daug ryškiau nušviestas, jei jis būtų nagrinėtas vienoje vietoje. Mano manymu, P. Užkalnis sumenkina „Keturių vėjų" vaidmenį Majakovskio populiarizavimo eigoje ir neišvengia prieštaravimų, aptardamas šios grupės santykį su Majakovskiu, taip pat ir jos reikšmę kalbamuoju klausimu. P. Užkalnis galutinėje išvadoje teigia, kad „Keturi vėjai" nieko bendra neturėjo su geriausiu, talentingiausiu tarybinės epochos poetu, buvo priešingose Majakovskiui pozicijose ir t. t. (p. 105). Tiesa, kad „Keturi vėjai" iš tiesų buvo priešingose tiek Majakovskiui, tiek komunizmui, tiek Tarybų Sąjungai pozicijose, bet vis dėlto iš paties disertanto patiektų faktų negalima daryti išvados, kad „Keturi vėjai" nieko bendra neturėjo su Majakovskiu. P. Užkalnis patiekia šiuos faktus: „Keturiuose vėjuose" Majakovskio vardas buvo minimas keliose vietose ir įvairiomis progomis, pirmame žurnalo n-ryje buvo išspausdintas eilėraštis „Broliai rašytojai", keturvėjininkai laikė Majakovskį poezijos meistriškumo mokytoju (p. 93, 94) ir nagrinėjo jo kūrybą, savo susirinkimuose jie deklamuodavo Majakovskio eilėraščius (p. 95), esama neabejotino Majakovskio poveikio

„keturvėjininkų, ypatingai Kazio Binkio poezijai išraiškos, formos atžvilgiu (p. 93, 171, 172). Šių faktų akivaizdoje, atsižvelgiant į tai, kad „Keturi vėjai" savo metu vis dėlto kėlė nemaža susidomėjimo ir lietuvių poezijos raidoje be žymės nepraėjo, reiktų pripažinti, kad „Keturi vėjai" lietuvių literatūroje buvo vienas iš Majakovskio poveikio ir populiarėjimo etapų, kuriame, nors ir buvo paneigtas didžiojo revoliucijos poeto kūrybos revoliucinis idėjingumas bei kovingumas, tai vis dėlto Majakovskis buvo pripažįstamas kaip eilėraštinio meistriškumo mokytojas. Nėra abejonės, kad lietuvių poezijos eilėraštinei technikai „Keturių vėjų" poetai, mokęsi iš Majakovskio eilėraščio technikos, darė nemažo poveikio.

Toje pat trečioje disertacijos dalyje P. Užkalnis nagrinėja Majakovskio poveikį „radikalėjančių poetų" kūrybai. Taip jis vadina grupę pažangių buržuazinės Lietuvos rašytojų, susispietusių daugiausia apie „Trečio Fronto" žurnalą[9]. Davęs, apskritai paėmus, teisingą „Trečio Fronto" charakteristiką, disertantas ieško Majakovskio poveikio – ir jį randa – P. Cvirkos, A. Venclovos, K. Korsako, T. Tilvyčio, L. Skabeikos ir kiek vėliau radikalėjančio L. Giros poezijoje. Šiame poskyryje disertantas nieko nekalba apie V. Montvilą ir Sal. Nėrį, kurie taip pat juk priklauso „radikalėjančių" poetų grupei. Nekalba turbūt dėl to, kad apie juos buvo kalbėta poskyryje „Majakovskis ir komunistinės spaudos poezija". Vis dėlto tai sudaro kai kurio neaiškumo disertacijos plane ir autorių grupavime.

Majakovskio poveikį minėtųjų autorių kūrybai P. Užkalnis atskleidė teisingai, nurodydamas idėjinį ir formalinį to poveikio atžvilgį. Kelia abejonės nebent T. Tilvyčio poemos „Dičius" sugretinimas su Majakovskio kūryba. Kad savo

poemoje „T. Tilvytis nupiešė ne tik pūvančios buržuazinės inteligentijos paveikslą, bet ir pačios fašistinės santvarkos parazitišką pobūdį“ (p. 209), tai, žinoma, tiesa, bet tai dar nerodo Majakovskio poveikio Tilvyčio poemai.

Nelabai įtikinamai atrodo ir P. Užkalnio samprotavimas dėl galimo Majakovskio poveikio L. Giros 1938–1939 m. eilėraščiams, įdėtiems į rinkinį „Prie Rubikono“. Tiesa, ir pats disertantas tą poveikį atsargiai vadina „labai tolimu antidekadentinių Majakovskio tradicijų atgarsiu“ (p. 221).

Paskutinis P. Užkalnio disertacijos skyrius, pavadintas „Majakovskio revoliucinės tradicijos ir tarybinė lietuvių literatūra“, padalintas dviem poskyriais: 1) Majakovskio tradicijų poveikis lietuvių tarybinei poezijai pirmaisiais tarybinės santvarkos metais ir 2) Majakovskio tradicijos Didžiojo Tėvynės karo meto lietuvių poezijai. Ieškodamas Majakovskio tradicijos poveikio ar bent atsispindėjimo tarybinėje lietuvių poezijoje, P. Užkalnis teisingai vadovaujasi „Pravdos“ 1950. IV. 14 d. vedamojo mintim, kad Majakovskio tradicijų poveikis yra visuotinis tarybinei literatūrai (p. 225), kad „Majakovskio poezijos tradicijų esmę sudaro ne jo rašymo maniera, o jo poezijos partinis turinys, dvasia“ (p. 226). Iš kitos pusės, disertantas teisingai pažymi, kad sprendžiamą vaidmenį tarybinės lietuvių literatūros formavimuisi turėjo VKP(b) ir LKP(b) CK nutarimai ideologiniais klausimais ir pati tarybinė tikrovė. Iš kitų disertacijos vietų matyti, kad P. Užkalnis taip pat teisingai pripažįsta ir kitų tarybinių rašytojų, ypatingai M. Gorkio, poveikį tarybiniams lietuvių rašytojams. Disertantui čia kyla nelengvas uždavinys iš visų šių veiksnių, dariusių įtakos tarybinei lietuvių literatūrai, išskirti Majakovskio poezijos, jo tradicijos, kūrybos principų

poveikį, jį išanalizuoti, aptarti ir padaryti bendrinamąsias išvadas. Šiam reikalui buvo reikalinga, atsiremiant Majakovskio kūrybos esminiais savumais, išaiškinti jo poveikio specifiką, kuri leistų tą poveikį išskirti, pav., iš Gorkio arba kitų nurodytų veiksnių poveikio.

Šis uždavinys, mano manymu, disertantui nepilnai pavyko išspręsti. Ieškodamas Majakovskio tradicijos poveikio tarybinei lietuvių literatūrai pirmaisiais tarybinės santvarkos metais ir Didžiojo Tėvynės karo metu, disertantas perveržia iš eilės L. Giros, S. Nėries, V. Montvilos, T. Tilvyčio, K. Korsako, A. Venclovos ir E. Mieželaičio poeziją. Išsamesnės šių poetų kūrybos analizės disertantas negalėjo duoti, tad tedavė atskirų pastabų, daugiausia deklaratyvinio pobūdžio, eilę. Šios pastabos vienur geriau, kitur menkiau parodo kai kurių iš minėtųjų poetų ryšį su Majakovskio tradicija, su jo kūrybos principais, bet sistemos, metodo tame nagrinėjime pasigendame. Ne visi P. Užkalnio daromi sugretinimai su Majakovskiu skaitytoją įtikina. Pav., A. Venclovos Tėvynės karo meto poeziją, sako disertantas, „sieja su Majakovskio tradicijomis jo poezijos dvasia: gili neapykanta Tarybų šalies priešams, pūvančio imperializmo pagimdytam fašizmui, švelni meilė socializmo šaliai, jos tarybinei vyriausybei...“ (p. 262). Aišku, kad tai yra per daug bendro pobūdžio motyvai, nerodą ko nors specifinio, būdingo Majakovskio tradicijai nušviesti. Tos tradicijos poveikio neišryškina nė duotos Venclovos eilėraščių citatos. Pastabose apie E. Mieželaičio Tėvynės karo meto poeziją disertantas teigia, kad „ji yra atitrūkusi nuo kovingų majakovskinės poezijos tradicijų, dėl to poetas nieko vertingo negalėjo sukurti anuo metu ir pateko į dekadentinės poezijos prieglobstį“ (p. 264). Tai taip pat per daug bendro

pobūdžio teigimas, suprastintai aiškinąs Mieželaičio to meto poezijos ydingumą. Tokiu būdu apie kiekvieną ydingą, menką, apolitinį, dekadentinį veikalą galėtume pasakyti, kad jis esąs tokis dėl to, kad atitrūkęs nuo majakovskinių tradicijų.

Apskritai paėmus, kalbamasis disertacijos skyrius dėl savo schematiškumo, fragmentiškumo, nepakankamai nušviečia Majakovskio tradicijos ryšį su tarybine lietuvių poezija. Disertantą pateisina ta aplinkybė, kad jo disertacijos tema plati, kad kai kurių tarybinių lietuvių poetų, kaip, pav., V. Montvilos, santykiui su Majakovskiu ištirti reiktų atskiros disertacijos.

Tačiau negalima nutylėti dar vienos problemos, glaudžiai susijusios su disertacijos tema, o labai paviršutiniškai, tik prabėgomis vietomis paliestos – tai Majakovskio kūrybos poveikio lietuvių literatūrai formos, stiliaus ir kalbos atžvilgiu. Nėra abejonės, kad Majakovskis ne tik savo kūrybos revoliuciniu turiniu, bet ir novatoriška forma bei kalba veikė lietuvių poezijos formą ir literatūrinę kalbą. Tai pastebima Majakovskio eilėraščių lietuviškuose vertimuose ir originaliuose kūriniuose tų poetų, kurie yra artimiau su Majakovskio kūryba susiję, kaip, pav., V. Montvila, T. Tilvytis, Vl. Grybas. Taip pat nėra abejonės, kad Majakovskio poezijos poveikis padėjo nugalėti lietuvių literatūroje visokius dekadentizmo, formalizmo bei simbolizmo reiškinius ir apskritai buržuazinės ideologijos padarinius. Šių klausimų išsamesnis nagrinėjimas būtų davęs disertantui galimybės dar vaisingiau panaudoti J. V. Stalino genialiuosius raštus kalbos klausimais.

P. Užkalnio disertacija parašyta gyvai, su publicistiniu, poleminiu įkarščiu. Tai kelia jos kovingumą bei politinį auklėjamąjį lygį. Disertantas vienur plačiau, kitur tik prabėgomis polemizuodamas atitaiso kai kurias klaidingas nuomones

disertacijos tema ar šiaip lietuvių literatūrą liečiančiais klausimais. Tačiau pasitaiko, kad tas publicistinis įkarštis pastumi disertantą iš tikslaus mokslinio išsireiškimo būdo į abejotinos vertės interpretacijas bei parafrazes. Pav., Binkio eilėraščio ištrauką „Einam užmiršę visokius velnius / Ir patenkinti visi be galo" Užkalnis komentuoja, kad čia Binkis reiškia pasitenkinimą „kruvina baltojo teroro nepriklausomybe", nors minimas eilėraštis tokiai interpretacijai neduoda jokio pagrindo.

Baigiant galima padaryti disertantui priekaištas dėl panaudotos literatūros sąrašo, būtent, marksizmo klasikų raštų sąrašą reikėjo duoti atskirai, o ne išskirstyti bendruose skyriuose: „Literatūra lietuvių kalba", „Literatūra rusų kalba". Kalbos atžvilgis šiuo atveju jokios reikšmės neturi.

Pastebėtieji P. Užkalnio disertacijos trūkumai nėra tokio pobūdžio, kad griautų mokslinę jos vertę. Didelę savo disertacijos temą ir gausią įvairiopą jos medžiagą disertantas pilnai apvaldė. Jei dėl temos platumo ir ne visi klausimai disertantui pavyko išsamiai išnagrinėti, tai apskritai iš jo darbo Majakovskio ir lietuvių literatūros santykio vaizdas susidaro pakankamai aiškus. Kas ypatingai vertinga P. Užkalnio disertacijoje, buvo atžymėta šioje recenzijoje. P. Užkalnio disertacija „Majakovskis ir lietuvių literatūra", savarankiškas mokslinis tiriamasis darbas, svarbus ir reikalingas lietuvių literatūros mokslui, pilnai atitinka reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Vilnius, 1952 m. liepos mėn. 21 d.

Leono Gineičio disertacijos „K. Donelaičio „Metai“ vertinimas

Įžymiojo lietuvių literatūros XVIII a. klasiko-realisto K. Donelaičio didaktinė poema „Metai“, kaip stambus realistinis kūrinys, vaizduojąs to laiko Mažosios Lietuvos baudžiauninkų buitį, užima žymią vietą lietuvių literatūroje; vertimais jis žinomas ir daug plačiau, negu siekia lietuvių kalbos ribos. Tuo tarpu lietuvių literatūros moksle šis aukšto lygio kūrinys lig šiol nebuvo visapusiškai išnagrinėtas ir įvertintas. L. Gineičio disertacija „K. Donelaičio Metai“ šį trūkumą papildo. Disertantas gerai padarė, nesigilindamas į Donelaičio biografiją ir tekstologinius klausimus, nes tai sudarytų atskirų darbų temas. Vien su „Metų“ poema susiję klausimai sudaro visai pakankamą objektą disertaciniam darbui. Disertantas pasisako, kad jo darbo tikslas – „duoti kiek galima išsamesnę kritišką poemos idėjiškai-tematinio turinio ir meninių ypatybių analizę marksistinės metodologijos pagrindu, genialiųjų draugo Stalino veikalų kalbos mokslo klausimais pagrindu. Darbu siekiame duoti atkirtį dar tebejaučiamoms buržuazinių pažiūrų į „Metus“ liekanoms. Darbe stengiamasi sutelkti kiek galima išsamesnių faktinių bei biografinių žinių apie „Metus“ (p. 11). Iš tiesų disertantas pasiekia šį užsibrėžtą tikslą ir darbo eigoje jį praplečia ir pagilina.

Pirmasis disertacijos skyrius apima idėjinio-tematinio „Metų“ turinio nagrinėjimą, kuriame aptariama „Metų“ tematika, klasių kovos ir tautinio sąmonėjimo reiškiniai poemoje. Aptardamas „Metų“ tematiką, disertantas trumpai nušviečia ir biografinius poeto gyvenimo duomenis – tiek, kiek tai reikalinga poemos pobūdžiui ir jos turiniui suprasti. Analizuodamas idėjinį-tematinį poemos turinį, rašydamas apie klasių kovos ir tautinio sąmonėjimo reiškinių atsispindėjimą „Metuose“, disertantas plačiai ir teisingai nušviečia XVIII a. vidurio Prūsijos ir Mažosios Lietuvos visuomeninius santykius, feodalinės sistemos bruožus ir jos gelmėse brėstančio kapitalizmo užuomazgas, klasių kovos apraiškas, feodalų ir baudžiauninkų buitį. Disertantas, pasiremdamas dokumentine medžiaga, marksizmo klasikais ir atitinkama literatūra, piešia paveikslą tos tikrovės, kuri atsispindi Donelaičio „Metuose“.

Kritiškai, įžvalgiai ir savarankiškai L. Gineitis analizuoja ir aptartia menines „Metų“ ypatybes, jų realizmą, kompoziciją ir kalbines bei stilistines savybes. Genialaus J. V. Stalino veikalo „Marksizmas ir kalbos klausimai“ ir „Ekonominės socializmo TSR Sąjungoje problemas“ taip pat ir XIX-jo partijos suvažiavimo medžiagos panaudojimas įgalino disertantą atsistoti į tvirtas ideologines pozicijas, nagrinėjant idėjinį-tematinį „Metų“ turinį ir menines poemos ypatybes.

Vertinga disertacijos dalis, kurioje L. Gineitis aptaria „Metų“ originalumą. Jis pirmas iš Donelaičio kūrybos nagrinėtojų plačiai supažindina su kai kuriais Vakarų Europos autoriais, kurie tariamai darą poveikio Donelaičiui, kaip Dž. Tomsonas, Sen-Lamberas, E. Kleistas. Šia proga disertantui derėjo atkreipti dėmesį dar į du vokiečių poetus, Donelaičio amžininkus, J. P. Ucą (Uz) ir Ch. Vylandą (Wieland)[1]; vieno ir kito

„Pavasaris“ pilnumo dėlei reiktų suminėti, kalbant apie galimus poveikius Donelaičiui. Poveikio klausimą disertantas stato teisingai ir išsprendžia jį kritiškai, įtikinamai, sumušdamas buržuazines šiuo klausimu koncepcijas.

Baigdamas savo darbą, L. Gineitis apžvelgia „Metų“ leidimus ir vertimus. Į šį specialų klausimą, apimantį bibliografijos, tekstologijos, vertimo meno dalykus, disertantas teisingai tesigilina tik tiek, kiek tai reikalinga susijusios su „Metais“ problematikos visumai aptarti.

Čia nurodytoje disertacijos turinio schemoje L. Gineitis išsprendžia daugelį ir kitų pirmaeilės reikšmės klausimų: Donelaičio pasaulėžiūros, progresyvinių demokratinių „Metų“ tendencijų, Donelaičio didaktikos – jos šaltinių bei reikšmės poemai, poeto ribotumo bei jo priežasčių ir kitus klausimus.

Disertacijos mokslinę vertę pakelia tinkamas gana gausių šaltinių panaudojimas: XVIII a. Prūsijos valdžios įsakai, dekretai, administraciniai aktai, išlikę Donelaičio laiškai, pastabos, užrašai, susirašinėjimai su teismo įstaigomis, Tolminkiemio bažnyčios knygos, amžininkų liudijimai, pirmieji Donelaičio raštų leidiniai ir šiaip temą liečianti literatūra. L. Gineičio disertacija apima visus esminius klausimus, kuriuos literatūros istorikui ir kritikui kelia Donelaičio kūrinys. Žinoma, ne visi tie klausimai lygiai išsamiai yra disertacijoje išanalizuoti.

Vienas iš svarbiausių klausimų, su kuriuo susiduria „Metų“ nagrinėtojas ir vertintojas, tai yra Donelaičio poemos realizmo klausimas. Disertantas visame savo darbe teisingai traktuoja „Metus“ kaip realistinį kūrinį, be to, poemos realizmui išsamiau nušviesti duoda atskirą poskyrį disertacijos skyriuje „Meninės „Metų“ ypatybės“. Disertantas teisingai pastebi,

kad „Metų“ negalima sieti su kokia nors literatūrine srove ar mokykla, kad Donelaičio realizmui pagrindą sudaro gyvenimo tikrovė, poeto ryšys su liaudimi, jo gyvenimo patirtis – ir dėl to „jo kūryba yra realistinė savaime, stichiškai, pačia savo esme“ (p. 133). „Metų“ realizmui išanalizuoti L. Gineitis remiasi žinomuoju Fr. Engelso aptarimu, kad realizmas reikalauja „be detalių tikroviškumo teisingai perduoti tipiškus charakterius tipiškose aplinkybėse“ ir žinomuoju G. Malenkovo tipiškumo apibrėžimu, duotu ataskaitiniame pranešime partijos XIX suvažiavime. Reikia pripažinti, kad disertantas įžvalgiai ir kritiškai išryškino tipiškus gyvenimo reiškinius, atsispindėjusius „Metų“ poemoje, pagilintai praskleidė poemos personažų charakterius, ypatingai šaltyšiaus Pričkaus charakteristiką disertantas teisingai išryškino tos epochos socialinių santykių fone. Vis dėlto G. Malenkovo duota tipiškumo aptarimu disertantas nepilnai pasinaudoja. Disertantas daugiau dėmesio atkreipė į tipiškumo problemos politinį aspektą, o nepasinaudojo tipiškumo kaip „duotojo socialinio-istorinio reiškinio esmės“ išraiška. Šitaip suprasto tipiškumo šviesioj kai kuriuos Donelaičio personažus, kaip Krizas, Dočys, disertantas galėjo parodyti socialinių santykių raidos perspektyvoj, iškeldamas tai, kas juose yra nauja, kas „pilniausiai ir aštriausiai išreiškia duotosios socialinės jėgos esmę“. Iš čia paaiškėtų ir vienas iš donelaitiškojo realizmo progresyvumo atžvilgių. Be to, šiame disertacijos poskyryje, aptariant Donelaičio realizmą derėjo išaiškiti, kaip ir dėl ko, savaimingas paveikslo perdėjimas, jo užaštrinimas“, taip būdingas Donelaičiui, „nepašalina tipiškumo, bet pilniau atskleidžia ir pabrėžia jį“. Šiame poskyryje taip pat derėjo pilniau nušviesti Donelaičio realizmo santykį su klasicistine ir sentimentaline literatūra.

Mano manymu, disertantas turėjo dar išsamiau aptarti didaktinį poemos elementą. Apie „Metų“ didaktiką jis daugiausia rašo skyriuose „Metų tematika“, „Klasių kovos atspindžiai Metuose“, „Metų realizmas“, „Kalbinės ir stilistinės Metų ypatybės“, prabėgomis dar ir kitose vietose. Man atrodo, kad „Metų“ didaktiką, kaip labai svarbų elementą, tos didaktikos turinį ir išraišką, jos poveikį poemos formai, stiliui, reikėjo išnagrinėti atskirame skyriuje, nors tai ir vestų į kai kuriuos pasikartojimus. Poeto didaktinio tikslo vaidmuo poemos kompozicijai disertanto nėra pakankamai išanalizuotas ir įvertintas. Nors ir sutiktume su disertanto teigimu, kad „nebūtų galima kalbėti apie autorių ir jo didaktinį požiūrį kaip apie kompozicinį jungiamąjį veiksnį poemoje“ (p. 157), vis dėlto atskirais atvejais žmonių charakteristikoms, gamtos vaizdams, žmonių darbams ir santykiams vaizduoti, taip pat poetikai ir kalbai didaktinis poeto požiūris turėjo didelio poveikio. Disertantas prabėgomis šitai konstatuoja, bet sistematiškai neišnagrinėja ir deramų išvadų nepadaro.

Disertacijoje per maža atkreipta dėmesio į „Metų“ gamtovaizdžius, jų turinį ir poetiką. Gamtovaizdžiai „Metuose“ vaidina ne tik svarbų kompozicinį vaidmenį, ką disertantas ir nurodo, bet jie duoda nemaža medžiagos ir Donelaičio didaktikai aptarti, juose, be to, atsispindi ne tik skurdi valstiečių buitis, bet ir socialiniai feodalinės santvarkos kontrastai, būrų ir ponų gyvenimo priešingybes. Šiuo atžvilgiu „Metų“ gamtovaizdžiai liko neišanalizuoti.

Skyriuje „Kalbinės ir stilistinės Metų ypatybės“ disertantas, pasiremdamas genialiu J. V. Stalino darbu „Marksizmas ir kalbos mokslo klausimai“, teisingai aptaria kai kuriuos Donelaičio kalbos ir stiliaus atžvilgius. Ypatingai vertingos

disertanto pastabos apie poeto darbą su žodine medžiaga ieškant tikslinės išraiškos, būdingesnio reiškinio apibrėžimo. Iš labai negausios dokumentinės medžiagos, nesant poeto juodraščių ir net pilno „Metų" rankraščio, disertantas kruopščiai ir įžvalgiai padarė tinkamų teksto sugretinimų ir išvadų. Reikia sutikti su disertantu, kad Donelaičio kalba, nepaisant kai kurių svetimybių, yra gryna, vaizdinga ir kad Donelaitis puikiai mokėjo savo gimtąją kalbą (p. 160). Vis dėlto disertantui derėjo atkreipti dėmesį, kad „Metų" autorius nevartojo kai kurių būdingų ir liaudies plačiai vartojamų lietuvių kalbos gramatinių formų, kaip, pav., sudurtiniai laikai: buvo padaręs, būtum buvęs, būsiu pasakęs etc. Be kritiškai išanalizuotų, apribojančių Donelaičio kalbą reiškinių, gauname idealizuojantį šiuo atžvilgiu prie tiriamojo objekto priėjimą.

Vaizdines stilistines „Metų" išraiškos priemones disertantas analizuoja ir aptaria, bendrai paėmus, teisingai. Teisingai disertantas pastebi, kad ideologiniai Donelaičio ribotumai ir prieštaravimai, kurie pasireiškė ypač didaktinių pamokymų neatitikimu, priešingumu gyvenimo tikrovei, atvaizduotai meniniuose vaizduose, ryškiai pastebimi ir meninėje formoje" (p. 183). Konkrečiu poeto ribotumo pasireiškimu „Metų" formoje ir stiliuje disertantas laiko didaktinėse vietose vaizdinių veiksmažodžių sumažėjimą, spalvingų epitetų susiaurėjimą, alegorijos naudojimą ir iš dalies hiperbolės pamėgimą. Čia reikia pastebėti, kad hiperbolės reikšmę Donelaičio stiliuje disertantas aptaria nepakankamai. Tiesa, kad Donelaitis dažnai naudojasi hiperbolėmis didaktiniais sumetimais, kaip tai nurodo disertantas, bet hiperbolės reikšmė „Metuose" tuo anaiptol neapsiriboja. Visa eilė pavyzdžių rodo, kad donelaitiškosios hiperbolės aiškintinos ne vien kaip didaktinio poeto

tikslo padariniai, bet ir kaip realistinio tikrovės vaizdavimo priemonės: „Taip iškoliojau, kad šunys kaukti suniko“, „Mikols darže taip smarkiai svilina kuilį, kad per mylią dūmai, nei debesiai pasikėlę, Saulę su žvaigždėms ir šaltą mėnesį tamsin“, „Prakaito taip daug nuo veido mums nulašėjo, Kad per nosį teškančios vis ritosi srovės“ – ir daugybė panašių. Daugely kitų vietų Donelaičio hiperbolės aiškintinos kaip realistinio šaržo bei karikatūros priemonės, kitur – kaip satyros išraiška. Visa tai su konfesine Donelaičio didaktika neturi nieko bendra.

Paskutiniame disertacijos skyriuje L. Gineitis apžvelgia ir trumpai aptaria „Metų“ leidimus ir vertimus, nusileisdamas į platų jų vertinimą bei kritiką, nes tai būtų, kaip jis pats pažymi, specialios studijos dalykas. Iš disertanto duotos apžvalgos akivaizdžiai paaiški, kaip menkai lietuviškoji buržuazija vertino Donelaitį ir kaip jo kūryba plačiai išpopuliarėjo Tarybų Lietuvoje, o netrukus ir visoje Tarybų Sąjungoje, pasirodžius pirmiausia „Metų“, o paskui pasakėčių vertimui į rusų kalbą, kurį atliko D. Brodskis[2].

Disertacijos pabaigoje jaučiama spraga, kad disertantas neiškelia ir nenušviečia klausimo apie „Metų“ poveikį lietuvių literatūrai, ypač realistinei literatūrai. Disertantas tenkinasi tik bibliografinėmis žiniomis apie „Metų“ leidimus, bet visai nesumini nei Pr. Vaičaičio, nei Maironio, nei K. Binkio, kurių kūryboje randame Donelaičio atgarsių. Iš jaunesniųjų progresyvių rašytojų buržuazijos valdymo laikais L. Gineitis mini tik P. Cvirką, kuris iš Donelaičio pats mokėsi ir ragino kitus mokytis. Iš tarybinių rašytojų, kurių kūryboje nuaidi Donelaičio vardas, minimi, be P. Cvirkos, dar S. Nėris ir A. Venclova. Disertantas trumpai nusako „Metų“ kovinę tra-

diciją, nukreiptą prieš vokiškuosius feodalus-kolonizatorius-nutautintojus ir protestą prieš hitlerinius grobikus Didžiojo Tėvynės karo metais. Tai teisinga. Bet derėjo aptarti ir Donelaičio realizmo tradiciją – koki yra jos esminiai bruožai, kaip ji reiškėsi progresyvioje demokratinėje, proletarinėje ir tebesireiškia tarybinėje literatūroje.

L. Gineičio disertacijos „K. Donelaičio „Metai" trūkumai nėra tokio pobūdžio, kad griautų jos, kaip mokslinio darbo, vertę. Disertacija rodo L. Gineičio plačią erudiciją, gerą literatūrinę kultūrą, sugebėjimą kritiškai panaudoti šaltinius, įžvalgiai analizuoti literatūros kūrinį ir daryti pagrįstus apibendrinimus. Minimoji disertacija kaip savarankiškas mokslinis darbas visiškai patenkina reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Vilnius, 1953 m. balandžio mėn. 9 d.

J. Lebedžio disertacijos „Simonas Stanevyčia“ vertinimas

Simonas Stanevyčia yra vienas iš žymiausių ir pažangiausių XIX a. pradžios lietuvių rašytojų. Nors literatūrinis jo palikimas nėra gausus, vis dėlto lietuvių literatūros ir kultūros istorijoje jis yra žinomas kaip poetas pasakėčių kūrėjas, kaip folkloristas, kaip lietuvių literatūrinės kalbos ugdytojas ir istorikas-etnografas. S. Stanevyčios veikla ir kūryba, pasireiškusi yrančio feodalizmo ir besivystančio kapitalizmo fone, atspindėdama šiuos visuomeninės raidos procesus, įgauna didelės reikšmės tiek visuomeniniu, tiek literatūriniu požiūriu. Visa tai lietuvių literatūros moksle nebuvo išsamiau išnagrinėta ir nušviesta. Buržuaziniai literatūros istorikai davė iškreiptą S. Stanevyčios gyvenimo ir kūrybos vaizdą, o tarybinis lietuvių literatūros mokslas, nors jau yra davęs iš esmės teisingą jo kūrybos įvertinimą, tai vis dėlto tas vertinimas yra dar labai bendro pobūdžio, paremtas vien Stanevyčios raštų interpretacija, nesigilinant į jo epochą, į jo gyvenimo aplinkybes, į jo pasaulėžiūrą formavusius veiksnius ir į išsamią jo raštų analizę. Dėl to J. Lebedžio disertacija monografija „Simonas Stanevyčia“ yra aktualus ir reikalingas darbas, nuodugniai nušviečiąs visus svarbesniuosius klausimus, susijusius su S. Stanevyčios veikla ir kūryba. Šis darbas – tai žymus

žingsnis į priekį vertinant XIX a. lietuvių literatūrinį bei kultūrinį palikimą atitinkamai LKP(b) VI ir VII suvažiavimo direktyvoms.

Dokumentinės medžiagos ir literatūros, tiesiogiai liečiančios S. Stanevyčios gyvenimą ir artimesniąją aplinką, yra labai nedaug. Šita aplinkybė atsispindi ir J. Lebedžio darbo pobūdyje: ne visi klausimai vienodai plačiai nušviesti, vietomis leidžiamasi į pašalines smulkmenas, vietomis disertantas priverstas vadovautis spėliojimais ir hipotezėmis, pav., dėl lietuvių studentų būrelio buvimo Vilniaus universitete, dėl kai kurių S. Stanevyčios gyvenimo aplinkybių, dėl jo kūrybos apimties ir kt. Tačiau disertanto naudai čia pat reikia pasakyti, kad jis, gerai išstudijavęs visą turimą medžiagą, nuodugniai susipažinęs su epocha ir gretiminiais klausimais, spėliojimus bei hipotezes stato atsargiai ir įtikinamai.

Nors, kaip buvo jau minėta, tiesiogiai S. Stanevyčią liečiančios medžiagos nėra jau tiek daug, bet jos beieškant disertantui reikėjo perversti daugybę archyvinių šaltinių ir jis panaudojo visa, kas nors ir iš tolo liečia jo temą. Tą pat reikia pasakyti ir apie pagalbinę literatūrą. Dokumentacijos atžvilgiu J. Lebedžio disertacijai jokių priekaištų padaryti negalima. Visi Vilniuje prieinami dokumentai ir literatūra iš LTSR Centrinio valstybinio archyvo, Generalgubernatoriaus kanceliarijos fondo, Bajorų deputacijos fondo, Mokslų akademijos, Liet. literatūros instituto, Vilniaus mokslo apygardos fondo, Vilniaus valst. universiteto yra jo peržiūrėti ir panaudoti. Metodinis, kritiškas šaltinių ir literatūros panaudojimas suteikia J. Lebedžio disertacijai rimto mokslinio darbo pobūdį.

Pirmojoje disertacijos dalyje, pavadintoje „Visuomeninis-politinis gyvenimas XIX a. pradžioje ir lietuvių literatūra“,

J. Lebedys, pagal marksistinės metodologijos reikalavimą norėdamas atskleisti literatūrinių to meto reiškinių, taigi ir Stanevyčios kūrybos pagrindus, duoda platų visuomeninių-politinių santykių vaizdą, pirmiausia aptardamas feodalizmo irimo ir kapitalizmo elementų vystymosi, o paskui ir socialinės, ir politinės kovos reiškinius Lietuvoje, ypatingai Žemaitijoje, kur vyko akivaizdus literatūrinio ir kultūrinio gyvenimo aktyvėjimas.

Šis visuomeninių-politinių santykių vaizdas, apskritai paėmus, man atrodo ryškus ir teisingas, bet kai kuriuo atžvilgiu ir prieštaringas. Disertantas, vaizduodamas socialines ir politines kovas XIX a. pradžioje, aprašo sunkų valstiečių būvį, jų nuskurdimą, jų sukilimus ir kitas klasinės kovos apraiškas. Kiek toliau, ieškodamas literatūros pagyvėjimo priežasčių tuo metu, jis piešia ne tik pakenčiamą, bet stačiai turtingą, beveik ponišką, valstiečių gyvenimą. Disertantas tai rašydamas cituoja visą eilę autorių: K. Baginskį[1], F. Wrotnowskį[2], T. Dobševičių[3], L. Jucevyčią[4]. Bet ar nereikėjo kritiškiau pažiūrėti į visus šiuos autorius, ar jų piešiamas tos „pažadėtosios žemės", pasak L. Jucevyčios, vaizdas nėra dėl kokių nors priežasčių išidealizuotas? Jei tas vaizdas nėra išidealizuotas, bet tikras, ir iš tiesų „valstietis turįs keletą ar keliolika tūkstančių sidabro rublių ne retenybė" (p. 37), kaip tvirtina L. Jucevyčia, tai kuri gi medalio pusė atitinkia tikrovę? Nepaisant šio neaiškumo, literatūros pagyvėjimo priežastis Žemaitijoje disertantas nurodo teisingai.

S. Stanevyčios biografijai parašyti disertantas turėjo nedaug medžiagos, bet užtat panaudojo viską, ką tik buvo galima rasti apie patį Stanevyčią ir apie jo aplinką – gyvenamąją vietą, šeimą, mokytojus, profesorius, draugus ir pažįstamus. Tokiu būdu, S. Stanevyčios proga J. Lebedys piešia platų jo gyvenamojo

laiko ir vietos paveikslą, turintį didelės pažintinės vertės. Kad šitame paveiksle S. Stanevyčios figūra atrodo neproporcingai maža, tai jau ne disertanto kaltė. Priekaištų šiuo atžvilgiu jam vargu ar galima daryti. Žinios, kurias J. Lebedys yra surankiojęs apie Kražių gimnaziją ir jos mokytojus, apie Vilniaus universitetą ir jo profesorius ir kitus daugiau ar mažiau žinomus to laiko žmones, laikytinos disertacijos teigiamybe. Dėl jų J. Lebedžio darbas tolimesniems šio laikotarpio tyrinėtojams bus daugelio informacijų ir dokumentacijos šaltinis.

J. Lebedys, kaip istorikas, turi tą teigiamą moksliniu atžvilgiu savumą, kad kruopščiai laikosi šaltinių, dokumentų, literatūros. Bet šitas, šiaip jau girtinas, darbo metodas suteikia jo disertacijai vietomis objektyvistinį pobūdį. Disertantas vietomis tarsi pamiršta, kad jis neturi tenkintis vien perteikimu archyvuose rastų žinių, bet privalo patiekti jas kartu su marksistiniu jų vertinimu. Pav., disertantas teisingai įvertinęs Kražių mokyklą iki 1817 m. reformos kaip obskurantizmo židinį, vietomis nepakankamai kritiškai apibūdina jos kryptį ir mokytojus po reformos. Tame vertinime jaučiamas svyravimas ir net prieštaringumas. Skyriaus pradžioje disertantas gan palankioj šviesoj vaizduoja poreforminę Kražių gimnaziją, cituodamas amžininko I. Bušinskio[5] nuomonę, kad tai buvusi „puiki gimnazija", kad pasižymėjusi „rinktiniais mokytojais, dėstančiais su giliu nusimanymu" etc. (p. 58). Skyriaus pabaigoje disertantas jau deda teisingą, nors ankstyvesniesiems teigimams priešingą, tos mokyklos programos ir krypties įvertinimą.

Man atrodo, kad disertacijoje stoka principinio griežtumo charakterizuojant ir vertinant kai kuriuos Kražių gimnazijos mokytojus, Vilniaus universiteto profesorius ir kitus

Stanevyčios amžininkus, turėjusius su juo sąlyčio. Daug griežtesnės smerkiančios charakteristikos nusipelno „klusnus carizmo įrankis“, gimnazijos direktorius Ign. Daujotas[6]. Skaitytojui būtų įdomu sužinoti, jeigu jau apie tai užsimenama, kokį būtent jis „atliko labai negarbingą vaidmenį vėlesnėje „„Juodųjų brolių‘ byloje“ (p. 59). Poroje vietų toliau Daujoto pavardė minima tokiame kontekste (p. 61, 62), kad skaitytojui gali susidaryti ir teigiama apie jį nuomonė. Neminint kitų, ryškesnės socialinės charakteristikos ir klasinių pozicijų nušvietimo reikalinga grafo Jurgio Plioterio[7] veikla. Apskritai reikia pasakyti, kad ir daugelis kitų disertacijoje minimų žmonių charakteristikos būtų reikalingos vieno kito bruožo, išryškinančio jų klasines pozicijas, jų ribotumą, jų progresyvumą ar reakcingumą.

S. Stanevyčios mokslo metus Kražių gimnazijoje, o ypač Vilniaus universitete disertantas, sumaniai naudodamas ir interpretuodamas negausią medžiagą, sugebėjo nušviesti vaizdžiai ir turiningai. Išanalizavęs S. Stanevyčios studijas ir jį supusią Vilniaus universitete aplinką, J. Lebedys daro teisingą išvadą, kad „visa tai tegalėjo kelti jo neapykantą carizmui, kaip pikčiausiam laisvės ir pažangos priešui ir sustiprinti demokratines pažiūras“ (p. 121).

Ypatingo dėmesio J. Lebedys skiria lietuviams studentams Vilniaus universitete ir S. Stanevyčios vaidmeniui jų tarpe. Pagrindinis klausimas, kurį disertantas bando išspręsti tyrinėdamas lietuvių studentų veikimą Vilniaus universitete – tai studentų būrelio klausimas: buvo tokis būrelis ar ne? Klausimas nėra mažareikšmis, nes jei būtų įrodyta, kad XIX a. pradžioje būta organizuotos lietuvių studentų kultūrinės-literatūrinės veiklos, tai šiandien mums žinomi tos veiklos

faktai įgautų daug gilesnės prasmės; jie reikštų lietuvių nacijos formavimosi procesą ir nacionalinio sąjūdžio pirmąsias užuomazgas. Neginčinamai įrodyti būrelio buvimą disertantas pakankamai duomenų neturėjo, bet sumaniai ir atsargiai interpretuodamas turimą medžiagą, daro priimtiną išvadą, kad nemažas Vilniaus universiteto lietuvių studentų skaičius, dalyvavusių kultūrinėje-literatūrinėje veikloje, „palaikė tarpusavyje ryšius, bendravo, sutartinai veikė", bet „greičiausia tas jų bendravimas nebuvo įgavęs griežtesnių organizacinių formų" (p. 149). Reikšminga ir kita disertanto išvada, kad studentų tarpe reiškėsi dvi kryptys, „kurių viena atspindėjo valstiečių masių veržimąsi išsilaisvinti iš baudžiavos, jų klasinius interesus ir pažiūras, o kita – viešpataujančių klasių interesus, pažiūras ir nuotaikas" (p. 149). Kyla vien neaiškumas, ar disertantas pagrįstai šią antrąją kategoriją laiko lietuvių kultūrinės-literatūrinės veiklos dalyve, po to, kai jis pats disertacijos 140-me puslapyje teisingai ją charakterizuoja kaip nutolusią ne tik nuo liaudies, bet ir apskritai nuo lietuvių kultūros reikalų: „kultūrinis bendrumas ją labiau rišo su Lenkija, lenkų bajorija, negu su Lietuva, lietuviais valstiečiais... Konkrečiu darbu prie kultūrinės veiklos jie beveik neprisidėjo" (p. 140). Tad ar ne teisingesnė būtų išvada, kad, nors Vilniaus universitete lietuvių studentų tarpe buvo valstiečių, smulkių bajorų, dvarininkų ir dvasininkų, bet lietuvių kultūrinėj-literatūrinėj veikloj dalyvavo tik valstiečiai ir smulkūs bajorai – ir tik labai maža išimtis iš dvarininkų ir dvasininkų. Iš tiesų, jai leisti, kad Vilniaus universiteto studentų tarpe veikė lietuvių būrelis, tai jis būtų daug lengviau suvokiamas be diduomenės ir dvasininkijos atstovų, kurie būrelyje būtų buvę visai svetimas elementas, ne skatinęs, bet trukdęs jo veiklą.

Tirdamas lietuvių studentų veikimą Vilniuje, J. Lebedys iškelia keletą įdomių lietuvių literatūros istorikui klausimų. Vienas iš tokių yra „Jono iš Svisločės" vertėjo klausimas. Disertantas visai pagrįstai teigia, kad tą pirmąjį didaktinės beletristikos veikalėlio vertimą į lietuvių kalbą atliko ne kun. J. Rupeika[8], bet kuris nors iš to laiko lietuvių studentų. Įdomus disertanto nušviestas faktas to laiko literatūriniame gyvenime yra kova dėl lietuvių cenzoriaus, cenzūros komitetui ėmus varžyti lietuviškų knygų spausdinimą (p. 145–146).

Literatūrinę S. Stanevyčios veiklą J. Lebedys ištyrė ir išanalizavo su visu moksliniam darbui reikalingu atsidėjimu, metodiškai ir kritiškai. Disertantas išvengė savo nagrinėjamojo rašytojo garbinimo bei idealizavimo, nurodydamas ne tik jo nuopelnus bei pažangumą, bet ir klaidas bei ribotumą (p. 159, 160, 163 ir kt.). Teisingai disertantas įvertina Stanevyčią kaip pažangų folkloristą, ieškojusį liaudies kūryboje, ypatingai dainose, ryšio su tikrove. Čia disertantas nurodo ir atmeta buržuazinių literatūros istorikų tendenciją nutylėti pažangią, realistinę S. Stanevyčios kryptį ir padaryti jį estetizmo pirmtaku. Labai galimas daiktas, kaip teigia disertantas, kad tokias progresyvias demokratines pažiūras į tautosaką Stanevyčia bus pasisavinęs iš atatinkamos rusų literatūros, su kuria galėjo jį supažindinti prof. I. Loboika[9] ar Rumiancevas[10], raginę Stanevyčią ir kitus Vilniaus studentus rinkti lietuvių liaudies dainas.

Vieną iš svarbesniųjų J. Lebedžio disertacijos skyrių sudaro S. Stanevyčios kūrybos nagrinėjimas. Gera šio nagrinėjimo ypatybė yra ta, kad jis yra pagrįstas Stanevyčios gyvenamosios epochos pažinimu, formavusiu Stanevyčią visuomeninių bei literatūrinių veiksnių išryškinimu ir gera kritiška jo kūrinių analize. Vyriausiais S. Stanevyčios kūrybos savumais disertan-

tas laiko visuomeniškumą, realizmą ir liaudiškumą. Tai įrodo odės „Žemaičių šlovė“ ir pasakėčių idėjinio-tematinio turinio analizė. Kalbos ir meninių priemonių nagrinėjimas J. V. Stalino raštų kalbos mokslo klausimais šviesoje parodo, kad ir formaliniai Stanevyčios kūrybos savumai atatinka anuos vyriausius jos turinio bruožus. Disertantas pagrįstai tvirtina, kad Stanevyčios „praktinė visuomeninė veikla, blaivi nuotaika, realistinis požiūris į gyvenimą, ryšys su liaudies kūryba“ neitralizavo svetimus literatūrinius poveikius (p. 225). Vis dėlto S. Stanevyčios poetinių kūrinių kalbos nagrinėjimas kelia kai kurių neaiškumų. Pirmiausia kelia abejonių XIX a. pradžios „kalbinio skonio“, kaip sako disertantas, ir „išraiškos būdų“ aptarimas, ypatingai kiek tai liečia gyvąją liaudies kalbą ir kūrybą. Disertantas rašo: „Gyvojoje liaudies kalboje ir kūryboje taip pat tebuvo stiliai besiskirią daugiausia aukštumu, – pradedant šiurkščiu familiariniu, nusileidžiančiu į vulgarizmus, ir baigiant švelniu lyriniu dainų stiliumi su ištisa išraiškos priemonių sistema“ (p. 225). Tokis liaudies kūrybos, o ypatingai gyvosios liaudies kalbos suskaldymas į stilius, besiskiriančius aukštumu, vargu ar yra priimtinas. Gyvoji liaudies kalba yra turtinga, įvairi ir lanksti, bet vargu ar galima ją suskirstyti čia minimais stiliais. Be „šiurkštaus familiarinio“ ir „švelnaus lyrinių dainų“ stiliaus disertantas toje pat vietoje kalba dar apie epinį, humoristinį, satyrinį stilių. Aišku, kad šitokia stiliaus klasifikacija yra visai atsitiktinė ir nenuosaki. Ši stilių teorija disertanto yra apmesta prabėgomis ir principinės reikšmės darbe neturi. Pats disertantas teigia, kad „S. Stanevyčia rėmėsi gyvąja kalba... Nei aukštasis, nei žemasis stilius neatitiko jo kalbinio skonio. Jo kalbos pagrindas buvo vidurys – paprasta, kasdienė liaudies kalba, nepasižyminti nei šiurkštumu, nei

pakiliu puošnumu, nei didesniu vaizdingumu“ (p. 228). Toliau nagrinėdamas S. Stanevyčios kalbos žodyninę sudėtį, stilių, vaizdines priemones, sintaksę, eilėdarą, kūrinių kompoziciją, disertantas vėl daro išvadą, kad „paanalizavus S. Stanevyčios kalbą ir menines išraiškos priemones, išryškėja jų vieningumas, idėjinio-tematinio turinio atitikimas, paprastumas, liaudiškumas“ (p. 241). Nors ši išvada ir yra labai bendro pobūdžio, maža ką sakanti apie S. Stanevyčios kalbos ir meninių išraiškos priemonių individualią specifiką, vis dėlto ji yra atremta į visai konkrečią medžiagos analizę.

Baigdamas šį skyrių, disertantas teisingai pastebi, kad S. Stanevyčia savo kalbos ir išraiškos priemonių paprastumu, lygiai kaip ir A. Strazdas, išsiskiria iš kitų XIX a. pradžios lietuvių rašytojų savo prieinamumu plačiosioms liaudies masėms. Bet jo įnašas į literatūrinę lietuvių kalbą sunkiai įvertinamas, kol neturime, kaip teisingai disertantas pastebi, lietuvių literatūrinės kalbos istorijos. Šis J. Lebedžio disertacijos skyrius apie S. Stanevyčios kalbą ir menines išraiškos priemones, šių dienų tarybiniame literatūros moksle vis plačiau kylant literatūrinio meistriškumo bei išraiškos problemoms, yra ypač teigiamai vertintinas.

Priešpaskutinė J. Lebedžio disertacijos dalis paskirta aptarti nespausdintam ir neužbaigtam S. Stanevyčios moksliniam veikalui „Lietuvos mitologijos aiškinimas“. Šią dalį tegalime laikyti kaip ir disertacijos priedu, papildančiu Stanevyčios charakteristiką. Pats veikalas nei anais laikais, nei vėliau plačiau nebuvo žinomas ir vargu ar kas yra juo pasinaudojęs. Iš disertanto kruopštaus to veikalo aprašymo ir nagrinėjimo paaiški Stanevyčios kritiškumas ir jo mokslinio metodo pažangumas, palyginus su visais ankstyvesniaisiais lietuvių mitologijos na-

grinėjimais; paaiški taip pat ir disertanto erudicija šiuo specialiu, su lietuvių literatūra maža ką bendra turinčiu klausimu.

Disertacijos pabaigoje aptardamas S. Stanevyčios reikšmę ir vietą lietuvių literatūroje, J. Lebedys duoda eilę sintetinių savo darbo išvadų. Kadangi visas darbas yra atremtas į dokumentinę medžiagą, tai ir išvados yra motyvuotos ir įtikinamos. Pastebėtina, kad tai nėra paprasta disertacijos turinio santrauka, bet logiškos tolimesnės išvados, vietomis dargi naujai motyvuotos. Iškeldamas S. Stanevyčios reikšmę lietuvių literatūros ir kultūros istorijai, disertantas surinko visą eilę įdomių apie jį atsiliepimų bei jo kūrybos vertinimų, pradedant jo amžininkais ir baigiant šių dienų kritikais. Iš šitos apžvalgos paaiški, kad Stanevyčia nepakankamai ir klaidingiausiai buvo vertinamas buržuazinėje Lietuvoje ir kad jo veikla ir kūryba teisingo įvertinimo susilaukė tik Tarybų Lietuvoje. Vis dėlto čia pat reikia padaryti disertantui priekaištą, kad jis nepakankamai nušvietė Stanevyčios populiarumo, jo raštų paplitimo ir poveikio klausimus.

J. Lebedžio disertacijoje cituotų veikalų ir dokumentų sąrašas apima 255 dalykus, neskaitant mažiau reikšmingų, cituotų tik išnašose. Visa reikšmingesnė temą liečianti medžiaga bei literatūra, marksizmo klasikai, paskutinysis J. V. Stalino veikalas „Ekonominės socializmo TSR Sąjungoje problemos", taip pat ir Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos XIX suvažiavimo medžiaga disertanto tinkamai panaudota.

Turėdamas galvoje aukščiau nurodytus J. Lebedžio disertacijos „Simonas Stanevyčia" privalumus, nepaisant kai kurių trūkumų, laikau ją pilnai patenkinančia reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Vilnius, 1953 m. gegužės mėn. 25 d.

V. Galinio disertacijos filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti „Petro Cvirkos apsakymai“ vertinimas

V. Galinio disertacijos tema „Petro Cvirkos apsakymai“ yra aktuali ir reikalinga. Petras Cvirka, kurio per ankstyva mirtis buvo skaudus smūgis tarybinei lietuvių literatūrai, paliko gausių aukšto idėjinio ir meninio lygio kūrinių. Pradėjęs literatūrinį darbą buržuazijos viešpatavimo laikais Lietuvoje apie 1925 m., jis tuoj pasireiškė kaip pažangus rašytojas, demaskavęs ir smerkęs buržuazinės kapitalistinės santvarkos ydingumą ir valdančios fašistinės biurokratijos išsigimimą bei susmukimą. Sukūręs geriausių lietuvių literatūroje kritinio realizmo pavyzdžių, Petras Cvirka, įsigalėjus tarybinei santvarkai Lietuvoje, kaip aktyvus kovotojas dėl šios santvarkos, sugebėjo ir savo literatūrinę kūrybą pakelti į aukštesnę kokybinę pakopą ir duoti ryškių socialistinio realizmo metodu sukurtų kūrinių, kurių didžiuma priklauso Didžiojo Tėvynės karo laikotarpiui. Tokiu būdu Petro Cvirkos kūryboje atsispindi įvairūs visuomeninio gyvenimo laikotarpiai ir paties rašytojo išeitas kelias bei brendimas, nugalint kai kuriuos formalizmo poveikius, randamus jo ankstyvesniojoje kūryboje, vis giliau apvaldant kritinio realizmo metodą ir pagaliau įsisavinant socialistinio realizmo metodą.

Iš visų P. Cvirkos naudotų žanrų jam būdingiausias yra apsakymo žanras. Apsakymų P. Cvirka rašė visais savo kūrybos laikotarpiais. Teisingai tad pasielgė V. Galinis, pasirinkęs savo disertacijai temą apie P. Cvirkos apsakymus, nes juose pilniausiai pasireiškia visi rašytojo kūrybos savumai. V. Galinio disertacijos temos aktualumas bei reikalingumas paryškėja dar ir dėl tos aplinkybės, kad, nors apie Cvirkos kūrybą rašyta palyginti nemaža, bet nėra nė vieno darbo, jo kūrybą išsamiau moksliškai analizuojančio.

Disertacijos autorius pasisakė, kad jo uždavinys būsiąs „išnagrinėti P. Cvirkos apsakymų idėjinį-tematinį turinį, atskleisti didžiulį jo kūrybos idėjinį turtingumą, kovingumą, rašytojo sukurtus tipiškus lietuvių liaudies gyvenimo per paskutinius du dešimtmečius paveikslus, išnagrinėti P. Cvirkos apsakymų menines ypatybes, jų stilių ir kalbą, parodyti P. Cvirkos darbą kuriant apsakymus, iškelti tai, ką nauja įnešė P. Cvirka į šio žanro raidą lietuvių literatūroje ir kokia vieta jam priklauso tarybinėje lietuvių prozoje“ (p. 6). Iš šių disertanto užsibrėžtų uždavinių daugiausia vietos skirta idėjinio-tematinio Cvirkos apsakymų turinio nagrinėjimui.

Nagrinėti ir vertinti P. Cvirkos apsakymus disertantas teisingai pasirinko ne tematinę, bet chronologinę tvarką, leidžiančią tiksliau nustatyti kūrybos susisiejimą su gyvenimu, o taip pat ir pačios kūrybos raidą. Galima sutikti ir su disertanto nustatyta Cvirkos kūrybos periodizacija, nužyminčia laikotarpių pobūdį ir rašytojo kelią realizmo linkme ligi socialistinio realizmo paskutiniojo tarybinio laikotarpio kūriniuose. Disertantas atlieka tai pirmuosiuose keturiuose savo darbo skyriuose: 1) Pirmieji Petro Cvirkos apsakymai, 2) 1931–1936 metų apsakymai, 3) 1937–1940 metų apsakymai ir 4) Tarybinių

metų apsakymai. Penktame skyriuje „Petro Cvirkos apsakymų meninės ypatybės“ disertacijos autorius plačiau išdėsto iš dalies tuos pačius klausimus, kurie prabėgomis buvo paliesti pirmuosiuose skyriuose, bet kelia ir naujų literatūrinės formos, stiliaus ir kalbos klausimų. Pagaliau paskutiniame disertacijos skyriuje, pavadintame „Rašytojo kūrybinėje laboratorijoje“, disertantas, lygindamas to paties kūrinio ankstyvesnių ir vėlyvesnių redakcijų tekstus, akivaizdžiai parodo Cvirkos kūrybinio darbo metodą, jo kruopštumą ir atsidėjimą, siekiant kūrinio aukštesnio idėjinio bei meninio lygio ir tobulesnės išraiškos.

Šitokia disertacijos apimtis duoda V. Galiniui galimumo ne tik išanalizuoti Cvirkos apsakymus, nušviesti jo literatūrinės kūrybos kelią, bet panagrinėti ir bendresnės prasmės problemas, labai artimai susijusias su Cvirkos apsakymais, ypatingai su kritinio ir socialistinio realizmo klausimais.

V. Galinis, nagrinėdamas P. Cvirkos atskirų laikotarpių kūrybą, teisingai ją sieja su visuomeninio ir literatūrinio gyvenimo fonu. Disertacijoje pakankamai nušviestas Lietuvos būvis po 1926 m. gruodžio 17 d. fašistinio perversmo, kaip fonas ankstyvesniajai Cvirkos kūrybai, taip pat plačiai aptarta 1937–1940 m. laikotarpio ekonominė, politinė bei kultūrinė Lietuvos padėtis, kaip fonas „Kasdienių istorijų“ apsakymams; tą pat reikia pasakyti dėl pirmųjų tarybinio laikotarpio, Didžiojo Tėvynės karo bei pokario metų. Susiejimas P. Cvirkos kūrybos su visuomeniniu gyvenimu įgalina disertantą tiksliau pasekti ir nustatyti rašytojo pažiūras ir jo kūrybos raidą. Šitai ir yra vienas iš svarbiausių disertacijos uždavinių.

P. Cvirkos pasaulėžiūros ir kūrybos raidoje išsiskiria du esminiai momentai: pirmas – kovos prieš formalizmo poveikį

dėl kritinio realizmo metodo įsisavinimo ir antras – socialistinio realizmo įsisavinimas. V. Galinis savo disertacijoje Cvirkos pasaulėžiūros raidą ir jo kelią į kritinį bei socialistinį realizmą nušvietė išsamiai ir teisingai. Analizuodamas ir vertindamas P. Cvirkos apsakymus nuo ankstyvesniųjų, kuriuose idėjiniu ir formaliniu atžvilgiu dar apsčiai esama paviršutiniškumo, svyravimo, manieringumo ligi „Kasdienių istorijų" rinkinio, kuriuo Cvirka pasireiškia, disertanto žodžiais tariant, kaip „pilnai subrendęs, susiformavęs rašytojas, nuosekliai stovįs kritinio realizmo pozicijoje" (p. 153). V. Galinis lygiagrečiai parodo ir Cvirkos ideologinį brendimą, marksistinės pasaulėžiūros įsisavinimą. Disertantas įtikinamai parodo, kad Cvirkos laimėjimai grožinės literatūros srity susiję su marksistinės literatūros studijavimu, gilesniu gyvenimo pažinimu, sugebėjimu kritiškai, principiškai jį vertinti.

P. Cvirkos kaip realisto kelyje tarp „Saulėlydžio Nykos valsčiuje" ir „Kasdienių istorijų" rinkinių tarpinę vietą chronologiniu atžvilgiu, be romanų „Frank Kruk", „Žemė maitintoja" ir „Meisteris ir sūnūs", užima dar keli, kaip disertantas juos vadina, revoliucinės nuotaikos apsakymai ir apsakymai vaikams bei jaunimui.

Cvirkos kūrybinio kelio ligi „Kasdienių istorijų" vaizdui susidaryti svarbu tinkamai išanalizuoti ir įvertinti kaip ankstyvesnius, taip ir šiuos tarpinius rašytojo apsakymus. Ankstyvesnieji Cvirkos apsakymai, ypatingai rinkinys „Saulėlydis Nykos valsčiuje", apimąs 1928–1930 m. kūrybą, disertanto išanalizuotas ir įvertintas visai patenkinamai. Nagrinėdamas šio rinkinio idėjinį-tematinį turinį ir literatūrinę išraišką, disertantas iškėlė jo progresyvią reikšmę to laiko lietuvių literatūroje, jo realizmą, bet taip pat ir dar gana apsčiai pasitaikančias

formalizmo liekanas, prieš kurias rašytojas kovojo, bet kurių tuo metu dar nebuvo nugalėjęs.

P. Cvirkos kūrybinio kelio raidoje kai kurių neaiškumų kelia minėtieji tarpiniai jo kūriniai: revoliucinės nuotaikos apsakymai ir apsakymai vaikams bei jaunimui.

Revoliucinės nuotaikos apsakymai rašyti 1930 ir 1931 m., vadinasi, betarpiškai po „Saulėlydžio Nykos valsčiuje" pasirodymo. Disertantas rašo, kad jie „žymi naują etapą P. Cvirkos kūryboje" – ryžtingą kovą dėl realizmo literatūroje" (p. 82), kad „rašytojas juose jau iš pagrindų kritikuoja buržuazinę santvarką ir skelbia tikėjimą socialistine santvarka" (p. 84), kad juose Cvirka sukūrė teigiamo herojaus, sąmoningo darbininko, paveikslą. Ar iš to neseka, kad jau ir šiuose apsakymuose, taip pat kaip ir „Žemėje maitintojoje", galima ieškoti socialistinio realizmo užuomazgų?

Ideologinį Cvirkos brendimą šiuo metu disertantas aptarė teisingai, pažymėdamas, kad „visiškai susiformavusiu marksistu jis dar šiuo metu nebuvo" (p. 80). Kai dėl meninės šių apsakymų išraiškos, tai disertantas vien trumpai pažymi, kad kai kurių iš jų meninis lygis nėra aukštas, kad jų stiliuje dar vietomis pasitaiko manieringumo liekanų, kad autorius nespėjo jų kaip reikiant išbaigti. Disertantui čia derėjo padaryti išvada, kad P. Cvirka revoliucinės nuotaikos apsakymuose pažengė į priekį literatūros idėjingumo srityje, bet meninės išraiškos atžvilgiu jo realizmas dar nėra pilnutinai subrendęs. Taip pat lieka neaišku, dėl ko Cvirka, nepaisant minėtųjų apsakymų aukšto idėjinio lygio, paliko juos neišbaigtus, prie jų vėliau negrįžo ir į vėlesnius savo rinkinius neįtraukė.

Po šių apsakymų galima buvo laukti, kad ir tolimesniuose apsakymuose, šiuo atveju apsakymuose vaikams bei

jaunimui, Cvirka žengs tolimesnį žingsnį realizmo keliu kaip idėjinio-tematinio turinio, taip ir formos atžvilgiu. Disertantas taip ir tvirtina, kad „savo apsakymus vaikams bei jaunimui P. Cvirka rašė kaip nuosakus realistas, jau subrendęs, savo kelią suradęs rašytojas“ (p. 97). Su šituo teigimu nevisiškai derinasi kitas disertanto teigimas, kad apsakyme „Cukriniai avinėliai“ vaikų gyvenimo prisiminimai pateikiami psichologinėje, o ne socialinėje plotmėje, apsakyme nematome vaikų susidūrimo su socialiniais prieštaravimais, jame nekeliama pagaliau jokia gilesnė socialinė problema“ (p. 97). Disertantas nepažymi, kad ir kituose to paties rinkinio apsakymuose, ir reikšmingiausiame iš jų „Vaikų karas“, Cvirka neduoda socialinės vyriausiųjų veikėjų Mikės ir Juozapėlio charakteristikos, kuri būtų pagilinusi ir suprasminusi tų dviejų priešų konfliktą. Disertantas teisingai laiko trūkumu tai, kad Cvirka šiuose apsakymuose „stovi nuošaliai nuo aktualiausių savo laiko politinių ir visuomeninių klausimų“ ir neduoda vaizdų, rodančių aštrius socialinius konfliktus (p. 98). Disertantas nori tai pateisinti vien fašistinės cenzūros griežtumu. Šiuo atveju tokis aiškinimas nevisiškai įtikina. Be to, disertantas teigia, kad vaikų apsakymuose „forma labai paprasta, jų kalba ir stilius be jokio manieringumo“ (p. 95). Tai tinka ne visiems apsakymams. Pav., „Rainiukai“ prasideda tokiu įmantriu vaizdu: „Vieną kartą vėjas atnešė žiedų ir pribėrė jų į vyšnias prie svirno“; „Cukriniuose avinėliuose“: Prakaitas „sunkiasi iš kaktos, kaip jauno beržo sula“, „...išardytos minčių nytys pradeda megzti netolimos praeities paveikslą“; „Šautuvėlyje“ randame tokių simbolistinio pobūdžio posakių: „Jaunystėj, aiškią ir saulėtą vidurdienio valandą, mačiau žydrame, kaip vaiko akis, danguje mirties šešėlį“... „Visi namie knarkia...

tik aš vienas, kaip svetimas keleivis, blaškausi neužmatomos nakties ir laukų pakraščiu"... „aplink, kaitriame vidudieny, tirštėja mirties šešėlis". P. Cvirkos literatūrinio darbo kely 1930–1937 metai, turint galvoj, kad tada buvo parašyti ir jo didieji labai nevienodo turinio ir stiliaus romanai „Frank Kruk", „Žemė maitintoja" ir „Meisteris ir sūnūs", atrodo tikrai ne vien kaip didelių laimėjimų, bet ir kaip kovos, ieškojimų bei svyravimų metai. Disertantas visa tai pastebėjo, bet jo sintetinėms išvadoms stoka ryškumo.

P. Cvirkos kova dėl realizmo baigėsi žymiu rašytojo laimėjimu – apsakymų rinkiniu „Kasdienės istorijos". Disertantas teisingai sako, kad tai veikalas subrendusio, susiformavusio rašytojo, nuosekliai stovinčio kritinio realizmo pozicijose. „Kasdienių istorijų" kritinė analizė ir vertinimas priekaištų nekelia. Disertantas, šio rinkinio apsakymus pagrįstai laikydamas aukščiausiu kritinio realizmo pasireiškimo laipsniu lietuvių literatūroj, duoda ir platesnį šio metodo aptarimą, remdamasis daugiausia Belinskio, Černiševskio, Gorkio pasisakymais ir kai kuriais Vakarų Europos realistų kūrybos pavyzdžiais. Disertantas teisingai teigia, kad Cvirkai įsisavinti kritinio realizmo metodą padėjo didieji rusų realizmo atstovai, susipažinimas su tarybine literatūra, socializmo idėjomis, vis didesnis jo priartėjimas prie Komunistų partijos" (p. 172). Dėl to Cvirkos kritinis realizmas yra principiškiausias ir progresyviausias visoje lietuvių literatūroje. Antra vertus, disertantas pažymi, kad, nors Cvirka parodė, kad „buržuazinė santvarka turi būti pakeista nauja santvarka", vis dėlto negalėjo duoti aiškios perspektyvos į ateitį ir tai buvo jo kūrybinio metodo silpnoji pusė (p. 171). Čia jau prieiname prie socialistinio realizmo klausimo. Kadangi disertantas teigia, kad Cvirka

buržuazinę santvarką kritikavo jau iš socialistinių pozicijų, tai skaitytojui gali kilti klausimas, ar ir „Kasdienėse istorijose" nėra socialistinio realizmo užuomazgų, kaip jų yra „Žemėj maitintojoj". Gaila, kad disertantas šio klausimo tiesiogiai nekelia ir į jį atsakymo neduoda. Cvirkos kritiniame realizme jis įžiūri vien revoliucinį demokratinį charakterį (p. 171).

Socialistinio realizmo klausimas P. Cvirkos kūryboje keliamas IV-me V. Galinio disertacijos skyriuje, kur nagrinėjami tarybinių metų apsakymai. Šių metų kūrybą disertantas skirsto dar trimis periodais: pirmieji tarybiniai metai, Didžiojo Tėvynės karo metai ir pokario metai. Disertantas randa, kad kiekvieno iš šių periodų apsakymai turi būdingų savumų, o visus juos jungia socialistinio realizmo metodas, bolševikinis partiškumas ir tarybinio liaudies gyvenimo ir kovų atspindėjimas (p. 178). Tarybinio laikotarpio paskirstymas trimis periodais man atrodo per daug formalus, schemiškas: pirmam periodui tenka tik vieneri metai su dviem apsakymais. Užtat visuomeninė rašytojo veikla šiais metais buvo labai gyva, ką disertantas tinkamai atžymi.

Nagrinėjant ir vertinant tarybinio laikotarpio Cvirkos kūrybą, kyla socialistinio realizmo klausimas, kiek, būtent, Cvirka šį kūrybos metodą buvo įsisavinęs ir kokių rezultatų yra pasiekęs juo sekdamas. Šiam reikalui disertantas duoda, nors ir trumpoką, bet pakankamą pagrindinių socialistinio realizmo bruožų aptarimą ir toliau nurodo, kokį iš tų bruožų ir kur aptinkami Cvirkos apsakymuose. Šitaip klausimas išsprendžiamas gana sausai ir schematiškai – dviejuose disertacijos teksto puslapiuose (254–255). Mano nuomone, disertantas padarė metodinę klaidą, atskirdamas šį klausimą nuo idėjinio-tematinio apsakymų turinio nagrinėjimo. Tik literatūrinės kritinės

analizės eigoje turėjo pasirodyti, kad šio laikotarpio apsakymuose Cvirka teisingai, istoriškai konkrečiai vaizduoja gyvenimą jo revoliucinėje raidoje, kad jis sukuria naujo žmogaus, teigiamo herojaus paveikslus ir kad jo kūriniai atlieka žmonių idėjinio auklėjimo socializmo dvasia uždavinius. Iš disertanto atliktos analizės tai ir matyti, reikėjo vien iš pat pradžių pagrįsti ją socialistinio realizmo teorija, o ne prijungti tą teoriją, analizę atlikus.

Nagrinėdamas idėjinį-tematinį Cvirkos apsakymų turinį, V. Galinis neišvengiamai turėjo liesti ir daugelį formos, išraiškos klausimų. Šiems klausimams jis skiria dar ir atskirą savo disertacijos skyrių „P. Cvirkos apsakymų meninės ypatybės". Aš manau, kad disertantas gerai padarė, įvesdamas šį skyrių, ir nušlijimu į formalizmą jo kaltinti negalima. Literatūrinės formos ir meistriškumo klausimai dabartiniame tarybiniame literatūros moksle, ypatingai po genialiųjų J. V. Stalino darbų kalbos mokslo klausimais ir po dr-go Malenkovo ataskaitinio pranešimo XIX partijos suvažiavime, yra įgiję ypatingos svarbos ir aktualumo. Tad negalima tenkintis jų nušvietimu bendroje kritinėje duotojo veikalo analizėje, bet reikalinga ir atskirai juos aptarti, žinoma, neišleidžiant iš akių ir veikalo turinio. Taip elgiasi ir V. Galinis. Cvirkos apsakymų meninėms ypatybėms aptarti jis nagrinėja klausimus: 1) Cvirkos pažiūras į literatūrinį darbą, 2) Apsakymų kompoziciją ir personažų bei vaizdų kūrimo principus ir 3) Stilių ir kalbą. Šie klausimai yra toki platūs, kad išsamiai jiems nušviesti reiktų atskiro darbo. Tad ir V. Galinio disertacijoje jie keliami tik tokiu mastu, kokis atitinka darbą, apimantį visapusišką Cvirkos apsakymų ir jo kūrybinio kelio nušvietimą. Tačiau ir tokiame darbe mes turime teisės reikalauti iš tyrinėtojo bent

iškelti svarbesniąsias problemas ir pakankamai konkrečiai jas nušviesti. Šiuo atžvilgiu galima prikišti disertantui, kad P. Cvirkos kalbos klausimą jis panagrinėjo gan siaurai ir apsiribojo daugiausia bendro pobūdžio teigimais. Beveik visai nepaliestas Cvirkos kalbos ir stiliaus emocingumo klausimas. Cvirkos humoro, pašaipos, satyros kalbinės išraiškos priemonės duoda įdomios tyrinėtojui medžiagos. Blankiai nušviestas Cvirkos įdėlis į literatūrinę lietuvių kalbą. Negalima sutikti su kai kuriais disertanto duotais pavyzdžiais Cvirkos stilistinėms priemonėms pailiustruoti, pav., klaidingai nurodomi epitetai šiuose posakiuose: „... įduodavo *nunešiotą* drabužį“, „Po tėvo mirties namai atrodė *tušti*“ (p. 308). Atsirastų ir daugiau ginčytinų pavyzdžių, bet tai nėra principinės reikšmės klausimas.

Paskutinis V. Galinio disertacijos skyrius „Rašytojo kūrybinėje laboratorijoje“, mano nuomone, priekaištų nekelia.

Nepaisant kai kurių trūkumų, V. Galinio disertacija „Petro Cvirkos apsakymai“ vertintina teigiamai, kaip rimta, rūpestingai atlikta mokslinė literatūrinė studija. Ji atsako į pagrindinį svarbiausią klausimą, kuris kyla studijuojant P. Cvirkos kūrybą, būtent jos raidos klausimą. Nors Cvirkos literatūrinės kūrybos kelias buvo nuolatinio progreso ir tobulėjimo kelias, be žymesnių prieštaravimų ir šuolių, tai vis dėlto šitame kelyje jam teko nugalėti nemaža kliūčių, parodyti daug ištvermės ir principiškumo. Šio kelio nušvietimas, rašytojo nuolatinio tobulėjimo priežasčių bei veiksnių parodymas duoda dėkingos medžiagos literatūros kritikui ir istorikui, lygiai taip pat kaip ir labai turtingos jo kūrybos analizė tematiniu-idėjiniu ir formaliniu atžvilgiu. V. Galinis su ta medžiaga gerai susidorojo ir savo uždavinį atliko. Jis duoda teisingą P. Cvirkos kūrybos raidos vaizdą, išsamią jos analizę ir vertinimą.

Iš V. Galinio disertacijos matyti jo gera literatūrinė kultūra, kritiškas įžvalgumas ir skonis. Savo darbo medžiagą jis išstudijavo su atsidėjimu, panaudojo visus jam prieinamus šaltinius, marksizmo klasikus, paskutiniuosius J. V. Stalino raštus, XIX partijos suvažiavimo medžiagą ir gausią su tema susijusią literatūrą.

Atskirai žymėtinas aukštas idėjinis-politinis disertacijos lygis ir jos bolševikinis kovingumas. Disertantas savo darbą nukreipia prieš buržuazinę ideologiją, prieš nacionalizmą bei fašizmą, prieš vakarietišką formalizmą ir beidėjiškumą. Disertantas nuoširdžiai, šiltai priėjo prie žymiausio mūsų gadynės realizmo kūrėjo lietuvių literatūroje, iškeldamas, išryškindamas jo kūrybos teigiamumus, kritiškai ją vertindamas ir išvengdamas kaip idealizacijos, taip ir smulkmeniško kriticizmo bei priekabingumo.

V. Galinis gerai valdo plunksną, jo rašymo stilius yra gyvas, patrauklus, sudominantis, sugestyvus. Šitai pakelia ir auklėjamąją darbo vertę.

Atsižvelgdamas į visa tai, V. Galinio disertaciją „Petro Cvirkos apsakymai" laikau pilnai atitinkančia reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti.

Vilnius, 1953 m. vasario mėn. 15 d.

Susipažinęs su V. Galinio disertacijos nauja redakcija, radau, kad joje išsamiau panaudota J. V. Stalino veikalas „Ekonominės socialinės TSR Sąjungoje problemos" ir TSKP XIX suvažiavimo medžiaga. Disertacijoje pastebėjau kai kurių papildymų ir pataisų, bet visa tai nors disertantas ir pagerina, iš

esmės nekeičia mano šioje recenzijoje padarytų priekaištų ir duoto disertacijos vertinimo. Dėl to keisti savo atsiliepimus nematau reikalo.

Vilnius, 1953 m. gegužės mėn. 28 d.

K. Umbraso disertacijos „Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra“ vertinimas

Iš didžiųjų tarybinių rusų rašytojų Maksimas Gorkis ir Vladimiras Majakovskis buvo plačiausiai žinomi Lietuvoje ir darė didžiausios įtakos lietuvių literatūrai. Daugelio lietuvių literatūros kūrinių idėjinis-tematinis turinys ir literatūrinis-meninis meistriškumas nebūtų tinkamai suprastas be išaiškinimo vienais atvejais Majakovskio, kitais atvejais Gorkio poveikio. Dėl to K. Umbrasas, pasirinkęs savo disertacijai temą „Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra“, ėmėsi aktualaus ir reikalingo darbo.

K. Umbraso disertacija susideda iš trijų pagrindinių dalių: 1) Gorkis ir lietuvių literatūra iki Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, 2) Gorkis ir lietuvių literatūra 1917–1940 m. laikotarpiu ir 3) Gorkis ir tarybinė lietuvių literatūra.

Įvade į savo darbą disertantas, pasiremdamas Lenino ir Stalino žodžiais ir autoritetingų tarybinių kritikų pasisakymais, trumpai aptaria Gorkio reikšmę literatūrai ir apibrėžia metodinius savo darbo principus. Disertantas užsibrėžia teisingą kelią Gorkio poveikį lietuvių literatūrai tirti ne izoliuotai, bet istoriškai, sąryšyje su visuomeninio gyvenimo raida, klasių kova ir konkrečia Lietuvos gyvenimo tikrove. Disertantas teisingai skiria esminį, gilų poveikį, sąlygojamą ideologinio artimumo, nuo paviršutiniškos įtakos, pasireiškiančios mėg-

džiojimu bei mechanišku kai kurių svetimo rašytojo kūrybos elementų pasisavinimu. Disertacijoje daugiausia dėmesio ir kreipiama į esminį Gorkio kūrybos poveikį ir į jo tradicijos pratęsimą lietuvių literatūroje. Disertanto nuopelnu reikia laikyti tai, kad jis savo darbe teisingai aptarė ne tik literatūrinio poveikio, bet ir tradicijos klausimą. Tradicija, kaip ir poveikis, kito rašytojo kūryboje tegali pasireikšti „kaip panašios tikrovės atsispindėjimas, kaip vienodos rašytojo pasaulėžiūros rezultatas" (p. 18). Dėl to negalima kaltinti disertanto, kad jis neieškojo gilaus Gorkio kūrybos paveikio tokių buržuazinių rašytojų raštuose kaip Vaižgantas, P. Mičiulis, M. Šiaulėniškis. Disertantas gerai padarė, kad vis dėlto savo darbe, plačiai nagrinėjančiame Gorkio santykį su lietuvių literatūra, bent trumpai (išnašoje prie p. 56) pažymėjo, kad Gorkio motyvų atspindžių randame ir minėtųjų buržuazinių rašytojų veikaluose. Šitie atspindžiai net ir priešingo lagerio atstovų raštuose liudija apie Gorkio kūrybos sugestyvumą bei paplitimą. Minimoji disertacijos vieta dar ir tuo reikšminga, kad joje disertantas atitaiso klaidingą ankstyvesnę savo paties nuomonę dėl Gorkio poveikio minėtiems rašytojams.

Iš darbo matyti, kad disertantas K. Umbrasas yra nuodugniai susipažinęs su Gorkio raštais, su kritine literatūra apie jo kūrybą, taip pat savo darbo reikalui jis gerai išstudijavo lietuvių literatūrą ir spaudą nuo 1900 m., be to, Lietuvių literatūros instituto padedamas, specialia anketa apklausinėjo ir atskirus rašytojus apie jų santykį su Gorkio kūryba. Pasinaudodamas marksizmo klasikų veikalais, o ypatingai J. V. Stalino veikalais kalbos mokslo klausimais ir „Ekonominės socializmo TSR Sąjungoje problemos", taip pat ir XIX partijos suvažiavimo medžiaga, disertantas atsirėmė teisingais

metodologiniais pagrindais ir tinkamai apvaldė gausią savo darbo medžiagą.

Pirmoje disertacijos dalyje „Gorkis ir lietuvių literatūra iki Didžiosios Spalio Socialistinės revoliucijos“ K. Umbrasas, pagal savo metodologinį principą nagrinėti Gorkio santykį su lietuvių literatūra sąryšyje su visuomeninio gyvenimo raida, teisingai aptaria, kokiu tos raidos momentu ėmė sklisti Lietuvoje pirmieji Gorkio kūrybos aidai, būtent, XX amžiaus pirmaisiais metais, kai „Lietuvos darbo žmonės, kovodami prieš carizmą, kartu vedė aštrią kovą ir prieš savąją buržuaziją“ (p. 32). Čia pat disertantas nužymi, ir kaip pats Gorkis vis labiau įsitraukia į revoliucinę kovą, pagaliau 1903 m. suartėdamas su bolševikais (p. 33). Šiame disertacijos skyriuje teisingai pavaizduotas Gorkio populiarėjimas lietuvių visuomenėje ir kova dėl jo ligi 1917 m. Vien ne visai suprantama, dėl ko disertantas šį skyrių pavadino „Gorkio kūrybos plitimas Lietuvoje klasių kovos sąlygomis“. Juk ir po 1917 m., buržuazijos viešpatavimo laikotarpiu, Gorkio poveikis lietuvių literatūrai reiškėsi tokios pat ir dar aštresnės klasių kovos sąlygomis.

Tos pat dalies antrame skyriuje disertantas nagrinėja Gorkio poveikį demokratiniams lietuvių rašytojams – J. Biliūnui, Jovarui, K. Jasiukaičiui, Br. Bargšui, A. Vienuoliui, – trumpai aptaręs lietuvių literatūros būklę 1905 m. revoliucijos brendimo ir jos prasiveržimo laikotarpį, kada šių rašytojų kūryba ir pasireiškė. Disertantas Gorkio poveikį šiems rašytojams nušviečia, apskritai paėmus, teisingai ir įtikinamais pavyzdžiais jį parodo. Mažiau įtikinamai nušviestas Gorkio poveikis A. Vienuoliui ir M. Lastauskienei. Gorkio motyvų, tiesa, yra Vienuolio apsakyme „Ąžuolas“, bet jie panaudoti gan paviršutiniškai. Tai yra daugiau Gorkio mėgdžiojimas negu gilus

jo kūrinių idėjinės prasmės poveikis. Kad kai kuriuose to laikotarpio kūriniuose A. Vienuolis ėjo kritinio realizmo keliu, kaip teigia disertantas, tai šitai dar Gorkio poveikio neįrodo, nes kritinio realizmo metodas galėjo būti A. Vienuolio įsisavintas ir be Gorkio poveikio. Taip pat ir kai kuriuose M. Lastauskienės apsakymuose jei ir apčiuopiamas motyvų panašumas, tai jis yra labai paviršutiniškas. Gorkio kūrybos idėjinė prasmė nė kiek nėra paveikusi M. Lastauskienės, ką teisingai pastebi ir disertantas. Apskritai šių rašytojų grupėje vargu ar reikėjo M. Lastauskienė ir minėti.

Reikia sutikti su disertantu, kad giliausiai Gorkio poveikis pasireiškė tiems rašytojams, kurie stovėjo ant tų pačių ideologinių pagrindų kaip ir Gorkis, būtent, V. Mickevičiui-Kapsukui ir J. Janoniui. Disertantas teisingai teigia, kad „Gorkis paveikė ne tiek atskirus jų kūrinius, kiek visą jų pasaulėžiūrą, jų pažiūras į literatūrą, tuo pačiu darydamas įtakos patiems giliausiems jų kūrybos pagrindams“ (p. 103). K. Umbraso disertacijos skyrius apie Gorkio tradiciją V. Mickevičiaus-Kapsuko ir J. Janonio kūryboje yra reikšmingas ir gerai pavykęs.

Antroje savo disertacijos dalyje K. Umbrasas nagrinėja Gorkio poveikį lietuvių literatūrai buržuazijos viešpatavimo metais Lietuvoje. Pirmame šios dalies skyriuje jis rašo apie buržuazinės fašistinės reakcijos kovą prieš Gorkį, antrame parodo Gorkį kaip proletatinių lietuvių rašytojų mokytoją, trečiame nušviečia pažangiųjų rašytojų domėjimąsi Gorkiu buržuazinėje Lietuvoje, ketvirtame analizuoja Gorkio poveikį pažangiųjų lietuvių rašytojų pasaulėžiūrai ir kūrybiniam metodui susiformuoti, penktame – Gorkio poveikį pažangiųjų lietuvių rašytojų grožinei kūrybai. Matome, kad net trys šios dalies skyriai yra skirti pažangiųjų lietuvių rašytojų santykiui

su Gorkiu nušviesti. Šitie rašytojai tuo metu buvo dar jauni, galima sakyti – pradedantieji rašytojai. Tad ar reikėjo jau šioje vietoje skirti jiems net tris disertacijos poskyrius? Mano manymu, tokis šio klausimo išplėtimas ir susmulkinimas čia nebuvo reikalingas. Jis privertė disertantą kartotis ir vietomis paskęsti ne taip jau reikšmingose smulkmenose, apsikraut citatomis.

Teigiama šioje dalyje yra tai, kad disertantas nagrinėja Gorkio santykį su lietuvių literatūra visuomeninio gyvenimo fone – šiuo atveju buržuazijos viešpatavimo Lietuvoje fone – ir tai duoda jam galimumo išryškinti Gorkio poveikio progresyvumą ir jo vaidmenį įdiegiant neapykantą, opoziciją bei revoliucines nuotaikas lietuviškosios buržuazijos ir fašistinio režimo atžvilgiu.

Pirmieji du šios dalies skyriai – „Buržuazinės-fašistinės reakcijos kova prieš Gorkį" ir „Gorkis – proletarinių lietuvių rašytojų mokytojas" – priekaištų nekelia. Pastarasis skyrius yra ypatingai vertingas tuo, kad disertantas kruopščiai patyrinėjo anų laikų komunistinę spaudą, ėjusią ar tai pogrindy Lietuvoje, ar tai Tarybų Sąjungoje, ar tai kitur užsienyje. Iš esmės teisingai K. Umbrasas nušviečia Gorkio poveikį ir pažangiesiems tų laikų rašytojams.

Pasiremdamas spauda ir pačių rašytojų pasisakymais, disertantas parodo, kokį susidomėjimą kėlė Gorkio raštai jauniems pažangiems to laiko rašytojams – V. Montvilai, P. Cvirkai, S. Nėriai, A. Venclovai, J. Baltušiui, K. Korsakui, J. Šimkui, T. Tilvyčiui ir kt. Įtikinamai disertantas parodo Gorkio poveikį šių rašytojų pasaulėžiūros, kūrybinio metodo susiformavimui ir jų grožinei kūrybai. Pirmuoju atveju daugiau nušviečiamas Gorkio teoretinių raštų ir publicistikos, antruoju – jo grožinės kūrybos poveikis. Šiems skyriams tegalima prikišti, kaip jau

minėjau, per didelį išsiplėtimą, ištęsimą, ne visai tikslingą turimos medžiagos panaudojimą formaliu atžvilgiu. Vietomis per gausiai vartojama iliustracinė medžiaga – atsiminimai, straipsnių citatos, atpasakojimai. Dėl to esminiai Gorkio poveikio bruožai lieka nepakankamai reljefiškai nušviesti bei išryškinti. Disertantas be reikalo atskyrė Gorkio poveikio nagrinėjimą minimųjų rašytojų pasaulėžiūros bei kūrybinio metodo formavimuisi nuo jo poveikio grožinei tų autorių kūrybai. Juk pasaulėžiūra ir metodas yra neatskiriamai susiję su grožine kūryba ir tik joje randa savo konkrečią išraišką. Be to, disertantas neišvengė šiuose dviejuose savo darbo poskyriuose pasikartojimo ir grįžimo prie tų pačių klausimų.

Nurodydamas neabejotiną Gorkio poveikį pažangiesiems lietuvių rašytojams, disertantas teisingai daro, pažymėdamas, kad tie rašytojai ar tai dėl savo smulkiaburžuazinio ribotumo, ar tai dėl marksistinės pasaulėžiūros neįsisavinimo, ar tai dėl nepakankamo susirišimo su revoliuciniu darbo žmonių judėjimu, „nepajėgė pilnutinai perimti Gorkio kūrybos idėjinės prasmės“ (p. 210, 220–221). Vis dėlto šis klausimas reikėjo plačiau išaiškinti. Cituotąjį disertanto teigimą sugretinus su ankstyvesniu principiniu teigimu, kad „gilus idėjinis meninis poveikis ir tradicija tėra galimi tik tarp vienodos ar panašios idėjinės krypties rašytojų“ (p. 18), gali pirštis išvada, kad Gorkio poveikis minėtiems pažangiems rašytojams daugeliu atvejų tebumo negilus, išviršinis.

Plačiausia yra trečioji K. Umbraso disertacijos dalis „Gorkis ir tarybinė lietuvių literatūra“. Joje disertantas nagrinėja šiuos klausimus: 1) Gorkio kūrybos paplitimas Tarybų Lietuvoje, 2) Gorkio vaidmuo ugdant tarybinius lietuvių rašytojus, 3) Gorkio tradicija vaizduojant tarybinę tikrovę,

4) Gorkio tradicija vaizduojant revoliucinę darbo žmonių kovą ir 5) Gorkio poveikis buržuazinei praeičiai demaskuoti.

Iš šios disertacijos dalies aiškėja didžiulis Gorkio vaidmuo tarybinių lietuvių rašytojų pasaulėžiūros, kūrybinio metodo ir stiliaus formavimuisi ir apskritai visos tarybinės lietuvių literatūros augimui. Disertantas, nurodęs didžiulius pasikeitimus Lietuvos gyvenime įvedus tarybinę santvarką, aptaręs Gorkio tradicijos esminius bruožus ir trumpai nušvietęs, kaip Gorkio tradicija tęsiama tarybinėje rusų literatūroje, ieško, kaip ta tradicija pasireiškė tarybinėje lietuvių literatūroje. Čia išaiškėja, kad Gorkis iš tiesų buvo idėjinis tarybinių lietuvių rašytojų mokytojas, ypatingai paveikęs jaunųjų rašytojų formavimąsi, suvaidinęs didžiulį vaidmenį, keliant idėjinį bei meninį tarybinės lietuvių literatūros lygį. Disertantas įtikinamais pavyzdžiais ir sugretinimais iškelia Gorkio idėjų atsispindėjimą ir poveikį pirmiausia P. Cvirkos, S. Nėries, V. Montvilos kūryboje, o toliau ir visos eilės kitų tarybinių rašytojų, kaip A. Venclovos, K. Korsako, T. Tilvyčio, A. Gudaičio-Guzevičiaus, A. Vienuolio veikaluose.

Ypač plačiai disertantas analizuoja Gorkio poveikį ir jo tradicijos pratęsimą A. Gudaičio-Guzevičiaus romane „Kalvio Ignoto teisybė“, skirdamas tam ištisą trečios disertacijos dalies poskyrį, pavadintą „Gorkio tradicija vaizduojant revoliucinę darbo žmonių kovą“. Atrodo, kad disertantui pritrūko medžiagos iš kitų rašytojų kūrybos šiam poskyriui praplėsti. Tačiau gera tai, kad čia K. Umbrasas parodė neabejotiną sugebėjimą įžvelgti giliau į analizuojamą kūrinį, pastebėti jame idėjinio ir formalinio Gorkio poveikio žymių.

Tas pat reikia pasakyti ir apie A. Vienuolio „Puodžiūnkiemio“ analizę, sugretinant šį romaną su Gorkio „Artamo-

novais“. Čia reikia pastebėti, kad disertantas, taisydamas ir papildydamas savo darbą, rašydamas apie Gorkio tradicijos pratęsimą tarybinėje lietuvių literatūroje, neapsiribojo vien senesniosios kartos rašytojais, kaip tai buvo pirmoje redakcijoje, bet liečia ir jaunesniųjų kūrybą. Disertantas skyriuose „Gorkio vaidmuo ugdant tarybinius lietuvių rašytojus“ ir „Gorkio tradicija vaizduojant tarybinę tikrovę“ disertantas ir jaunesniųjų rašytojų kūryboje parodė ugdantį, skatinantį Gorkio poveikį ir šiokį tokį santykį su jo tradicija.

Mano manymu, reikėjo praplėsti disertacijoje kritiškąjį vertinamąjį požiūrį į lietuvių literatūrą, į nagrinėjamuosius autorius bei jų veikalus Gorkio kūrybinio metodo, estetikos, stiliaus šviesoje. Tuomet būtų išryškėjęs ne tik idėjinis Gorkio kūrybos poveikis, bet ir meninio literatūrinio jo meistriškumo sugestyvumas bei pamokomoji jėga. Gorkio sugebėjimas piešti kaip gyvenimo iškarpas, taip ir plačius, sudėtingus paveikslus, mokėjimas kalbėti ne abstrakcijomis, bet vaizdais, jo personažų tikroviškumas, jo stiliaus ir kalbos aiškumas bei taiklumas ir daugelis kitų jo meistriškumo atžvilgių galėjo sudaryti disertantui stiprią atramą kritiškam požiūriui į tarybinę lietuvių literatūrą.

Negalima sakyti, kad tokio kritiško požiūrio disertacijoje visai nebūtų. Keliose vietose disertantas konstatuoja ir daro priekaištus lietuvių rašytojams, kad jie nepakankamai, paviršutiniškai suprato Gorkio idėjas ir jo kūrinius, nepakankamai įsisavino revoliucinę jo kūrybos tradiciją ir nepakankamai vadovaujasi ja savo veikloje ir raštuose. Bet šitie priekaištai daugiausia liečia vyresniuosius rašytojus, arba prieštarybinio laikotarpio pažangiųjų autorių raštus. Be to, pastebėtina, kad ir šiais atvejais K. Umbrasas daugiau kalba apie teoretinius

bei kritinius straipsnius negu apie grožinės literatūros kūrinius.

Nepaisant pastebėtų K. Umbraso disertacijoje netobulumų bei spragų, kurios, galimas daiktas, atsirado dėl temos platumo, disertacija, apskritai paėmus, pakankamai aiškiai ir išsamiai išnagrinėja didžiulį Gorkio poveikį lietuvių literatūrai. Disertantas gerai apvaldė gausią savo darbo medžiagą. Jo darbo metodas ir medžiagos išdėstymo planas visumoje gerai išryškina ir nušviečia pagrindinius temos klausimus.

Idėjinis politinis disertacijos lygis išsilaiko deramoje aukštumoje. Iškeldamas progresyvios, revoliucinės Gorkio kūrybos reikšmę lietuvių literatūrai ir nagrinėdamas jo poveikio augimą visuomeninio Lietuvos gyvenimo fone, disertantas parodo lietuviškosios buržuazijos ir jos fašistinio režimo reakcingumą ir kartu nepajėgumą nuslopinti revoliucinių idėjų plitimą ir galutinę jų pergalę, sukuriant tarybinę santvarką Lietuvoje. K. Umbraso disertacija yra nukreipta prieš dekadentinę buržuazinę literatūrą prieš estetizmą bei formalizmą – prieš tuos literatūrinio gyvenimo reiškinius, prieš kuriuos kovojo ir pats Gorkis. K. Umbraso disertacija padeda stiprėti tarybinės lietuvių literatūros ryšiams ne tik su Gorkio kūryba, bet ir su visa tarybine rusų literatūra.

K. Umbraso disertaciją „Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra“ laikau atitinkančia reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Vilnius, 1953 m. birželio 15 d.

V. Mykolaitis, Vilniaus valst. universiteto profesorius

Amb. Jonyno disertacijos „Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose“ vertinimas

Amb. Jonyno disertacija „Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai lietuvių liaudies pasakose“ yra pirmas mokslinis marksistiniu metodu parašytas darbas, kuriame panaudota lietuvių liaudies pasakų medžiaga. Teisingai suprasdamas liaudies kūrybos klasinį pobūdį, disertantas pasirinko savo darbui tinkamą temą, kuri leido jam nušviesti klasinį lietuvių liaudies pasakų charakterį ir liaudies interesų jose atsispindėjimą, paskutiniame yrančio feodalizmo laikotarpyje. Vyriausias darbo uždavinys, disertanto žodžiais, būsią parodyti, „kiek ir kaip buitinėse lietuvių liaudies pasakose atsispindėjo baudžiauninkų priešinimasis feodalams, kokį vaidmenį jos suvaidino liaudies kovoje prieš feodalų klasę, kiek jos prisidėjo prie valstiečių išsivadavimo iš baudžiavos jungo, kaip jose pavaizduota klasių kova feodalizme“ (p. 26). Prie šito reikia dar pridėti, kad disertantas bando aptarti ir menines baudžiauninkų kovos prieš feodalus vaizdavimo priemones buitinėse lietuvių liaudies pasakose.

Disertantas kruopščiai atrinko, berods, visą jo temą liečiančią medžiagą iš spausdintų lietuvių tautosakos rinkinių ir iš LTSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros

instituto saugomų rankraščių. Taip pat jo pasinaudota ir kaimyninių tautų pasakomis, kiek tai buvo reikalinga jo darbo reikalui.

Vertinant Amb. Jonyno disertaciją, pirmiausia reikia atžymėti visą eilę jos teigiamybių. Visų pirma reikia pripažinti, kad dr-go Jonyno disertacija duoda ryškų klasių kovos vaizdą feodalizmo irimo laikotarpyje, – vaizdą gyvą ir įtikinantį, nes pačios liaudies sukurtą buitinėse pasakose. Klasinė tautosakos esmė išryškėja iš disertacijos panaudotos medžiagos ir disertanto atliktos analizės bei apibendrinimų. Taip pat paaiški ir tautosakos reikšmė kaip efektyvaus liaudies ginklo prieš klasinį priešą.

Disertantas savo darbe ėjo teisingu keliu, stengdamasis rasti ir parodyti ryšį tarp gyvenimo tikrovės ir liaudies kūrybos, nors jam, kaip vėliau pastebėsime, ir nevisiškai tai pavyko. Specialiai šiam klausimui yra paskirtas pirmasis disertacijos skyrius, pavadintas „Baudžiavinis išnaudojimas ir priešinimasis feodalams – antibaudžiavinės tautosakos kūrimosi akstinas". Čia disertantas duoda trumpą valstiečių pavergimo eigos ir baudžiavos įsigalėjimo apžvalgą nuo XV amžiaus ir ryškiau pavaizduoja niūrią baudžiauninko buitį XIX a. pirmoje pusėje. Lygiagrečiai disertacijos autorius parodo ir valstiečių priešinimąsi baudžiaviniam išnaudojimui ir kaip visa tai veikė liaudies kūrybą. Ryšio tarp gyvenimo tikrovės ir liaudies kūrybos disertantas stengiasi neišleisti iš akių ir kituose disertacijos skyriuose.

Tinkamai dr-gas Jonynas analizuoja buitines lietuvių liaudies pasakas, iškeldamas jose atsispindintį ponų niekinimą ir neapykantą dvarininkų atžvilgiu (II disertacijos skyrius).

Teisingai disertantas atžymi satyrinį daugelio pasakų pobūdį, kur ypač ryškiai pasireiškia liaudies sąmojus, humoras ir savo pranašumo pajautimas.

Gerai parodytas disertacijos III skyriuje tiesioginio valstiečių priešinimosi feodalams atsispindėjimas buitinėse liaudies pasakose. Disertantas parodo kelis jo priešinimosi laipsnius – nuo pasyvaus priešinimosi ligi aktyvios kovos, jėgos panaudojimo net ligi dvarininko nužudymo.

Apskritai paėmus, teisingai, bet jau daug siauriau dr-gas Jonynas charakterizuoja teigiamą buitinių lietuvių liaudies pasakų herojų, jau nebeanalizuodamas atskirų pasakų, bet darydamas išvadas iš ankstyvesniuose skyriuose nagrinėtos medžiagos.

Gera, kad disertantas palietė, nors taip pat gan konspektyviai, ir meninių baudžiauninkų kovos prieš feodalus vaizdavimo priemonių buitinėse pasakose klausimą.

Baigiamasis disertacijos skyrius „Baudžiavos panaikinimas ir tolimesnis baudžiauninkų kovą prieš feodalus vaizduojančių buitinių lietuvių liaudies pasakų vystymasis“ deramai užbaigia temos nagrinėjimą.

Teigiamu disertacijos bruožu reikia laikyti ir jos kovingumą, nukreiptą prieš buržuazines pseudomokslines koncepcijas tautosakos nagrinėjimo ir aiškinimo srityje, prieš tautosakos iškraipymus ir klastojimus, naudingus išnaudotojų klasei. Dėl šito dr-go Jonyno darbas darosi aktualus ir naudingas.

Tačiau greta šių teigiamumų reikia konstatuoti dr-go Jonyno disertacijoje ir kai kurių trūkumų.

Pirmiausia šaltinių ir naudojamos medžiagos klausimas. Dr-gas Jonynas naudojasi ankstyvesniaisiais spausdintais lietuvių pasakų rinkiniais, kaip S. Daukanto, A. Šleicherio,

A. Baranausko, J. Basanavičiaus ir rankraščiuose tebepasiliekančiais užrašymais, saugojamais Lietuvių kalbos ir literatūros instituto. Aš laikau disertacijos spraga, kad disertantas kritiškai šių šaltinių neaptarė, o pasitenkino bendro pobūdžio pastabomis apie tai, kaip buržuazija kėsinosi tautosaką falsifikuoti, apie pasakų senumą, užrašymo laiką ir pan. Nieko nesužinome apie naudojamų pasakų autentiškumą, pasakotojus, užrašinėtojus, jų socialinę padėtį, kultūrinį lygį. Darė ar ne šios aplinkybės poveikio naudojamų pasakų turiniui ir išraiškai? Disertantas bent trumpai į šį klausimą turėjo atsakyti.

Dr-gas Jonynas gerai daro, kad stengiasi aptarti savo medžiagą žanrų atžvilgiu ir išskiria buitinę pasaką, anekdotą, padavimą ir pasakojimą iš gyvenimo, atsiminimų. Įvadinėje dalyje autorius teisingai nurodo, kad „dalis pasakojimų dar nėra įgavę pastovios meninės formos ir stovi riboje tarp buitinės pasakos ir paprasto atsiminimo“ (p. 20) ir kad paprasti atsiminimai disertacijoje imami ne kaip meniniai kūriniai, o kaip iliustracinė pagalbinė medžiaga. Bet toliau darbe disertantas, atrodo, šio skirtumo nepaiso ir pasaką, ir pasakojimą ima kaip lygiavertę medžiagą, vaizduojančią valstiečių ir ponų išnaudotojų santykius. Mano manymu, pasakojimus iš gyvenimo disertantas galėjo panaudoti charakteristikai laikotarpio arba tos tikrovės, kurioje susidėjo pasakos ir kuri jose atsispindi jau perėjusi per kūrybinį liaudies emocijų ir fantazijos procesą. Juk vienas iš disertacijos uždavinių ir būtų praskleisti, kaip feodalinės santvarkos baudžiavinis išnaudojimas žadino liaudies pasipriešinimą ir kokiais vaizdais, kokiomis meninėmis priemonėmis šitai pasireiškė tautosakoje, šiuo atveju pasakose.

Tikrovinis, gyvenimiškas, buitinių pasakų pagrindas disertacijoje ne visur pakankamai aptartas. Tiesa, pirmame diserta-

cijos skyriuje autorius, kaip jau buvo minėta, duoda baudžiavos raidos ir valstiečių pasipriešinimo vaizdą nuo XV a. ligi baudžiavos panaikinimo, bet, deja, daro tai gana atitrauktai nuo tautosakos, šiuo atveju pasakų, kūrimosi proceso. Kuris baudžiauninkų santykių chronologijos momentas atsispindi nagrinėjamose pasakose ir pasakojimuose, iš disertacijos neaišku. Disertantas prisipažįsta, kad „nurodytų pasakojimų kilmės laiką ir juose vaizduojamą baudžiavos periodą tiksliai apibrėžti yra sunku. Minimi baudžiavinės buities faktai: drabužiai, maistas, padargai ir kita, norint nustatyti jų chronologiją, pareikalautų specialaus nagrinėjimo ir sudarytų atskirą klausimą“ (p. 45). Žinoma, tai nėra lengva. Vis dėlto ir nesileidžiant į per daug specialius atskiro klausimo nagrinėjimus, darbe, kuriame tyrinėjami baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai pasakose, derėjo daugiau dėmesio skirti ir chronologijos momentui. Skaitytojui būtų labai jau įdomu sužinoti, ar valstiečių maištai ir sukilimai prieš feodalus XVI, XVII ir XVIII amžiuose paliko pėdsakų tautosakoje, šiuo atveju buitinėse pasakose. Tada ir tautosakos kaip skatinančio liaudies atsparumą veiksnio vaidmuo būtų daug ryškesnis. Dabar iš dr-go Jonyno disertacijos susidaro įspūdis, kad buitinėse lietuvių liaudies pasakose atsispindi vien XIX a. baudžiauninkų ir feodalų santykiai.

Yra dr-go Jonyno disertacijoje ir šiaip ginčytinų vietų bei teigimų. Komentuodamas pasakojimą, kaip žiaurus ponas nušauna merginą, kuriai buvo liepęs įlipti į medį ir kukuoti kaip gegutė, disertantas sako, kad „ponas su jam priklausančiais baudžiauninkais galėjo daryti, ką norėjo“ (p. 40), vadinasi, ir žudyti juos. Bet yra žinoma, kad tokios teisės feodalai neturėjo: įstatymai draudė baudžiauninką ne tik žudyti, bet ir

sunkiai sužaloti. Dėl tos pačios pasakos apie nušautą merginą, kukavusią gegute, reiktų paabejoti, ar joje atsispindi realus įvykis. Greičiausia, kad tai yra hiperbolinis liaudies fantazijos sukurtas vaizdas, labai artimas dainose aptinkamam pasivertimo kukuojančia gegute įvaizdžiui.

Viename pasakos ar pasakojimo užrašyme disertantas įžiūri nacionalistinės ideologijos.bruožą, kadangi ten sakoma, jog baudžiavą įvedę lenkų ponai, taigi neapykanta žadinama išskirtinai lenkų ponams (p. 52). Mano manymu, čia jokio nacionalizmo nėra, nes ponai, dvarininkai beveik visi Lietuvoje vartojo lenkų kalbą, tad poniškumas ir lenkų kalba liaudies sąmonėje buvo neatskiriamos sąvokos.

Vargu ar galima sutikti su disertanto apibendrinančiu teigimu, kad velnias pasakose vaizduojamas kaip liaudies užtarėjas, o ne kankintojas (p. 192). Juk yra žinoma pasakų, kur velnias vedžioja žmogų po raistus, klampynes ir jį visokeriopai kamuoja bei apgaudinėja.

Kai kuriuos tematinius lietuvių liaudies pasakų motyvus dr-gas Jonynas mėgina lyginti su kitų tautų panašiomis pasakomis, bet daro tai gana atsitiktinai ir paviršutiniškai. Ar nebūtų buvę geriau šio klausimo iš viso disertacijoje nelietus?

Jaučiamas kai kuris nagrinėjimo metodo nevienodumas atskiruose, pagal savo turinį lygiagrečiuose disertacijos skyriuose. Taip, antrame skyriuje, pavadintame „Pono niekinimas pasakose kaip baudžiauninkų neapykantos dvarininkams ir klasinio pasipiktinimo priešu išraiška“, pasakos nagrinėjamos pagal tematinius motyvus: baudžiavos įvedimas, pono atsiradimas, ponų kvailumas, ponų apgaudinėjimas ir t. t. Trečiame skyriuje, pavadintame „Tiesioginio valstiečių priešinimosi feodalams atsispindėjimas buitinėse lietuvių liaudies pasakose“,

disertantas daugiau aprašo įvairias priešinimosi formas, jas pailiustruodamas atskiromis pasakomis. Dėl to čia negauname šios kategorijos pasakų pilnesnio vaizdo. Be to, metodinius paaiškinimus dėl panaudotos šiame skyriuje medžiagos būtų buvę tikslingiau duoti skyriaus pradžioje, o ne pabaigoje.

Skyrius „Teigiamas buitinių lietuvių pasakų herojus" būtų išėjęs pilnesnis, jei disertantas jame būtų sutelkęs tas pastabas apie pasakų personažus, kurios išbarstytos ankstyvesniuose skyriuose. Tą pat reikia pasakyti ir apie skyrių „Meninės baudžiauninkų kovos prieš feodalus vaizdavimo priemonės buitinėse lietuvių liaudies pasakose". Šiame skyriuje disertantas daugiausia dėmesio skiria kalbinei stilistinei pasakų išraiškai, jų žodingumui, vaizdingumui, satyrinės bei lyrinės išraiškos priemonėms, o per maža kalba apie pasakose vaizduojamas dramatines, humoristines bei komiškas situacijas, apie veikėjų charakteristikas, apie priemones įtikinti bei nuteikti skaitytojui. Gera, kad šio skyriaus pabaigoje draugas Jonynas nušviečia buitinių liaudies pasakų realizmo klausimą.

Dr-go Jonyno disertacijos trūkumai nėra toki dideli, kad dėl jų reiktų ginčyti mokslinė disertacijos vertė. Dr-gas Jonynas savo darbo visumoje pasistatytą uždavinį tinkamai išsprendė. Jis davė rimtą mokslinį tiriamąjį darbą, iš gausaus tautosakos lobyno atrinko reikalingą medžiagą, ją apvaldė ir metodiškai panaudojo savo temos reikalui.

Amb. Jonyno disertaciją „Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose" laikau atitinkančią reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti, ir siūlau Mokslinei tarybai tokį laipsnį Amb. Jonynui pripažinti.

Vilnius, 1954 m. spalio mėn. 5 d.

M. Lukšienės disertacijos „Jono Biliūno kūryba“ vertinimas

Lietuvių proletarinės revoliucinės literatūros pradininko, rašytojo demokrato Jono Biliūno kūryba jau seniai kelia susidomėjimą ir aukštai vertinama tiek lietuvių literatūros istorikų bei kritikų, tiek skaitytojų. Tačiau lig šiol buvo jaučiama stoka platesnės monografijos, apimančios visą Jono Biliūno gyvenimą ir kūrybą, nušviečiančios jo kūrybos šaltinius, ją nagrinėjančios ir kritiškai vertinančios. M. Lukšienės disertacija „Jono Biliūno kūryba“ ir yra tokia, būtent, monografija. Tai plataus masto mokslinis darbas, aktualus ir naudingas lietuvių literatūros mokslui, reikalingas literatūrą studijuojančiam jaunimui, įdomus ir šiaip skaitytojui, besidominčiam grožine literatūra.

Savo darbui M. Lukšienė pasirinko tinkamą metodą, neatitraukiantį rašytojo nuo jo gyvenimo, kūrybos nuo biografijos. Ji nušviečia rašytojo gyvenimo kelią, praskleidžia jo charakterio bruožus, parodo jo asmenybės ir pasaulėžiūros raidą ir lygiagrečiai supažindina su jo kūryba, ją analizuodama ir vertindama rašytojo išgyvenimų šviesoje. Šitokis metodas pasirodo ypač vaisingas, kai turima reikalo su rašytoju, kurio kūryba gaivinama jo paties emocijomis ir lyrinėmis nuotaikomis, kaip tai ir yra J. Biliūno atveju.

M. Lukšienės disertacijos tikslas – duoti ne visapusišką J. Biliūno gyvenimo ir veiklos apžvalgą, bet nušviesti jį visų pirma kaip rašytoją-beletristą ir kritiką, nužymėti jo kūrybos kelią. Disertantė sąmoningai apsiriboja vien grožiniais Biliūno raštais, jo visuomeninę veiklą ir publicistiką kliudydama tik tiek, kiek tai reikalinga grožinės kūrybos ištakoms, raidai ir vertei nušviesti. Disertantė daro tai saikingai ir pagrįstai, išvengdama pavojaus paskęsti gausioje medžiagoje ir nukrypti į digresijas. Antra vertus, monografijos autorė, nors ir apsiriboja beletristiniais J. Biliūno raštais, vis dėlto supažindina ir su jo publicistika, taip pat pakankamai nušviečia ir visuomeninę rašytojo veiklą bei jos foną. J. Biliūno kūrybos nagrinėjimas monografijoje anaiptol nėra atsietas nuo visuomeninio to laikotarpio gyvenimo ir jo raidos.

M. Lukšienė savo darbe išsamiai išnagrinėja idėjinį tematinį J. Biliūno kūrybos turinį ir literatūrinę-meninę jos išraišką. Tam yra paskirti pirmieji disertacijos skyriai: 1) Vaikystė ir artimoji aplinka, 2) Pirmieji literatūrinio darbo žingsniai, 3) Darbininkiška tematika, 4) 1904–1906 m. apsakymai ir 5) „Liūdna pasaka".

Vertinant M. Lukšienės disertaciją, visų pirma reikia pasakyti, kad ji sudaro išbaigtą visumą, duoda skaitytojui pilną J. Biliūno kūrybos vaizdą ir jo gyvenimo bei visuomeninės veiklos, kiek tai siejasi su kūryba, apžvalgą. Didelis disertantės nuopelnas, kad ji savo darbui panaudojo ne vien esamus, visiems prieinamus archyvinius šaltinius ir temą liečiančią literatūrą, bet pasistengė pati apklausinėti J. Biliūną pažinusius, kartu su juo gyvenusius bei veikusius žmones, užrašyti jų atsiminimus ir tokiu būdu praturtinti pačius šaltinius, nušviečiančius rašytoją ir jo epochą. Turėdama pakankamai

dokumentinės medžiagos, disertantė nesivadovauja savo darbe hipotezėmis bei spėliojimais. Tiek Biliūno gyvenimą, tiek jo kūrybos ištakas, akstinus ji nušviečia tvirtai atsiremdama į faktinę, dokumentinę medžiagą.

J. Biliūno gyvenimą disertantė pavaizduoja vengdama sauso biografizmo, smulkmeniško detalių registravimo. Pirmiausia jai rūpėjo nušviesti tos jo gyvenimo aplinkybės, kurios buvo reikšmingos jo charakterio be pasaulėžvalgos formavimui, jo talento brendimui. Disertantė šito pasiekė. Monografijoje matome gyvą Biliūną, nuo pat jaunystės dienų iki paskutinės gyvenimo valandos jautrų žmonių vargui, besirūpinantį vargdienių buitim, besisielojantį savo kūryba ir lietuvių literatūros praturtinimu. Didelė M. Lukšienės disertacijos auklėjamoji vertė ir yra ta, kad ji praskleidė labai turtingą J. Biliūno vidaus gyvenimą, jo savęs atsižadėjimą vardan aukštesnių idealų, jo milžinišką valią nugalint ligos sunkumus ir stačiai herojišką pasiryžimą ligi paskutinės gyvenimo valandos dirbti kūrybinį darbą ir ruoštis dideliems ateities uždaviniams.

Gerai įtikinamai disertantė nušvietė vieną svarbų Biliūno gyvenimo ir veiklos momentą, kuris lig šiol būdavo ar tai neteisingai, ar tai nepakankamai aiškinamas, būtent, rašytojo pasitraukimą nuo visuomeninio politinio veikimo, atsidedant vien literatūrai ir kūrybai. M. Lukšienė parodė tokio J. Biliūno pasiryžimo priežastis ir motyvus, kurie pilnai rašytoją pateisina. Antra vertus, ji taip pat parodė, kad Biliūnas, nors ir pasitraukė nuo aktyvaus dalyvavimo politiniame gyvenime ir socialdemokratų veikloje, bet ligi pat mirties liko ištikimas darbo žmonių interesams, socializmo idealams ir su gyvu susidomėjimu sekė socialdemokratų veiklą. Buržuaziniame lie-

tuvių literatūros moksle visa tai būdavo arba nutylima, arba nušviečiama neteisingai.

Gerą literatūrinę erudiciją, skonį ir kritinį įžvalgumą parodo disertantė, nagrinėdama atskirus Biliūno kūrinius. Ypač meistriškai pavyko jai išanalizuoti apsakymą „Lazda", vieną iš geresniųjų Biliūno kūrinių. Bet nagrinėdama ir kitus apsakymus, M. Lukšienė sugeba pastebėti ir išryškinti tą psichologinių niuansų subtilumą, lyrinę nuotaiką, idėjinę ir emocinę potekstę, – visa tai, kas būdinga Biliūnui, kuo jis išsiskiria iš ankstyvesniųjų lietuvių rašytojų ir ką nauja duoda lietuvių literatūrai.

Pirmą sykį M. Lukšienės disertacijoje taip plačiai ir išsamiai išnagrinėti J. Biliūno kritikos raštai. Ir čia disertantei pavyko praskleisti negausių, bet turiningų jo straipsnių turinį, kai kuria prasme net kaip ir pratęsti ir išbaigti vedamąsias tų straipsnių mintis. Tokiu būdu paaiški gili Biliūno kritikos raštų reikšmė realizmo, ypač kritinio realizmo įsistiprinimui lietuvių literatūroje.

Paskutiniame, apibendrinamojo pobūdžio disertacijos skyriuje „J. Biliūno realizmo bruožai" disertantė, apskritai paėmus, teisingai nušviečia Biliūno realizmo ištakas, rusų revoliucinių demokratų estetikos įtaką ir vaidmenį, nugalint idealistinės estetikos poveikį, pasireiškusį Biliūno studijų metais Vakarų Europoje ir šiek tiek atsispindėjusį ir jo raštuose. Monografijoje teisingai aptarta Biliūno realistinės kūrybos reikšmė realizmo raidoje ir kritinio realizmo įsitvirtinime lietuvių literatūroje. Tame pačiame disertacijos skyriuje apibendrinančiai nušviestos ir Biliūno stiliaus meninės ypatybės.

Reikia dar pažymėti, kad J. Biliūno kūrybos periodizacija ir kūrinių paskirstymas grupėmis teisingai atliktas, vadovaujantis ne vien kūrinių tematika, bet ir rašytojo gyvenimo eiga.

Tačiau be šių teigiamų privalumų, M. Lukšienės disertacijoje pastebime ir kai kurių trūkumų. Pirmiausia visuomeninio ir literatūrinio fono bei aplinkos reikalas. Disertantė savo darbe, tiesa, apibūdina poreforminį Lietuvos kaimą, iš kurio yra kilęs Biliūnas; darbo eigoje ji nušviečia ir svarbesniuosius politinius įvykius, ir visuomeninio gyvenimo raidą, apibūdina ir Biliūno gyvenimo aplinką. Literatūrinėje disertacijoje, kurioje autorė sakosi sąmoningai giliau neliesianti Biliūno visuomeninės veiklos nė publicistinių jo raštų, tokis visuomeninio fono aptarimas laikytinas visai pakankamu. Kitas reikalas su literatūrine aplinka. Ji yra tikrai per šykščiai nušviesta. Juk Biliūnas lietuvių literatūroje kai kuria prasme yra rašytojas novatorius. Tiek beletristiniai jo kūriniai, tiek kritikos raštai sudaro tam tikrą aukštesnę pakopą lietuvių dailiosios prozos ir kritinio realizmo raidoje. Kad šitai pakankamai paaiškėtų, reikia Biliūną parodyti nuosakiame lietuvių literatūros raidos kontekste. Monografijoje reiktų kad ir glaustai, bet aiškiai apibūdinti realistinės lietuvių literatūros būklę iki Biliūno ir mesti žvilgsnį į tolimesnę jos raidą po Biliūno. Šito monografijoje pasigendame. Tiek, kiek disertantė kliudo literatūrinį gyvenimą atskiruose savo darbo skyriuose, yra per maža. Iš monografijos skaitytojas gauna įspūdį, kad visuomeninis-politinis Biliūno veiklos fonas yra dargi ryškiau nušviestas negu literatūrinis. To neturėtų būti. Neturėtų kilti priekaišto, kad monografijoje J. Biliūno kūryba traktuojama atsietai nuo lietuvių literatūros raidos.

Jau buvo minėta, kad J. Biliūno raštų analizę ir vertinimą disertantė atlieka išsamiai, įžvalgiai ir kritiškai. Iš esmės neturėdamas jokio šiuo atžvilgiu priekaišto disertantei, aš vis dėlto norėčiau pastebėti, kad bene per daug ji skiria vietos

pirmųjų ir kai kurių silpnesniųjų Biliūno rašinių nagrinėjimui, ypač turint galvoje, kad disertacija yra išaugusi ligi puspenkto šimto puslapių normalaus dydžio. Skirdama mažiau kruopštumo ir vietos pirmiesiems rašytojo bandymams ir iš viso silpnesniesiems kūriniams, disertantė būtų pasiekusi didesnio darbo ryškumo bei reljefiškumo. Tada būtų buvusi ryškesnė ir vedamoji monografijos mintis ir jos kryptingumas.

Reikia dar pastebėti, kad disertacijos autorė, analizuodama Biliūno apsakymus, daug dėmesio ir vietos skiria personažų charakteristikoms, kas, žinoma, nepeiktina, bet ar ne dėl to vietomis per maža išryškinta kūrinio visumos prasmė ir reikšmė? Tokių kūrinių kaip „Lazda", „Žvaigždė", „Joniukas", net ir „Liūdna pasaka" apibendrinamieji paveikslai visuomenine prasme duotųsi plačiau iškomentuojami. Apskritai gyvenimo tikrovės atsispindėjimo klausimas turėjo būti visapusiškiau nušviestas, aptariant Biliūno realizmą, ne vien tik teorinės estetikos plotmėje, kaip tai yra gerai atlikusi disertantė, bet ypač socialine prasme, į ką per maža disertacijoje atkreipta dėmesio.

Ne be priekaišto M. Lukšienės disertacija ir stilistiniu atžvilgiu. Tiesa, reikia pripažinti, kad gana subtilios literatūrinio kūrinio analizės, abstrakčių estetinių klausimų nagrinėjimas, pastangos giliau praskleisti rašytojo kūrybos savumus ne visados duodas išreikšti lengvu stiliumi, sklandžia kalba. Vis dėlto ir mokslinio veikalo autorius, o ypač literatas, turi stengtis, kad jo mintys būtų reiškiamos lengvai, suprantamai ir taisyklinga kalba. Tuo tarpu M. Lukšienės disertacijoje pasitaiko stiliaus ir kalbos nesklandumų, sunkiai suformuluotų posakių, neaiškių dviprasmiškų išsireiškimų. Štai vienas pavyzdys: „Suprantama ta didelė kova, kurią pergyveno

Biliūnas, susidūręs Leipcige su visai kitokiu gyvenimu nei Lietuvoje, kur šimtai žmonių ne tik studijavo literatūrą, bet ir iš jos gyveno, kur žmonių specializacija buvo pasiekusi didelio išsišakojimo“ (p. 178). Disertantė norėjo pasakyti, kad visa tai buvo Leipcige, o iš sakinio išeina, kad Lietuvoje. Be to, monografijos autorė ne visur taupiai elgiasi su žodžiu. Esama ištęsimų, pasikartojimų, žodinio balasto.

Nepaisant pastebėtų trūkumų, M. Lukšienės disertacija yra vertingas mokslo tiriamasis darbas, liudijąs, kad jo autorė yra pilnai apvaldžiusi marksistinį mokslinio darbo metodą ir pasiruošusi vaisingai darbuotis literatūros mokslo srityje.

Pastebėtieji disertacijoje trūkumai bei netobulumai lengvai gali būti pašalinti ruošiant knygą spaudai. O tai reiktų padaryti kuo greičiausia. Monografijoje „Jono Biliūno kūryba“ panaudota, kaip jau minėjau, daug naujos medžiagos, o ir tai kas jau buvo žinoma, marksistiniu metodu parašytame veikale įgyja naujos didesnės reikšmės ir prasmės.

Patiektojo disertacijos autoreferato teigimai atitinka disertacijos turinį.

M. Lukšienės disertacija „Jono Biliūno kūryba“ pilnai patenkina kandidatinėms disertacijoms statomus reikalavimus. Siūlau Vilniaus valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Visuomeninių mokslų fakultetų jungtinei Mokslinei tarybai pripažinti M. Lukšienei už minėtąją disertaciją filologijos mokslų kandidato laipsnį.

Vilnius, 1955 m. birželio mėn. 30 d.

K. Doveikos disertacijos „Lietuvių literatūra Didžiojo Tėvynės karo metu“ vertinimas

Didžiojo Tėvynės karo metai ne tik plačiai atsispindėjo tarybinių tautų literatūroje, bet stipriai paveikė ir tos literatūros raidą. Ypatingai reikšmingi tie metai buvo jaunai tarybinei lietuvių literatūrai. Idėjiniu turiniu, išraiškos priemonėmis, socialistnio realizmo metodo įsisavinimu tarybinė lietuvių literatūra Didžiojo Tėvynės karo laikotarpiu padarė didelį žingsnį į priekį savo raidos kelyje. Visa tai duoda apsčiai medžiagos literatūros nagrinėtojui, istorikui ir kritikui. Tuo tarpu mokslinėje lietuvių literatūroje lig šiol neturėjome nė vieno platesnio darbo, skirto Didžiojo Tėvynės karo laikotarpiui. Tad K. Doveikos disertacija „Lietuvių tarybinė literatūra Didžiojo Tėvynės karo metu“ yra naudingas ir aktualus darbas.

Disertacijos autorius pasisako, kad jo darbo tikslas būsiąs „duoti apibendrintą karo meto lietuvių tarybinės literatūros nušvietimą, ir bus tiksliausia visų pirma nustatyti, kiek ir kaip toji literatūra prisidėjo prie visaliaudinės kovos, kiek ir kaip ji atliko karo aplinkybėmis jai statomus uždavinius“ (p. 5). Šitokį darbo tikslo formulavimą aš nelaikyčiau tiksliu. Tenkintis vien tik „apibendrintu“ to laikotarpio literatūros nušvietimu – ne visai suvokiamas ir nepakankamas uždavinys, o nustatyti, „kiek ir kaip ta literatūra prisidėjo prie visaliaudinės kovos, kiek ir kaip ji atliko karo aplinkybėmis jai statomus uždavinius“ –

mokslinio literatūrinio nagrinėjimo metodu labai sunkiai įvykdomas užmojis. Taip pat nepriimtinas disertanto atsiribojimas nuo pilnesnio ir visapusiškesnio tarybinės lietuvių literatūros klausimų nušvietimo tuo pretekstu, kad tai jau esąs „tolimesnis lietuvių tarybinės literatūros mokslo uždavinys, kuriam turėtų būti paskirtas dar ne vienas platesnės apimties darbas" (p. 5). Juk disertacijos tam ir rašomos, kad jose būtų kiek galima plačiau, pilniau ir visapusiškiau nušviesti keliamieji klausimai, neatidėliojant jų tolimesniems darbams. Gera vien tai, kad pats disertantas nesilaiko šitaip ne visai netiksliai suformuluoto savo uždavinio, savo darbe jį praplečia ir iškeltus klausimus stengiasi nušviesti, kiek tai leido jam prieinami šaltiniai ir medžiaga, gana plačiai ir visapusiškai.

Įvadiniame skyriuje aptaręs būdinguosius tarybinės literatūros bruožus Didžiojo Tėvynės karo metu, dr-gas Doveika pirmojoje disertacijos dalyje nušviečia lietuvių tarybinių rašytojų visuomeninę bei literatūrinę veiklą Didžiojo Tėvynės karo metais, o antroje dalyje nagrinėja to laikotarpio lietuvių tarybinės literatūros idėjines-tematines ir menines ypatybes.

Disertantas yra gerai susipažinęs su lietuvių tarybinių rašytojų veikla evakuacijoje karo metais, nušviečia tos veiklos sąlygas ir aplinkybes, santykius su Tarybinės armijos Lietuviškuoju junginiu, darbą periodinėje spaudoje, ryšius su rusų ir kitų tautų tarybiniais rašytojais. Antroje disertacijos dalyje K. Doveika gana išsamiai aptaria to laikotarpio lietuvių tarybinės literatūros idėjinį-tematinį turinį, nurodydamas šiuos pagrindinius tematinius motyvus: tarybinių žmonių patriotizmo ir tarybinių tautų draugystės iškėlimas, hitlerininkų sukelto karo baisumų atskleidimas ir jų pasmerkimas, lietuvių liaudies kovų prieš vokiškuosius grobikus vaizdavimas ir Tarybų Lietuvos išlaisvini-

mo ir jos atstatymo vaizdai. Toje pat dalyje disertantas aptaria pagrindines karo meto lietuvių literatūros vystymosi kryptis ir kai kuriuos kūrybinio metodo ir meninės formos klausimus.

Apskritai K. Doveikos disertacija duoda gana išsamų tiek lietuvių tarybinių rašytojų veiklos karo metu, tiek ir jų parašytų kūrinių vaizdą. Disertantas surinko visus jam prieinamus šaltinius ir literatūrą, su atsidėjimu visa tai išstudijavo ir metodiškai panaudojo savo darbui.

Vertinant dr-go K. Doveikos disertaciją, visų pirma reikia pasakyti, kad ji yra apžvalginio, informacinio pobūdžio. Probleminių klausimų ji kelia nedaug ir sprendžia juos gana prabėgomis. Bet ir kaipo tokia disertacija yra pilnai priimtina, nors ir nelaisva nuo kai kurių trūkumų.

Pirmosios dalies pirmieji du skyriai „Lietuvių tarybinių rašytojų gyvenimas ir literatūrinio darbo sąlygos karo metu“ ir „Lietuvių tarybiniai rašytojai ir Tarybinės armijos Lietuviškasis junginys“ atrodo blankūs, nes disertantas čia nepraskleidė to vidinio ryšio, kuris, atrodo, turėjo būti tarp rašytojų gyvenimo sąlygų ir jų kūrybos, kuris turėjo veikti ne tik rašytojų produktingumą, bet ir jų kūrybos kokybę. Su šiuo klausimu sietųsi IV skyrius – „Lietuvių tarybinių rašytojų ryšiai su kitų tarybinių tautų rašytojais“. Disertantas konstatuoja tų ryšių nemaža su rašytojais ir kritikais, bet vėl ir čia pasigendame pagilinimo: ar kėlė ir kokius kėlė klausimus rusų ir kitų tarybinių tautų kritikai, ar turėjo ir kokį skatinantį bei ugdantį poveikį turėjo visa tai lietuvių tarybinei literatūrai? Šis dr-go Doveikos disertacijos skyrius turi daugiau bibliografinį pobūdį.

Didžiojo Tėvynės karo eiga, jo etapai silpnai atsispindi dr-go Doveikos darbe. Kaip augo lietuvių tarybinių rašytojų produktingumas, kaip intensyvėjo jų kūryba, keitėsi tematika

pergalingoje karo eigoje, kaip tobulėjo meistriškumas, kaip brendo jauni talentai – štai klausimai, į kuriuos skaitytojas norėtų rasti atsakymą disertacijoje. Tiesa, tokį atsakymą iš dalies skaitytojas susidaro iš darbe pateiktos medžiagos ir prabėgomis mestų disertanto pastabų, bet iš esmės tie klausimai nenagrinėjami.

Antrosios dalies pirmajame skyriuje disertantas, kaip matyti iš skyriaus pavadinimo, turėtų rašyti apie pagrindines karo meto lietuvių tarybinės literatūros vystymosi kryptis, bet iš tiesų supažindina tik su rašytojų literatūrine produkcija, duoda išnašose pluoštą bibliografinių žinių ir kiek kritiškų pastabų apie žymesniųjų autorių kūrybą.

Tolimesni antrosios dalies skyriai paskirti to laikotarpio tarybinės lietuvių literatūros idėjinių-tematinių motyvų analizei. Kaip matėme, tuos motyvus disertantas sugrupuoja į šias kategorijas: 1) tarybinių žmonių patriotizmo ir tarybinių tautų draugystės iškėlimas, 2) hitlerininkų sukelto karo baisumų atskleidimas ir jo pasmerkimas, 3) lietuvių liaudies kovų prieš vokiškuosius grobikus vaizdavimas ir 4) Tarybų Lietuvos išlaisvinimo ir jos atstatymo vaizdai.

Bet šitokis to meto lietuvių tarybinės literatūros idėjinio-tematinio turinio suskirstymas yra per daug jau sausas, abstraktus, schematinis. Be išskaičiuotųjų, akylus skaitytojas ras toje literatūroje dar visą eilę kitokių idėjinių-tematinių motyvų, pav., tėvynės ilgesio, darbo, heroizmo, meilės, pasiaukojimo ir visą gamą emocinių nusiteikimų, kurie, kad ir sunkiai suformuluojami bei surūšiuojami, bet poezijoje labai reikšmingi. Jie, galima sakyti, gaivina, padaro sugestyviais ir veiksmingais ir anuos, lengviau suvokiamus bei suabstraktinamus motyvus. Be to, kiekviename poezijos ir

apskritai literatūriniame kūrinyje yra emocinė potekstė, kuri taip pat gaivina kūrinį, daro jį artimą, jaudinantį, išgyvenamą. Tai štai dr-go Doveikos disertacijoje, man atrodo, per maža atsižvelgiama į karo meto literatūros anuos subtilesniuosius idėjinius-tematinius motyvus ir ypač į emocinį tos literatūros, ypač poezijos, charakterį. Šitai bent iš dalies būtų padėję disertantui įvykdyti ir aną jo paties užsibrėžtąjį, sunkiai įvykdomą uždavinį, būtent, nustatyti, „kiek ir kaip ta literatūra prisidėjo prie visaliaudinės kovos", kitais žodžiais, kiek ir kaip ji mobilizavo savo skaitytojus į kovą su priešu.

Idėjinį kūrinių turinį dr-gas Doveikia dažnai komentuoja atsiedamas nuo išraiškos, formos. Tiesa, vietomis disertantas nagrinėja žymesniųjų rašytojų vieną kitą eilėraštį, vieną kitą apsakymą formos, išraiškos atžvilgiu, bet daro tai gana paviršutiniškai, o kai kur ir aiškiai klaidingai. Taip klaidingai ir, galima sakyti, pretenzionaliai iškomentuota Salomėjos Nėries eilėraščio „Odisėja" išraiška (p. 212). Disertantas randa, kad „pakilus eilėraščio ritmas" susideda iš amfibrachio ir chorėjo junginio, o iš tiesų tas eilėraštis parašytas paprasčiausiu keturpėdžiu jambu. Nieku ypatingu nepasižymi nė to eilėraščio rimai. Disertanto aiškinimas, kad „svarbiųjų eilėraščio turinio atžvilgiu žodžių rimavimas, panaudojant pirmosiose dviejose strofose asonansinius ir disonansinius rimus gimtosios šalies ilgesiui iškelti, o likusiose – pilnus rimus – kerštо užmojo tvirtumui pabrėžti", – tokis aiškinimas yra grynas disertanto prasimanymas, nepateisinamas nei poetika, nei eilėraščio tekstu. Be to, „disonansiniai rimai" taip pat yra disertanto išradimas, eilėdaros teorijai nežinomas.

Nekritiškai disertantas analizuoja ir vertina Liudo Giros poemėlės „Adomas Mickevičius pavolgy" išraišką, pasekdamas

paties poeto, beatodairiškai šį savo kūrinį išgyrusio, pasisakymu (p. 190).

Karo metų lietuvių tarybinės literatūros formai, išraiškai ir kūrybiniam metodui aptarti paskirtas paskutinysis disertacijos skyrius. Jame disertantas daro bendresnio pobūdžio išvadų, ypač pabrėždamas socialistinio realizmo metodo įsisavinimą. Sustodamas prie kai kurių rašytojų kūrinių, disertantas teisingai konstatuoja jų mėgiamas stilistines priemones, tačiau daro tai dažniausiai atsietai nuo turinio, tokiu būdu tų ar kitų išraiškos priemonių vartojimo pagrindą giliau neproskleisdamas ir jų nesuprasmindamas.

Nepaisant šių trūkumų, K. Doveikos disertacija yra naudingas lietuvių literatūros mokslui darbas. Iš jo skaitytojas supras, kokiomis sąlygomis ir kokie veiksniai formavo ir ugdė lietuvių tarybinę Didžiojo Tėvynės karo meto literatūrą. Disertacija pakankamai plačiai atskleidžia tos literatūros idėjinį-tematinį turinį, supažindina ir su kai kuriais naujais, reikšmingais kūrybinio metodo ir literatūrinės išraiškos pasiekimais. Tolimesniam pokario metų lietuvių tarybinės literatūros studijavimui ši disertacija duoda nemaža pagalbinės medžiagos, o kai kuriais klausimais ir stiprią atramą, atskleisdama tolimesnės raidos pradus, nušviesdama ankstyvesnįjį daugelio rašytojų kūrybos etapą.

K. Doveikos disertacija „Lietuvių tarybinė literatūra Didžiojo Tėvynės karo metu“ atitinka kandidatinėms disertacijoms statomus reikalavimus. Siūlau Vilniaus valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Visuomeninių mokslų fakultetų Mokslinei tarybai pripažinti K. Doveikai filologijos mokslų kandidato laipsnį.

Vilnius, 1955 m. rugsėjo mėn. 17 d.

D. Saukos disertacijos „Salomėjos Nėries kūryba“ vertinimas

Donato Saukos disertacijos tema „Salomėjos Nėries kūryba (1921–1946)“ yra aktuali ir svarbi. Nors apie šios įžymiosios lietuvių poetės kūrybą jau yra parašyta nemaža straipsnių, surinkta ir paskelbta nemaža įdomios jos gyvenimą nušviečiančios medžiagos, bet išsamesnės monografinės studijos apie S. Nėries kūrybą lig šiol neturėjome. Ypač pirmasis, ikitarybinis jos kūrybos laikotarpis buvo mažai tyrinėtas. D. Sauka savo darbe pasiryžo nušviesti kaip tik šį pirmąjį S. Nėries kūrybos laikotarpį.

Disertaciją sudaro šios keturios dalys: I. Kūrybos raidos bruožai, II. Idėjinė meninė problematika, III. Poetika ir IV. Salomėjos Nėries kelias į tarybinę literatūrą. Šie skyriai, tiesa, apima visus esminius temą liečiančius klausimus, bet, formaliai imant, jie atrodo labai neproporcingi: pirmieji du turi beveik po 100 puslapių, trečiasis 25 p., o ketvirtasis vos 8 p. Šis paskutinis laikytinas vien disertacijos pabaiga, o ne temos nagrinėjimu. Pats disertantas pratarmėje teisingai nurodo, kad šiame skyriuje duodamos vien apibendrinamosios išvados ir atskleidžiamos tolimesnės S. Nėries kūrybos raidos perspektyvos.

Toje pat pratarmėje D. Sauka aptaria savo darbo uždavinį ir jo pobūdį. Jis konstatuoja, kad „literatūrinėje kritikoje iki

šiol meninės „poetikos klausimams skirta pernelyg maža dėmesio“ (p. 4), kad nagrinėjama poezija vien tematiniu-idėjiniu požiūriu į pirmą vietą būdavo keliami kūriniai, parašyti reikšminga socialine ir politine tema, bet neturį žymesnės vertės. Dėl to disertacijoje nesibijoma duoti S. Nėries poezijos tik išsamesnę meninę analizę, atskleisti idėjinę-meninę vertę, parašyti poetinio stiliaus savitumų ir originalumų“ (p. 4). Disertantas randa, kad S. Nėries kūrybos pirmasis laikotarpis, ypač rinkinys „Diemedžiu žydėsiu“, duoda labai aukštos meninės literatūrinės vertės eilėraščių, o jie dar nebuvo minėta prasme tyrinėti ir tinkamai įvertinti. Disertantas imasi tai padaryti.

Iš šitų įžanginių pasisakymų skaitytojas galėtų nuogąstauti, ar disertantas neapsiribos vien poezijos formos, išraiškos nagrinėjimu, o paliks nuošaliai idėjinį tematinį jos turinį problematišką. Iš disertacijos teksto matyti, kad tokis nuogąstavimas neturi pagrindo. Jau pirmame disertacijos skyriuje „Kūrybos raidos bruožai“, kur, be kita ko, aptariami atskiri eilėraščių rinkiniai, D. Sauka nušviečia ir idėjinę S. Nėries poezijos evoliuciją, aptaria jos tematiką. Dar išsamiau atlikta tai antrame skyriuje „Idėjinė-meninė problematika“. Vengdamas sauso šablono, disertantas idėjinį kūrybos turinį aptaria remdamasis kūrybiškai stipresniais eilėraščiais, be to, ir individualiniuose poetės išgyvenimuose ieško gilesnės idėjinės filosofinės ir socialinės prasmės.

Iš disertacijos visumos paaiški, kad D. Sauka darbo temos ir savo uždavinio aptarime pasistatytąjį tikslą pasiekė. Nušviesdamas biografinius Sal. Nėries gyvenimo duomenis, visuomeninę ir literatūrinę aplinką, jis išryškino tuos veiksnius, kurie formavo jos charakterį, pasaulėžiūrą ir talentą. Jis aptarė jos kūrybos raidą, įžvalgiai ir iš esmės apibūdino atskirus ei-

lėraščių rinkinius, nepasiduodamas ankstyvesnės kritikos sugestijoms, bet rasdamas originalų priėjimą ir savitai, savarankiškai analizuodamos poetės kūrybą ir darydamas teisingas bendrinamąsias išvadas – keliais atvejais disertantas, kad ir nesileisdamas į platesnę polemiką, įtikinamai paneigia arba atitaiso tiek ankstyvuosių, tiek ir paskutinių laikų kritikos netikslius bei klaidingus sprendimus. Reikia ypač atkreipti dėmesį į D. Saukos sugebėjimą pajusti poetinio kūrinio vertę, daromą įspūdį bei poveikį ir skaitytojui patiekti kartu su savo kritišku vertinimu ir sprendimu.

Ne sausai abstrakčiai, ne šabloniškai D. Sauka prieina prie S. Nėries kūrybos poetikos klausimų. Jis neregistruoja, kaip tai dažnai daroma, vadinamųjų poetinių stiliaus priemonių – tropų bei figūrų, bet stengiasi suvokti poetinio kūrinio įspūdį, įžvelgti į jo vidinę struktūrą, vaizdų bei emocijų sugestyvumą, poetinių žodžių ir frazės įtaigą – ir visa tai atskleisti skaitytojui. Reikia dar pažymėti tai, kad D. Saukos disertacija parašyta įdomai, patraukliai, talentingai, su nagrinėjamojo dalyko nuodugniu pažinimu, pasiryžimu ir meile.

Vis dėlto reikia konstatuoti disertacijoje kai kurių netikslumų bei trūkumų.

Sal. Nėries kūrybos pirmojo laikotarpio visuomeninė-politinė, kultūrinė aplinka disertacijoje, apskritai paėmus, suprasta teisingai. Bet dėl literatūrinės aplinkos reikia iškelti kai kurių abejonių. Vyraujančiomis 1920–1930 m. laikotarpio nuotaikomis disertantas laiko dekadentines nuotaikas, kurios „vyravo ne tik kaip literatūrinės formos, meninė atmosfera, bet ir apėmė visą literatūros vystymosi procesą, formavo ano meto estetinį skonį ir menines pažiūras“ (p. 25). Šis teigimas man atrodo per daug jau griežtas, per plačiai apibendrinantis.

Dekadentinių nuotaikų tais metais, tiesa, buvo apsčiai, nes ir visa buržuazinė kultūra buvo dekadentinė. Bet tuo pat metu lygiagrečiai, nors ir siauresniu mastu, reiškėsi ir progresyviosios kultūrinės tendencijos, susijusios su demokratiniu ir darbininkiškuoju judėjimu, kuris pagaliau lemiamai paveikė ir pačią Sal. Nėrį. Juo labiau negalima teigti, kad dekadentizmas „apėmė visą literatūros vystymosi procesą, formavo ano meto estetinį skonį ir menines pažiūras". Atsiminkime, kad minimuoju laikotarpiu populiariausias poetas tepasilieka Maironis. Jo „Pavasario Balsai" eina naujomis laidomis ir nemažais tiražais. Mėgiama Vaičaičio poezija, o progresyviųjų sluoksnių Janonio poezija. Kai kurie iš jaunųjų poetų taip pat nepasiduoda dekadentinėms nuotaikoms. Gana plačiai pasidaro žinomas ir Sal. Nėriai nesvetimas Kazys Boruta, nuo 1925 iki 1933 m. išleidęs keturias poezijos ir dvi prozos knygeles, vertęs Panaït Istrati[1] ir R. Rollandą[2]. Jokio dekadentizmo neapčiuopiame žymiausių to laiko prozininkų Vinco Krėvės ir Vaižganto raštuose. Nė Vydūno negalima laikyti dekadentinių nuotaikų reiškėju.

Taigi vargu ar galima sutikti su disertanto teigimu, kad „literatūros dekadanso apraškos savo metu turėjo nenupelnytai didesnę reikšmę, nei buvo vertas jų destruktyvus vaidmuo nacionalinės kultūros ir literatūros raidoje" (p. 25). Didesnės reikšmės jos neturėjo, o jų destruktyvus vaidmuo nacionalinės kultūros ir literatūros raidoje nebuvo jau toks didelis.

Tai rodo ir lietuviškojo simbolizmo pavyzdys. Vargu ar lietuviškąjį simbolizmą iš esmės ir ištisai reiktų laikyti dekadenso padariniu. Ir pats disertantas pripažįsta, kad „lietuviškojo simbolizmo teorija, jeigu apie tokią būtų galima kalbėti, neturėdama panašaus (kaip B. Sruogos arba rusų simbolizmo

V. M.) metafizinio pagrindo, teikė daug kūrybinės laisvės ir leido žymiausiems šio meto poetams, kiek jie savo istorine forma besisietų su simbolistine poetika, didžia kūrybos dalimi prašokti simbolistinės poezijos ribas“ (p. 27). Lietuvių vadinamųjų simbolistų idėjinis-tematinis turinys, kuriame nestoka nei pilietinių-visuomeninių, nei tautosakinių motyvų, nei kovingumo, nei optimistinio veržlumo, dar daugiau nutolina jų poeziją nuo dekadentinės simbolistinės literatūros. Tad ir disertantas visai teisingai pripažįsta vadinamajai simbolistinei lietuvių poezijai „tam tikrą skatinantį poveikį tolimesnei lietuvių poezijos raidai“ (p. 27). Tokiu būdu dekadentinis poveikis lietuvių literatūrai dar labiau susiaurėja.

Daug abejonių kelia disertacijos skyrelis „Romantika ir realizmas“. Matyt, ir pačiam disertantui ne visai aišku, kas gi Sal. Nėris – romantikė ar realistė ir kaip romantinius ir realistinius pradus išskirti ir suderinti jos kūryboje. Tarsi pasekdamas pačios poetės žodžiais, parašytais 1935 m.: „Negaliu padaryti iš savęs realistės, romantikė ir numirsiu“. D. Sauka po kai kurių svyravimų ir kritinių išvadų, kai kurių eilėraščių analizių daro arba sugestionuoja išvadą, kad S. Nėris romantikė, ir imasi apibūdinti jos romantizmo savotiškumą. S. Nėries romantinis patosas turi minorinę potekstę, kuri slepia gilų, nesavanaudišką jausmų, žmogaus sielos tamsumą ir grožį“ (p. 177). Kitoje vietoje „poetės romantinis patosas sutampa su intymiai lyriniais motyvais, visa poezija alsuoja ne tiek kovos dvasia, kiek lyrine romantika“ (p. 185). Geriausi šio laikotarpio eilėraščiai priklauso šiai būtent kategorijai.

Tačiau dr-gas Sauka jaučia, kad „donis pridera“ ir realizmui. Ir štai prasideda „antra vertus“. Disertantas randa, kad 1931–1940 m. laikotarpy, kurio viduryje Sal. Nėris pareiškė

negalinti padaryti iš savęs realistės, visas S. Nėries kūrybos kelias „pasižymi vaisingais realistinės išraiškos ieškojimais“ (p. 185). Deja, tų ieškojimų rezultatai, kuriuos nurodo D. Sauka, kaip, pav., istorinės tikrovės pavaizdavimas, kritinis jos vertinimas, mirties aiškumas, poetinės formos išbaigtumas, nelabai mus įtikina, kad tai jau būtų realizmo apraiškos. Ir pats disertantas nurodęs, kad šio laikotarpio eilėraščiai pripildyti „realių detalių ir tikrovės atspindžių“, čia pat daro žingsnį atgal: „Tai nereiškia, kad pats tikrovės faktas tapo poetės lyrikos objektu“ (p. 186).

D. Saukos cituojamos Achilo ir Odisėjaus kaip romantiko ir realisto charakteristikos, kurias yra padariusi S. Nėris, nė kiek nepadeda išspręsti romantizmo ir realizmo klausimui disertanto norima prasme. Tos charakteristikos vien rodo poetės simpatijas romantikui, kaip ji manė, Achilui, o antipatiją realistui Odisėjui.

Iš viso to galime padaryti išvadą: jeigu jau keliamas tokis sudėtingas klausimas kaip romantizmo ir realizmo pradai poetės kūryboje, tai pirmiausia reiktų labai tiksliai aptarti sąvokos ir terminai. Populiariai vartojant, tiek romantizmo, tiek realizmo sąvokos pasidarė tokios plačios, kad jau ėmė nieko nebereikšti.

Ir dar vienas priekaištas. Nors D. Saukos disertacija parašyta, apskritai paėmus, įžvalgiai ir kritiškai, vis dėlto disertantas vietomis neišvengia kai kurio S. Nėries kūrybos idealizavimo ir nekritiško kai kurių jos poezijos atžvilgių nušvietimo. Gerai, kad bendrąją poetės charakteristiką jis grindžia stipriaisiais kūriniais, bet moksl. darbe nereikia užmerkti akių ir į tai, kas poetei nepavyko, kas neatitiko jos talentą. Disertantas, norėdamas įrodyti poetės meistriškumą, artizmą,

vietomis leidžiasi į perdėtas, subtilias formos analizes, įgaunančias subjektyvinį pobūdį ir nelabai skaitytoją įtikinančias, kaip, pav., „Eglės žalčių karalienės" kai kurių fragmentų analizės (p. 205–209). Daug ką įdomaus yra pastebėjęs D. Sauka S. Nėries eilėdaroje, ritmikoje, rimuose. Gaila vien, kad jo analizės rezultatai nesuimti į griežtesnes mokslinės poetikos kategorijas.

Vienur kitur pasitaiko ir sunkiai suvokiamų bei nelogiškų formulavimų, kaip, pvz., „Stiprėjant poetiniam talentui, didėja ir spraga tarp S. Nėries menininko ir mastytojo. Idėjinis ribotumas ir prieštaringumas stabdo tolimesnę kūrybinę plėtotę, silpnina S. Nėries poezijos maištingų, kritinių motyvų poveikį" (p. 72).

Nepaisant šių trūkumų, D. Saukos disertacija yra rimtas ir įdomus mokslinis darbas. Iš jo matyti, kad D. Sauka gerai išstudijavo Sal. Nėries kūrybą, susipažino su šaltiniais ir panaudojo gana plačios temą lietusią literatūrą. Disertantas, nagrinėdamas sudėtingas, reikalaujančias didelio įžvalgumo Sal. Nėries problemas, parodė aukštą literatūrinę kultūrą ir subtilų poezijos supratimą. Disertacija paruošta kūrybiškai, jog yra daug naujų, originalių minčių.

D. Saukos disertacija „Salomėjos Nėries kūryba (1921–1940)" visiškai atitinka reikalavimams, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

1956.VI.

V. Zaborskaitės disertacijos „Lietuvių literatūros kritika kovoje dėl realizmo 1905–1917 m.“ vertinimas

V. Zaborskaitės disertacija „Lietuvių literatūros kritika kovoje dėl realizmo 1905–1917 m.“ lietuvių literatūros mokslui reikalingas darbas, kadangi to laikotarpio literatūros kritika lig šiol buvo labai mažai ištirta, o buržuazinių literatūros istorikų klaidingai nušviesta.

Disertaciją sudaro, be pratarmės ir pabaigos skyrių, keturios dalys: 1. Literatūros kryptys ir jų kova XX a. pradžioje. 2. Literatūros kritikos vystymosi bruožai 1905–1917 metais. 3. Demokratinė kritika ir 4. Marksistinė kritika. Pirmosios dvi dalys yra daugiau įvadinio pobūdžio. Disertacijos branduolį savo apimtimi ir turiniu sudaro dvi paskutiniosios dalys.

Aptardama savo darbo uždavinį ir metodą, disertantė pasisako norinti „kiek galima visapusiškiau nušviesti XX a. pradžios progresyvią literatūros kritiką, tiek aptariant jos teorinius pagrindus, tiek ir išryškinant jos vestą kovą dėl realistinės literatūros“ (p. IV). Autorė pabrėžia sintetinį savo darbo pobūdį. Jos uždavinys esąs išryškinti bendruosius su to meto realistine kritika susijusius klausimus, dėl to ji atsisakanti nuo monografinių atskirų kritikų veiklos nagrinėjimo, o visą medžiagą koncentruosianti apie pagrindines to laikotarpio

literatūrinio gyvenimo problemas. Sintetinį V. Zaborskaitės darbo pobūdį sąlygoja dar ir ta aplinkybė, kad tuo metu nebuvo nė vieno stambaus kritiko, kad kiekvienas iš to laikotarpio kritikų esąs „savaip vienašališkas, reikalaująs papildymų iš šalies". Dėl to disertantė bandysianti „atkurti tarsi kolektyvinį, sutelktinį to meto estetinės minties paveikslą, nesigilinanti į atskirų jų bruožų individualius nešėjus" (p. 39–40). Tokis disertantės nusistatymas priekaištų nekelia. V. Zaborskaitės darbas pasižymi visa eile teigiamų savumų. Jis duoda labai glaustą, turiningą, sintetinį ne tik lietuvių literatūrinės kritikos, bet ir literatūros vaizdą 1905–1917 metais. Visi žymesnieji lietuvių literatūros reiškiniai šiame laikotarpyje yra tiksliai pastebėti ir aptarti.

V. Zaborskaitės disertacija gerai nušviečia to laikotarpio lietuvių pažangiosios kritikos kovą prieš klerikalizmą bei dekadentizmą, ugdant realistinę literatūrą.

V. Zaborskaitės darbo turinį pagilina tai, kad ji neapsiriboja to laikotarpio literatūrinio gyvenimo faktų registravimu ir istoriniu jų susiejimu, bet kelia ir visą eilę teorinių kritikos bei estetikos problemų. Ji plačiai analizuoja realizmo koncepciją to laiko demokratinėje kritikoje, būtent, kaip buvo sprendžiama meno ir tikrovės santykis, pasaulėžiūros vaidmuo meno kūryboje, meno ir visuomeninio gyvenimo santykis, meninės formos klausimai, meno kūrinių vertinimo kriterijai. Rašydama apie marksistinę kritiką, V. Zaborskaitė aptaria ir marksistinės estetikos pradmenis. Visais šiais klausimais V. Zaborskaitės sprendimai ir formulavimai yra aiškūs ir tikslūs, liudiją apie gerą marksistinės metodologijos ir estetikos dėsnių įsisavinimą. Darbas parašytas glaustai, turiningai, jame nėra nereikalingo žodžių balasto nei tuščių frazių.

Vis dėlto ir šioje vertingoje disertacijoje reikia konstatuoti kai kuriuos trūkumus. Kiekvienas mokslinis darbas reikalauja iš skaitytojo tam tikro pasiruošimo ir bendro pobūdžio žinių iš nagrinėjamosios srities. Darbo autoriui, be abejo, nereikia supažindinėti su elementariniais dalykais ir savo darbo medžiaga. Tačiau esti specialesnių temų, kurios reikalauja, kad skaitytojas būtų [šiame] darbe supažindintas su naudojama medžiaga. Man atrodo, kad tokia būtent ir yra dr-gės Zaborskaitės darbo tema. Lietuvių kritikos nagrinėjamojo laikotarpio raštai nėra surinkti ir paskelbti atskirais leidiniais, išskyrus vieną J. Biliūną. Tie raštai tebepasilieka išbarstyti ano meto periodikoje, šiandien sunkiai prieinamoje. Periodika suvaidino žymų vaidmenį lietuvių literatūros ir kritikos išsivystymui. Veiksmingas spausdinamų raštų poreikis dažnai pareidavo nuo to, kokiame laikmetyje jie būdavo spausdinami. Taigi disertacijoje pasigendame kai kurių ano metų spaudos įvykių esminės trumpos charakteristikos. Pav., kas buvo ta „Aušrinė“, „Dirva-Žinynas“[1], „Naujoji Gadynė“[2], „Vilnis“[3], „Visuomenė“[4], „Žarija“[5] – jaunesniam skaitytojui gali būti nelabai aišku. Taip pat ir tiesioginės disertacijos medžiagos, kritikos raštų ir jų autorių aptarimas turėtų būti konkretesnis, pilnesnis, papildytas bibliografiniais bei chronologiniais duomenimis.

Iš disertacijos matyti, kad vienas iš žymesnių anuomet kritikos atstovų buvo G. Petkevičaitė-Bitė. Jos raštai komentuojaimi keliais atvejais. Tačiau bendro G. Petk. kritikos raštų ir veiklos vaizdo neturime. Jos kritinių raštų sąrašo nerandame nei šaltinių, nei literatūros sąraše. Tas pat ir su V. Kapsuku.

Disertacijoje rašoma apie lietuvių literatūrinę kritiką kovoje dėl realizmo. Dėl realizmo kovojo pažangioji demokratinė

ir marksistinė kritika. Šitos kritikos esmė, kovos eiga ir rezultatai iš disertacijos paaiški visai gerai. Tačiau priešiškas pažangiajai kritikai lageris man atrodo nušviestas per daug prabėgomis, schematiškai. Progresyviosios kritikos reikšmė skaitytojo akyse dar labiau padidėtų, jeigu jis gautų ryškesnį vaizdą tų jėgų, su kuriomis reikėjo kovoti pažangiajai kritikai. Taigi derėjo plačiau aptarti Dambrausko-Jakšto-Druskiaus kaip literatūros kritiko ir jo organo „Draugijos" veiklą. „Draugija" buvo plačiai skaitomas žurnalas ir dešiniosios reakcinės kritikos tvirtovė. Aiškiu stiliumi su sąmojum paruoštos Druskiaus recenzijos ir kritika patraukdavo visų dėmesį. O jis nepraleisdavo neaptaręs nė vieno žymesnio literatūros gyvenimo fakto.

Disertacijoje nušviesti pažangiosios kritikos kova dėl Vienuolio realistinės kūrybos, ypačiai dėl „Paskenduolės". Tačiau išleista iš dėmesio seniškių „Vadovo"[6] griežtai neigiamas „Paskenduolės" vertinimas, anuo metu plačiai nuskambėjęs ir sukėlęs polemiką.

Pasitaiko V. Zaborskaitės disertacijoje vienas kitas teigimas, kurį reiktų patikslinti. Man atrodo, kad disertantė skriaudžia ir Vydūną, sakydama, jog „atitrūkimas nuo realios žmogaus psichologijos ir jos schematizavimas neleido Vydūno kuriamiems vaizdams būti kuo kitu kaip jo idealistinės filosofijos ir didele dalimi reakcinio pobūdžio visuomeninės programos teiginių iliustracija" (p. 17). Juk Vydūnas daugelyje savo veikalų smerkia lietuvių nutautinimą, germanizaciją, Kryžiuočių ordino ir kaizerinės Vokietijos imperializmą, baudžiavinę priespaudą, kovoja už lietuvių tautos pakilimą, sąmonėjimą ir garbę. Tiesa, jis tai daro iš idealistinių pozicijų ir, aplamai paėmus, ne realistinio meno priemonėmis, tačiau

istoriškai imant, geresnioji jo kūrybos dalis, kaip „Probočių šešėliai“, „Gaisras“, buitinės komedijos, savo metu suvaidino teigiamą vaidmenį.

Čia nurodytieji V. Zaborskaitės disertacijos trūkumai gali būti lengvai pašalinti ir jie nemenkina mokslinės darbo vertės. Disertantė surinko ir išstudijavo visą temą liečiančią medžiagą, padarė tinkamas išvadas ir apibendrinimus. Darbas yra ypačiai reikšmingas lietuvių literatūros mokslui, kad jis praskleidžia gilų to laikotarpio literatūrinio gyvenimo turinį. Nedidelės apimties ir, paviršutiniškai žiūrint, ne taip jau reikšminguose anų laikų kritikos rašiniuose glūdėjo principinio pobūdžio nusistatymai ir teiginiai, susiję su tam tikrų literatūros krypčių estetikos pagrindais ir orientavę literatūrinę kūrybą ta ar kita linkme.

Tokiu būdu V. Zaborskaitė to laikotarpio lietuvių literatūros vaizdą susiejo su platesniu literatūrinio gyvenimo akiračiu.

V. Zaborskaitės disertaciją „Lietuvių literatūros kritika kovoje dėl realizmo 1905–1917 m.“ laikau pilnai patenkinančia reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Disertantė teisingai nurodo, kad marksistinė kritika, kurios žymiausiu atstovu nagrinėjamame laikotarpy buvo V. Kapsukas. Jis pagilino kritinio realizmo sąvoką ir „įnešė į meno supratimą tokių momentų, kurie demokratinės kritikos buvo neprieinami ir kurie išplaukė iš bendrųjų marksistinės filosofijos pagrindų, kuriais rėmėsi V. Kapsuko ir jo bendraminčių estetika“ (p. 161).

1956.VI.

D. Judelevičiaus disertacijos „Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk“ trumpas vertinimas

Didžiausias Petro Cvirkos kūrinys, satyrinis romanas „Frank Kruk“, lig šiol nebuvo išsamiai nagrinėtas. Tuo tarpu šis veikalas tiek savo idėjiniu tematiniu turiniu, tiek išraiška užima žymią vietą ne tik Petro Cvirkos kūryboje, bet ir visoje lietuvių literatūroje. Dėl to D. Judelevičius, pasirinkęs savo disertacijai uždavinį visapusiškai išnagrinėti minimąjį romaną, atliko reikalingą lietuvių literatūros mokslui darbą.

Keturiuose disertacijos skyriuose – 1) Nuo pirmųjų satyrinių bandymų ligi romano „Frank Kruk“, 2) Romano „Frank Kruk“ idėjinis tematinis pagrindas, kompozicija ir siužetas, 3) Romano „Frank Kruk“ charakteriai ir 4) Satyrinio vaizdavimo priemonės romane „Frank Kruk“, – disertantas išsamiai išnagrinėja visus esminius klausimus, kuriuos literatūros istorikui ir kritikui kelia P. Cvirkos veikalas. Disertantas savo darbu įrodo, kad jis yra gerai susipažinęs su visuomenine ir literatūrine romano „Frank Kruk“ kūrimo aplinka, lygiai kaip ir su visa Petro Cvirkos kūryba. Literatūros teorijos bei stilistikos klausimai, liečią humoristinį bei satyrinį žanrą, taip pat nuodugniai disertanto išstudijuoti. Romano personažų, kompozicijos, stiliaus ir kalbos nagrinėjimas yra teisingas ir tikslus.

D. Judelevičius savo darbe parodė sugebėjimą kritiškai vertinti kaip nagrinėjamąjį kūrinį, taip ir ankstyvesniųjų kritikų teigimus, liečiančius šį romaną. Darbas yra savarankiškas, dėstymas planingas ir sklandus. Gerai panaudoti šaltiniai ir temą liečianti literatūra. Kai kurie neesminiai trūkumai, negriauną mokslinės darbo vertės, bus nurodyti platesniojoje mano, kaip oficialaus oponento, recenzijoje.

D. Judelevičiaus disertacija „Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk" patenkina reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Disertacijos tema žurnaluose spausdinti D. Judelevičiaus straipsniai atitinka esminius disertacijos teigimus ir duoda pakankamai aiškų supratimą apie viso darbo metodą ir pobūdį. Taip pat ir autoreferate teisingai atsispindi disertacijos turinys.

Vilnius, 1957 m. rugsėjo 5 d.

Oficialusis oponentas

D. Judelevičiaus disertacijos „Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk“ vertinimas

Petro Cvirkos kūrinys – romanas „Frank Kruk“ lig šiol nebuvo išsamiau nagrinėtas. Tuo tarpu šis humoristinis satyrinis kūrinys tiek savo idėjiniu tematiniu turiniu, tiek ir išraiška užima žymią vietą ne tik Petro Cvirkos kūryboje, bet ir visoje lietuvių literatūroje. Tai pirmas satyrinis romanas mūsų literatūroje, kuriame aštriai ir sugestyviai demaskuojama visa buržuazinės santvarkos esmė. Dėl to D. Judelevičius, pasirinkęs savo disertacijai uždavinį visapusiškai išnagrinėti minėtąjį romaną, atliko reikalingą lietuvių literatūros mokslui darbą.

Keturiuose disertacijos skyriuose – 1) Nuo pirmųjų satyrinių bandymų ligi romano „Frank Kruk“, 2) Romano „Frank Kruk“ idėjinis tematinis pagrindas, kompozicija ir siužetas, 3) Romano „Frank Kruk“ charakteriai ir 4) Satyrinio vaizdavimo priemonės romane „Frank Kruk“ – disertantas išsamiai išnagrinėja visus esminius klausimus, kuriuos literatūros istorikui ir kritikui kelia Petro Cvirkos veikalas. D. Judelevičius savo darbe, aplamai paėmus, parodė sugebėjimą kritiškai vertinti kaip nagrinėjamąjį kūrinį, taip ir ankstyvesniųjų kritikų teiginius. Darbas yra savarankiškas, dėstymas planingas ir sklandus. Gerai panaudoti šaltiniai ir temą liečianti literatūra. Disertantas savo darbe įrodė, kad jis yra gerai susipažinęs

su visuomenine ir literatūrine romano „Frank Kruk“ kūrimo aplinka, lygiai kaip ir su visa Petro Cvirkos kūryba.

Disertacijoje yra daug taiklių, teisingų pastebėjimų, subtilios meninio kūrinio analizės, vertingų mokslinių išvadų tiek apie romaną, tiek ir apie visą Petro Cvirkos kūrybą. Vieni iš geriausiai pavykusių disertacijos skyrių yra skyriai, kuriuose nagrinėjama kūrinio kompozicija, kalba ir stilius. Disertantas įtikinamai įrodo, kad svarbiausia kompozicinė ašis šiame kūrinyje yra paties Franko Kruko paveikslas, apie jį grupuojami gausūs romano įvykiai. Ta prasme rašytojui geriau pavyko pirmasis romano tomas, o žymiai mažiau antrasis, nes, sumenkėjus Kruko charakterio vaidmeniui, pakrinka visas kompozicinis tos dalies vieningumas. Nagrinėdamas romano kalbą ir stilių, D. Judelevičius gerai atskleidžia būdinguosius Petro Cvirkos stiliaus, jo meninės individualybės bruožus. Kruopščiai lygindamas kelias romano redakcijas ir tuo būdu disertantas paseka rašytojo stiliaus raidą, jo brendimą, vadavimąsi iš manieringumo. Rašytojo kūrybinė laboratorija akivaizdžiai liudija, kad jis siekė realizmo ir žodžio paprastumo. Literatūros teorijos bei stilistikos klausimai nuodugniai disertacijoje išnagrinėti.

Nemaža įžvalgių apibendrinimų randame Franko Kruko ir kitų veikėjų charakteristikų nagrinėjime. Čia paliečiamas ir literatūrinio poveikio klausimas. Tačiau disertantas turėtų pasisakyti ryškiau dėl kai kurių aiškiai neigiamų, romane esančių literatūrinės įtakos atvejų.

Įdomus savo mintimis skyrius apie estetinį idealą satyriniame kūrinyje. D. Judelevičius polemizuoja su kai kuriais ankstyvesniais kritikais. Remdamasis satyrinio vaizdavimo esme, jis motyvuotai įrodinėja teigiamojo idealo specifiką

tokiame kūrinyje ir nesutinka su tuo požiūriu, kuris reikalauja jame konkretaus teigiamojo veikėjo. D. Judelevičiaus disertacijoje yra kūrybiškų minčių ir įdomiai, savarankiškai sprendžiamų problemų.

Šalia neginčijamai teigiamų ir vertingų darbo pusių D. Judelevičiaus disertacijoje yra ir kai kurių trūkumų, iš esmės negriaunančių mokslinės jo darbo vertės. Štai, pavyzdžiui, neįdomus ir blankus, mažiau vertingas disertacijos skyrius apie romano tematiką ir problematiką. Tai tik atskirų vaizdų komentavimas ir turinio papasakojimas. Disertacijoje vietomis galima aptikti daugiažodžiavimo: savo visuma per daug ištęsta Kruko charakterio analizė. Galima nesutikti ir su kai kuriais disertanto duodamais teiginiais. Aptariant literatūrinę aplinką, be jokių išlygų Balys Sruoga disertanto laikomas realistinės istorinės dramos atstovu (p. 12). Kiek suprastintai simbolizmas, kaip neigiamas reiškinys, priešpastatomas realizmui (p. 12, 13).

Kaip minėta anksčiau, disertacijoje daug vietos skiriama humoro ir satyros klausimui, jų tarpusavio santykiui nušviesti. Darbe teisingai nurodoma, kad rašytojas savo satyra, taikliai demaskuodamas buržuazinio gyvenimo piktžaizdes, dažnai nukrypsta į lėkštą juokavimą. Gyvenimo ydoms pasmerkti disertantas didesnį svorį teikia satyriniam vaizdui ir su tuo reikia sutikti. Tačiau vietomis jaučiama tendencija pernelyg nuvertinti humorą ir net Čechovas laikomas bemaž satyrinės krypties rašytoju (p. 250). Tokiu būdu disertantas daugelį komiškumo niuansų bei rūšių linkęs suvesti į satyrą. Gana neargumentuotai ir neįtikinamai samprotauja, esą humoristinių Barniškio ir klebono charakterių trūkumai išplaukia iš to, kad autorius gaivališkai pasirinkęs humoristinį

vaizdavimą (p. 146). Taigi vertėtų ne tiek primygtinai reikalauti iš rašytojo satyros bei priešpastatyti humorą satyrai, kiek atskleisti romane esančių humoristinių vaizdų bei charakterių gilumą, reikšmingumą arba jų lėkštumą ir nemeniškumą, kitaip sakant, gerą ir blogą humorą, nes ir humoras, ko iš esmės neneigia ir pats disertantas, leidžia rašytojui taip pat giliai pavaizduoti gyvenimo tikrovę.

D. Judelevičius, kalbėdamas apie romano pabaigą, ypač apie Kruko istorijos galą, teigia, kad autorius tarsi išperka juo savo meninę klaidą (p. 77, 80, 125). Be abejo, paskutinysis skyrius suteikia visam kūriniui ir pačiam charakteriui tam tikrą kompozicinį išbaigtumą. Tačiau atrodo, kad disertantas jį bus pervertinęs.

D. Judelevičius savo darbe yra parodęs gerą literatūrinę nuovoką ir skonį, iškeldamas tiek teigiamas, tiek neigiamas Petro Cvirkos romano puses. Gera tai, kad disertantas stengiasi objektyviai ir kritiškai pažiūrėti į dar jauno rašytojo literatūrinį darbą. Ta prasme disertacijoje yra nemaža įžvalgių kritinių pastabų. Tačiau galutinėse išvadose pasigendama susumuoto teigiamų ir neigiamų romano „Frank Kruk" pusių įvertinimo, nes tos teisingos kritinės pastabos nėra plačiau apibendrintos. Dėl tos priežasties yra kiek pervertintas Kruko paveikslo, o taip pat ir viso romano meniškumas.

Darbe pasitaiko ir tokių atvejų, kai disertantas kartais dėl visai nereikalingų ir smulkių dalykų daro rašytojui priekaištus. 74 puslapyje teigiama, kad Onos ir Jono epizodas ardąs kompoziciją. Tuo tarpu daug blogiau esti, ir apie tai disertantas mažiau kalba, kai Petras Cvirka ištęsia aprašymus, kartojasi, tuo stabdydamas veiksmą. 212 puslapyje D. Judelevičius iš frazės nuotrupos daro išvadą, esą keli, iš tiesų gana nereikš-

mingi, žodžiai neatitinka veikėjo kalbos stiliaus. Darbe galima rasti ir daugiau tokio susismulkinimo.

Disertacijoje yra netikslus ir vienas kitas minties formulavimas, neaiškus teiginys. 54–55 psl. sakoma, kad Cvirka „neduoda išsamios socialinių ir politinių procesų analizės“ ir tatai disertantas aiškina tuo, kad rašytojas pasirinkęs satyrinio romano žanrą. Iš čia plaukia ne visai teisinga išvada, esą satyrinis žanras turįs mažiau galimumų už kitus romano žanrus vaizduoti socialinius, politinius gyvenimo procesus. Juo labiau, kad 82 puslapyje disertantas jau prieštarauja savo ankstyvesnėms mintims, rašydamas: „romane autorius užsimojo paliesti platų socialinio ir politinio gyvenimo reiškinių ratą“.

Čia iškelti kai kurie D. Judelevičiaus disertacijos trūkumai bei atskiri netikslumai yra nežymūs ir gali būti lengvai ištaisomi. Jie anaiptol nenusveria teigiamos darbo vertės ir jo mokslinės reikšmės. Darbas parašytas su reikiama literatūrine kultūra ir tinkamu pasiruošimu. Jame sukaupta nemaža naudingos ir aktualios medžiagos besimokančiam jaunimui ir šiais klausimais besidominčiam skaitytojui. Disertacijoj ypač vertingas yra išsamus teorinis satyrinio vaizdavimo apibūdinimas ir konkreti to vaizdavimo analizė Petro Cvirkos romane.

Disertacijos tema žurnaluose spausdinti D. Judelevičiaus straipsniai atitinka esminius disertacijos teiginius ir duoda pakankamai aiškų supratimą apie viso darbo metodą ir pobūdį. Autoreferate taip pat teisingai atsispindi disertacijos turinys. D. Judelevičius disertacija – „Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk“ – dėl to visiškai patenkina reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

Vilnius 1957. XI. 9

Oficialusis oponentas

Z. Slaviūno disertacijos „Sutartinės – daugiabalsės lietuvių liaudies dainos“ trumpas vertinimas

Sutartinių lietuvių liaudies dainų rinkimo ir tyrinėjimo srityje lig šiol buvo nedaug padaryta. Ankstyvesnieji darbai yra neišsamūs, mažos apimties, be to, tapę bibliografine retenybe. Todėl Z. Slaviūnas atliko naudingą darbą, paruošęs didelį, išsamų sutartinių rinkinį su plačiu įvadu ir komentarais. Savo uždavinį Z. Slaviūnas taip aptaria: „pateikti vienoje vietoje visą pagrindinę sutartinių medžiagą, padaryti ją lengvai prieinamą lietuvių liaudies poezijos ir muzikos tyrinėtojams, platiesiems skaitytojų sluoksniams“. Susipažinus su rinkiniu, reikia pasakyti, kad autorius davė daugiau, negu ketino duoti. Jo rinkinys nėra vien medžiaga lietuvių liaudies poezijos ir muzikos tyrinėtojams, taip pat nėra populiari knyga platiesiems skaitytojų sluoksniams, bet moksliniu metodu paruoštas, sistematizuotas didžiulis darbas, galima sakyti, apimąs visą išlikusią ir šiandien prieinamą tos srities medžiagą.

Kaip disertaciją filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti Z. Slaviūnas pateikė tik pirmąją savo darbo tomą, apimantį 774 spaudos puslapių didesniojo formato daug sudaro įvadas – 140 pusl., sutartinių tekstai ir melodijos – 590 pusl. ir komentarai – 60 pusl. Šis pirmasis tomas apima tik darbo

tematikos sutartinės. Kitiems sutartinių rūšims skirta du sekantieji tomai, jau paruošti spaudai.

Rinkinio įvade Z. Slaviūnas duoda sutartinių aptarimą, klasifikaciją, aprašo jų esminius bruožus, tematiką, menines priemones, iškelia jų senoviškumą ir nacionalinį savitumą. Atskiruose skyriuose analizuojamos darbo sutartinės, jų dainavimo būdai bei tipai. Komentaruose autorius duoda sutartinių metriką ir šiaip įvairių paaiškinimų liečiančių tekstus, jų užrašus, atlikimą ir pan.

Išspausdintasis sutartinių tomas rodo, kad doc. Z. Slaviūnas yra gerai susipažinęs su ta savotiška ir sudėtinga lietuvių folkloro rūšimi, supratęs būdinguosius savumus, apvaldęs jos rinkimo bei užrašymo metodiką. Jis nugalėjo nemaža sunkumų rinkdamas tekstus ir melodijas. Jo darbas turi labai didelę reikšmę lietuvių tautosakos mokslui. Juo naudosis taip pat literatai. Muzikai, etnografai.

Kai kurie neesminiai trūkumai, anaiptol nemažinantieji mokslinę darbo vertę, bus nurodyti platesniojoj oponentinėj recenzijoj.

Doc. Z. Slaviūno darbas „Sutartinės – daugiabalsės lietuvių liaudies dainos“ pilnai atitinka reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti.

Pateiktasis autoreferatas atitinka darbo pagrindinius teiginius ir turinį.

1958. XII.

R. Mikšytės disertacijos „Antano Baranausko poema „Anykščių šilelis“ recenzija

R. Mikšytės disertacijos „Antano Baranausko „Anykščių šilelis“ tema nėra nauja lietuvių literatūros moksle. Turime nemaža „Anykščių šilelio“ nagrinėjimų ir vertinimų, parašytų ikitarybiniame laikotarpyje ir tarybinės santvarkos metais. Tačiau tai buvo daugiausia nedidelės apimties darbai. Nė vienas iš jų neapėmė viso komplekso problemų, susijusių su šiuo įžymiuoju XIX a. lietuvių literatūros kūriniu. R. Mikšytės darbas apima, berods, visus svarbiausius „Anykščių šilelio“ kilmės, nagrinėjimo ir vertinimo klausimus. Dėl to ši disertacija yra svarbus ir reikalingas lietuvių literatūros mokslui darbas.

Savo disertacijoje R. Mikšytė aptaria šiuos klausimus: 1. A. Baranausko gyvenimo ir kūrybos kelias. 2. „Anykščių šilelio“ problematika. 3. „Anykščių šilelio“ meninės ypatybės. 4. „Anykščių šilelio“ leidimai ir vertimai. Disertacijos pabaigoje aptariama „Anykščių šilelio“ reikšmė ir tradicijos, kurios atsekamos ligi pat šių dienų ir randamos tarybinėje lietuvių literatūroje. Nagrinėdama visus šiuos klausimus, disertantė parodė, kad ji yra gerai susipažinusi su šaltiniais, literatūra. Disertacijoje plačiai naudojama archyvinė, dokumentinė medžiaga, visa tai teikia faktų analizei mokslinio pagrindo.

Ypačiai reikšmingas disertacijos skyrius – „A. Baranausko gyvenimo ir kūrybos kelias“. Disertantė atrado čia daug

naujos ir įdomios medžiagos, liečiančios Baranausko asmenybės formavimąsi. Susumavusi ir anksčiau žinomus faktus, ji davė mūsų literatūros moksle labiausiai išbaigtą ir vientisą Baranausko jaunystės – kūrybingiausio jo gyvenimo periodo paveikslą. Baranausko gyvenimas čia ryškinamas plačiame visuomeninio gyvenimo fone, disertantė gerai perteikė šios epochos nuotaikas ir idealus, kurie brandino būsimąjį poetą, žadino jo kūrybinius išgyvenimus.

Lygiai taip pat reikšmingi disertacijos skyriai, kuriuose disertantė nagrinėja socialinės ir nacionalinės priespaudos atspindžius „Anykščių šilelyje" ir šio kūrinio menines ypatybes. Autorė yra parodžiusi tinkamą erudiciją, literatūrinį skonį. Daugelyje vietų galima rasti labai subtilios idėjinės ir meninės kūrinio analizės. Disertantė moka pajusti ir, kas labai svarbu, įtikinamai atskleisti nagrinėjamo kūrinio grožį ir meniškumą. Naujų minčių randame, kur nagrinėjami žmogaus ir gamtos santykiai poemoje, gilumu pasižymi poemos stiliaus analizė, kuria disertantė siekė apibendrinti Baranausko lyriko individualybę. Gražūs puslapiai apie poeto ryšius su lietuvių liaudies kūryba. Autorė sugeba įžvalgiai ir kritiškai analizuoti poezijos kūrinį ir daryti įtikinamas išvadas bei apibendrinimus. Savo mintis disertantė dėsto gyvai, darbas parašytas emocingai ir perjaustai. R. Mikšytės disertacija duoda vieningą „Anykščių šilelio" idėjinio turinio ir meninės formos analizę.

Tačiau šiame neabejotinai vertingame darbe yra kai kurių spragų bei trūkumų arba kiek kitaip galimų interpretuoti klausimų. Kaip anksčiau pažymėjome, „Anykščių šilelio" stiliaus analizė disertacijoje atlikta sumaniai, tačiau vietomis disertantei galima prikišti per didelį formos analizės susmulkinimą; gana formaliai išskaičiuojami kai kurie formos elementai,

išleidžiant iš akių stambiuosius poeto meninės individualybės bruožus. Tuo būdu kartais stiliaus analizė subyra, nustodama savo vieningumo.

Disertacijoje visai teisingai daug vietos skiriama romantizmo problemai. Aptarusi šią pasaulinės literatūros kryptį R. Mikšytė „Anykščių šilelį" laiko ryškiausiu XIX a. lietuviškojo romantizmo kūriniu, pateikia kai kurių minčių aplamai dėl šios krypties atsiradimo lietuvių literatūroje. Autorė svarbiausias poemos romantiškumo bruožais laiko vaizdą, idėjos reiškimą peizažu ir peizažo lyriškumą bei emocingumą (p. 143–148). Pirmasis teiginys yra gana kategoriškas, su juo galima sutikti tik iš dalies, nes mes žinome daugybę sentimentaliosios, aprašomosios poezijos, kurios vaizduojamasis pasaulis taip pat yra gamta. Lyrizmas su romantizmu disertantės siejamas bendroje plotmėje. Taigi, poemos romantiškumas disertacijoje pakankamai neišaiškintas ir nesusumuotas, nors šiuo klausimu yra įžvalgių ir teisingų pastabų. Pageidautina, kad autorė šį klausimą paryškintų, paieškotų labiau specifinių romantiniam tikrovės suvokimui bruožų. Kartu su romantizmo požymiais autorė bando sieti kai kuriuos „Anykščių šilelio" vaizdus su realizmo elementais – buitine realistine detale (p. 157), tačiau šis klausimas, kaip ir atskirų klasicizmo elementų buvimas poemoje (p. 142, 153), vien tik konstatuotas, plačiau neįrodomas ir neįprasminamas.

Pradėdama analizuoti „Anykščių šilelio" problematiką, disertantė pirmajam skyriuje aptaria akstinus, pažadinusius poetui mintį sukurti poemą apie mišką. Viena jų – Mickevičiaus kūryba. Pravesdama „Pono Tado" ir „Anykščių šilelio" paraleles (p. 86), disertantė randa bendrumą jų problematikoje: ir vienur, ir kitur materialistinėj plotmėj vaizduojami žmogaus santykiai

su visuomene ir su gamta. Šitoks kūrinių sugretinimas, o taip pat pačios problematikos nusakymas yra perdėm abstraktus ir bendras, neišaiškinęs tų kūrinių bendrumo bei artimumo.

Šiame skyriuje galima rasti ir daugiau panašių bendrų vietų. Tęsdama savo mintį dėl literatūrinių akstinų ir įtakų, autorė „Anykščių šilelio" poemos originalumu laiko jos liaudišką koncepciją (p. 91). Tai gal ir teisinga mintis, bet tiek bendra ir neargumentuojama, kad šitokiam kontekste netenka savo prasmės.

Kelia abejonių disertantės „Anykščių šilelio" ir anglų rašytojo Goldsmito „Apleistojo kaimo" palyginimas[1]. Jis perdėm atsitiktinio pobūdžio, nepaisant to, kad autorė nurodo, jog šio rašytojo poemos ištraukos buvo Žukovskio[2] išverstos į rusų kalbą.

Kalbėdama apie „Anykščių šilelio" leidimus, autorė nurodo vieną labai įdomų faktą. H. Veberio 1882 metų leidimui[3] A. Baranauskas yra papildęs savo poemą nauju tekstu – žinomuoju Kučmeistro epizodu (p. 201). Vadinasi, tik po 23 metų poetas yra sustiprinęs savo kūrinio idėją šiomis labiausiai ir atviriausiai prieš carizmą nukreiptomis eilutėmis. Tuo tarpu autorė šį faktą pamini tik tarp kitko, o nagrinėdama 1858–1859 m. „Anykščių šilelio" redakciją apie tai visai nekalba (p. 97). Tai netikslu, juo labiau, kad šis faktas leidžia daryti kai kurias išvadas dėl pačios Baranausko asmenybės ir gal kiek verčia suabejoti jaunąjį Baranauską buvus tokiu ryškiu revoliucinių liaudies nuotaikų vaizduotoju, kaip tai ankstesniuose skyriuose įrodinėja pati disertantė. Šiaip ar taip, tačiau viena aišku – šis disertantės iškeltas faktas prašosi platesnių komentarų, į jį atkreiptinas nepalyginamai didesnis dėmesys.

Paskutiniajame disertacijos skyriuje disertantė teisingai pažymi didžiulę „Anykščių šilelio“ reikšmę mūsų literatūros ir kultūros istorijoje. Tačiau ieškodama Baranausko tradicijų vėlesnėje literatūroje, autorė šias tradicijas ima pernelyg plačiai aiškinti, nueinama į per daug bendrą ir ne visai pateisintą „Anykščių šilelio“ kaip gamtos vaizdavimo, tėvynės meilės ir etc. pirminio šaltinio interpretavimą. Čia ir Krėvės, Vaižganto, V. Mykolaičio-Putino, S. Nėries, Tilvyčio ir kt. vardai. Tokia hiperbolizacija yra visai nereikalinga ir nemotyvuota.

Disertacijoje randame smulkesnio pobūdžio spragų, atskirų abejotinų teiginių bei netiksliai, nepreciziškai išreikštų formulavimų.

Pavyzdžiui, visai be reikalo disertantė susismulkina su rimų išskaičiavimu (p. 193) arba išskaičiuojamos atskirų leidinių korektūros klaidos. Ne visai logiški, tikslūs, motyvuoti samprotavimai yra p. 109, 156, 188. Bet tai nežymūs redakcinio pobūdžio netikslumai.

Apibendrinant R. Mikšytės disertaciją pažymėtina, jog čia nurodyti darbo trūkumai nėra tokio pobūdžio, kad žymiai menkintų mokslinę disertacijos vertę. Disertantė savo darbe su tikru sugebėjimu davė tokią plačią A. Baranausko poemos idėjinio turinio ir meninių ypatybių analizę, pagrįstą marksistine metodologija, kokios lig šiol kritinėje literatūroje dar neturėjome. Jos darbas, išanalizavęs vieną poetiškiausių lietuvių literatūros palikimo kūrinių, yra reikšmingas ir aktualus ir plačiajai visuomenei. R. Mikšytės darbas „Antano Baranausko poema „Anykščių šilelis“ pilnai atitinka reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti.

Oficialusis oponentas

Vilnius, 1960. VI. 1.

Aldonos Vaitiekūnienės disertacijos „Vaižganto apysaka „Dėdės ir dėdienės“ recenzija

Jau seniai yra nusistovėjusi nuomonė, kad Vaižganto apysaka „Dėdės ir dėdienės“ yra vienas iš geriausių ir prasmingiausių kūrinių gausioje, prieštaringoje šio rašytojo kūryboje.

Vaižgantas minimoje apysakoje vaizduodamas baudžiavos pabaigos ir baudžiavinio laikotarpio pradžios valstiečių gyvenimą, davė ne tik ryškų to gyvenimo paveikslą, sukūrė ne tik gyvų, įdomių personažų charakteristikų, bet ir praskleidė laikotarpiui būdingų prieštaravimų ir anometinės kaimo buities tamsių reiškinių, deja, neišvengdamas reakcinės buržuazinės bei klerikalinės ideologijos poveikio, kai kuriais atžvilgiais sumenkinusio šio kūrinio reikšmę. Be to, apysaka „Dėdės ir dėdienės“ yra svarbus veikalas ir Vaižganto kūrybiniam metodui aptarti. Visa tai duoda pakankamai medžiagos disertaciniam darbui.

Kadangi visa Vaižganto kūryba ir ypačiai minimoji apysakaka nėra pakankamai įvertinta marksistinės metodologijos šviesoje, o buržuaziniame literatūros moksle buvo vertinama klaidingai, tai Aldonos Vaitiekūnienės darbas yra, be abejo, aktualus ir reikalingas kiekvienam susidomėjusiam lietuvių literatūrinio palikimo klausimais.

Aldonos Vaitiekūnienės disertacija, be pratarmės, baigiamųjų išvadų, šaltinių ir panaudotos literatūros sąrašo, sudaro 5 skyriai: 1) Vaižganto gyvenimas ir literatūrinis kelias, Apysaka „Dėdės ir dėdienės", 2) Apysakos prototipai. Siužeto ir kompozicijos klausimai, 3) Apysakos veikėjai. Nacionalinio charakterio problema. Psichologinės analizės principai ir būdai, 4) Kaimo buities vaizdai, 5) Apie stilių ir kalbą. Tokiu būdu disertacijoje nagrinėjami, berods, visi esminiai su tema susiję klausimai, nors ir ne su vienodu atsidėjimu bei įsigilinimu, o vietomis ir su spragomis, kas vėliau bus ir nurodyta šioje recenzijoje.

Disertacijos autorė sakosi norinti „atskleisti apysakos „Dėdės ir dėdienės" idėjinę-meninę vertę, parodyti būdingiausias visos rašytojo kūrybos savybes... iškelti tas priežastis, kurios, iš vienos pusės, stūmė Vaižgantą į klaidingus meninius apibendrinimus, o iš kitos pusės – leido parodyti svarbius visuomeninio gyvenimo procesus, sukurti reiškingus meninius paveikslus" (p. 8). Šį, reikia pasakyti, svarbų ir nelengvą uždavinį disertantė tikisi atlikti išspręsdama rašytojo kūrybos ir pasaulėžiūros santykio problemą, kuri esanti „tarsi raktas į sudėtingą ir prieštaringą Vaižganto kūrybą, padedąs atskleisti ir jos išliekamąją vertę ir tai, kas šiandien mums svetima ir nepriimtina" (p. 7). Iš tiesų, tuo keliu eidama ir iš viso panaudodama marksistinę metodologiją, siedama literatūros meno reiškinius su socialinio gyvenimo reiškiniais bei rašytojo pasaulėžiūra, savo uždavinį išsprendžia patenkinamai. Ji davė, apskritai imant, teisingą, nors, kaip vėliau nurodysiu, ne visiškai pilną išsamią Vaižganto apysakos analizę ir charakteristiką, nušvietė jos reikšmę, davė kai kurių bendrinamųjų išvadų, liečiančių visą Vaižganto kūrybą, kas joje yra išliekama bei pažangu ir kas reakcinga, atmestina.

Reikšmingiausias, mano nuomone, yra III disertacijos skyrius: apysakos veikėjai, nacionalinio charakterio problema, psichologinė veikėjų analizė. Iš disertacijos matyti, kad dr-gė Vaitiekūnienė yra gerai susipažinusi su Vaižganto raštais, sugeba kritiškai įžvelgti į literatūros meno kūrinį, jį analizuoti ir daryti apibendrinamąsias išvadas. Jos dėstymas aiškus, sklandus.

Vis dėlto Aldonos Vaitiekūnienės disertacijoje „Vaižganto apysaka „Dėdės ir dėdienės" pastebime kai kurių spragų bei netikslumų. Silpnokai parašyta pirmojo skyriaus antroji pusė, kur disertantė kalba apie Vaižganto estetines pažiūras, literatūrinę aplinką bei tradicijas. Darbo autorė duoda čia gana daug vietomis įdomių ir teisingų pastabų apie atskirus Vaižganto kūrinius, gretina ir lygina jį su kai kuriais kitais rašytojais, ypačiai su V. Krėve-Mickevičium, bet visa tai padaryta kažkaip padrikai, be aiškaus plano.

Tame pačiame skyriuje keliamas ir Vaižganto kūrybos metodo klausimas: kas Vaižgantas – realistas ar romantikas? Šis klausimas liečiamas ir kitose disertacijos vietose, ypačiai darbo pabaigos apibendrinimuose, išvadose. Deja, patenkinamo atsakymo į jį nerandame. Jau pats klausimo pastatymas mūsų nepatenkina. Realizmo, o ypačiai romantizmo klausimo negalima statyti abstrakčiai, atitrauktai nuo istorinio literatūros ir šių krypčių bei metodų raidos konteksto. Disertantė neaptaria net pagrindinių sąvokų – romantizmo, realizmo, kritinio realizmo. Ir čia randame tik eilę pabirų pastabų bei aplinkinių nusakymų, vietomis dargi prieštaraujančių, nelogiškų. Disertantė, pav., rašo: „Vertindamas gyvenimo tikrovę kaip neišsenkamą kūrybos šaltinį, Vaižgantas visada žavėjosi fantastika, tomis sritimis, kur daug paslaptingumo ir romantikos.

Emocionalią rašytojo asmenybę traukė ir domino romantizmas; jis teikė daug laisvės kūrybinei vaizduotei ir jausmams“ (p. 54). O po kelių puslapių skaitome: „Vaižgantas daug bendro turėjęs su neoromantikais teorinėje srityje, kūrybinėje praktikoje aplamai ėjo realizmo keliu, nors neoromantizmas ir kitos moderninės kryptys, pav., simbolizmas, Vaižganto kūryboje paliko pėdsakus („Pragiedruliai“)“ (p. 58). II skyrių apie apysakos „Dėdės ir dėdienės“ prototipus, siužeto ir kompozicijos klausimus disertantė pradeda vėl tokiu teigimu: „Apysakoje „Dėdės ir dėdienės“ visu ryškumu atsiskleidė geriausios rašytojo talento savybės, glaudūs ryšiai su gyvenimo tikrove, realizmas, sudaręs Vaižganto kūrybinio metodo pagrindą“ (p. 66). Šiuo pastaruoju teiginiu disertantė skriaudžia Vaižgantą, laikydama geriausiomis jo talento savybėmis vien glaudžius ryšius su gyvenimo tikrove ir realizmą. Tą galima pasakyti apie ne vieną antraeilį ir trečiaeilį rašytoją.

Kelia abejonę disertantės užmojis išspręsti Vaižganto kūrybinio metodo klausimą, remiantis vien apysaka „Dėdės ir dėdienės“. Tą mato ir pati disertantė ir dėl to nuolatos krypsta čia į „Pragiedrulius“, čia į kitus Vaižganto kūrinius. Ar ne geriau būtų buvę, turint galvoje Vaižganto kūrybos įvairumą bei prieštaringumą, iš karto apsiriboti nagrinėjamosios apysakos metodo klausimu. Atsakymas būtų buvęs griežtesnis bei įtikinamesnis.

Kalbant apie literatūros meno metodus bei sroves, prabėgomis galima kliudyti dar ir simbolizmą, kurį dr-gė Ald. Vaitiekūnienė savo disertacijoje kliudo taip pat tik prabėgomis, nors ir gana būdingai. Ji rašo: „Pagaliau dažnai buržuazinės ideologijos rašytojai, norėdami pakirsti liaudies politinį aktyvumą arba patys bodėdamiesi vis labiau ryškėjančia buržuazinės visuomenės vertelgiška dvasia, bėgo nuo „žemiškos

realybės“ į svajonių pasaulį, griebėsi simbolizmo (F. Kirša, B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas ir kt.). Realiai tikrovei jie stengėsi priešpastatyti „nežemišką pasaulį“, pabrėždami žmogaus menkumą ir bejėgiškumą“ (p. 220). Galima būtų šitos disertacijos vietos ir visai neminėti, jeigu tai nebūtų būdingas kraštutinio sociologizavimo pavyzdys, suprastinąs, vulgarizuojąs sudėtingas literatūros problemas. Argi pakanka aiškinti simbolizmą, turėjusį gilių kultūristorinių, literatūrinių, filosofinių bei psichologinių šaknų, vien buržuazinių rašytojų noru „pakirsti liaudies politinį aktyvumą“ arba bėgimu nuo žemiškos realybės?! Argi teisinga išvardytuosius rašytojus, ypač du paskutiniuosius laikyti vien simbolistais ir kaltinti juos žmogaus menkumo bei bejėgiškumo akcentavimu? Man atrodo, kad jie, vietomis sielvartaudami dėl gyvenimo ribotumo, menkumo, praeinamumo, kaip tik skatina žmogų nepaklusti menkystei, maištauti prieš priespaudą, siekti laisvės ir būties viršūnių. Dr-gės Ald. Vaitiekūnienės teikiamas simbolizmo aiškinimas spėjo tapti mūsų kritikoje štampu, šablonu – labai patogiu, tačiau nevaisingu, lėkštu, nekūrybingu.

Prabėgomis dr. Vaitiekūnienė sociologizuodama taip aptaria dar ir Vienuolio „Paskenduolę“: „A. Vienuolis plačiai įvedė į lietuvių literatūrą inteligentijos atstovus, o sukurdamas klasikinį apsakymą „Paskenduolė“, naujais bruožais papildė ir valstiečių gyvenimo paveikslą, parodė vargingųjų valstietijos sluoksnių padėtį kaimo samdinių likimą“ (p. 47). Argi tik dėl to „Paskenduolė“ įžymus kūrinys, kad ji naujais bruožais papildė valstiečių gyvenimo paveikslą ir parodė kaimo samdinių likimą?

Ir visa Ald. Vaitiekūnienės disertacija smarkiai linksta į sociologizavimą, kuriuo paskutiniaisiais laikais taip kratosi tarybinis literatūros mokslas. Disertacijos pabaigos išvadose

autorė įsakmiai pabrėžia vien socialinį Vaižganto apysakos pobūdį bei reikšmę. Vaižganto ideologija aiškinama taip pat tik šioje plotmėje, ir aš nesu tikras, ar disertantė teisingai suprato Vaižgantą, kai ji taip rašo: „Nepriimtinas ir net reakcingas Vaižganto teigimas, jog humaniškumas, taurios nacionalinės ir aukštos moralinės savybės trukdė valstiečiams pasipriešinti socialiniam blogiui, neteisingoms tradicijoms. Norėdami išsaugoti savo žmogiškąją vertę, jie ir nešė sunkią išnaudojimo naštą“ (p. 221). Šį reakcingą Vaižganto teigimą pralenkia, pasak disertantės, sodrūs apysakos vaizdai, leidžią teisingai suprasti „dėdžių“, tad ir vargingųjų valstiečių gyvenimą.

Jei aš čia suabejojau, ar teisingai dr. Vaitiekūnienės cituotoje vietoje suprato Vaižgantą, tai anaiptol nesakau, kad ir kitur ji neteisingai aiškina šio rašytojo kūrybos socialinę prasmę bei reikšmę. Ne, apskritai paėmus, ji teisingai supranta ir analizuoja Vaižganto ideologijos bei raštų visuomeninius pagrindus, jo piešiamuose vaizduose atsispindėjusio gyvenimo prieštaringumą ir paties rašytojo ribotumą, dėl kurio ir pats tas gyvenimo atsispindėjimas išėjo ne visur teisingas ir ne visa jo kūryba priimtina kaip teigiamas veiksnys liaudies kovoje dėl savo teisių ir šviesesnės ateities.

Tačiau tai dar ne viskas. Literatūros meno kūrinio vertingumas, kaip žinome, nesiriboja vien jo socialiniu vertingumu bei idėjiniu tematiniu turiniu. Mene kūrinio vertingumą sąlygoja dar visa eilė išraiškos formalinių ir estetinių elementų. Ir jeigu šiuo atžvilgiu kūrinys silpnas, nevaizdingas, nesugestyvus, neemocingas, tai jo neišgelbės jokie visuomeninių santykių atsispindėjimai. Silpnas kūrinys neprineš ligi skaitytojo sąmonės jokio reikšmingo turinio. Štai dėl ko aš ir pasigendu dr. Vaitiekūnienės disertacijoje apysakos „Dėdės ir dėdienės“

platesnio kritiško nagrinėjimo literatūriniu estetiniu atžvilgiu ir jos kūrybinės vertės išryškinimo. Disertacija parašyta apie vieną ne taip jau didelę apysaką, tad norėtume, kad jos nagrinėjimas bei vertinimas būtų visapusiškas. Disertantė tarsi a priori priima nusistovėjusią nuomonę, kad „Dėdės ir dėdienės" tai geriausias Vaižganto kūrinys ir visą dėmesį sutelkia į jo idėjinį tematinį turinį, į visuomeninių santykių atsispindėjimą bei vaizdavimą. Tačiau tuomi aš nenoriu tvirtinti, kad dr. Vaitiekūnienė visiškai neatsižvelgia į apysakos kūrybingumą, į estetinį jos atžvilgį. Prabėgomis ji tuos klausimus liečia kone kiekviename savo darbo skyriuje, ypačiai kur rašo apie siužetą ir kompoziciją, veikėjus, stilių ir kalbą. Tačiau, mano nuomone, to dar nepakanka. Reikėjo duoti vientisesnę apysakos kūrybingumo charakteristiką, pagrįstą tinkamais pavyzdžiais, pateisinti ar rezervuotai priimti paplitusią nuomonę, kad tai esąs geriausias Vaižganto kūrinys.

Nepaisant šių trūkumų, Ald. Vaitiekūnienės disertacija „Vaižganto apysaka ‚Dėdės ir dėdienės'", aplamai imant, vertintina teigiamai. Ji paliečia, kaip jau minėjau, visus esminius minimosios apysakos analizės bei vertinimo klausimus. Disertacijos autorė parodė pakankamą pasiruošimą bei sugebėjimą savo darbo medžiagą išstudijuoti, tinkamai panaudoti ir išdėstyti. Minimasis darbas atitinka reikalavimus, statomus disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti. Siūlau Ist.-filol. fakulteto Mokslinei tarybai šį laipsnį Ald. Vaitiekūnienei suteikti. – Disertacijos autorės pristatytuose keliuose spaudoje paskelbtuose straipsniuose teisingai atsispindi disertacijos turinys. Tas pat pasakytina ir apie autoreferatą.

Vilnius, 1961. VI. 1

Oficialusis oponentas

A. Jovaišo disertacijos „Liudvikas Rėza“ vertinimas

Apie įžymų XIX a. pradžios lietuvių liaudies dainų tyrinėtoją, K. Donelaičio „Metų“ leidėją bei vertėją Liudviką Rėzą lig šiol neturėjome platesnio, sistemingo, marksistine metodologija pagrįsto darbo. Tuo tarpu susidomėjimas XVIII a. lietuvių literatūra ir ypačiai Donelaičio kūryba, o taip pat ir liaudies dainomis, auga ne tik visoje Tarybų Sąjungoje, bei ir už jos ribų. Tokio darbo pasigenda pirmiausia aukštesniosios ir aukštosios Lietuvos mokyklos. Tad ši A. Jovaišo disertacija-monografija reikalinga ir tarybiniam lietuvių literatūros mokslui ir visiems besidomintiems senesniąja lietuvių literatūra bei folkloristika.

Savo disertacinėj monografijoj A. Jovaišas nagrinėja visus esminius su tema susijusius klausimus. Jis nušviečia Liudviko Rėzos gyvenimą ir estetines pažiūras, apibūdina jį kaip pirmąjį K. Donelaičio kūrybos vertintoją bei vertėją, aptaria L. Rėzos indėlį į lietuvių raštijos istoriografiją ir literatūrinės kalbos ugdymą, analizuoja paties L. Rėzos originaliąją poetinę kūrybą, nagrinėja jo tautosakinę veiklą. Pagaliau sintetiškai aptaria L. Rėzos vaidmenį lietuvių literatūros raidoje. Nors ne visi šie klausimai yra lygiai svarbūs bei reikšmingi, bet jie visi yra reikalingi monografijos pilnumui, jos visumai.

Daugiau aprašomojo, konstatuojamojo pobūdžio yra pirmasis disertacijos skyrius „Rėzos biografija ir idėjinių-estetinių pažiūrų kryptis“. Tačiau ir jame, be Rėzos gyvenimo faktų, aprašymo, disertantas išryškina L. Rėzos pasaulėžiūrą, idėjinių-estetinių pažiūrų kryptį ir kokie veiksniai yra jo pažiūras paveikę. Tam tikslui monografijos autorius daro gausius, o vietomis ir gana painius ekskursus į vokiečių literatūrą bei filosofiją ir visuomeninius santykius, šitie ekskursai galėtų būti ir trumpesni. Paaiški, kad ypačiai Herderis turėjo žymų poveikį Rėzos pažiūroms bei idėjinei krypčiai. Tad būtų gera, kad ir paties Herderio raštai bei idėjos būtų reljefiškiniau išskirti, išryškinti vokiečių literatūros fone ir susieti su L. Rėzos idėjiniu kryptingumu.

Savo disertacijoje A. Jovaišas iškelia du probleminio pobūdžio klausimus, ypačiai svarbius lietuvių literatūros bei folkloristikos mokslui – K. Donelaičio poemos „Metai“ redagavimo ir kai kurių dainų, ypačiai mitologinių, autentiškumo klausimus. Abu šie klausimai jau nuo seniai domino lietuvių literatūros ir tautosakos tyrinėtojus. Šie klausimai buržuaziniame lietuvių literatūros moksle buvo sprendžiami be deramo įsigilinimo, o kartais ir klaidingai.

L. Rėza, pirmasis Donelaičio poemos „Metai“ redaktorius, leidėjas ir vertėjas į vokiečių kalbą, kaip žinoma, elgėsi su Donelaičio tekstais gan laisvai. Jis iš poemos išbraukė 488 eilutes, kas sudaro apie 16% viso veikalo, įvedė naujų veikėjų, o kai kuriems donelaitiškiems davė kitus pavadinimus. Rėza buvo kaltinamas, kad jis „Metus“ apkarpė, pataikaudamas ponams, nes išbraukęs kaip tik jiems nepalankias vietas. Be to, buvo sakoma, kad Rėza vadovavęsis romantizmo estetika.

A. Jovaišas tokius kaltinimus griežtai atmeta. Jie teigia, kad „Rėza, braukydamas tekstą, stengėsi pateikti, jo požiūriu, idealesnį, dorovingesnį lietuvio baudžiauninko paveikslą. Jis šalino tai, kas „įtartinomis" spalvomis vaizduoja lietuvių liaudį, bet paliko, galima sakyti, nelietęs visą ponijos kritiką" (p. 135).

Tolimesnė Rėzos padarytų kupiūrų analizė parodo, kad šis disertanto teigimas, aplamai imant, yra teisingas, nors gal ir per daug apibendrintas, bet per griežtas. Čia pat monografijos autorius, prieštaraudamas sau pačiam teigia, kad L. Rėza „neturėjo tikslo nutylėti bet kokias lietuvių valstiečių ydas" (p. 140) ir kad „L. Rėzos idėjiniai-estetiniai įsitikinimai neleido jam atskleisti visos „Metų" socialinės jėgos" (p. 141). Juk socialinė „Metų" jėga ir remiasi tikroviškais būrų, jų darbų, papročių bei santykių paveikslais. Juos kupiūruodamas bei švelnindamas Rėza menkino ir viso veikalo tikroviškumą bei prasmingumą. Deja, šio klausimo disertantas išsamiau nenagrinėja ir neparodo, kaip Rėzos nubraukymai vis dėlto susiaurino idėjinį-tematinį „Metų" poemos turinį.

Ryšium su tuo keltinas ir kitas klausimas – kaip, būtent, Rėzos kupiūros atsiliepė Donelaičio poemai literatūriniu formaliniu atžvilgiu: ekspresijai, įtaigumui, kompozicijai. Monografijos autorius vien trumpai konstatuoja: „Suprantama, kupiūros pažeidė K. Donelaičio kūrybos tikroviškumą, jos sietinos su L. Rėzos idėjinių-estetinių pozicijų ribotumu" (p. 144).

Kaip vertinti Rėzos sauvališką „Metų" veikėjų vardų kaitaliojimą bei naujų veikėjų įvedimą, A. Jovaišas aiškiai nepasisako. Jis pripažįsta, kad „tie pakeitimai, atrodo, niekuo nemotyvuoti" ir kad dėl to „aptrupėjo paskirų personažų charakteristikos" (p. 143), bet čia pat sutinka, kad tie

pakeitimai „įnešė dinamiškumo į pasakojimą“ (Ibid.). Man atrodo, kad Rėzos kritikui tikslingiausia būtų atsistoti į Donelaičio veikalo integralumo poziciją, nors ir pripažįstant Rėzos gerus norus ir kad jis stovėjo liaudies pusėje.

Antruoju probleminiu klausimu – dėl L. Rėzos paskelbtų kai kurių dainų, ypačiai mitologinių, autentiškumo, A. Jovaišas paskelbė daug įdomios medžiagos – L. Rėzos užrašų faksimilių ir kruopščiai ją išanalizavo. Neseksiu čia visomis disertanto analizėmis, jo išprotavimais bei išvadomis, ypačiai turėdamas galvoje jo paties prisipažinimą, kad „čia neturėta tikslo galutinai išspręsti L. Rėzos „Dainų“ rinkinio autentiškumo problemą. Tebandysime tam tikru laipsniu prasiskverbti į L. Rėzos laboratoriją. Toks bandymas visų pirma parodo, kad „Dainose“ esama abejotino tikrumo mitologinių įvaizdžių bei siužetų, o taip pat atskleidžia ir kai kurias kitas publikuotosios medžiagos ypatybes“ (p. 309). Šį tikslą A. Jovaišas pasiekė. Jis įtikina skaitytoją, kad jo nurodytieji tekstai iš tiesų yra abejotino autentiškumo. Vis dėlto ir šiuo klausimu ar disertantui nereikėjo būti griežtesniam? Ar nereikėjo galutinai atsakyti į klausimą – kas gi yra tos L. Rėzos paskelbtos mitologinės dainos – lietuvių, latvių, kuršių ar paties Rėzos sugalvoti kūriniai? Gal tokis griežtas, tačiau motyvuotas atsakymas ir sukeltų aštresnę diskusiją, polemiką. Tačiau tokia diskusija vien padėtų rasti tiesą.

Šiaip jau visą L. Rėzos „Dainų“ rinkinį A. Jovaišas analizuoja bei apibūdina turiningai, moksliškai. Jis atskleidžia „Dainų“ šaltinius, nurodo jų užrašinėtojus, iškelia aikštėn susirašinėjimą su Goethe, supažindina su L. Rėzos nuomone apie lietuvių liaudies dainų pobūdį, jų išraišką, liečia ir daugelį kitų fokloristui įdomių klausimų.

Likusiuose monografijos skyriuose autorius duoda L. Rėzos veiklai apibūdinti papildomai medžiagos. Jis rašo, būtent, apie Rėzos indėlį į lietuvių raštijos istoriografiją ir literatūrinės kalbos ugdymą ir nagrinėja L. Rėzos originalinę poetinę kūrybą. Ir šiuos klausimus nagrinėdamas, A. Jovaišas naudojasi gausia dalykine medžiaga, savo išvadas įtikinamai motyvuoja.

A. Jovaišo disertacija apie Liudviką Rėzą verta monografijos vardo. Autorius visapusiškai nušviečia L. Rėzos asmenį ir jo veiklą. Jis, nušviesdamas Rėzos veiklos foną, pakankamai orientuojasi vokiečių literatūroje ir kultūriniame gyvenime, nekalbant jau apie lituanistiką liečiančius klausimus.

Siūlau Istorijos-filologijos fakulteto Mokslinei tarybai pripažinti A. Jovaišui už disertaciją „Liudvikas Rėza" filologijos mokslų kandidato laipsnį. Autoreferatas sutampa su disertacijos turiniu.

Vilnius, 1963 m. balandžio 3 d.

Oficialusis oponentas

Отзыв научного руководителя о диссертации Я. Жекайте „Творчество Венуолиса до 1917 г.“

Анализ, освещение и оценка идейно-тематического и художественного творчества А. Венуолиса до 1917 года составляют достаточный объект для диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Исследовательская работа о выдающемся литовском писателе А. Венуолисе крайне нужна и полезна: и тема, избранная Я. Жекайте, совершенно приемлема.

Я. Жекайте исчерпывающим образом изучала творчество А. Венуолиса того времени. Близко ознакомилась с фактами литературной и общественно-политической жизни Литвы. Она дала верную периодизацию, глубокий анализ и оценку творчества писателя.

Диссертация состоит из пяти разделов, охватывающих важнейшие вопросы, относящиеся к теме. В первом разделе автор диссертации рассматривает творчество Венуолиса периода первой русской революции (1905–1907 г. г.), во второй – периода реакции, в третьем – периода нового революционного подъема и первой империалистической войны, в четвертом освещает художественное мастерство писателя и в заключительном пятом разделе характеризует место и значение его творчества в развитии критического реализма в литовской литературе.

Автор диссертации умело связывает анализ творчества писателя с освещением обществе неполитической и литературной среды, разбирает не только общественные и литературные, но и биографические факторы, которые могли оказать влияние на развитие таланта и на характер творчества Венуолиса. В этом отношении более слабо освещен период революционного подъема и империалистической войны в третьей главе диссертации.

Анализ произведений А. Венуолиса, данный Я. Жекайте, отмечен убедительностью и проникновенносью. Автор диссертации освещает генезис и связь произведения с действительностью, рассматривает его с идейной и художественной стороны. Имея хороший литературный вкус и проницательный критический подход Я. Жекайте делает обоснованные, точные и правильные положения. Особенно удачна характеристика двух основных произведений Венуолиса того периода: – „Заколдованные монахи“ и „Утопленница“.

Критический анализ произведений А. Венуолиса чуть ли не самая лучшая часть диссертации. Но и в остальных разделах „Вопросы мастерства рассказов Венуолиса“ и „Творчество А. Венуолиса в развитии критического реализма“, которые содержат преимущественно синтетические обобщения, автор диссертации сумел выявить и определить главнейшие, существеннейшие особенности творчества писателя как в отношении жанра, так и в отношении направления.

Характеризуя мастерство Венуолиса–рассказчика, Я. Жекайте исследует и его язык, ограничиваясь, правда, средствами образного стилистического выражения.

Место и значение Венуолиса в литовской литературе критического реализма автор диссертации освещает правильно.

Диссертация Я. Жекайте „Творчество Венуолиса до 1917 года“ свидетельствует о том, что автор хорошо изучил и умело, научно использовал весь материал, относящийся к избранной теме. Хотя в некоторых местах диссертации, особенно в исследовании вопросов мастерства, и чувствуется некоторые колебания при постановке и решении проблемы, тем не менее это не снижает общий высокий уровень диссертации.

К достоинствам диссертации следует отнести её высокий стилистический, литературный уровень. Автор ясно и чётко формулирует свои мысли, и легко, увлекательно их излагает.

Предлагаю диссертацию Я. Жекайте „Творчество Венуолиса до 1917 года“ представить к защите.

Проф. В. Миколайтис
действ. член АН Лит. ССР

Вильнюс, 1955. II. 5

Mokslinio vadovo atsiliepimas apie A. Sprindžio disertaciją „Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905 metais“

Lietuvių literatūrinės kritikos istorija – dar beveik neliesta mokslinio tyrimo sritis. Stoka ne tik mokslinių šioje srityje darbų, nušviečiančių kritikos raidą, bet ir medžiaga tokiems darbams tebepasilieka išbarstyta periodinėje spaudoje ir yra sunkiai prieinama tyrimui. Dėl to Vilniaus Valst. universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedros vyr. dėstytojo A. Sprindžio disertacija „Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905 metais“ yra reikalingas tarybiniam lietuvių literatūros mokslui darbas. Šis darbas jau tuo naudingas, kad disertantas surinko iš to laiko periodinės spaudos daug vertingos medžiagos.

Pirmoje disertacijos dalyje A. Sprindis duoda gana plačią apžvalgą lietuvių literatūrinės kritikos iki 1861 m. Tokiu būdu disertacija faktiškai apima lietuvių literatūrinės kritikos išsivystymą nuo pat pirmųjų lietuviškų spaudinių pasirodymo iki 1905 m. revoliucijos. 1861–1905 m. laikotarpyje disertantas, apibūdinęs to laiko visuomeninio-kultūrinio gyvenimo sąlygas, teisingai nušviečia minimojo laikotarpio spaudos organų, kuriuose reiškėsi literatūrinė kritika, reikšmę ir žymesniųjų tos kritikos atstovų veiklą. Galima sutikti su A. Sprindžio

duotu literatūrinės to periodo lietuvių kritikos paskirstymu srovėmis: l) buržuazinė literatūrinė kritika, savo ruožtu skylanti į buržuazinę-liberalinę ir klerikalinę kritiką ir 2) demokratinė literatūrinė kritika, kurioje disertantas randa ir lietuvių proletarinės literatūrinės kritikos užuomazgų.

Iš disertacijos matyti, kad A. Sprindis surinko savo darbui daug vertingos medžiagos, rūpestingai ją išstudijavo, metodiškai išdėstė ir davė, apskritai paėmus, teisingų apibendrinimų.

Siūlau A. Sprindžio disertaciją „Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905 metais" pristatyti gynimui Vilniaus valst. universiteto Visuomeninių mokslų fakultetų Mokslinėje taryboje.

Mokslinis vadovas

Vilnius, 1955 m. kovo 19 d.

Отзыв научного руководителя о диссертации Ирены Косткевичуте „Развитие критического реализма в литовской художественной прозе“

Диссертация аспирантки кафедры литовской литературы Историко-филологического Факультета Вильнюсского Государственного Университета, им. В. Капсукаса Ирены Косткевичуте является актуальной и нужной работой для литовского советского литературоведения. До сих пор у нас не только не было отдельной студии, но и более или менее объемистой статьи об эстетике критического реализма и о проявлении этого направления в творчестве отдельных писателей. Поэтому аспирантка И. Косткевичуте, поставив перед собой задачу дать очерк развития критического реализма в литовской литературе конца XIX и начала XX в., должна была преодолеть известные трудности, касающиеся сложности и объема самой темы и недостатка обработанного доступного материала. Несмотря на это, со своей задачей диссертантка отлично справилась. В первой главе диссертации, на основе трудов классиков марксизма, Белинского, Добролюбова, Чернышевского, а также на основе позднейшей научной литературы, она правильно осветила черты эстетики критического реализма, таким образом создавая теоретические основы для своего дальнейшего исследования. В следующих главах диссертации

она правильно освещает общественные и литературные предпосылки формирования литовского критического реализма, его развитие в годы буржуазно-демократического движения и новый этап его развития под воздействием революционного движения пролетариата. Хотя исследуемый материал в диссертации расположен в хронологическом порядке, по отдельным авторам, но работа вследствие этого не теряет своего синтетического характера, потому что диссертантка рассматривает творчество анализируемых авторов под одним углом зрения, выявляя те общие моменты, которые освещают критический реализм и его развитие. Материал, касающийся своей темы, диссертантка отлично изучила, овладела им к использовала методично. Поэтому диссертация полностью отвечает на вопрос, который сформулирован ее темой. Исследуя литовскую художественную прозу конца XIX и начала XX в. в свете критического реализма, диссертантка раскрыла ее характер и ценность во многих отношениях глубже и шире, нежели это делалось до сих пор, исследования и соображения диссертантки И. Косткевичуте отличаются глубиной мысли и точностью. Упомянутая диссертация свидетельствует об отличной подготовке ее автора к научной работе в области художественной литературы.

На основе вышеизложенного предлагаю диссертацию Ирены Косткевичуте „Развитие критического реализма в литовской художественной прозе конца XIX и начала XX в. в." представить к защите.

Вильнюс, 19-го марта 1955 г.

Научный руководитель (Проф. В. Миколайтис)

V. Mykolaičio-Putino atsiliepimas apie aspiranto Vytauto Kubiliaus disertaciją „Lietuvių revoliucinė poezija 1890–1907 metais“

Lietuvių revoliucinė poezija literatūros moksle dar visiškai netyrinėtas objektas. Tad aspirantas Vytautas Kubilius, parašęs disertaciją „Lietuvių revoliucinė poezija 1890–1907“, atliko reikalingą ir svarbų darbą. Asp. V. Kubilius šiam darbui surinko daug įdomios, didele dalimi sunkiai prieinamos medžiagos, kurią jis su atsidėjimu išstudijavo ir metodiškai tiksliai panaudojo savo disertacijai. V. Kubiliaus darbas duoda išsamų lietuvių revoliucinės poezijos išsivystymo vaizdą nurodytu laikotarpiu. Disertantas visame darbe neatsiejamai riša revoliucinę poeziją su proletariato revoliuciniu judėjimu. Kritiška disertanto pažiūra ir teisinga analizė leido jam net ir gana žemo poetinio lygio eilėraščiuose bei dainose atskleisti svarbų idėjinį tematinį turinį ir laikotarpio atsispindėjimą. Teisingai išryškindamas lietuvių revoliucinės poezijos vystymosi akstinus visuomeniniame gyvenime, o ypač revoliuciniame judėjime, disertantas išsamiai nušviečia ir rusų revoliucinių dainų poveikį revoliucinei lietuvių poezijai.

Ypatingą dėmesį disertantas skiria dviem pajėgesniesiems to laikotarpio revoliucinės poezijos kūrėjams – J. Mačiui-

Kėkštui ir Jovarui. Tuose disertacijos skyriuose, kur nagrinėjama šių dviejų poetų kūryba, ir pasirodo V. Kubiliaus aukšto lygio sugebėjimas įžvalgiai analizuoti poezijos kūrinį ir kritiškai jį vertinti.

Aspir. V. Kubiliaus disertacija rodo, kad disertantas yra pilnai pasiruošęs dirbti mokslinį darbą literatūros srityje.

Siūlau aspiranto Vytauto Kubiliaus disertaciją „Lietuvių revoliucinė poezija 1890–1907 metais“ pristatyti gynimui.

Mykolaitis
Mokslinis vadovas

Vilnius, 1955 m. birželio 12 d.

Отзыв научного руководителя о диссертации А. Моцкуса „Братья Юшки – собиратели и издатели литовских народных песен“

Деятельность Антанаса и Ионаса Юшки, как собирателей и издателей литовского фольклора, является чрезвычайно важной и значительной в истории литовского народного творчества, особенно собирания песен.

До сих пор деятельность этих видных фольклористов не получила широкого освещения и оценки. Поэтому диссертация А. Моцкуса „Братья Юшки – собиратели и издатели литовских народных песен“ – актуальная и нужная работа.

Диссертация состоит из 4 разделов: I. Черты жизни и деятельности братьев Антанаса и Ионаса Юшки, II. История издания литовских народных песен, собранных братьями Юшки, III. Сборники литовских народных песен братьев Юшки и IУ. Значение фольклористической деятельности и место братьев Юшки в истории собирания, публикации и исследования литовских народных песен. Из указанных разделов слабее всего разработан III раздел, носящий в основном описательный, констатирующий характер. Диссертант утверждает, что „характеристика сборников“, данная в этом разделе, „поможет выявить

взгляды Юшки па литовские народные песни, их метод собирания и публикации, а также ценность обнородованного в сборниках песенного материала“ (144 стр.). Эту цель диссертант частично достигает, но его изложение не безупречно. Оценивая и анализируя отдельные сборники песен Юшки, он ясно не формулирует ряд вопросов, которые намеревается решить, часто перегружает раздел не очень значительными подробностями. Непонятно, почему номера песен одних тем помещены в тексте, а других в сносках. Часто диссертант довольствуется констатацией того, что читатель видит, листая сборник.

Другие разделы диссертации не вызывает таких возражений. Особенно значительным является II раздел, из которого становится известным о большой и эфективной помощи, оказанной русскими учеными братьям Юшки при выпуске столь крупных сборников литовских народных песен. Русские ученые помогли братьям Юшки преодолеть цензурные ограничения и закон о запрещении литовской печати. Надо отметить заслугу А. Моцкуса в том, что он первый исследовал архивный материал имеющийся в Казани и в Ленинграде, вследствие чего научный вес его работы значительно вырос. Кроме того, тот материал может быть полезным и для других работ, связанных с периодом запрещения литовской печати.

В дисертации А. Моцкуса впервые освещена деятельность братьев Юшки, как собирателей и издателей фольклора. Удачным, хотя и кратким, является последний раздел диссертации „Значение фольклористической деятельности и место братьев Юшки в истории собирания, публикации и исследования литовских народных песен“.

Диссертанту следовало бы несколько шире осветить дильнейшее развитие собирания и издания литовских песен и влияние братьев Юшки на позднейших литовских фолклористов.

Работа А. Моцкуса свидетельствует о том, что диссертант основательно ознакомился с жизнью и деятельностью братьев Юшки. Он также добрасовестно изучал собранный ими материал и использовал источники и литературу, касающиеся темы работы.

Я считаю, что работа товарища А. Моцкуса „Братья Юшки – собиратели и издатели литовских народных песен" соответствует требованиями, предъяляемыми к диссертациям, и предлагаю представить ее к защите.

Вильнюс,
4 декабря 1955 г.

Научный руководитель
Проф. Миколайтис

Отзыв научного руководителя о диссертации В. Лауринайтиса „Дионизас Пошка“

Протокол заседания Совета исторически-филологического ф-та, состоящегося 24 марта 1959 года.

Принимали участие: Председатель Совета доц. Мешкаускас, секретарь Совета доц. Палёнис, члены: проф. Бальчиконис, проф. Пранцкус-Жалёнис, проф. Миколайтис-Путинас, проф. Жугжда, проф. Корсакас, доц. Круопас, доц. Куликаускене, доц. Лебедис, доц. Юргинис, доц. Навицкас, канд. философ. наук Мацевичус и представитель партийной организации Симашка, проф. Яблонскис, доц. Миронас.

Повестка дня:

1. Защита диссертации Лауринайтиса Винцаса, с. Юозаса „Дионизас Пошка“ (монография) на соискание степени кандидата филологических наук.

[...]

Слово предоставляется официальному оппоненту проф. Миколайтису-Путинасу:

Дионизас Пошка был, как известно, один из выдающихся литовских писателей и деятелей культуры конца XVIII в. и начала XIX в. О нем писали многие, однако исчерпывающей работы о нем до сих пор ни одной

не имеется. Поэтому диссертация „Дионизас Пошка" В. Лауринайтиса является актуальной и ценной работой дна науки истории литовской литературы и культуры.

Диссертант освещает жизнь, „общественно-культурную деятельность Дионизаса Пошки, обсуждает его историографические и лингвистические труды, делает разбор поэтического творчества: его идейно-тематического содержания и формальных свойств. Работа значительна прежде всего потому, что В. Лауринайтис собрал и использовал, кажется, весь обширный материал, касающиеся темы, а именно: архивные документы и печатаные издания, в настоящее время нелегко доступные. Надлежащим образом использовав этот материал, диссертант создает правильную картину культурной жизни Литвы этого периода и на этом фоне жизнь и интересы самого Дионизаса Пошки. В диссертации имеется не мало интересных данных об обществе, о различных его сословиях, о жизни и раздорах дворянства, этого периода, наглядно показывается феодальный беспорядок, широко говорится о судах и других социальных и политических явлениях данной эпохи.

В. Лауривайтис тщательно иследовал биографию Дионизаса Пошки. На основании нового архивного материала, он по новому освещает и уточняет некоторые биографические факты, другими авторами лишь предполагаемые. Диссертант по новому, убедительно пересматривает вопрос оригинальности произведения „Мужик Жемайтии и Литвы", очень умело, на основании художественных образов самого произведения, уточняет дату сочинения „Мужика..." Интересные и вообще, правильные рассу-

ждения диссертанта по поводу авторства „Песня мужика“. Особенно ценный раздел диссертации „Связи с деятелями культуры“... Диссертант собрал интересные сведения о знаменитом музее „Баублис“. Анализируя поэтическое творчество Дионизаса Пошки, диссертант, кроме известных более крупных стихотворений, разбирает и мелкие стихи. По диссертаций В. Лауринайтиса в первые выявляется такой всесторонный образ Дионизаса Пошки, как общественника, историографа, языковеда и поэта на фоне эпохи. Для историка литовской литературы и культуры будет полезен обширный список источников и литературы. Диссертация ценна как научный труд и накопленный материал о Дионизасе Пошке и его эпохе.

Кроме того, в диссертации В. Лауринайтиса имеются и недостатки как в содержарии так и в изложении. Некоторые разделы в диссертации растянуты, особенно касающиеся исторических и лингвистических трудов Пошки. Сжав эти разделы пришлось бы расширить и углублять разбор творчества Пошки, который местами является поверхностным.

Разбирая историографические, мифологические и ливгвистические труды Пошки, диссертант иногда бывает склонным к описанию пересказу содержаний этих трудов, чувствуется недостаток более глубокой оценки, разьяснения, выводов самого диссертанта. Такие скучные обобщения диссертанта чуствуются при разборе сочинений „Раздумья крестянина-пахаря“ и трудов мифологического содержания. Отметив, что эти труды не имеют научного значения, диссертант делает черезчур общий вывод, что эти труды является важными для истории литовской

культуры (147 стр.). На основании этих трудов диссертанту надо было бы шире поговорить об отражении духа эпохи в них, о воздействии их, отзвуках в этом периоде, наконец о личности, характеристики самого Дионизаса Пошки. Во многих отношениях очень интересный материал, характеризующий эпоху, недостаточно связывается с личностью Пошки. Факты остаются без более интересных выводов и иногда самому читателю нужно самостоятельно делать обощения в анализируемом в диссертации интересном материале иногда чувствуется недостаток синтетического вывода.

Подробнее хотелось бы остановится над разделом диссертации, в котором В. Лауринайтис анализирует и оценивает поэтическое творчество Пошки. В этом разделе литературная деятельность и творчество Пошки, вообще разобрано правильно, хотя здесь и замечаются некоторые недостатки. Возбуждает сомнение рассуждения диссертанта по поводу вопросов литературных течений в творчестве Дионизаса Пошки. В. Лауринайтис, говоря о посланиях Пошки, считает его самим характерным репрезентантом литовского классицизма (224 стр.).

Разобрав произведение „Мужик Жемайтии и Литвы“, находят в нем тенденции классического, сентиментального и реалистического направления (262 стр.). Поскольку самый факт является бесспорным, что укоренившиеся литературные течения имели воздействие на творчество Пошки, то аргументация по этому поводу и анализ этого вопроса являются упрощенными, схематическими. Данные явления литературных течений диссертант видит в отдельных деталях, образах и выражениях например:

в „сентиментальных чувствительных выражениях“ что „сердце может чувствовать“, в эпитетах „милостивый“, „жалостливый“, и т. п. диссертант находит связь с сентиментализмом, а бытовые детали, образы действительности и даже сатирические мероприятия автор диссертации причисляет к реализму. Такое решение вопроса считаю недостаточным, ибо таким образом в любом произведении мы сможем найти разные явления литературных течений. На самом деле, при разборе явлений литературных течений, диссертанту надо было бы обратить внимание на социальную основу творчества, на мировозрение писателя, на его отношение к жизни, на общие эстетические принципы автора, создавая образ человека, и лишь осветив это, можно оперировать более мелками стилистическими компонентами произведения.

Влияние классической литературы на Пошку диссертант объясняет слишком прямо и строго, местами создается впечатление, что Пошка дал вполне законченые произведения литературного класйцизма. В данном случае о любых характерных явлениях течения классицизма как в творчестве Пошки, так и в тогдашней литературе надо было бы говорить с большим резервом, имея в виду невысокий любительсний литературный уровень того времени.

Объясняя связь творчества Дионизаса Пошки с классицизмом, диссертанту надо было бы диференцировать и самое понятие классицизма, делать различие между так называемой классической литературы, которая существовала при жизни Пошки, и классицизмом ХУП в. Между тем диссертант слишком широко берет понятие классицизма,

цитирует даже требования поэтики Буало[1], на самом деле уже мало общего имеющее с литературой, которая имела влияние на Пошку. Тут стоило бы говорить о литературе которая, эпигонически продолжая немало окоченелых традиций классицизма, уже перемешалась с некоторыми новыми демократическими принципами эстетики мещанского сентиментализма. Такой чертой эпохи отличается и творчество Пошки. Делать его сущим представителем любого данного течения не было бы основания.

Анализируя поэтическое творчество Дионизаса Пошки, диссертант правильно ищет в нем отражений тогдашней социальной жизни, связывает его с личностью самого поэта, старается установить ее идейное значение и художетсвенное достоинство. Все таки в некоторых отношениях не совсем исторически интерпретирует вопросы идейного содержания „Мужика...“ Правильно считая Д. Пошку дворянским демократом, диссертант все таки в некоторых случаях придает ему слишком большую сознательность. Диссертант утверждает, будто бы Пошка развивал проблему „Насколько крепостническая система целесообразна в экономическом, социальном и гуманистическом отношениях“... и далее пишет „автор развивает основную идею, что крепостничество должно быть осуждена всем обществом“ (248–249 стр.).

По моему, Д. Пошка имел более скромные желания и цели, и диссертант без надобности объективные заключения образов его произведений и рассуждения современного читателя приписывает самому Пошке. Уместно было бы более резко отличать сознательное отношение поэта от объективного смысла самого произведения.

В. Лауринайтис иногда оценивает произведения, имея заранее установленные априорные критерии. Это ведет к схематизму. Например, произведение „Мой садик“ диссертант считает не однородным, не удачным произведением, потому что тут, якобы, отсутствует надлежащая единная форма для создания идиллического настроения. (286 стр.), очень сомнительно, чтобы идиллическое настороение придало бы этому произведению больше художественности, потому что причины являются в ином, что от части указано и самим диссертантом. В разборе стихотворения „Прежде не так было“ диссертант утверждает, что поэту хотелось показать „как денежные интересы разлагают семью“. После этого диссертант разъясняет, что Пошка своей цели не достиг, потому что абстрактно описывает общество, избегает конкретного вскрытия „социальных сословий и более острого разоблачения всех недостатков, а избегая оскорблений, довольствуется лишь общими рассуждениями“ (244 стр.). Это слишком искусственные рассуждения, которые не истекают из произведения.

Местами можно сделать упреки диссертанту по поводу поверхностного разбора ходожетсвенной формы. Такой анализ композиции „Мужика ...“ с мало что показывающей завязкой, с отмечанием высочайшей напреженности (258 стр.).

В диссертации находятся некоторые более мелкие недостатки, необоснованные заключения, неудачные формулировки, несвязность мысли и стиля. Напр., на стр. 236, сказано, что Пошка своим стихотворением „Мой садик“ дает направление интроспективной лирике.

В некоторой степени слишком пространные заключения, обобщающие деятельность Дионизаса Пошки: „Пошка стремился ... к созданию литовской народной культуры, к перестройству феодального общества на основах социального равноправия и гуманности, и развитию реалистической литературы“ (291 стр.).

Упомянутые недостатки труда В. Лауринайтиса не уменьшают ценности этого научного труда. Исправить эти недостатки не трудно. Труд, как уже было указано в начале этой рецензии, является ценным и нужным для изучения советской литовской литературы.

Диссертация В. Лауринайтиса „Дионизас Пошка“ соответствует требованиям, которые ставятся диссертациям на соискание степени кандидата филологических наук. Предлагаю Научному Совету признать В. Лауринайтису степень кандидата филологических наук.

Автореферат соответствует всем основным положениям диссертации и его содержанию.

[...]

1959. III.

DIPLOMINIŲ DARBŲ RECENZIJOS IR VERTINIMAI

Petro Lapienės darbas diplomui gauti „Idealizmas ir realizmas Vinco Krėvės kūryboje“ (1930)

Šis rašto darbas paduodamas antrą kartą taisytas ir pertvarkytas. Pirmoji dalis, idealizmo ir realizmo teorija, praplėsta; antroji dalis susiaurinta: seniau buvo „Idealizmas ir realizmas lietuvių literatūroje“, dabar – vien tik V. Krėvės kūryboje. Toks pertvarkymas rašto darbo vertę padidino. Pirmojoj daly autorius artimai laikosi prof. Engerto pažiūrų. Antrojoj daly jis daugiau nepriklausomas, bet vis dar jo analizė gana paviršutiniška, o bendrinamųjų sintetinių išvadų ir visai pasigendama. Yra ir stiliaus nesklandumų. – Vis dėlto darbas rodo autoriaus apsiskaitymą ir pakankamą literatūrinę kultūrą. Darbą įvertinu p a t e n k i n a m a i .

Kaunas, 1930. XII. 19

V. Mykolaitis

Myk. Biržiška

1930. XII. 27

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Petro Navardausko diplominis darbas „Zudermanas ir lietuviai jo kūryboj“ (1930)

Petro Navardausko diplominis darbas „Zudermanas ir lietuviai jo kūryboj“, mano nuomone, reikėtų dar kartą autoriui perdirbti, ryškiau iškeliant S. „lietuviškojo“ prado svorį jo visoje kūryboje (jis, be abejo, mažiau sveria negu atrodo atsižvelgus vien į jo „lietuviškuosius“ kūrinius), kas čia visai nepaliesta, ir nesiblaškant tarp atskirų apysakų, dar kartą pabaigoje aiškiau nustačius S. lietuviškumo ypatumus ir kūrybinį vaidmenį. Man rodos, reiktų aiškiau taip pat iškelti ir išaiškinti Vydūno priekaištai (V. tai labai bendrai ir neaiškiai atlikta). Šitokį perdirbimo reikalą iškelia ypačiai dėl to, jog V. man pasisakė norįs daktarizuotis iš „lietuviškumo“ vokiečių literatūroj (Sudermann, Tieck'o, Nichert ir tt.), kam reiktų iš anksto jį paspausti; šiaip būtų galima ir patenkinamai įrašyti.

1930. XII. 29
M. Biržiška
patenkinamai
V. Mykolaitis
patenkinamai
V. Krėvė-Mickevičius

Vinco Maciūno diplominis darbas „Vysk. M. Valančiaus „Giwenimaj Szwentuju Diewa“ (1932)

Vinco Maciūno diplominį darbą „Giwenimaj Szwentuju Diewa“ įvertinu g e r a i. Autorius rūpestingai savo temai pasirengė, kruopščiai „Gyvenimus“ išanalizavo, nesijautė prislėgtas oficialine vyskupo pozicija, bet ir nenukrypo priešingon pusėn, patiekė nemažai originališkų minčių. V. „Gyvenimų“ sugretinima su Kušeliausko šventaisiais sveikintinas ir sveikas. M. rašo lengvai, nenuobodžiai, jo rašinys ir spausdintinas. Minusais jam palaikyčiau: 1) visišką Štuopio panašių darbelių ignoravimą, 2) nepaieškojimą lenkiškų V. rašto šaltinių (Skarga tėra tik paminėtas), 3) per mažas „Gyvenimų“ surišimas su kitais V. raštais (nors šiaip „šventųjų“ suaktualinimas, surišimas su Lietuvos aplinka labai vykęs), 4) gal per maža įsigilinama į tai, kodėl „Gyvenimų“ kalba skiriasi nuo „Žemaičių vyskupystės“ kalbos (yra čia ir tikslingumo), 5) ne per aiškų V. talento ypatumų apibūdinimą ir nenustatymą, ką gi nauja jis yra įrašęs mūsų literatūron. Smulkmenos: 1) apie Tatarę bene per griežtai pasakyta (p. 8), 2) Franke[1] nepacituotas iš originalo (p. 40), 3) dabar aš nepasakyčiau, kad XVIII a. mūsų raštai buvę „menkiausio turinio“ (p. 79; kiek atsimenu, lenkiškame originale ir nevisiškai taip buvo pasakyta, bet čia

gi J. Jablonskio vertimas, o jei buvo panašiai man išsitarta, tai buvo neteisingai pasakyta). V. Maciūnas gali subręsti rimtu literatūros nagrinėtoju. Jam sveika būtų dar pasidarbuoti kuriame užsienio universitete.

1932. III. 4

Myk. Biržiška

1932. III. 4

V. Mykolaitis

Prano Girdžiaus diplominis darbas „Idėjinis ir jausminis elementas Maironio lyrikoje“ (1932)

Šiame p. Girdžiaus diplominiame darbe dar yra ir spragų, yra ir nereikšmingo balasto. Vis dėlto tema apimta pakankamai. Darbe stoka turiningesnių analizių ir išvadų. Tačiau, atsižvelgdamas į tai, kad formalinis metodas, kuriuo didesnėj darbo daly vaduojasi autorius, reikalauja aštraus kritiško įžvelgimo ir ilgesnės literatūrinės praktikos, šį darbą vertinu patenkinamai.

V. Mykolaitis

M. Biržiška

1932. V. 8

Julijos Ičkauskaitės diplominis darbas „A. Vienuolio romanas „Prieš dieną“ (1932)

Tema diplominiam darbui kiek siauroka. Autorė parodė pakankamą sugebėjimą nagrinėti literatūros kūrinį ir kritiškai orientuotis turinio ir formos klausimais. Darbą vertinu patenkinamai.

V. Mykolaitis
M. Biržiška
patenkinamai
Dek. V. Krėvė-Mickevičius
1932. V. 12

Kajetono Žievio diplominis darbas „Tautos sąmonės problema Vydūno kūryboje“ (1932)

Šiame rašto darbe autorius surinko beveik visą nagrinėjamojo klausimo medžiagą iš Vidūno raštų ir gerai ją sistematizavo. Darbui stoka kritiško pagilinimo. Kai kuriose vietose autorius kartoja tas pačias mintis. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

1932. VI. 11

V. Mykolaitis

M. Biržiška.

1932. VI. 21

p a t e n k i n a m a i

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Antano Venclovos diplominis darbas „Simbolizmas lietuvių lyrikoje“ (1932)

Nesutinku su kai kuriomis autoriaus nuomonėmis ir gana vienašališku lietuvių simbolizmo interpretavimu visuomenine prasme. Bet šiaip jau šis rašto darbas rodo literatūrinį autoriaus subrendimą, savistovumą ir erudiciją. Šis darbas yra pirmas mūsų literatūroje bandymas aptarti lietuvių simbolizmą. Darbą vertinu l a b a i g e r a i.

V. Mykolaitis

1932. IX. 15

Antano Pauliukonio diplominis darbas „Kudirka – rašytojas visuomenininkas“ (1932)

Šią gana plačią temą autorius dar labiau išplečia, nes rašo apie visus K. raštus. Vietomis jis nukrypsta nuo temos, vietomis labai daug vietos skiria nereikšmingoms smulkmenoms. Tačiau šis darbas pakankamai supažindina su K. veikimu ir raštais. Vertinu p a t e n k i n a m a i.

V. Mykolaitis

1932. X. 1

Jono Žekevičiaus diplominis darbas „Balio Sruogos poezija (estetinės manifestacijos ir ekspresijos tyrinėjimas)“ (1932)

Šiame darbe p. J. Žekevičius, vadovaudamasis iš dalies B. Croces estetika, iš dalies moderuotojo vokiečių formalizmo teorija ir metodu, sugebėjo nušviesti daugelį esminių B. Sruogos poezijos klausimų. Iš darbo matyti nemenka autoriaus literatūrinė erudicija, pastabumas ir mokėjimas orientuotis poezijos kūriniuose.

Mano nuomone, šis darbas praneša eilinio diplominio darbo pobūdį ir jį jau galima laikyti indėliu į mūsų literatūros mokslą. Praplėstas ir išlygintas, jis turėtų būti išspausdintas.

Tačiau šis darbas turi ir ydų. Vietomis jos yra lyg ir konspektinio pobūdžio. Apibendrinimai per maža pagrįsti kūrinių analizavimu, nagrinėjimu. Pasitaiko neaiškumų teoretiniuose išvedžiojimuose ir terminologijoj, kuri yra per daug pedantiška ir svetima. Ir stiliaus atžvilgiu darbas šiurkštokas. Vertinu gerai.

1932. VII. 1

V. Mykolaitis, M. Biržiška

gerai

V. Krėvė-Mickevičius

H. m. fak. Dekanas

Jono Greičiaus diplominis darbas „Žemaitės raštai“ (1932)

Šis diplominis rašto darbas dėl per plačios temos yra gan paviršutiniškas – vietom ir konspektyvinis, vietomis feljetoninio pobūdžio. Stoka gilesnių analizių ir kritiško autoriaus nusistatymo. Jis tik supažindina skaitytoją su Žemaitės raštais. Į pabaigą pasitaiko pasikartojimų. Vertinu patenkinamai.

Prof. Mykolaitis

Kaunas, 1932. IX. 9

Eugenijos Grigonytės diplominis darbas „Pasakų tyrimo metodai“ (1932)

Dėl įdėto darbo, jo sistemingumo ir ramaus, tvarkingo atpasakojimo jį vertinu l a b a i g e r a i.

Manau, kad jis būtų naudinga išspausdinti Humanitarinių mokslų fakulteto leidiniuose kaip labai naudingas studentams rašinys, kuriuo iš dalies galima būtų tenkintis net rengiantis prie egzamino (kaip konspektu), ypačiai tvarkant tautotyros seminaro darbus. Tik prieš spausdinant reiktų:

1) vertimų citatas nustatyti originalų kalba;

2) literatūrą taip pat rašyti originalinę;

3) patikrinti autorei savo darbą dar iš a) Thimme Das Märchen (yra pas mane), b) Krohu[1] 1926 m. leidinys apie istorinį geografinį metodą (vokiečių kalba yra lituanistikos seminare); 4) papildyti literatūros nuorodas Daukanto pasakomis, 5) būtinai supažindinti su latvių darbo rezultatais – rinkinys Die Letten ir Šmidto[2] latvių pasakos, nors kietokai parašyti [neįsk.].

1932. XII. 20

M. Biržiška

V. Mykolaitis

Juliaus Čiutos diplominis darbas „Mūsų dainuškos“ (1932)

J. Čiutos „Mūsų dainuškos“ atremtos daugiausia paties Č. ir jo mokinių surinktomis dainuškomis (per 500), kurių per 200 jis savo darbe cituoja. Kitas teigiamas darbo ypatumas – atkreipimas dėmesio į dainuškų melodijas, kuriomis autorius gana laisvai verčiasi. Jis neblogai pažįsta ir atitinkamą literatūrą. Deja, turėdamas ne daugiausia medžiagos [neįsk.] plačioms išvadoms, Č. neatsargiai imasi kritikos ten, kur jam dar reiktų padirbėti, ir labai pigios kritikos, o taip pat pažintąją literatūrą paviršium teliečia (pvz., skyriuje – Įvairios įtakos dainuškoms ir kt.). Tas žymiai sumažina jo darbo vertę ir dėl to jį įvertinu tik g e r a i.

M. Biržiška

1932. XII. 27

Spaudai tiktų tik gerai padirbėjus.

V. Mykolaitis

V. Krėvė

Juozo Žiurlio diplominis darbas „V. Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“ (1933)

J. Žiurlio diplominis darbas „V. Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“ rodo autorių nemažai jam paskyrus jėgų, rūpestingai iššiūrėjus nagrinėjamą veikalą, palyginus jį su tautosakos pavyzdžiais, bet lyg giliau neišanalizavus Krėvės kūrinių ypatumų palyginus su tautosaka, dažnai tenkinantis pigiu posakiu užuot mėginus savo teiginius įrodyti. Dėl įdėto darbo jį įvertinu g e r a i.

M. Biržiška

V. Mykolaitis

1933. II. 10

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Petronės Bylaitės diplominis darbas „Moteris Lazdynų Pelėdos ir Šatrijos Raganos raštuose“ (1932)

Parašyta rūpestingai, bet gimnazistiškai. Labai nuobodžiai (Ragana-Pelėda, Pelėda-Ragana ir tt). Daro įspūdžio autorę pirmą (ir paskutinį!) kartą plunksną pavartojus. Dėl įdėto darbo įvertinu: p a t e n k i n a m a i .

M. Biržiška

1933. II. 25

V. Mykolaitis

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Felikso Kudirkos diplominis darbas „Lazdynų Pelėdos raštų vaizduojamasis pasaulis“ (1933)

F. Kudirkos diplominio rašto darbo tema „Lazdynų Pelėdos raštų vaizduojamasis pasaulis“ yra per plačiai paimta ir ne visai tinkamai suformuluota. Dėl per plačios temos autorius daugelį klausimų palietė labai paviršutiniškai, o kitus be reikalo įtraukė į savo rašto darbą.

Vis dėlto šis darbas yra parašytas rūpestingai, rodo autoriaus literatūrinį išsilavinimą ir kritišką sugebėjimą nagrinėti ir vertinti literatūros kūrinius. Dėl to minimąjį F. Kudirkos darbą vertinu pažymiu g e r a i.

Prof. Mykolaitis

J. Grinius, A. Salys

su prof. V. Mykolaičio rezoliucija sutinkame

Kaunas, 1933. IV. 5

Eligijos Zaleskytės diplominis darbas „Mačys-Kėkštas“ (1933)

Savo darbe autorė nenurodo iš kur imamos citatos ir Mačio biografijos žinios, nors pabaigoj šaltinius nurodo. Mačio eilių nagrinėjimas perdaug ištęstas ir neryškus. Šiaip pasitaiko prieštaravimų ir pasikartojimų. Vis dėlto Mačio-Kėkšto gyvenimas ir raštai apibrėžti gana blaiviai ir sklandžiai. Duota šis tas ir nauja.

Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

1933. V. 12

V. Mykolaitis

1933. V. 15

M. Biržiška

P a t e n k i n a m a i

V. Krėvė-Mickevičius

Humanit. mok. fak. dekanas

1933. V. 27

Stasio Paliulio diplominis darbas „Mūsų giesmės (sutartinės)“ (1933)

Darbas yra parašytas lengvai, bet gan išsamiai, ypačiai atsižvelgus į ne per didelį šios rūšies dainų (giesmių) gausingumą. Autorius nusimano ir dainų gaidose. Iš trūkumų labiausiai pažymėčiau per mažą atsižvelgimą į latvių giesmes, kurios nagrinėjant mūsų giesmes turi ypatingai didelės reikšmės. Šiaip St. Paliulio rašinys tinka spaudai. Jį įvertinu labai gerai.

1933. VI. 2
M. Biržiška
V. Mykolaitis
Labai gerai
V. Krėvė-Mickevičius
Hum. m. fak. dekanas

Petro Maldeikio diplominis darbas „Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės dramatinė kūryba“ (1933)

Ne visi autoriaus sprendimai yra pakankamai pagrįsti, bet apskritai nagrinėti dramos veikalus jis moka.

Darbą vertinu g e r a i .

1933. VI. 10

V. Mykolaitis

Man, be to, dar nepatinka autoriaus moralizacija, pamokymų pamėgimas; čia gerai, čia kiek blogiau, čia ir visai negera, tik gal dar Č. pasitaisysianti, pasirodysianti...

Įvertinu taip pat g e r a i .

Raštą gavau

1933. VI. 13

M. Biržiška

1933. VI. 15

G e r a i .

V. Krėvė-Mickevičius

Hum. m. fak. dekanas

1933. VI. 19

Juozo Petrulio diplominis darbas „A. Strazdas: jo laikotarpis, gyvenimas ir raštai“ (1933)

Autoriaus padirbėta atsidėjus, įnešta nemažai žinių apie Strazdą, stengtasi išvengti šablono. Ne visi skyriai skyriai vienodo atsidėjimo vaisius. Autoriui panorėjus šį darbą spausdinti, reikėtų dar kartą jį paredaguoti, „pavalyti“ turinį nuo smulkmenų (jas galima į priedus nukelti) ir iš viso atsižvelgti į skaitytojų reikalus, bet tuomet paskutinius skyrius tektų dar kartą pergalvoti. Atsižvelgus į paprastus diplominio darbo reikalavimus J. Petrulio darbas čia įvertinama: l a b a i g e r a i.

1933. VI. 26

M. Biržiška

V. Mykolaitis

L a b a i g e r a i. Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Broniaus Paleko diplominis darbas „Auszros“ publicistika“ (1934)

Šis darbas paduodamas jau trečią kartą. Autorius, matyt, gerai susipažino su „Auszros“ raštais, bet nepajėgė giliau įžvelgti jos turinio ir epochos. Dėstymas pakankamai planingas ir nuosakus. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

1934. V. 3

V. Mykolaitis

Na, kon daryt, reik ir mon pasirašyt.

M. Biržiška

1934. V. 8

p a t e n k i n a m a i

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1934. V. 24

Petronėlės Jurgilaitės diplominis darbas „Kun Kazimieras Pakalniškis – Dėdė Atanazas“ (1934)

Autorė davė gana gerą Pakalniškio raštų apžvalgą ir bibliografiją. Darbas parašytas aiškiai, blaiviai ir sklandžiai. Pakalniškio veikla paliesta gana paviršutiniškai, per maža paliestas laikotarpio fonas. Vertinu p a t e n k i n a m a i.

Kaunas

1934. VI. 13

V. Mykolaitis

M. Biržiška

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1934. VI. 30

Juozo Vaitiekūno diplominis darbas „Vienažindys – liaudies dainius“ (1934)

Lyginu šį darbą su anksčiau mūsų atmestąja redakcija ir, prisimindamas kiek anąją, gaunu nustatyti, jog daugelį mūsų padarytų pastabų V. dabar atsižvelgė, nemažai ištaisė, kas svarbiausia, sutvarkė savo darbą. Nors dar būtų kas kai kam prikišti, bet ypačiai atsižvelgus į atliktąjį darbą pripažįstu galima pripažinti šį rašinį p a t e n k i n a m ą.

1934. VI. 21

M. Biržiška

V. Mykolaitis

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1934. VI. 25

Idos Dektoraitės diplominis darbas „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, jos gyvenimas ir visuomeninė bei literatūrinė veikla“ (1934)

Šis darbas duoda aiškų G. Petkevičaitės gyvenimo ir visuomeninės bei literatūrinės veiklos vaizdą. Jis taip pat liudija apie gana gerą autorės pasiruošimą ir literatūrinę kultūrą. Darbą vertinu g e r a i.

V. Mykolaitis

Kaunas

1934. VI. 22

Juozo Žiugždos diplominis darbas „Žemaitės kūryba, d. I“ (1934)

Sprendžiant iš prakalbos ir joje nužymėto plano, autoriaus užsimojimas nemažas, bet savo darbo tik dalį jis patiekia. Gaila, kad toli dalis nuo antrosios gan atsitiktiniai yra atskirta; jai nepamėginta suteikti bent kokio savarankiškumo, tad nevisai suderinta su diplominio darbo reikalu. Teoriniai prakalbos išvedžiojimai nepasižymi aiškumu ir tvirtinu. Skyrius „Visuomeninės raidos kelias“ kiek sušablonintas, labiau publicistinis negu istorinis. Visa tai mažina vertę rašto, kuriam autoriaus įdėta daug kruopštaus darbo. Į tai atsižvelgęs įvertinu jį g e r a i. Galbūt, autoriui parūpinus ir II jo dalį, tektų kur kas aukščiau jį įvertinti.

1934. IX. 24

M. Biržiška

Dėl aukštos autor. liter. kultūros vert. l a b a i g e r a i.

V. Mykolaitis

L a b a i g e r a i.

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1934. X. 6

Anelės Krasnickaitės diplominis darbas „Maironio lyrikos motyvai ir forma“ (1934)

Šiam darbui autorė pasirinko formalinį metodą ir, matyt, yra neblogai susipažinusi, ypač su rusų formalistais. Dar ne visų jos padarytų analizių aiškinimas įtikina, o kai kurios išvados turėtų būti pagrįstos dar platesniais nagrinėjimais, bet vis dėlto autorė parodė pakankamo sugebėjimo analizuoti lyrinį kūrinį formaliniu atžvilgiu ir šį gana sunkų metodą praktikoj panaudoti. Tačiau darbas yra, matyt, parašytas skubotai ir šiurkštokas stiliaus atžvilgiu. Vertinu p a t e n k i n a m a i.

Kaunas, 1934. VI. 12

V. Mykolaitis

M. Biržiška

V. Krėvė-Mickevičius

1934. V. 23

Bronės Akelytės-Čiutienės diplominis darbas „Baudžiauninkų būklė mūsų eiliuotoj literatūroj“ (1934)

Šabloniškas, bet tvarkingas darbas. Didelė yda – Baranausko apleidimas. P a t e n k i n a m a i .

1934. XI. 13

M. Biržiška

V. Mykolaitis

V. Krėvė-Mickevičius

Hum. M. fak. dekanas

Vytauto Maknicko diplominis darbas „Žemkalnis teatralas“ (1935)

Šis darbas tiesiogiai liečia daugiau liet. teatro istoriją, bet gerai nušviečia ir mūsų dramatinės literatūros kūrimosi aplinkybes bei jos pradžią. Išnagrinėti taip pat ir Žemkalnio raštai. Kadangi tai yra didesnio darbo dalis, tai plane jaučiama kiek nesuderinimo.

Darbą vertinu g e r a i.

Kaunas, 1935. VI. 7

V. Mykolaitis

M. Biržiška

V. Krėvė-Mickevičius

1935. VI. 11

Antano Miškinio diplominis darbas „Naujosios lietuvių poezijos linkmės“ (1935)

Metodinis šio darbo trūkumas – kad autorius aiškiai neaptarė temos ir nedavė griežtesnės medžiagos suskirstymo. Žymu skubotumas. Tačiau nagrinėdamas šią temą, jis parodė savo literatūrinį subrendimą ir davė kai ką naujo mūsų literatūros mokslui.

Darbą vertinu g e r a i.

Kaunas, 1935. VI. 10

V. Mykolaitis

M. Biržiška

Skaitymą apsunkino skubotas surašymas mašinėle, kupinas klaidų. Nelinksma, kad autorius, be lietuvių, tik rusų literatūrą (kritiką) teseka. Nesupratau p. 82 antraštės prasmės. Prisidedu prie prof. Mykolaičio įvertinimo g e r a i.

1935. VI. 11

G e r a i, *1935. VI. 12*

V. Krėvė-Mickevičius

Bronės Saladžiūtės diplominis darbas „Žmogus J. Dobilo kūryboje“ (1935)

Nors darbas dėl skubotumo išėjo kiek konspektinio pobūdžio, bet autorė temos objektą, matyt, yra išstudijavusi gerai. Iš darbo žymi ir literatūrinė autorės kultūra. Darbą vertinu gerai.

Kaunas,
V. Mykolaitis
1935. IX. 10

Gerai.
Dek. V. Krėvė-Mickevičius
1935. IX. 21

Angelės Vilutytės diplominis darbas „Pietaris – „Aušros“ ir „Varpo“ idėjų reiškėjas“ (1935)

Autorė savo temą kruopščiai išstudijavo ir planingai išdėstė. Darbe jaučiama daugiau stilistinių trūkumų. Šį darbą vertinu g e r a i.

Kaunas,
V. Mykolaitis
1935. IX. 26

G e r a i.
Dek. V. Krėvė-Mickevičius
1935. IX. 28

Pijaus Papečkio diplominis darbas „Tautinė problema Vydūno pasaulėžiūroj ir kūryboj“ (1935)

Šio darbo autoriui geriau pasisekė tos dalys, kur kalbama apie teoretinius Vydūno raštus. Dramų nagrinėjime esama spragų, nors apskritai svarbesnieji temos klausimai yra iškelti ir nušviesti. Darbą vertinu g e r a i.

Kaunas,
prof. V. Mykolaitis
1935. XII. 3
prof. V. Krėvė-Mickevičius
P. Augustaitis

Vinco Laurynaičio diplominis darbas „S. Daukanto „Darbay senuju lituwiu yr żemaycziu“ 1822 ir to veikalo įvertinimas“

Darbas parašytas rūpestingai ir tvarkingai. Gal kiek tiktai kartais mintis reiškiama ne per aiškiausiai. Įvertinu jį g e r a i (jei autorius atsižvelgtų į psl. 7 mano pažymėtą literatūrą, būtų galima ir anksčiau ginti).

1936. IV.

M. Biržiška

V. Mykolaitis

[Nenumeruotame lape prieš šį įvertininmą esama įrašo]

Savo diplominį darbą pav. „Darbay senuju Lituwiu yr Żemaicziu“ ir to veikalo įvertinimas“ paėmiau ir grąžinsiu š. m. gegužės 23 d.

Kaunas

V. Laurynaitis

1936-V-20

Grąžinta 1936. V. 20

[neįskaitomas parašas]

L a b a i g e r a i .

1936. V. 21

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Autoriui dar kartą peržiūrėjus ir žymiai papildžius savo darbą, atsižvelgus į mūsų čia padarytas pastabas tenka įvertinti l a b a i g e r a i.

1936. VI. 9

M. Biržiška

V. Mykolaitis

Broniaus Kalinausko diplominis darbas „Futurizmas ir „Keturi vėjai“ (1936)

Pirmuose šio darbo skyriuose, kur kalbama apie futurizmą apskritai, autorius beveik vergiškai seka Friče, dėl to rašo ir apie tokius dalykus, kurie jo temos tiesiogiai neliečia, pav., paroksizmas, simultanizmas, unanimizmas. Su „Keturių vėjų“ grupės kūryba jis supažindina palyginti gerai, bet ir čia pasigendame griežtesnės sistemos, kritiško žvilgsnio, jaučiama blaškymasis, esama dėl skubotumo ar neapsižiūrėjimo sunkiai suvokiamų posakių. Stilius šiurkštus. Atskirai nenurodytas turinys. Literatūros sąraše neišskirti pagrindiniai dalykai nuo pagalbinių. Ne visa literatūra lietuvių kalba apie „4 vėjus“ panaudota. Vis dėlto, kadangi tema nėra lengva, autoriaus įdėta daug darbo ir orientuotasi pagrindiniais klausimais, šį diplominį darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

Kaunas

1936. VI. 3

V. Mykolaitis

V. Krėvė

M. Biržiška

Antano Račinsko diplominis darbas „Literatūrinių interesų ir skonio brendimo raida“ (1936)

M. Biržiška visų pirma padarė priekaištą pačio diplominio darbo pavadinimui savo ranka įrašydamas: √ Mūsų ? Lietuvių ? Lietuviškųjų ? √ literatūrinių interesų ir skonio brendimo raida lietuvių visuomenėje.

O pats vertinimas skamba taip:

Šis darbas yra schematinis, konspektinis ir vietomis grynai publicistinio pobūdžio. Tačiau autorius pastebėjo, vykusiai aptarė ir į sistemą suvedė daug mūsų literatūros kūrybą nulemiančių veiksnių. Iš darbo matyti autoriaus erudicija, savarankiškas galvojimas ir orientavimasis mūsų kultūros gyvenime. Iš seminaro žinau, kad autorius gerai pajėgia nagrinėti ir grynas literatūrines temas.

Šį darbą vertinu g e r a i .

Kaunas,

V. Mykolaitis

1936. VI. 9

M. Biržiška

G e r a i .

1936. VI. 13

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Emilijos Strazdaitės diplominis darbas „Jakšto lyrikos pobūdis“ (1936)

Čia yra jau trečioji šio darbo redakcija. Autorei nepavyko susieti Jakšto lyriką su visuomeniniu ir istoriniu liet. literatūros fonu, bet jos apžvalgą padarė pakankamai gerai. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

Kaunas,
V. Mykolaitis
1936. VI. 9
M. Biržiška
P a t e n k i n a m a i .
1936. VI. 13
Dek. V. Krėvė-Mickevičius

Birutės Vokietaitytės diplominis darbas „Ona Pleirytė-Puidienė-Vaidilutė“ (1937)

Autorės surankiota nemaža biografinių ir bibliografinių duomenų, bet O. Puidienės-Vaidilutės asmens, veikimo ir raštų apibūdinimas išėjo gana paviršutiniškas. Autorė per dažnai stoja O. P-nės gynėjos ir adoratorės pozicijoj.

Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

Kaunas, 1937. III. 13

V. Mykolaitis

Autorė permažai sujungė Puidienę su prieškarine lietuvių visuomene, be to, tą visuomenę ji nelabai suprato. Palietė svarbius klausimus, bet per lengvai juos sprendė, pav., plagiato klausimą, P-nei įtaką, stiliaus dalykus ir šiaip įvertinimus autorė prabėgom teatliko. Kad ne rūpestingas P-nės veikalų ir literatūros apie ją surankiojimas, pripažinčiau jos darbą tiesiog nepatenkinamą. Vis dėlto dėl temos įdomumo ir jau įdėto darbo būtų gera, kad autorė nepasitenkintų p a t e n k i n a m u įvertinimu ir pamėgintų aukščiau pakelti savo darbą, kad jis tiktų ir spaudai.

M. Biržiška

1937. III. 22

p a t e n k i n a m a i

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1937. III. 30

Emilijos Jakševičiūtės-Adiklienės diplominis darbas „Maironio tautiškumas“ (1937)

Em. Jakševičiūtės-Adiklienės diplominis darbas pristatomas jau trečią kartą. Nagrinėdama Maironio tautiškumą autorė paėmė tik idėjinį jo kūrybos atžvilgį ir stengėsi iš poezijos posmų sudaryti gan abstraktinę sistemą. Nors tema nėra visapusiškai išnagrinėta ir dėstyme pasitaiko netobulumų, atsižvelgdamas į autorės įdėtą darbą ir pakankamą susipažinimą su Maironio raštais, šį. Em. Jakš.-Adiklienės diplominį darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

Kaunas, 1937. III. 17

V. Mykolaitis

Prisidedu

M. Biržiška

P a t e n k i n a m a i

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1937. III. 30

Agotos Andriuškevičiūtės diplominis darbas „Dailioji mūsų proza 19 amžiuje“ (1937)

Autorė yra skaičiusi ir studijavusi visus 19 a. mūsų prozos raštus, kas jau savaime yra nemažas jos nuopelnas. Ji juos panagrinėjo ir aptarė visai pakankamai. 19 a. poaušrio beletristiką liečiąs skyrius dabar perdirbtas. Autorė nagrinėja ne atskirus autorius, kas būtų nevaisinga, bet tematines grupes – ir tai duoda aiškesnį draudžiamųjų laikraščių beletristikos vaizdą. Esama redakcinių nesklandumų. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

Kaunas,

1937. IX. 19

V. Mykolaitis

M. Biržiška

1937. IX. 23

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

P a t e n k i n a m a i

1937. IX. 29

Jono Stoskeliūno diplominis darbas „Liudas Kondratavičius ir jo Lietuva“ (1937)

Autorius dažnai neaiškiai reiškia savo mintis, vietomis lyg pasikartoja. Jo darbas šlubuoja ir kompozicijos atžvilgiu, pav., per daug paskyrė jis vietos Margirio poemai aptarti ir čia temos griežtai jau nesilaikė. Tačiau: 1) jo darbo pagrindai ir išvados yra teisingi, 2) visą reikalingą literatūrą, taip pat, žinoma, ir paties Kondratavičiaus kūrinius, jis surankiojo ir išstudijavo, 3) kokių žymių liapsusų metodiniu atžvilgiu nepadarė. Todėl įvertinu jo darbą p a t e n k i n a m a i .

1937. III. 22

M. Biržiška

V. Mykolaitis

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1937. IV. 13

Antano Rinkūno diplominis darbas „Vaižganto personažai“ (1937)

Autorius Vaižganto personažus skirsto pirmiausia į teigiamus ir neigiamus. Tai nėra visai tikslingas suskirstymas, ypač nagrinėjant realistinio pobūdžio veikalus. Tolimesnis skirstymas per daug susmulkintas. Vienok smulkiai ir paviršutiniškai charakterizavus kiekvieną personažą, autoriui reikėjo sustoti ties esmingesniais klausimais, susietais su svarbesniaisiais Vaižg. personažais. Vis dėlto pirmoji darbo dalis pakankamai gerai nušviečia V. kūrybos pagrindus, o ir toliau matyt, kad V. raštai studijuoti su atsidėjimu ir susipažinta su tema lemiančia literatūra.

Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

Kaunas,

V. Mykolaitis

1937. III. 25

M. Biržiška

V. Krėvė-Mickevičius

1937. IV. 8

Onos Laukytės-Zupkienės diplominis darbas „Didysis karas lietuvių liaudies dainose ir individualinėj lyrikoj“ (1937)

Darbas tvarkingas, bet daugiau pasakojamojo negu nagrinėjamo turinio, o ten, kur lyg nagrinėjama, kartais tenkinamasi bendru ir per daug aristarchiniu apibūdinimu; geras, menkas, menkesnis ir pan. Dėl visa to įvertinčiau jis g e r a i.

1937. VI. 14

M. Biržiška

Autorė, atrodo, panaudojo ne visas prieinamas liaudies dainas (apie D. karą), o kas dar svarbiau, visai neiškėlė ir nepanagrinėjo tų dainų liaudiškumo klausimo. Dėl to daugelis jos išvadų neturi pakankamo pagrindo. Antroj daly, kalbėdama apie lyriką, autorė nagrinėja ją gan paviršutiniškai, nepaliesdama jokios gilesnės problemos.

Dėl to jos darbą esu linkęs vertinti tik p a t e n k i n a m a i.

1937. VI. 15

V. Mykolaitis

G e r a i.

1937. VI. 17

V. Krėvė-Mickevičius

Petro Čiurlio diplominis darbas „Futurizmas ir „Keturi vėjai“ (1937)

Pirmieji darbo skyriai yra kompiliaciniai. Ypač jaučiamas Fričė ir Koganas. Kai kas atrodo per daug išplėsta ir nesusieta su „4 vėjais“. Vertindamas „4 vėjų“ literatūrą autorius netiksliai vadovaujasi tradicinės poetikos dėsniais. Keturvėjininkų kūrybos poetinių priemonių nagrinėjimas per daug schematiškas, registracinis. Vis dėlto iš darbo matyti autoriaus erudicija, literatūrinė kultūra ir atsidėjimas. Stoka atskirai surašyto turinio ir naudotos literatūros sąrašo. Darbą vertinu g e r a i.

V. Mykolaitis

Kaunas

1937. X. 5

M. Biržiška

1937. X. 13

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1937. X. 14

Elenos Kašinskaitės diplominis darbas „Kudirkos satyros“ (1937)

Darbas paduodamas jau trečią kartą. Ši paskutinioji redakcija daug kuo skiriasi nuo pirmųjų ir yra nepalyginti geresnė. Iš darbo matyti plati literatūrinė erudicija ir svetimų literatūrų pažinimas. Darbas duoda nauja tai, kad išveda kai kurias paraleles tarp Kudirkos satyrų ir vieno kito rusų rašytojų kūrinių.

Ši darbo redakciją vertinu g e r a i.

Kaunas

V. Mykolaitis

1937. X. 7

M. Biržiška

1937. X. 11

V. Krėvė-Mickevičius

1937. X. 14

Birutės Bulvičiūtės diplominis darbas „Marijos Pečkauskaitės gyvenimo ir kūrybos kelias“ (1937)

Į šį darbą tektų žiūrėti tik kaip į medžiagą Pečkauskaitės biografijai. Autorė daugiausia naudojasi P. laiškais, dažnai juos parafrazuodama, o nuo savęs maža bepridėdama. Rašymas nėr visai sklandus, pasitaikė vienas kitas „liapsusas“, korektūra neištaisyta. Vis dėlto darbo įdėta daug, gausi medžiaga skirstyta, derinta, Peč-kaitės „gyvenimo ir kūrybos kelias“ vis dėlto nužymėtas gana ryškiai. Patenkinamai būtų lyg per maža – vertinu g e r a i.

V. Mykolaitis

1937. X. 16

Jono Daniusevičiaus diplominis darbas „Adomo Mickevičiaus lietuviškumas“ (1937)

Esu skaitęs šio rašto pirmąją redakciją (bene 36 pusl.), visiškai nenusisekusią. Jai prikišau labiausiai: per mažą naudojimąsi paties Mickevičiaus kūryba, 2) per didelį pasitikėjimą antriniais ir tt. šaltiniais, 3) lietuvio, lietuvybės sąvokos neišsiaiškinimą ir į Mickevičiaus laikus dabartinės sąvokos perkėlimą be tinkamo atsargumo, 4) nereikalingus skyrius apie fiziologiją ir tt. Autorius, Pagėgių mokyklos mokytojas, atsiėmė savo darbą ir naujai jam suredaguoti, pasitraukė iš mokyklos, kelias savaites Kaune iš naujo savo temai pasiskyręs. Dabartinė jo darbo redakcija rodo jį atsižvelgus į mano jam padarytus priekaištus ir gerokai pasidarbavus, bet vis jo darbą tebeturint nemažų trūkumų: 1) tiekiamos labai daug visiškai nereikalingos temai medžiagos, o 2) lietuviškoji paties Mickevičiaus raštų medžiaga dažnai vos tepaminima, 3) lietuvybės, lietuviškumo sąvoka istorijos perspektyvoje autoriui ne visai dar yra paaiškėjusi, 4) aiškinimas dažnai esti neaiškus. Apie ⅔ darbo būtų galima apleisti ar glaudžiau išreikšti, nuo ko darbas tik laimėtų. Dėl minėtųjų trūkumų sveika būtų dar kartą darbą perredaguoti, bet atsižvelgus į autoriaus atliktą didelį darbą, rodantį jo apsiskaitymą temos srityje, bet ir rimtą jo gyvenimui žygį, pasitraukiant tam darbui nuo mokyklos, iš dalies ir į gresiantį jo likimui pavojų

laiku nepristačius diplomo, sutinku jo darbą pažymėti p a t e n k i n a m u pažymiu, tik prašau kituodu oficialiuoju šio darbo skaitytoju, be paties darbo, pasverti ir mano motyvus, kiek jų pakanka patenkinamam pažymiui išvesti.

1937. X. 19

M. Biržiška

V. Mykolaitis

Dek. V. Krėvė-Mickevičius

1937. X. 25

Sofijos Danilevičiūtės diplominis darbas „Maironio poemos „Tarp skausmų į garbę“ ir „Jaunoji Lietuva“ (1937)

Visi svarbesnieji temos klausimai autorės paliesti, bet panagrinėti skubotai. Pasigendame gilesnės analizės ir vietomis pavyzdžių savo teiginiams. Be to, ir redakciniu požiūriu darbui stoka rūpestingesnio literatūrinio apdirbimo. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

V. Mykolaitis

Kaunas

1937. XI. 6

Prano Gailiūno diplominis darbas „Kristijono Donelaičio stilius“ (1937)

B. skyrius man atrodo per daug ištęstas, ne tik visumos atžvilgiu; jame reiškiamas mintis, atrodo, būtų galima labiau sutraukti, sukondensuoti ir net precizuoti; be to, bene per daug klusniai laikomasi vieno Ermatingerio[1], visaip linksniuojamo. CVII (apie „Keturis vėjus“) be reikalo yra įterptas – tai atskira tema, autoriaus išnagrinėta seminaro pranešime ir išspausdinta „Vaire“. Kaip C skyriuje, rodos, buvo galima daug glaudžiau dėstyti negu tai yra padaryta. Darbas būtų laimėjęs, jei autorius būtų bandęs vertinti [neįsk.], pasitenkindamas vien D. kūrybos dorybių iškėlimu, išaiškinimu, kai kas net skamba lyg naiviai, kas nesiderina su rimtu autoriaus pasirengimu. Atrodo, jog autoriui palaikius savo darbo juodraščius ir smarkiai paredagavus, būtume gavę darbą, kuris tiktų ir „Darbuose bei dienose“ išspausdinti. Šiaip betgi, atsižvelgdamas į autoriaus įdėtą darbą ir laisvą vertimąsi teorija ir D. poezija, įvertinu jo darbą kaip diplominį l a b a i g e r a i.

1937. X. 14

M. Biržiška

V. Mykolaitis

1937. XI. 22

Dekanas V. Krėvė-Mickevičius

Jurgio Lebedžio diplominis darbas „Vienuolio kūrybos raida“ (1937)

Šio darbo autorius, pasiremdamas kai kuriais R. Müller Freienfels psichologinio metodo nuostatais ir tipologija, nagrinėja Vienuolio asmenybės, pasaulėžiūros ir kūrybos raidą, rasdamas ir kriterijų vertinti įtakoms ir kūriniams. Ne su visais autoriaus teigimais galima sutikti, rastume priekaištų ir formaliniu atžvilgiu, bet kadangi darbas parašytas metodiškai, rodo nemenką autoriaus erudiciją ir literatūrinę kultūrą, duoda naujos medžiagos Vienuolio kūrybai suprasti bei vertinti, be to, siekia plačiau negu paprasto diplominio darbo ribos, jį vertinu l a b a i g e r a i.

V. Mykolaitis

Antano Aleškevičiaus diplominis darbas „Impresionizmas lietuvių literatūroje“ (1938)

Šiame darbe autorius ieško ryškesnių impresionizmo žymių mūsų l. literatūroje. Su impresionizmo kryptim jis, matyt, yra gerai susipažinęs, nors įžangoj „Bendrai apie impresionizmą“ pasigendame deramo aiškumo ir metodingumo. Ginčytinų dalykų autoriaus prikalbėta apie J. Savickį (o vietomis ir ne visai suprantamų...). Formalinė-metodinė darbo yda – tai, kad autorius niekur nežymi, iš kur imtos citatos, ir tekste, ypač pabaigoj, neišskiria ir nepažymi svarbesniųjų turinio-plano punktų. Tačiau kadangi darbo tema yra nauja ir gan sunki, autorius parodė gerą literatūrinę erudiciją ir sugebėjimą tinkamai analizuoti liter. kūrinius, šį darbą vertinu g e r a i.

Kaunas,
V. Mykolaitis
1938. IV. 2
V. Maciūnas
g e r a i
M. Biržiška
1938. IV. 8

Jono Dienio diplominis darbas „Kun. Antanas Vienažindys“ (1938)

Autorius parinko šiek tiek naujų duomenų, liečiančių Vienaž. gyvenimą ir kūrybą, bet apskritai laikėsi Tumo ir kitų nustatytų gairių. Tas pats Vienažindžio garbinimas. Jo dainų nagrinėjimas, jų lyginimas su liaudies dainomis ir kitų poetų kūryba, nors ir yra kruopštus, bet nepasižymi ryškumu, ne visur įtikina. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

Kaunas,

1938. V. 3

V. Mykolaitis

M. Biržiška

1938. V. 7

Petro Mikutaičio diplominis darbas „Juliaus Janonio gyvenimas ir kūryba“ (1938)

Autoriaus surinkta palyginti daug medžiagos nušviesti Janonio gyvenimui ir kūrybai, paskaityta ir šiaip knygų savo išvadoms pagrįsti. Dėstymas aiškus ir blaivus (be vieno kito mitinginio posakio), pažiūros savarankiškos. Darbą vertinu gerai.

Kaunas,
V. Mykolaitis
1938. V. 21
V. Maciūnas
gerai
M. Biržiška
1938. V. 28

Veronikos Kirkilaitės diplominis darbas „Lazdynų Pelėda ir jos kūryba“ (1938)

Šitą, beveik jau neleistinai plačią temą autorė sudorojo 58 puslapiuose. Dėl to darbas išėjo konspektinio pobūdžio, daug kas paliesta tik apgraibomis. Dėl to ir apmatai nėra originalūs, savarankiški (žinoma, kiek to galima čia reikalauti): vienur tolimos reminiscencijos paskaitų, kitur šiaip skaitytų dalykų... esama ir smulkesnių tekste mano pažymėtų trūkumų bei neaiškumų. Dėl to aš nenorėčiau sutikti su F.-filos. fakulteto komisijos įvertinimu ir pats šį darbą vertinčiau tik patenkinamai.

Kaunas
V. Mykolaitis
1938. VI. 1
V. Maciūnas
Patenkinamai
1938. VI. 8
M. Biržiška

Paulinos Stankūnaitės diplominis darbas „Liaudis ir bajorija Lazdynų Pelėdos raštuose“ (1938)

Darbas paduodamas antrą kartą. Ši redakcija yra geresnė. Jo trūkumus pažymiu tekste. Vertinu patenkinamai.

V. Mykolaitis

patenkinamai

M. Biržiška

1938. VI. 13

Darbo tema liečia svarbiąją Lazdynų Pelėdos kūrybos problemą. Darbo planas gana nuoseklus, nors jo išdėstyme nestinga plokštumo. Teisingai, nors vietomis gana naiviai iškeltos L. Pelėdos simpatijos liaudžiai ir bajorijos neapykanta. Manyčiau, kad, vis dėlto darbą galima būtų įvertinti patenkinamai.

1938. VI. 11

V. Maciūnas

Albino Misevičiaus diplominis darbas „Salomėjos Nėries lyrika“ (1939)

Šiame darbe nagrinėjami tik 3 pirmieji Sal. Nėries lyrikos rinkiniai, o paskutinysis „Diemedžiu žydėsiu“ nė neminimas. Autoriui reikėjo nurodyti to priežastį. Idėjinį pagrindą nagrinėti S. Nėries lyrikai A. Misevičius susidaro iš V. Mykolaičio straipsnio „Meno aptarimas“ (ir kitų) ir „Trečio Fronto“, daugiausia Radžvilo-Korsako straipsnių, per griežtai ir pedantiškai stengdamasis tų autorių pažiūras ir mintis susieti su poetės pažiūromis ir kūryba. Tokio būdo nagrinėjimas ir vertinimas šlubuoja metodo atžvilgiu ir nėra visai savarankiškas. Be to, darbas turi redakcinių trūkumų ir stilistinių šiurkštumų, atsiradusių, matyt, dėl skubotumo.

Tačiau, antraip vertus, bandymas analizuoti ir vertinti S. Nėries lyriką atitinkamų ideologijų šviesoj savaime yra įdomus ir naudingas. Šis A. Misevičiaus bandymas vis dėlto rodo autoriaus apsiskaitymą nelengvą literatūrinį uždavinį apdoroti.

Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i.

Kaunas, *1939. IV. 15*

V. Mykolaitis

V. Maciūnas

1939. IV. 20

M. Biržiška

Kazio Barausko diplominis darbas „Donelaičio „Metų“ stiliüs“ (1939)

Darbe pastebime daug nerūpestingumo, apsileidimo, o gal skubotumo ar nuovargio. Daug nevykusiai suformuluotų ir išreikštų minčių, neapgalvotos terminologijos, stilistinių šiurkštumų; neaiškus suskirstymas dalimis, skyriais. Vis dėlto autorius bando stilių analizuoti ir į nagrinėjamų kūrinių stilist. savumus įžvelgti. Panašias temas laikau sunkiomis ir turėdamas tai galvoj darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

V. Mykolaitis

1939. VI. 6

Jono Dičiaus diplominis darbas „Kun. Tatarė – beletristinės prozos kūrėjas“ (1939)

Literatūrinis Tatarės beletristikos nagrinėjimas gana paviršutiniškas, nors gal menkos pasakėčios bei apysakaitės nedaugiausia ir teduoda tam medžiagos. Sujungimas Tatarės su to laiko mūsų literatūriniu fonu irgi gana mechaniškas, pvz., iškeltas yra tam tikras mūsų didaktinis literatūros šablonas (psl. 9–10), bet neparodyta, nors žadėta, koks gi jo ryšys su Tatarės kūryba. Literatūros apie Tatarę sąraše pasigendama R-čių Jono str. „Kun. A. Tatarė“ – (Vadovas, 1914, Nr. 74/75). Yra nedovanotinų kalbos klaidų. Darbą vertinu p a t e n k i n a m a i .

1939. XII. 15

V. Maciūnas

Darbą vertinu g e r a i .

V. Mykolaitis

Kad ir yra trūkumų, bet jie vis dėlto nestengia nustelbti bendro gero įspūdžio, jog darbas atliktas labai rūpestingai, kiek tai liečia patį Tatarės raštų nagrinėjimą. Kalbos klaidos man neatrodo nedovanotinos, o kitos gal bus radusios tik dėl perrašinėjimo mašinėle. Darbą vertinu g e r a i .

1939. XII. 21

M. Biržiška

Jono Bružo diplominis darbas „M. Gustaičio poezija“ (1942)

Jono Bružo diplominis darbas „M. Gustaičio poezija“ parašytas dar 1942 m. Gaila, kad autorius dabar padavė darbą neperredaguotą.

Silpniausiai parašyta Įžanga, kurioje labai apgraibomis duota šiek tiek biografinių duomenų ir bandyta apibūdinti Gustaičio asmuo. Taip pat labai paviršutiniškai, o vietomis ir neteisingai nušviestas mūsų literatūros būvis 19 a. pabaigoje ir 20 a. pradžioje. Žymiai geriau autoriui pavyko panagrinėti pačią M. Gustaičio kūrybą – jos raidą, pasaulėvaizdį, tematiką ir formalinius savumus. Žinoma, ne su visais šio darbo autoriaus teigimais bei jo pažiūromis galima sutikti. Vis dėlto jis parodo sugebėjimą įžvelgti į poeto kūrybos visumą, joje orientuotis ir kritiškai ją nagrinėti bei vertinti. Autoriui prikištinas nerūpestingas redakcinis darbo aptvarkymas. Prie darbo pridėta M. Gustaičio raštų bibliografija nėra pilna, bet poeto kūrybos bendrajai charakteristikai ir nagrinėjimui ji pakankama.

Darbas vertintinas p a t e n k i n a m a i .

V. Mykolaitis

Vilnius, 1945. II. 30

Broniaus Krivicko diplominis darbas „Jono Aleksandriškio-Aisčio idėjų pasaulis“ (1943)

Šio darbo autorius pasirinko nelengvą uždavinį: praskleisti idėjų pasaulį Aleksandriškio kūryboje, kur idėjos reiškiamos ne abstraktiniu žodžiu, bet vaizdais, simboliais bei nuotaikomis. Šį uždavinį autorius atliko visai tinkamai. Darbas liudija apie jo autoriaus gerą literatūrinę kultūrą ir sugebėjimą įžvelgti į poetinės kūrybos reiškinius. Darbas tinka spaudai. Vertinu l a b a i g e r a i.

V. Mykolaitis

V. Maciūnas

J. Puzinas

Vilnius, 1943. II. 15

Valerijos Gumbinaitės diplominis darbas „Antiklerikalinė tematika Žemaitės raštuose“ (1950)

Stud. V. Gumbinaitės diplominio darbo tema aktuali ir reikalinga. Darbo autorė nagrinėja ne vien antiklerikalinę, bet ir antireliginę tematiką didžiosios mūsų realistės raštuose, nes religija ir yra klerikalizmo pagrindas. Nors ši tema mūsų literatūrinėj kritikoj ir buvo liesta, bet kaip visuma išsamiau dar niekad nebuvo nagrinėta.

V. Gumbinaitė savo darbe iškelia visus esminius su ta tema susijusius klausimus: religijos ir klerikalizmo ryšį, klerikalizmo įsigalėjimą Lietuvoje, antiklerikalinę tematiką liet. literatūroj ligi Žemaitės, veiksnius, formavusius antiklerikalines Žemaitės pažiūras, pagaliau antiklerikalinės tematikos analizę rašytojos kūryboje. Nagrinėdama savo temą darbo autorė teisingai skiria Žemaitės kūrybą ligi ir po 1905 m., pastebėdama antiklerikalinių bei antireliginių Žemaitės pažiūrų radikalėjimą šiame antrajame laikotarpy.

Iš darbo matyti, kad diplomantė atsidėjusi išstudijavo Žemaitės raštus, panaudojo kiek ir archyvinės medžiagos; taip pat pasinaudota marksizmo klasikų raštais ir gan gausia pagalbine literatūra.Tačiau reikia atžymėti ir kai kuriuos diplomantės darbo nedateklius. Temos aptarimas ir darbo uždavi-

niai (p. 3) suformuluoti ir išreikšti neaiškiai. Netikslių minties formulavimų pastebima p. 4 ir 5. Atskirų nevykusių posakių pastebėta p. 18, 19, 20, 29, 39. Nagrinėjant Žemaitės kūrybą ligi ir po 1905 m. pasigendame ryškesnių sintetinių apibendrinimų. Darbe stoka išsamesnės svarbesniųjų Žemaitės kūrinių analizės pav. „Kunigo raudą...“, „Kelionė Šidlavon“, „Dvejos laidotuvės, dveji palaikai“. Pagaliau stoka klerikalizmo išsamesnio aptarimo, gilesnės jo charakteristikos ir neigiamo jo poveikio kultūriniam lietuvių gyvenimui išryškinimo, nors šiaip darbas parašytas ne objektyvistiškai, bet kovingai ir išsilaiko deramame idėjiniame politiniame lygyje.

Darbą laikau visai patenkinančiu diplominiams darbams statomus reikalavimus.

Prof. V. Mykolaitis

[Vilnius, 1950]

Stefanijos Nosevičiūtės diplominis darbas „K. Jasiukaičio „Alkani žmonės“ (1950)

Stud. Nosevičiūtės darbo uždavinys gana siauras ir specialus – išnagrinėti nedidelį ir ne per aukštos kūrybinės vertės dramatinį veikalą K. Jasiukaičio „Alkanus žmones“. K. Jasiukaičio drama vis dėlto yra įdomus savo idėjine prasme ir būdingas lietuvių revoliucinės demokratinės literatūros pavyzdys, tad ir vertas plačiau panagrinėti bei įvertinti, juo labiau, kad lig šiol neturėjome išsamesnio nei visos Jasiukaičio kūrybos, nei šios dramos nagrinėjimo.

Stud. Nosevičiūtė pirmame savo darbo skyriuj pristato mums Jasiukaitį kaip revoliucinės demokratinės liet. literatūros atstovą. Autorė duoda apskritai teisingą Jasiukaičio veiklos vaizdą, derėjo vien aiškiau pabrėžti ir pasmerkti reakcines „Alkanų žmonių“ autoriaus pozicijas buržuazinėje Lietuvoje. Geriausia darbo autorei pavyko tie skyriai, kur nagrinėjama „Alkanų žmonių“ tema ir idėja, veikiamieji asmenys ir veikiamųjų asmenų kalba. Silpniausi skyriai – tai 4 „Alkani žmonės“ kaip drama ir 5 „Kompozicija“. Autorė teisingai nurodo pagrindinį dramos konfliktą – „alkanų žmonių“ veržimąsi į geresnį gyvenimą iš vienos pusės ir kapitalistinės buržuazinės santvarkos priešiškumą iš kitos pusės. Bet toliau darbo autorei nepavyko išnagrinėti ir parodyti, kaip tas konfliktas rutuliojamas dramatiniam kūriniui privalomomis priemonėmis – situacijomis ir

veiksmo peripetijomis. Jas trimis punktais (p. 46) suformuluoti „Alkanų žmonių“ kaip dramos trūkumai liečia veikalą ne kaip dramos, bet kaip apskritai literatūrinį kūrinį, o ji buvo pasiryžusi „duoti atsvarą grynai literatūrinei kritikai...“ (p. 44).

Gerėlesnis yra skyrelis apie „Alkanų žmonių“ kompoziciją“, bet nė vienas, nė kitas neduoda tinkamos šios dramos analizės. Reikia svariau pastebėti, kad stud. Nosevičiūtė, vengdama formalizmo, šiuose skyreliuose teisingai bando sieti formalinius dramos atžvilgius su jos idėjine prasme. Vis dėlto dėl silpnokos analizės ir apibendrinamų išvadų nepakankamumo lieka neaišku, kokia gi yra „Alkanų žmonių“ vertė kaip draminio kūrinio. Vertingas yra darbo skyrius, kur autorė aptaria M. Gorkio veikalo „Dugne“ įtaką šiai Jasiukaičio dramai.

Aptardama „Alkanų žmonių“ reikšmę, autorė daro teisingas išvadas, tačiau jos turėjo būti pagrįstos išsamesne analize ankstesniuose skyriuose. Vienoj vietoj autorė neapdairiai cituoja „Vilties“ recenzentą, pritardama tokiai jo nuomonei: „Originalinio nieko nematyti galbūt todėl, kad norėta aklai sekti partijos tendencija“ (p. 61).

Nosevičiūtės darbas rodo, kad autorė, apskritai paėmus, sugeba nagrinėti literatūros kūrinius, sugeba aiškiai, nuosekliai ir sklandžiai dėstyti savo mintis. Nepaisant anksčiau nurodytų trūkumų ir kai kurių kitų redakcinio bei stilistiniokalbinio pobūdžio trūkumų, stud. Nosevičiūtės darbą „K. Jasiukaičio „Alkani žmonės“ laikau atitinkančiu diplominiam darbui statomus reikalavimus.

V. Mykolaitis

Vilnius, 1950. V. 27

Stefanijos Tamulaitytės diplominis darbas „Žemaitės „Autobiografija“ (1951)

Žemaitės „Autobiografija“, kaip visiems žinoma, yra labai reikšmingas kūrinys, kuriame atsispindi ne tik pačios rašytojos jaunystės ir ilgo jos gyvenimo laikotarpio aplinka, bet ir daug būdingų baudžiavinės ir pobaudžiavinės gadynės, 1863 m. sukilimo ir nacionalinio buržuazinio sąjūdžio bruožų. Rasti Žemaitės aprašytų įvykių ir atsispindėjusių jos „Autobiografijoje“ reiškinių tikrovinį pagrindą, nušviesti jų dėsningumą visuomeninių santykių raidoj, vadovaujantis marksistine metodologija, aptarti idėjinį literatūrinį „Autobiografijos“ vertingumą – uždavinys įdomus istorikui ir literatui. Vien 1863 metų Žemaitės aprašytiems įvykiams išaiškinti reiktų perversti nemaža archyvinių dokumentų ir memuarinės literatūros.

Stud. Tamulaitytė tokio sunkaus uždavinio, gal jau ir išeinančio iš diplominio darbo ribų, sau nestatė. Ji norėjo vien parodyti, kad Žemaitės „Autobiografijoje“ sukurtas tam tikrų laikotarpių bei istorinių įvykių paveikslas iš tiesų atspindi tikrovę ir daugelį būdingų reiškinių, – be to, dar nušviesti ir pačią Žemaitę veikusią aplinką. Siekdama šių tikslų, diplomantė neišvengė savo darbe, ypatingai I daly, sauso ir nuobodoko schematizmo, trumpai nužymėdama istorinę tikrovę ir vis lygindama su ja Žemaitės aprašytus įvykius bei reiškinius. Dėl to daug

įdomių „Autobiografijos“ vietų, pav. iš Žemaitės pasakojimų apie baudžiavą, liko nepanaudotų, nors tų vietų tinkama analizė išryškintų „Autobiografijos“ idėjinį literatūrinį vertingumą. Tą pat reikia pasakyti ir apie 1863 m. sukilimą bei nacionalinį sąjūdį liečiančias autobiografinių Žemaitės raštų vietas. Kai kuriose „Autobiografijos“ epizoduose bei užuominose, pav., apie dvarininkus Citavičius, kurių „dėdės buvo jenerolais, ministeriais“, apie grafą Čapskį[1], kuris Vilniaus gubern. Nazimovo[2] nuvaišintas įdavė svarbius dokumentus su Komiteto narių parašais, atsispindi Lietuvos dvarininkų lankstymasis carizmui ir išdavikiškumas sukilimo reikalui. Nepakankamai diplominiame darbe panaudotas bei išaiškintas įdomus autobiografinis Žemaitės rašinys „Trupiniai, surinkti iš spaudos užgynimo laikų“, vaizduojąs varpininkų veiklą ir jų susirinkimus Putvinskio dvare[3]. Su kai kuriais diplomantės teiginiais dėl jų bendrumo sunku būtų sutikti, pav., dėl baudžiauninkų „džiaugsmo“ po 1861 m. vasario 19 d. manifesto (p. 19) arba kad Žemaitė „duoda platų sukilimo vaizdą“ (p. 23), taip pat kad smulkioji bajorija „šalinosi nuo liet. liaudies ir jos gyvenimo, nuo liet. kalbos ir bendrai nuo viso to, kas buvo bent kiek lietuviška“ (p. 50). Diplominiame Tamulaitytės darbe per maža atsižvelgta į tą aplinkybę, kad Žemaitės „Autobiografija“ rašyta jau senatvėje ir kad rašytoja, pasakodama apie savo jaunystę, baudžiavą, 1863 m. sukilimą, varpininkų veiklą, visa tai vaizduoja savo pažiūrų šviesoje, vertina iš savo pozicijų, kurios reikalingos šiandien kritiško marksistinio įvertinimo. Ypatingai tai liečia 1863 m. įvykių ir nacionalinio sąjūdžio reiškinių pavaizdavimą „Autobiografijoje“.

Nepaisant šių ir kai kurių kitų redakcinio pobūdžio trūkumų, stud. Tamulaitytės diplominis darbas vertintinas teigiamai.

Svarbesnieji klausimai, kylą dėl Žemaitės „Autobiografijos“ aiškinimo, yra paliesti ir nagrinėti. Dėstymas sklandus ir aiškus. Žemaitės „Autobiografija“ mūsų kritinėj literatūroj dar niekieno nebuvo giliau išanalizuota, ir tai sunkino diplomantės uždavinį ir kelia jos darbo vertingumą. Atsižvelgdamas į tai, stud. Tamulaitytės diplominį darbą „Žemaitės „Autobiografija“ laikau patenkinančiu diplominiam darbui statomus reikalavimus.

V. Mykolaitis

Vilnius, 1951. V. 30

Nijolės Vienožinskaitės diplominis darbas M. Valančiaus „Palangos Juzė“ (1951)

N. Vienožinskaitės diplominio darbo „M. Valančiaus „Palangos Juzė“ uždavinys – išnagrinėti šį žymiausią M. Valančiaus kūrinį marksistinės metodologijos pagrindais yra svarbus ir aktualus – ir lig šiol dar niekieno nebandytas išspręsti.

Pirmoj savo darbo daly diplomantė, pasiremdama kapitaliniu Lenino veikalu „Развитие капитализма в России“, parodo, kokie būdingi kapitalistinių santykių vystymosi reiškiniai atsispindi M. Valančiaus kūriny, o antroj daly ji bando „išnagrinėti ir aptarti „Palangos Juzės“ kaip realistinio didaktinio dailiosios prozos kūrinio savumus. Žinoma, kad pirmojoj ir antrojoj daly keliami klausimai negalėjo būti griežtai atriboti ir atskirti, vis dėlto darbo nuosakus planingumas reikalautų, kad kai kurie klausimai, kaip, pav., personažų aptarimas, būtų įjungti ne į pirmąją, o į antrąją darbo dalį. Apskritai darbo planas nėra nuosakus ir aiškus.

Iš to kyla ir svarbiausias darbo trūkumas: stoka aiškaus sintetinio vertinamojo sprendimo apie šį reikšmingiausią Valančiaus kūrinį. Tiesa, dėstyme diplomantė daugely vietų teisingai nurodo reakcines Valančiaus pažiūras, jo ribotumą, griežtai atmeta ir smerkia daugelio jo skleidžiamų idėjų nepriimtinumą liaudžiai, tačiau randame ir bendro pobūdžio

teiginių, kurie skaitytoją dezorientuoja, kaip, pav., Valančius ėjo „pažangia realistine liaudine linkme“ (p. 41).

Darbe neatskleista ir neįvertinta Valančiaus raštuose bepasireiškianti nacionalistinė šovinistinė tendencija, tam tikra tautinė diskriminacija, nors šį klausimą liečią apsakymai prabėgomis ir minimi, pav., „Čigonai“ (p. 17).

Darbe neaiškiai ir nepakankamai aptartas klausimas, kaip Valančiaus raštuose ir „Palangos Juzėj“ atsispindi lietuvių nacijos formavimosi reiškiniai ir kiek jo raštai veikė nacijos formavimąsi. Čia autorė diplomantė painioja tautiškumo ir nacijos terminus, pav., ji rašo „tautinis judėjimas“ (p. 11), Valančius „išryškino tautinį charakterį, praskleidė visą eilę nacionalinių bruožų“ (p. 45), arba toks visai neaiškus posakis: „Tautinis pradas, sąlygojamas materialinių veiksmų, ne tik įžiūrėtinas gimtoje kalboje, bet ir apysakos liaudiškume“ (p. 48).

J. V. Stalino genialaus nacijos aptarimo ir raštų kalbos klausimais šviesoje diplomantė galėjo daug ryškiau ir plačiau nužymėti Valančiaus kūrinių reikšmę.

Darbe randame dėl redakcinio nerūpestingumo visą eilę netikslių, o kartais ir nesuprantamų posakių, p. 9, 18, 20, 33, 41, 44, 49, 51, 54...

Šie trūkumai, nors jie ir žymiai mažina darbo vertę, vis dėlto nėra esminiai. Diplomantė savo darbe parodė, kad ji sugeba įžvelgti nagrinėjamojo kūrinio idėjinę prasmę ir formalinius savumus ir, bendrai paėmus, kritiškai tinkamame idėjiniame politiniame lygyje jį nagrinėti. Vienožinskaitės Nijolės darbą laikau patenkinančiu diplominiams darbams statomus reikalavimus.

V. Mykolaitis

Vilnius, 1951. VI. 5

Jono Vildžiūno diplominis darbas „Darbo tematika tarybinėje lietuvių poezijoje“ (1951)

Stud. J. Vildžiūnas savo diplominiame darbe nagrinėja temą, kuri visu platumu lig šiol liesta dar nebuvo. Darbo tematika tarybinėje lietuvių poezijoje yra gan plačiai išsišakojusi ir sudaro dėkingą tyrimo objektą. Stud. J. Vildžiūnas, kaip matyt iš jo darbo, supranta savo temos reikšmę ir apimtį. Jis paliečia visus svarbesniuosius tos temos aspektus ir duoda apypilnį darbo tematikos tarybinėje lietuvių poezijoje vaizdą. Vis dėlto darbas turi žymių trūkumų, nes diplomantas kai kuriuos pajudintus klausimus panagrinėjo be tinkamo atsidėjimo, paviršutiniškai, dėl to darbas daro konspektinio darbo įspūdį. Darbo tematika, jos pagrindiniai motyvai literatūroje kyla iš gyvenimo tikrovės, dėl to jiems pilnai suprasti ir įvertinti reikalinga nušviesti tie gyvenimiškieji, tikroviškieji pagrindai. J. Vildžiūno darbe šito pasigendame. Ypatingai ši spraga jaučiama skyriuose „Didžiosios komunizmo statybos“ (p. 41) ir „Socialistinis darbas kovoje dėl tvirtos taikos“. Šie skyriai išėjo labai jau lakoniški – pos po 3 pusl.! Dar pabrėžtiniau tą pat reikia pasakyti ir dėl skyriaus „Draugas Stalinas ir partija darbo poezijoje“ (p. 49). Čia ir turimą literatūrinę medžiagą diplomantas nepasirūpino plačiau išanalizuoti ir

pakomentuoti, kaip, pav., Jonyno ir Macevičiaus „Draugui Stalinui Telšių valsčiaus kolūkio „Lenino kelias“ rinkėjų laiškas“ (p. 50).

Nepakankamai nušvietęs tikrovinį darbo tematika sukurtos tarybinės liet. poezijos pagrindą, diplomantas netenka svarbiausio kriterijaus tai poezijai vertinti. Dėl to jo sprendimai, kvalifikuojant tuos ar kitus eilėraščius ar posmus kaip vykusius, įtikinamus, kūrybingus, yra visai subjektyvūs.

Nepaisant šių ir kai kurių kitų stilistinių išraiškos trūkumų, iš darbo matyti, kad stud. J. Vildžiūnas darbo tematiką tarybinėje lietuvių poezijoje studijavo atsidėjęs, su tarybinių mūsų poetų kūryba yra susipažinęs gerai, taip pat panaudojęs ir temą liečiančią pagalbinę literatūrą. Diplomantas sugeba nagrinėti poezijos kūrinius ir kritiškai juos vertinti – ir aiškiai, sklandžiai dėstyti savo mintis. Pažymėtinas ir tinkamas idėjinis politinis darbo lygis. Atsižvelgdamas į visa tai, stud. J. Vildžiūno diplominį darbą „Darbo tematika tarybinėje lietuvių poezijoje“ laikau atitinkančiu diplominiam darbui statomus reikalavimus.

V. Mykolaitis

Vilnius, 1951. V. 2

Janinos Žėkaitės diplominis darbas „Antano Venclovos Tėvynės karo poezija“ (1951)

Stud. Žėkaitės diplominio darbo objetas neplatus. A. Venclovos Tėvynės karo meto poezija sudaro tik vieną eilėraščių rinkinį „Obelis kur augalota“ (208 p.). Diplomantė šiuo rinkiniu ir apsiriboja. Tačiau temos pilnumui ir išbaigtumui būtų buvę gera, jei būtų peržvelgtas ir pirmas pokarinis A. Venclovos poezijos rinkinys „Šalies jaunystė“, kur randame tokius darbo temą papildančius eilėraščius kaip „Kareiviai“, Saulė teka iš rytų“, „Pergalės daina“, „Plieninis žmogus“ „Lietuviškosios divizijos daina“...

Stud. Žėkaitės darbas yra platokas literatūrinės kritikos etiudas ir priklauso literatūros mokslo sričiai, kuri, kaip žinome, apima ir literatūrinę kritiką. Nors daugelis autorės sprendimų ir vertinimų yra subjektyvaus pobūdžio, kas neišvengiama literatūrinėj kritikoj, tačiau pagrindiniai darbo teigimai – dėl lyrinio Venclovos poezijos herojaus brendimo, dėl jo poezijos motyvų aptarimo, jų analizė ir vertinimas turi ir objektyvios reikšmės.

Vis dėlto mokslinis darbo pobūdis būtų žymiai papilnėjęs, jei diplomantė būtų plačiau palietusi ir nušvietusi tas Didžiojo Tėvynės karo aplinkybes, kuriomis Venclovos poezija kūrėsi. Jei pats poetas savo eilėraščius vadina lyriniu karo metų

dienoraščiu, tai kritinis ir mokslinis jo interpretavimas turėtų praskleisti realius jo pagrindus. Šiam reikalui būtų tikusi ne tik Didžiojo Tėvynės karo istorija, bet ir evakuacijoj ėjusi liet. spauda ir paties A. Venclovos apybraižos „Karo laukuose“. Jomis diplomantė pasinaudoja labai jau šykščiai – pav., p. 21. Tai ir yra žymiausias šio darbo kaip mokslinio darbo trūkumas.

Diplomantė J. Žėkaitė originaliai suvokė savo temą. Dėstyme ji parodė tikslaus kritiko įžvalgumo, sugebėjimo analizuoti, daryti bendrinamąsias pagrįstas išvadas ir logiškai, gera išraiška dėstyti savo mintis. Šiuo atžvilgiu darbas priekaištų nekelia.

Stud. J. Žėkaitės diplominį darbą „Antano Venclovos Tėvynės karo meto poezija“ laikau atitinkančiu diplominiams darbams statomus reikalavimus.

V. Mykolaitis

Vilnius, 1951. V. 8

Vytauto Kubiliaus diplominis darbas „Folkloro panaudojimas 1905–1917 metų lietuvių revoliucinėje poezijoje“ (1952)

Stud. V. Kubiliaus diplominio darbo tema lietuvių literatūros moksle dar niekieno nebuvo išsamiau nagrinėta; ji yra nauja ir reikalinga. Buržuaziniame lietuvių literatūros moksle ir kritikoje kartais prabėgomis būdavo keliamas tautosakos panaudojimo to ar kito rašytojo kūryboje klausimas, bet ir pati tautosakos, folkloro sąvoka ir jos panaudojimo principai bei vertinimas buvo nušviečiami iš tiesų klaidingai. Diplomantas V. Kubilius, vadovaudamasis marksistine metodologija, teisingai nustatė metodines savo darbo premisas, būtent, kad folkloras tai nėra kokia nekintama „tautos sielos“ išraiška, bet darbo liaudies kūrybos padarinys, atspindįs liaudies interesus jų istoriniame išsivystyme, – ir kad vaisingas folkloro panaudojimas tai nėra jo mėgdžiojimas, sekimas jo stilium bei įvaizdžiais, bet susiderinimas su giliausia jos tradicija teisingai vaizduoti gyvenimą, socialinius santykius, atstovauti pažangias, aktualias gyvenamojo meto idėjas.

Pereidamas prie savo temos nagrinėjimo, V. Kubilius teisingai pabrėžia rusų revoliucinio folkloro poveikį 1905 m. revoliucijos laikotarpy lietuvių revoliucinei poezijai. Nekelia rimtesnių priekaištų ir tolimesnieji V. Kubiliaus diplominio darbo skyriai, kuriuose jis nagrinėja folkloro panaudojimą

K. Račkausko-Vairo, Jovaro ir J. Janonio poezijoje. Diplomantas čia parodė visišką literatūrinį subrendimą, sugebėdamas įžvelgti į nagrinėjamųjų autorių kūrybos savumus ir duoti jos analizę darbo temos reikalaujama linkme.

Reikia tačiau pažymėti ir kai kuriuos pasitaikančius darbe neaiškumus. Visų pirma, kalbant apie rusų revoliucinių dainų poveikį revoliucinei lietuvių poezijai ir folklorui, reikalinga būtų išaiškinti santykį individualios kūrybos su folkloru bei folklorine medžiaga. Darbo autorius teigia, kad „daugelis to meto revoliucinės poezijos verstinių ir originalių kūrinių tampa folkloru" (p. 44), ir kaip pavyzdį nurodo „Marselietę", „Internacionalą", „Varšuvietę" ir kt. Iš kitos darbo vietos atrodo, kad autorius vis dėlto skiria rusų revoliucinę poeziją nuo revoliucinio proletariato folkloro (p. 28), nors ten pat vėl teigia, kad „rusų revoliucinės poezijos geriausi kūriniai... šios poezijos tekstai ir virto dainomis, tapo rusų revoliuciniu folkloru" (p. 28). Sekančiame puslapyje diplomantas, remdamasis J. V. Rozanovu[1], tarsi atmeta buržuazinių folkloristų reikalavimą, kad literatūrinės kilmės folklorinis kūrinys turi pasižymėti ir folkloriniu stilium, nors toliau įrodinėdamas savo nagrinėjamų poetų susisiejimą su liaudies kūryba, ne vienoje vietoje remiasi folklorinio stiliaus argumentais (pav., p. 48, 54, 55).

Darbe vietomis pasigendama liaudies kūrybos pavyzdžių, citatų, kurios paryškintų bei pailiustruotų autoriaus mintį ir nagrinėjamojo poeto santykį su folkloru (p. 79).

V. Kubilius, tautosakos panaudojimo klausimą pastatęs į naują principinę plotmę, atsisakęs formalistinio šio klausimo traktavimo, pasiekė gerų teigiamų rezultatų. Suvedęs revoliucinę lietuvių poeziją 1905–1917 m. į sąlytį su rusų revoliuciniu folkloru ir lietuvių liaudies kūrybos esminiais bruožais,

diplomantas nušvietė tos poezijos kūrybinį aspektą ir davė teisingą kritišką vertinimą.

Redakciniu atžvilgiu V. Kubiliaus darbas rimtesnių priekaištų nekelia, nebent dėl gan gausių korektūros klaidų. Be to, būtų gera, kad darbo skyriai būtų aprūpinti antraštėmis.

Stud. V. Kubiliaus diplominį darbą „Folkloro panaudojimas 1905–1917 metų lietuvių revoliucinėje poezijoje" laikau pilnai atitinkančiu diplominiams darbams statomus reikalavimus.

V. Mykolaitis

Vilnius, 1952 m. kovo 19 d.

Paaiškinimai

Santrumpos

A	– Vanda Zaborskaitė, *Autobiografijos bandymas*, sudarė Virgilija Stonytė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012
AAM	– *Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną*, parengė Donata Mitaitė, Vilnius: Vaga, 1992
LCVA	– Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LLMA	– Lietuvos literatūros ir meno archyvas
LLTI BR	– Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas
LMAVB RS	– Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius
LNB RS	– Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius
PP[1]	– Vladas Žukas, *Prisiminimų puslapiai: Studijų metai*, Vilnius: Baltos lankos, 1999
PP[2]	– Vladas Žukas, *Prisiminimų puslapiai: Pažinti kultūros žmonės II,* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010
R[1]	– Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, t. 1–10, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla / Vaga, 1959–1969
R[2]	– Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, t. 1–12, Vilnius: Vaga / Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1989–2011
VDU	– Vytauto Didžiojo universitetas
VU	– Vilniaus universitetas
VUA	– Vilniaus universiteto archyvas
VUB RS	– Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Redakcinės pastabos

Šiame tome skelbiami daugiausia iki šiol niekur nespausdinti V. Mykolaičio-Putino tekstai, kuriuos galima priskirti tiek literatūros istorijos, tiek ir literatūros mokslo (literatūrologijos) sričiai.

Tomą sudaro trys dalys. Pirmoji apima V. Mykolaičio-Putino straipsnius, kurių pirmieji penki buvo publikuoti. Kiti tekstai (atsiliepimai, pastabos, pranešimai) spausdinami iš rankraščių, saugomų LLTI BR.

Antrojoje dalyje pirmą kartą skelbiamos V. Mykolaičio recenzijos ir vertinimai tų lituanistinių disertacijų, kurių gynimuose jis pasisakė arba kaip oficialusis aponentas, arba kaip vadovas. Visi šios dalies tekstai skelbiami iš rankraščių ir mašinraščių.

Trečiojoje dalyje publikuojami VDU ir VU lituanistų diplominių darbų recenzijos bei vertinimai, V. Mykolaičio parašyti 1930–1952 metais. Visi tekstai (išskyrus B. Krivicko) skelbiami iš rankraščių ir mašinraščių. Tekstus stengtasi grupuoti chronologiniu ir tematiniu principu.

Kadangi dauguma tekstų rašyti žiauriausio stalininio laikotarpio sąlygomis, ideologinis atspalvis juose aiškiai juntamas. Reikia pasakyti, kad V. Mykolaičio-Putino visuomeninė padėtis pokario metais nebuvo tvirta. Prof. Vladas Žukas savo memuaruose, be kita ko, rašo: „1944 metų spalio 1 dieną Lietuvių literatūros katedros vedėju paskiriamas profesorius Vincas Mykolaitis. 1945 metų rugsėjo 1 dieną Mykolaitis iš šių pareigų atleidžiamas ir skiriamas Visuotinės literatūros katedros vedėju. 1946 metų spalio 1 dieną, kaip neužtikrinęs vadovavimo, iš šios katedros vedėjo pareigų atleidžiamas, o jo vieton laikinai skiriamas Kostelnickis“ (Vladas Žukas, „Keletas istorijos bruožų“, in: *PP*[1], p. 109).

Tas pats kultūros istorikas toliau pateikia dar vieną įdomų faktą: „1947 metų rugsėjo 30 dieną Mykolaitis vėl ėmė vadovauti lietuvių literatūros katedrai. Senosios lietuvių literatūros kurso nebetęsė – perdavė Jurgiui Lebedžiui. Vilniaus universiteto vadovybė kreipėsi į Aukščiausiąją atestacinę komisiją Maskvoje – prašė patvirtinti už disertaciją Vladimiro Solovjovo estetika Miunchene įgytą filosofijos daktaro laipsnį. Komisija 1948 metų lapkričio 27 dienos posėdyje universiteto prašymą atmetė. Profesorius Lietuvių literatūros katedrai vadovavo iki 1949 metų rugpjūčio 25 dienos, skaitė epizodinius kursus, vadinamus speckursais“ (Vladas Žukas, „Lietuvių literatūra“, in: *PP*[1], p. 154–155).

V. Mykolaitį-Putiną gerai pažinojusių žmonių liudijimu, virš jo galvos visą dešimtmetį kabojo „Damoklo kardas“ už jo ankstesnes antitarybines nuodėmes ir vėlesnes ideologines klaidas (plačiau žr. Aleksandras Žirgulys, „Sunkus rašytojo kelias“, in: Aleksandras Žirgulys, *Tekstologijos bruožai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 231–232, 239; Irena Kostkevičiūtė, „Putinas ir

lietuvių literatūros katedra“, in: *Vinco Mykolaičio-Putino memorialinis muziejus ir jo veikla Marijampolėje*, sudarė Zigmantas Vidrinskas, Kaunas: AB „Aušra“, 2005, p. 141–150).

Antai prof. V. Žuko liudijimu, V. Mykolaitis jau 1946 m. pavasarį buvo atsidūręs trisdešimties profesorių ir dėstytojų, šalintinų iš universiteto, sąraše, nes kai kurie jų atsisakė dalyvauti deportaciją vykdančiose grupėse (Vladas Žukas, „Keletas istorijos bruožų“, p. 108).

Tas pats memuaristas pažymi, kad 1948 m. K. Korsako bute V. Mykolaičiui-Putinui atvirai grasino ir K. Preikšas (Vladas Žukas, „Juozas Bulavas“, in: *PP*[2], p. 82).

Akademikas Zigmas Zinkevičius savo autobiografijoje apie pokario metus Vilniaus universitete taip pat rašo: „Anuomet stalinistams lituanistika kaip mokslas nerūpėjo, be to, jos ir neišmanė. Vertindami mūsų pedagoginį darbą, žiūrėjo tik vieno dalyko: kiek jis prisideda prie studentų „ideologinio auklėjimo“. <...> Vienintelis dalykas, kuo galėjome pakelti savo autoritetą tikrintojų akyse, buvo dažnas Stalino raštų citavimas <...>. Bolševikų vadų citatos plačiai buvo naudojamos ir rašant mokslinius darbus (Zigmas Zinkevičius, *Prie lituanistikos židinio*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 147–148).

Neturėtume tad stebėtis, kad ir V. Mykolaitis savo pokariniuose oficialiuose rašiniuose buvo priverstas cituoti „genialius J. V. Stalino veikalus“.

Idėjiškai artimesniems žmonėms profesorius būdavo kur kas atviresnis.

Yra žinoma, kad Vilkaviškio kunigų seminarijoje studijavęs ir VDU romanistiką baigęs Jonas Kazlauskas (1916–1984) po Antrojo pasaulinio karo kurį laiką dirbo VU Prancūzų kalbos ir literatūros katedroje, vėliau baigė Valstybinę konservatoriją, tapo muzikologu, kompozitoriumi bei vargonininku. Taigi prof. V. Žukas iš jo lūpų 1982 m. užrašė atsiminimus, kuriuose esama tokio įdomaus paliudijimo: „Kai po karo dirbau Vilniaus universitete, Mykolaitis kurį laiką buvo dekanu. Savo ranka parašydavo pakvietimus į fakulteto tarybos posėdžius. Vieną kitą lapelį turiu. Kartą stovime koridoriuje ir girdime kaip Kostas Korsakas skaito paskaitą apie literatūrą ir cituoja Staliną. Mykolaitis sako: „Matai Stalinas išmano apie lietuvių literatūrą...“ (Jono Kazlausko atsiminimai, užrašyti V. Žuko Vilniuje, 1982. IX. 24. – VUB RS F 141-961).

Viešai V. Mykolaitis, kaip ir kiti Lietuvoje pasilikę pirmosios Nepriklausomybės laikų profesoriai, buvo priverstas studijuoti marksizmą-leninizmą. Neatsitiktinai 1951 m. rugsėjo 27 d. rašte LTSR Rašytojų sąjungos pirmininką J. Šimkų V. Mykolaitis painformavo: „Pranešu, kad aš toliau studijuoju marksizmą teoriniame seminare „Istorijos-filologijos dėstytojams“ (LLMA, F 34, Ap. 4; B. 60, l. 20). Taigi radikaliai pasikeitus politinėms sąlygoms Lietuvoje, V. Mykolaitis-Putinas buvo priverstas slėpti

savo pažiūras ir literatūrinius kūrinius vertinti pirmiausia iš idėjinių pozicijų.

Neatsitiktinai poetą gerai pažinojęs ir jo situaciją puikiai supratęs J. Lankutis 1968 m. parašė šiuos reziumuojančius sakinius: „Tarybiniu laikotarpiu Mykolaitis-Putinas įsisavino marksistinę metodologiją, pripažindamas, kad ji plačiausiai leidžia atskleisti ir įvertinti literatūros reiškinius. Jo darbai suvaidino nemažą vaidmenį, ugdant naujas tarybinio lietuvių literatūros mokslo ir kritikos pajėgas" (*Lietuvių literatūros istorija*, t. IV: *Tarybinis laikotarpis* (1940–1967), redagavo K. Korsakas ir J. Lankutis, Vilnius: Mintis, 1968, p. 568).

Tenka pripažinti, kad V. Mykolaičio-Putino pokaryje, o ypač chruščiovinio atšilimo laikotarpiu parašytose recenzijose esama pakankamai blaivių ir taiklių mūsų literatūros klasikų kūrybos esmę nusakančių teiginių.

Tekstai redaguoti minimaliai. Paliktos kai kurios Mykolaičio-Putino jaunystėje vartotos tarminės formos. Ištaisytos korektūros klaidos, atsiradusios renkant tekstus spausdinimo mašinėle. Pagal dabartines kalbos normas pateikiama ilgųjų balsių ir kai kurių priebalsių rašyba. Sudabartinama skyryba. Visi kiti tekstų lygmenys (morfologija, leksika, sintaksė) paliekami autentiški. Rusiški tekstai komentaruose išversti į lietuvių kalbą Jono Šlekio.

Bibliografiniai duomenys ir komentarai

I. STRAIPSNIAI, ANOTACIJOS, ATSILIEPIMAI, PRANEŠIMAI

MAIRONIS (25 metų literatiškojo darbo paminėjimas). Išspausdinta: Ateitis. –1913. – Nr. 10, p. 467–478.

Maironio tekstus V. Mykolaitis-Putinas cituoja iš šių leidinių: *Pavasario Balsai* ir *Kur išganymas*. Trečią kartą atspausta, partaisyta ir padauginta. Parašė Maironis (J. M-lis). Išleista Lietuvių Laikraščio kaštais. Peterburgas, 1905, 63 + 34 p.

Jaunoji Lietuva poėma. J. Maironis (M-lis). Atspausta autoriaus pinigais. Kaune, Saliamono Banaičio spaustuvė. 1907, 141 p.

Mūsų vargai. Poėma penkiose dalyse. Kaunas. Išleido A. Petronio Knygynas. [1920], 151 p.

Reseinių Magdė (Poematas). Nepersena pasaka ir Smulkmenos. Išleista autoriaus pinigais. Kaunas. Saliamono Banaičio spaustuvė 1909, 74 p.

Beje, V. Mykolaitis cituoja ne visur tiksliai, citatos patikrintos pagal minėtus leidinius, išlaikant jų autentišką rašybą.

[1] Cituojamas Liudo Giros eilėraštis „Kaip kankliai be stygų...“ iš jo eilėraščių rinkinio „Tėvynės keliais“, Kaunas: „Švyturio“ Bendrovės leidinys, [1920], p. 15.

[2] Cituojamas eilėraštis „[Jei po amžių kadą skauduṣ pančiai nukris]“.

[3] Cituojamas eilėraštis „[Išnyksiu, kaip dumas išblaškomas vėjo“].

[4] *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga* – katalikiškas žurnalas, leistas 1896–1896 m. Tilžėje.

[5] *Lietuvių laikraštis* – savaitraštis, ėjęs 1904–1906 m. Peterburge.

[6] *Draugija* – katalikiškas literatūros, mokslo ir politikos žurnalas, leistas 1907–1914, 1919–1923 ir 1937–1940 m. Kaune.

[7] *Vaivorykštė* – pirmasis lietuvių literatūros žurnalas, ėjęs 1913–1914 m. Vilniuje.

[8] Čia ir toliau cituojamas eilėraštis „Jo pirmoji meilė“.

[9] Čia ir toliau cituojamas eilėraštis „Poėta“.

[10] Cituojamas eilėraštis „[Mažai linksmybės čia ant žemės]“.

[11] Cituojamas eilėraštis „Liūdna“.

[12] Cituojamas eilėraštis „[Sapnų kančios ir ramumo saldaus]“.

[13] Cituojamas eilėraštis „Senatvė“.

[14] Cituojamas eilėraštis „Liūdna“.

[15] Cituojamas eilėraštis „Pavesta atminčiai J. St.“

[16] Cituojamas eilėraštis „[Jei žemė kadą širdį man ir vyliojo]“.

[17] Cituojamas eilėraštis „Pavesta atminčiai J. St.“

[18] Cituojamas eilėraštis „Neapriboti troškimai“.

[19] Cituojamas eilėraštis „Pavesta atminčiai J. St.“

[20] Cituojamas eilėraštis „[Kas tas paslaptis suprastu]“.

[21] Cituojamas eilėraštis „[Jei žemė kadą širdį man ir vyliojo]“.

[22] Cituojamas eilėraštis „Džiova mirštančiai“.

[23] Čia ir toliau cituojamas eilėraštis „[Jei po amžių kadą skauduṣ pančiai nukris]“.

[24] Cituojamas eilėraštis „[Terp plačių ulyčių veršis baubia graudingai]“.

[25] Cituojamas eilėraštis „[Jei po amžių kadą skauduṣ pančiai nukris]“.

[26] Čia ir toliau cituojamas eilėraštis „Geresnių laikų viltis“.

[27] Cituojamas eilėraštis „Jaunimo giesmė“.

[28] *Sum gente lithuanus, vienok natione polonus* (lot.) – „Esu lietuvių kilmės, bet lenkų tautybės“.

[29] Cituojamas eilėraštis „Skausmo balsas“.

LITERATŪRINĖS ŠIŲ METŲ SUKAKTUVĖS. Šio nebaigto straipsnio skiltinė korektūra saugoma LRB RS F 31-466. Rankraščio tvarkytoja Marijona Čilvinaitė 1961. IX. 25 formuliare įrašė šią pastabą: „Straipsnis „Naujosios Romuvos“, 1941, Nr. 1, sugalvotas leisti Vilniuje, tačiau vokiečių

okupacinė valdžia nedavė leidimo ir sunaikino tą nr. „Spindulio“ spaustuvėje surinktą“.

J. Keliuotis labai nepatikimuose atsiminimuose, rašytuose senatvėje, gana detaliai aprašinėja savo pastangas atgaivinti „Naujosios Romuvos“ leidimą 1941 metais (Juozas Keliuotis, *Mano autobiografija: atsiminimai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 331–332). Iš šių atsiminimų nekelia abejonių tik tai, kad buvo „surinkęs daug įvairios medžiagos (vienas pirmųjų jos davęs V. Mykolaitis-Putinas“), suredagavęs pirmąjį numerį ir jį nunešęs „Spindulio“ spaustuvei išspausdinti. Tačiau vokiečiai konfiskavę visus išspausdintus egzempliorius ir išsivežę sunaikinti.

[1] Vytautas Maknickas, „Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis“, in: *Darbai ir dienos*, kn. V, 1936, p. 12.

[2] *Varpas* – mėnesinis politikos ir literatūros žurnalas inteligentijai, leistas 1889–1905 m. Tilžėje ir Ragainėje.

[3] *Vilniaus žinios* – pirmas dienraštis lietuvių kalba, ėjęs 1904–1909 m. Vilniuje.

[4] „Vilniaus kanklės“ – meno draugija, veikusi 1905–1908 m. Vilniuje.

RAINER MARIA RILKE. Išspausdinta: Židinys, 1927. – Nr. 2, p. 137–139.

Raineris Marija Rilkė (1875–1926) – austrų rašytojas, vienas didžiausių XX a. lyrikų.

Pažymėtina, kad respublikinėje mokslinėje konferencijoje „Vincas Mykolaitis-Putinas iš laiko perspektyvos“, įvykusioje 2013 m. gegužės 9 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, dr. Jadvyga Bajarūnienė (VU) perskaitė pranešimą „Vincas Mykolaitis-Putinas ir R. M. Rilkės kūrybos recepcijos pradžia Lietuvoje“.

GEORGES BRANDES. Išspausdinta: Židinys, 1927. – Nr. 2, p. 137–139.

Georgesas Brandesas (1842–1927) – danų mokslininkas, literatūros istorikas.

[1] Šarlis Ogiustenas Sent Bevas (Sainte Beuve, 1804–1869) – prancūzų literatūros kritikas, rašytojas.

[2] Hipolitas Adolfas Tenas (Taine, 1828–1893) – prancūzų filosofas, istorikas, menotyrininkas, literatūros kritikas, psichologas.

[3] Henrikas Pontopidanas (Pontopidan, 1857–1943) – danų rašytojas.

VLADISLOVAS ST. REIMONTAS IR JO „KAIMIEČIAI“. Pirmoji šio straipsnio publikacija išspausdinta knygoje: W. S. Reymont. Kaimiečiai. Romanas. Išvertė F. Neveravičius. D. 1: Ruduo. Kaunas: Sakalas, 1937, p. 5–14. Tekstas skelbiamas iš leidinio: Vincas Mykolaitis-Putinas, Raštai, t. 8, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962, p. 461–469.

Pas rašytoją gyvenusi giminaitė Janina Mykolaitytė (vėliau – Bielinienė) savo atsiminimuose pažymi, kad 1953 m. pabaigoje ji perskaičiusi V. Reimonto „Kaimiečius“: „Užkrėčiau tuo skaitymu ir Putiną, kažką ėmusį komentuoti, ko jis neprisiminė, tad ėmė „atsišviežinti“. Jį dabar pakerėjo masinių scenų vaizdavimas. Putinas tada rašė „Sukilėlius“, ir tokios scenos jam rūpėjo“ (*AAM*, p. 436).

Vladyslavas Stanislavas Reimontas (1867–1925) – lenkų rašytojas.

F. ŠILERIO DRAMOS „VILIUS TELIS“ K. BORUTOS VERTIMO RECENZIJA-ANOTACIJA. Rankraštis saugomas LLTI BR F 60-425. F. Šilerio drama „Vilius Telis“ išleista 1952 m. (Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla) nenurodžius vertėjo pavardės, nes 1946 m. represuotas ir 1949 m. amnestuotas rašytojas ilgai negalėjo spausdintis. Kad tai tikrai jo vertimas, paliudija šios dramos tekstas, išspausdintas F. Šilerio knygoje *Dramos* (Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959, p. 353–465), kur nurodyta ir K. Borutos pavardė. Regis, rengdamas spaudai savo vertimą rašytojas bent kiek jį redagavo.

Frydrichas Šileris (1759–1805) – vienas žymiausių vokiečių rašytojų.

PASTABOS DĖL L. GINEIČIO MOKSLINIO DARBO „XVIII A. LIETUVIŲ LITERATŪRA“. Mašinraštis, 5 l., saugomas LLTI BR F 59-240. V. Mykolaičio-Putino vertinimo pabaigoje jo ranka juodu rašalu prirašyta ši pastaba:

NB. Redakcinio pobūdžio netikslumų savo pastabose neliečiau. Ankstyvesniame svarstyme nurodytieji L. Gineičio darbo trūkumai man atrodo, bendrai paėmus, pastebėti teisingai.

Tokiu pavadinimu minimo L. Gineičio darbo jo rankraštiniame palikime, saugomame LMAVB RS F 365 (iš viso 129 vienetai), nepavyko rasti. Atrodo, kad čia kalbama apie L. Gineičio daktaro disertacijos „Kristijonas Donelaitis ir jo epocha“, kuri 1964 m. buvo išleista atskira knyga, vieną iš pirmųjų variantų.

[1] Džeimsas Tomsonas (Thomson, 1700–1748) – anglų poetas.

[2] Žanas Fransua de Sen Lamberas (de Saint-Lambert, 1716–1803) – prancūzų poetas, filosofas, rašytojas.

[3] Evaldas Kristianas fon Kleistas (Kleist, 1715–1759) – vokiečių poetas.

[4] Heziodas – VIII a. pr. Kr. gyvenęs žymus senovės graikų poetas.

[5] Publijus Maronas Vergilijus (70 m. pr. Kr.–19 m. pr. Kr.) – garsiausias romėnų poetas.

[6] Erazmas Roterdamietis (tikr. Gerhardas Gergardsas, 1469–1536) – Nyderlandų filologas, filosofas, teologas, rašytojas; vienas žymiausių Europos renesanso humanistų, kūręs lotynų kalba.

ATSILIEPIMAS APIE Z. TOLIUŠIO DARBĄ „ADOMAS MICKEVIČIUS KAUNE“. Mašinraštis, 1 l., saugomas LLTI BR F 59-205.

Zigmas Toliušis (1889–1971) – Lietuvos Nepriklausomybės laikais valstybės ir visuomenės veikėjas, sovietmečiu kelis kartus kalintas, kultūros istorikas, memuaristas. Buvusio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne saugoma atsiliepime minimo Z. Toliušio darbo ankstyvesnė redakcija „Mickevičius Kaune“ (1949, mašinr., 45 l.). – LLTI BR F 11-244.

VYR. DĖST. J. BŪTĖNO LIETUVIŲ LITERATŪROS PASKAITOS ISTORIJOS-FILOLOGIJOS FAKULTETO IV KURSO STUDENTAMS LITUANISTAMS 1950. II. 18 RECENZIJA. Mašinraštis, 4 l., saugomas LLTI BR F 59-216.

Prof. Vladas Žukas savo prisiminimuose apie minėtą J. Būtėno paskaitą rašo: „1950 metų pavasario semestro pradžia, dėstytojas ateina į auditoriją skaityti paskaitos „Trečias frontas ir jo reikšmė“. Tai buvo pirmoji paskaita šia tema <...>. Į auditoriją atėjo aukštas vyras ir sako: „Aš stenografuosiu jūsų paskaitą“. Pats dėstytojas prisimena, kad paskaitai nebuvo rūpestingai pasiruošęs, pasitikėjo savo atmintimi, tad neturėjo ištiso teksto. Paskaita buvusi kiek padrika.

Gavęs paskaitos stenogramą, atsiliepimą parašė Vincas Mykolaitis. <...> Priekaištavo ir dėl atskirų reiškinių idėjinio vertinimo; žodžiu, sulaukta profesoriaus kritikos iš kairės. Nepaisant minėtų trūkumų, recenzentas paskaitą įvertino teigiamai.

Paskaitos aptarime kalbėję K. Korsakas, o ypač J. Žiugžda pasisakė kur kas kritiškiau“ (Vladas Žukas „Lietuvių literatūra“, in: *PP*[1], p. 148–149).

ATSILIEPIMAS APIE KAZIO BORUTOS LIETUVIŲ LIAUDIES PASAKŲ RINKINĮ „DANGUS GRIŪVA“. Rankraštis, 1 l., saugomas LLTI BR F 59-226.

K. Borutos perkurtų pasakų rinkinys *Dangus griūva: Lietuviškos pasakos arba kas girdėta – negirdėta, bet į pasakas sudėta apie gyvulius, paukščius ir žvėris* pirmą kartą pasirodė 1955 m. (Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 295 p.). Pakartotiniai leidimai: 1965, 1970 ir 1979 metais.

LIETUVOS KP(B) CK PRANEŠIMAS APIE PIRMĄSIAS SPAUSDINTAS LIETUVIŠKAS KNYGAS. Rankraštis saugomas LLTI BR F 1-3565. Jis datuotinas 1946 m. balandžio pradžia, nes jo pradžioje greičiausiai K. Korsako ranka įrašyta: „Padėti rankraštynan 1946. IV. 16“.

Akademiko Zigmo Zinkevičiaus žodžiais, „1947 m. ryšium su pirmosios lietuviškos knygos 400 metų jubiliejumi buvo parengti ir išleisti specialūs leidiniai. Tą darbą daugiausia organizavo profesorius V. Mykolaitis

ir docentas Jonas Kruopas“ (*AAM*, p. 410). O be LKP CK „palaiminimo“ nei šio jubiliejaus, nei specialių leidinių tiesiog neįmanoma būtų buvę organizuoti.

PRANEŠIMAS APIE KOSTO KORSAKO LITERATŪRINIUS DARBUS. Rankraštis, 5 l., saugomas LLTI BR F 59-248. Jo formuliare esama įrašo: Pranešimas rašytas 1945 m. I. Kostkevičiūtė. Šiuo datavimu reikia rimtai suabejoti visų pirma todėl, kad VU Istorijos-filologijos fakulteto dekanu 1944–1945 m. buvo pats K. Korsakas. 1947 m. fakulteto dekanais buvo net trys žmonės: iki 1947 m. balandžio 18 d. – Vladimiras Kostelnickis, nuo balandžio 19 d. – laikinai – Marcelinas Ročka, o nuo birželio 20 d. Eugenijus Meškauskas.

Paskutinis pranešimo sakinys skamba taip: „Turėdami prieš akis tokią turiningą Kosto Korsako literatūrinę veiklą ir jo sėkmingą docentavimą Vilniaus universitete, siūlome Istorijos-filologijos fakulteto tarybai pakelti jį profesorium prie Lietuvių filologijos katedros“.

Vladas Žukas savo prisiminimuose, be kita ko, pažymi: „Vilniaus universiteto vadovybė kreipėsi į Aukščiausiąją atestatinę komisiją Maskvoje – prašė patvirtinti Kostui Korsakui profesoriaus vardą. Komisija 1947 metų gegužės 5 dienos posėdyje prašymą atmetė, nes jis neturėjo daktaro laipsnio. Kostas Korsakas prašosi atleidžiamas iš universiteto. Nepraėjus nė metams toji pati komisija profesoriaus vardą jam suteikė. Nuo 1948 m. gegužės 1 dienos priimamas profesoriaus pareigoms pusei etato“ (Vladas Žukas, „Lietuvių literatūra“, in: *PP*[1], p. 166).

Taigi V. Mykolaičio minimas pranešimas rašytas greičiausiai 1947 m. pradžioje, atsižvelgiant į tą faktą, kad K. Korsakas VU Istorijos-filologijos fakulteto dekanu dirbo nuo 1944 metų gruodžio 16 d. iki 1946 metų balandžio 16 dienos, nes tų metų vasario mėnesį buvo paskirtas Lietuvių literatūros instituto direktoriumi. O nuo 1945 metų rugsėjo 1-osios iki 1947 metų rugsėjo 30-osios vadovavo Lietuvių literatūros katedrai (*op. cit.*, p. 166).

[1] Visarionas Belinskis (1811–1848) – rusų literatūros istorikas ir kritikas.

[2] Nikolajus Černyševskis (1828–1889) – rusų revoliucinis demokratas, rusų rašytojas, literatūros kritikas.

[3] Nikolajus Dobroliubovas (1836–1861) – rusų revoliucinis demokratas, literatūros kritikas, publicistas, poetas.

[4] Piotras Koganas (1872–1932) – rusų tarybinis literatūrologas.

[5] Vladimiras Fričė (1870–1939) – rusų literatūrologas, menotyrininkas.

[6] Anatolijus Lunačiarskis (1875–1933) – TSRS valstybės veikėjas, rašytojas, kritikas, menotyrininkas.

[7] Ivanas Maca (1893–1974) – rusų meno teoretikas ir istorikas.

[8] Levinas Šiukingas (Schücking, 1814–1883) – vokiečių rašytojas.

[9] Johanas Robertas Becheris (Becher, 1891–1958) – vokiečių rašytojas.

PRANEŠIMAS APIE JULIAUS BŪTĖNO DARBUS LIETUVIŲ LITERATŪROS SRITYJE. Rankraštis, 3 l., saugomas LLTI BR F 59-216.

Julius Būtėnas (1908–1999) – literatūros tyrinėtojas, kritikas, pedagogas, prozininkas. Prof. Vladas Žukas savo prisiminimuose apie J. Būtėno atėjimą dirbti į Vilniaus universitetą rašo štai ką: „1944 metų gruodžio 16 dieną Būtėnas buvo paskirtas Lietuvių literatūros katedros vyresniuoju dėstytoju. Darbui šiose pareigose rekomendavo katedros vedėjas profesorius Vincas Mykolaitis, parašęs palankų atsiliepimą apie jo knygas“ (Vladas Žukas, „Lietuvių literatūra“, in: *PP*[1], p. 145–146).

J. Būtėnas dėstytoju dirbo palyginti neilgai – beveik šešerius metus, nes 1950 metų rugpjūčio 26 dieną pats savo noru iš universiteto išėjo.

ATSILIEPIMAS APIE P. UŽKALNIO STRAIPSNĮ „VL. MAJAKOVSKIO ĮTAKA V. MONTVILOS KŪRYBAI“. Rankraštis, 2 l., saugomas LLTI BR F 59-214.

Tokiu pavadinimu išspausdinto straipsnio lietuvių bibliografijoje nepavyko rasti. Tikėtina, kad atsiliepime minimo straipsnio pagrindu P. Užkalnis paskelbė publikaciją „V. Montvila ir V. V. Majakovskis“ (*Tarybinė mokykla*, 1951, Nr. 7, p.14–22).

SAKMĖ APIE IGORIO ŽYGĮ. Rankraštis, 6 l. Rašyta mėlynu rašalu, tekstas autoriaus taisytas, trūksta pabaigos. Saugomas LLTI BR F 59-218. Tiksliai datuoti teksto neįmanoma. Tačiau rankraščio paskutinio lapo apačioje esama šio I. Kostkevičiūtės ranka padaryto įrašo juodu pieštuku: „Atrodo, neužbaigtas rankraštis. Jo publikacija neišaiškinta. Galėjo būti rašomas apie 1950 metus. I. K. 1967“.

Šio straipsnio rašymo aplinkybes gana detaliai nušviečia savo atsiminimuose Eugenijus Matuzevičius: „Susitaręs su leidykla, Balys Sruoga taisė, tvarkė anksčiau išverstą Heine'ės „Šiaurės jūrą“. Baigęs šį darbą, aistringai įniko į „Sakmės apie Igorio žygį“ vertimą. Jis dirbo įnirtingai, greitai – įžanga, komentarai. Tai buvo 1946–1947 metais. Vertimas atliktas vienu užsimojimu, spontaniškai. Bet buvo ir taisytinų, redaguotinų vietų. Nepatogu ką sakyti B. Sruogai. Paprašėm V. Mykolaitį būti redaktorium ir pareikšti savo pastabas. Knyga išėjo jau po vertėjo mirties. V. Mykolaičio – redaktoriaus pavardė knygoje tituliniame puslapyje. Analitinis redaktoriaus protas išmintingai apvaldė vertėjo stichiją, temperamentą. Ilgai mes kartu dirbom: sutrumpinom įžangą, profesorius redagavo eiliuotą tekstą, tikrino komentarus. Jis darbą užbaigė po Balio Sruogos mirties. Ir vis dėlto dažnai

pagalvodavau, ar būtų vertėjas priėmęs šį redaguotą variantą. Bet objektyviai kalbant, turim būti dėkingi Putinui: leidinys žymiai patobulėjo. Matyt, jį patį ši tema sudomino. Jis labai noriai domėjosi komentarais. Kai kur juos patrumpino, patikslino – jie tapo preciziškesni. Apie penktadalį – šeštadalį eiliuoto teksto Putinas iš naujo išvertė" (*AAM*, p. 335–336).

V. Mykolaitis savo straipsnio, matyt, nebaigė todėl, kad leidyklos buvo apsispręsta dėti išsamesnį D. Lichačiovo straipsnį. Prof. Vladas Žukas savo prisiminimuose pažymi: „1952 metais pasirodė Balio Sruogos išversta *Sakmė apie Igorio žygį*. Redagavo Vincas Mykolaitis, įdėtas platus žymaus rusų literatūrologo Dmitrijaus Lichačiovo straipsnis apie veikalą. Knygoje daug dailininko Konstantino Dockaus iliustracijų (atsklandų, užsklandų)" (Vladas Žukas „Studentiška kasdienybė", in: *PP*[1], p. 224).

[1] Igoris Sviatoslavičius (1151–1202) – Severianų Naugardo ir Černigovo kunigaikštis, Sviatoslavo Olgovičiaus sūnus.

Plačiau apie jo vaidmenį minimoje poemoje žr. D. S. Lichačiovas, „Sakmė apie Igorio žygį", in: *Sakmė apie Igorio žygį*, vertė Balys Sruoga, redagavo V. Mykolaitis-Putinas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1952, p. 69–73.

[2] Vladimiras Igorevičius (1172(?)–1221(?) – Putivlio kunigaikštis, Severianų Naugardo kunigaikščio Igorio Sviatoslavičiaus sūnus.

[3] Vsevolodas Sviatoslavičius (m. 1196) – Trubčevsko ir Kursko kunigaikštis, Černigovo kunigaikščio Sviatoslavo Olgovičiaus sūnus.

[4] Sviatoslavas Olgovičius (1167–1186) – Rylsko kunigaikštis, gyvenimo pabaigoje – Černigovo kunigaikštis, Olego Sviatoslavičiaus Černigoviečio sūnus.

[5] Bojanas (apie 1006–apie 1102) – Tmutorakanės, Černigovo ir Kijevo kunigaikščių dainius.

[6] Jaroslavna – Severianų Naugardo kunigaikščio Igorio Sviatoslavičiaus žmona.

[7] Gzakas – XII polovcų chanas.

[8] Končakas – XII a. polovcų chanas.

[9] Jaroslavas Išmintingasis (apie 978–1054) – Kijevo didysis kunigaikštis, Vladimiro Sviatoslavičiaus sūnus.

[10] Vladimiras Vsevolodovičius Monomachas (1053–1125) – Pereslavlio, o vėliau Kijevo kunigaikščio Vsevolodo Jaroslavičiaus ir Bizantijos imperatoriaus Konstantino IX Monomacho dukters sūnus. Jaunystėje buvo Smolensko kunigaikštis, vėliau valdė Pereslavlio kunigaikštystę, nuo 1113 m. – Kijevo didysis kunigaikštis.

[11] Dmitrijus Lichačiovas (1906–1999) – vienas žymiausių senosios rusų literatūros ir kultūros tyrinėtojų, akademikas, visuomenės veikėjas.

[12] Olegas Sviatoslavičius (m. 1115) – Černigovo Riurikovičių linijos

pradininko Sviatoslavo Jaroslavičiaus sūnus, Černigovo ir Tmutarachanės kunigaikštis.

[13] Riurikas Rostislavičius (m. 1212) – kunigaikštis, Rostislavo Mstislavičiaus sūnus, kunigaikščiavo bene šešiose rusų kunigaikštystėse, kelis kartus su pertraukomis buvo ir Kijevo didžiuoju kunigaikščiu.

[14] Sviatoslavas Vsevolodovičius (apie 1125–1194) – Kijevo didžiojo kunigaikščio Vsevolodo Olgovičiaus sūnus, nuo 1164 m. – Černigovo kunigaikštis, nuo 1154 m. kelis kartus su pertraukomis – Kijevo didysis kunigaikštis.

[15] Turima galvoje, kad jų nepasisekęs žygis sukiršino polovcus prieš rusus.

II. DISERTACIJŲ RECENZIJOS IR VERTINIMAI

Yra žinoma, kad V. Mykolaitis-Putinas buvo oficialusis oponentas Jonui Griniui ginant Lietuvos universitete filologijos mokslų daktaro disertaciją „O. V. Milašius – poetas" 1929 m. (Vladas Žukas, „V. Mykolaičio pedagoginė ir mokslinė veikla: Kronika ir bibliografija", *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Literatūra*, t. 11 (1), 1969, p. 50). Deja, disertacijos recenzijos nepavyko rasti. V. Mykolaitis buvo ir V. Maciūno disertacijos „Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje" (1939) oficialusis oponentas. Jo recenzijos tekstas taip pat iki šiol nėra surastas. Tačiau pavyko aptikti kiek ankstesnį (1938. XI. 9) ir kiek kitaip suformuluotą šios disertacijos vertinimą, kurį pasirašę trys to meto VDU profesoriai: M. Biržiška, P. Skardžius ir V. Mykolaitis. Apie pačią gynimo procedūrą kiek plačiau rašoma komentaruose.

Sovietmečiu V. Mykolaitis buvo bene šešiolikos kandidatinių disertacijų recenzentas ir bene septynių disertacijų mokslinis vadovas. Gaila, kad nepavyko rasti atsiliepimo apie J. Lebionkos disertaciją „Vincas Kudirka (Ideologijos ir kūrybos bruožai)" (1959), kuriai jis taip pat vadovavo.

Prof. V. Žuko liudijimu, V. Mykolaitis VU Lietuvių literatūros katedroje svarstant aspirantų rengiamas disertacijas apskritai buvęs gana reiklus ir net griežtas (Vladas Žukas, „Vincas Mykolaitis-Putinas", in: *PP*[2], p. 16–18).

VINCO MACIŪNO DISERTACIJOS „SUSIDOMĖJIMAS LIETUVIŲ KALBA, ISTORIJA IR TAUTOSAKA XIX A. PRADŽIOJE" VERTINIMAS. V. Maciūno disertacijos vertinimo mašinraštis su trijų profesorių autoreferatais saugomas LCVA F R-856. Ap. 1. B. 617, l. 287–289. V. Maciūno disertacija „Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje (Susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautotyra)" buvo išspausdinta tęstiniame VDU Humanitarinių

mokslų fakulteto leidinyje *Darbai ir dienos*, t. 8, 1939, p. 3–344. Antrasis fotografuotinis leidimas su D. Kuolio pratarme pasirodė 1997 m. Disertacijos gynimas įvyko 1939 m. gegužės 26 d. Oficialieji oponentai M. Biržiška ir V. Mykolaitis disertaciją įvertino teigiamai.

Vincas Maciūnas (1909–2003) – literatūros tyrinėtojas.

[1] Ksaveras Bogušas (1746–1820) – kultūros tyrinėtojas, publicistas.

[2] Dionizas Poška (apie 1765–1830) – poetas, istorikas, leksikografas.

[3] Kalikstas Kasakauskis (sulietuvinta forma Kosakovskis, apie 1792–1866) – katalikų kunigas, išleidęs lietuvių kalbos gramatiką ir keletą blaivybinio ir religinio turinio knygelių.

[4] Piotras Kepenas (1793–1864) – rusų slavistas, domėjęsis ir lituanistika.

J. BALDŽIAUS DAKTARO DISERTACIJOS „PIRKTINĖS VESTUVĖS MŪSŲ DAINOSE IR APEIGOSE" RECENZIJA. Du šios recenzijos identiški variantai – rankraštis ir mašinraštis saugomi Juozo Baldžiaus disertacijos byloje VUB RS F 88-2, l. 28–35.

Juozas Baldžius (iki 1939 m. Baldauskas, 1902–1962) – etnologas, tautosakininkas. 1935–1940 m. dėstė VDU, 1940–1951 m. – VU.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (F 105–31, l. 13–16) saugomas ir J. Baldžiaus habilitacinio darbo „Vogtinės vestuvės", išspausdinto 1940 m., recenzijos nuorašas, kurį 1940. XI. 8 pasirašė keturi Vilniaus universiteto profesoriai – M. Biržiška, V. Mykolaitis, V. Krėvė-Mickevičius ir B. Sruoga. Jis pradedamas taip: „Dr. Jonas Baldžius (Baldauskas) pristatė Humanitarinių Mokslų Fakultetui habilitacinį darbą „Vogtinės vestuvės", išspausdintą Fakulteto leidiny „Darbai ir Dienos" IX t. 1940 m., p. 5–128. Tas darbas ne tik temos atžvilgiu yra gimininga jo disertacijai „Pirktinės vestuvės", išspausdintai „Mūsų Tautosakos" X t. 1935 m. p. 3–125, bet ir išorinio nesutvarkymo atžvilgiu jokios pažangos nepadaryta – dažnai nesirūpinama mintį aiškiau, skaitytojui suprantamiau, išreikšti <...>."

Toliau kolektyvinėje recenzijoje pažymima, kad „turinio atžvilgiu kaip „Pirktinėse vestuvėse", taip dar labiau „Vogtinėse vestuvėse", habilitantas rimtesnių trūkumų nerodo".

O jos pabaigoje daroma ši išvada: „Visi minėtieji trūkumai, be abejo, mažina B. tyrinėjimo vertę, bet nenustelbia jo reikšmės, aukščiau pažymėtos, ir negali būti laikomi kliūtimi jam fakulteto Tarybos posėdyje ginti šį savo habilitacinį darbą tikslu gauti venia legendi".

[1] Mykola Sumcovas (1854–1922) – ukrainiečių etnografas, tautosakos tyrinėtojas, literatūros istorikas.

[2] Fiodoras Volkovas (1847–1918) – rusų antropologas, etnografas, archeologas.

[3] Teodoras Lepneris (Lepner, 1633–1691) – Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojas, evangelikų liuteronų kunigas.

[4] Karlas Kapeleris (Cappeller, 1840–1925) – vokiečių kalbininkas, sanskritologas, lietuvių tautosakos rinkėjas.

[5] Eduardas Volteris (1856–1941) – latvių kilmės kalbininkas baltistas, tautosakininkas, etnografas, literatūros istorikas.

[6] Krišjanis Baronas (Barons, 1835–1923) – latvių folkloristas, rašytojas.

ОТЗЫВ НА ДИССЕРТАЦИЮ М. БАНЕВИЧУСА МИХАИЛА НА ТЕМУ „РОМАН ПУШКИНА „ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН" В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И КРИТИКЕ", ПРЕДСТАВЛЕННУЮ В БЕЛОРУССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ НА ПРЕДМЕТ СОИСКАНИЯ СТЕПЕНИ КАНДИДАТА ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАУК. Rankraštis, 3 l., saugomas LLTI BR F 59-212.

Mykolas Banevičius (tikr. Michail Podšibiakin, 1883–1963) – rusų literatūros tyrinėtojas, nuo 1921 m. gyveno Lietuvoje, dėstė rusų kalbą ir literatūrą VPU ir VU. Pokario metais negalėjo apsiginti disertacijos, nes sovietinio saugumo buvo sekamas, 1952 m. suimtas, kalintas Macikų ir Kursko srities lageriuose. Į Lietuvą sugrįžo tik 1955 m.

[1] Georgijus Plechanovas (1856–1918) – Rusijos revoliucinio judėjimo veikėjas, marksizmo teoretikas.

[2] Anatolijus Lunačiarskis (1875–1933) – TSRS valstybės veikėjas, rašytojas, kritikas, menotyrininkas.

[3] Maksimas Gorkis (tikr. Aleksejus Peškovas, 1868–1936) – rusų tarybinis rašytojas.

[4] Aleksandras Fadejevas (1901–1956) – rusų tarybinis rašytojas, visuomenės veikėjas.

[5] Valerijus Kirpotinas (1898–1990) – rusų tarybinis literatūrologas.

[6] Borisas Tomaševskis (1890–1957) – rusų literatūros tyrinėtojas.

[7] Viktoras Vinogradovas (1895–1969) – rusų tarybinis filologas.

(Vertimas iš rusų kalbos)

Atsiliepimas apie drg. Michailo Banevičiaus disertaciją tema „Puškino romanas „Eugenijus Oneginas" rusų literatūroje ir kritikoje", įteiktą Baltarusijos valstybiniam universitetui filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti.

Drg. Banevičius Michailas Florovičius man gerai yra pažįstamas ilgus metus kartu dirbant Lietuvos valstybiniame universitete, kur jis parašė daugybę darbų iš rusų ir lietuvių literatūros. Puškino kūrybai jis paskyrė du darbus:

1. „Caras ir poetas" – istorinis-literatūrinis etiudas apie Puškino ir caro Nikolajaus I santykius" (50 psl.).

2. „Puškino gyvenimas ir poezija" (312 psl.). Abu darbus išleido universitetas.

Dabartinė disertacija skirta specialiai ištirti, kokią reikšmę rusų literatūrai turėjo stambiausias Puškino kūrinys romanas „Eugenijus Oneginas".

Pereidamas prie disertacijos vertinimo, aš, nebūdamas rusų literatūros specialistas, apsiribosiu tik šiais pastebėjimais:

1. Rašydamas disertaciją autorius panaudojo gausią mokslinę medžiagą, daugiausia tarybinių mokslininkų-puškinistų (Plechanovo, Lunačarskio, Gorkio, Fadejavo, Kirpotino, Tomaševskio, V. Vinogradovo ir kt.). Panaudodamas šią medžiagą, autorius pademonstravo ne tik sugebėjimą naudotis moksline medžiaga, bet ir sugebėjimą ją literatūriškai apdoroti.

2. Visas darbas alsuoja Puškino romano ir literatūrinės epochos meile, pažinimu ir nusimanymu, kas atsispindi sumaniai parenkant medžiagą tiek iš Puškino kūrinio, tiek ir iš rusų literatūros apskritai.

Tyrinėjimo pagrindas yra marksistinis-lenininis požiūris į literatūros reiškinius, t. y. jie nušviečiami klasinių santykių, egzistavusių Puškino epochoje, požiūriu.

Skirtingas, kartais diametraliai priešingas Puškino romano rusų kritikoje vertinimas disertacijoje įtikinamai išryškintas požiūriu tų visuomeninių poslinkių ir klasių kovos, kurie įvyko rusų visuomenės istorijoje per paskutinį šimtmetį.

3. Vertingas yra iškėlimas ir sprendimas klausimo, kiek Puškino kūryba priimtina mūsų dienų socialistinei kultūrai (žr. paskutinį skyrių „Po spalio. Puškino problema mūsų dienomis").

To, kas aukščiau pasakyta, pagrindu laikau, kad pateiktoji disertacija visiškai nusipelno teigiamo vertinimo.

Vilnius,
1949. II. 14
V. J. Mykolaitis
Vilniaus valst. universiteto
Lietuvių literatūros katedros profesorius
Lietuvos TSR Mokslų akademijos tikrasis narys

M. ROČKOS DISERTACIJOS FILOLOGIJOS MOKSLŲ KANDIDATO LAIPSNIUI ĮGYTI „DONELAIČIO EILĖDARA" ĮVERTINIMAS. Įrištas mašinraštis, 11 l., saugomas LLTI BR F 59-213.

Marcelinas Ročka (1912–1983) – literatūros istorikas, knygotyrininkas, bibliografas, vertėjas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 21: M. Ročka, Donelaičio eilėdara, Vilniaus Valstybinis Universitetas, 1949 m. [III + 3 + 157 l., mašinr., įrišta]. Disertacija apginta 1949. VI. 17 ir patvirtinta 1949. VII. 4 VVU.

[1] Homeras – VIII a. pr. Kr. gyvenęs poetas, graikų literatūros pradininkas.

[2] Teokritas (Theokritos) – III a. pr. Kr. pirmoje pusėje gyvenęs graikų poetas.

[3] Johanas Peteris Ucas (Uz, 1720–1796) – vokiečių rašytojas.

[4] Karlas Vilhelmas Ramleris (Ramler, 1725–1798) – vokiečių poetas.

[5] Frydrichas Gotlibas Klopštokas (Klopstok, 1724–1803) – vokiečių poetas.

[6] Leonidas Timofejevas (1904–1984) – rusų tarybinis literatūros tyrinėtojas.

P. UŽKALNIO DISERTACIJOS „MAJAKOVSKIS IR LIETUVIŲ LITERATŪRA" VERTINIMAS. Egzistuoja dvi V. Mykolaičio-Putino šios disertacijos vertinimo redakcijos. Pirmoji parašyta 1952. VII. 21. Jos mašinraštis – 10 l. saugomas LLTI BR F 59-214. Antroji parašyta 1953. X. 1. Jos nuorašas saugomas VUA R 856 A 659, l. 66–74. Nors ši redakcija ir vėliau rašyta, tačiau knygoje spausdinama pirmoji redakcija kaip bent kiek išsamesnė. Faktiškai abi recenzijos redakcijos labai panašios.

Petras Užkalnis (1907–1984) – literatūros tyrinėtojas, prozininkas, pedagogas. Akademiko Zigmo Zinkevičiaus liudijimu, universitete jis neturėjęs gero vardo, daugelio buvęs nemėgstamas (Zigmas Zinkevičius, *Prie lituanistikos židinio*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 98, 176). Neigiamai P. Užkalnį charakterizuoja ir prof. V. Žukas (Vladas Žukas, „Užsienio literatūra", in: *PP*[1], p. 129–130).

P. Užkalnio disertacija Lietuvių ir Rusų literatūros katedrose buvo svarstoma kelis kartus. Vieną šių svarstymų vaizdingai aprašo savo atsiminimuose prof. Vanda Zaborskaitė: „Maždaug tais pačiais metais [1951–1952 m. – *J. Š.*] katedros posėdis, kuriame svarstoma Užkalnio disertacija „Majakovskis ir lietuvių literatūra". Tekstas nemokšiškas, kyšo visiškas lietuvių literatūros nepažinimas ir nesupratimas. Katedros nariai vienas po kito išdėsto savo požiūrį. Bene po mano žodžio Užkalnis pratrūksta įprasta anuo metu politine demagogija, rėkte išrėkdamas kaltinimus. Ir štai tada Putinas – trenkė kumščiu į stalą ir taip pat riktelėjo: „Kokiu čia dabar tonu tamsta drįsti su mumis kalbėti!" Pasakė jis ir daugiau griežtų, aštrių žodžių, palaikydamas kitus kalbėtojus. Užkalnis nuščiuvęs klausėsi, prisiėmė kritiką, sakėsi taisysiąs darbą. Nepaisant netvirtos tarnybinės visuomeninės Putino situacijos, jo moralinis autoritetas buvo nepajudinamas, jeigu jis sutramdė net tokį įšėlusį niekšą, koks buvo Užkalnis" (*AAM*, p. 407). Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 53: Petras Užkalnis, Majakovskis ir lietuvių literatūra (1921–1945 m.), Vilnius, 1953 [255 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1954. III. 16 VVU. Vėliau ji išleista

atskira knyga: *Majakovskis ir lietuvių literatūra*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955, 184 p.

[1] Valerijus Briusovas (1873–1924) – rusų poetas simbolistas.

[2] Davidas Burliukas (1882–1967) – rusų tapytojas.

[3] *Keturi vėjai* – avangardinis literatūros žurnalas, nereguliariai leistas 1924–1928 m. Kaune.

[4] *Gairės* – meno ir literatūros iliustruotas žurnalas, ėjęs 1923–1924 m. Kaune.

[5] *Židinys* – katalikų intelektualų literatūros, mokslo, visuomenės ir akademinio gyvenimo mėnesinis žurnalas, ėjęs 1924–1940 m. Kaune.

[6] *Vairas* – tautininkų, kultūros ir politikos iliustruotas žurnalas, leistas 1914–1915 m. Vilniuje ir 1923–1924 bei 1929–1940 m. Kaune.

[7] *Jaunoji Lietuva* – tautininkų studentų žurnalas, leistas 1923–1925, 1927–1930, 1932 ir 1935–1940 m. Kaune.

[8] *Lietuvos Aidas* – tautininkų dienraštis, ėjęs 1928–1940 m. Kaune.

[9] *Aušrinė* – žurnalas moksleiviams, leistas 1910–1914 m. Vilniuje, 1917 m. Maskvoje, 1919–1926 m,. Marijampolėje ir 1931–1933 m. Kaune.

[10] *Kultūra* – mėnesinis kairiojo sparno mokslo, visuomenės ir literatūros žurnalas, leistas 1923–1929 m. Šiauliuose ir 1930–1941 m. Kaune.

[11] *Trečias frontas* – kairiosios pakraipos literatūros žurnalas, leistas 1930–1931 m. Kaune.

LEONO GINEIČIO DISERTACIJOS „K. DONELAIČIO „METAI" VERTINIMAS. Mašinraštis, 8 l. saugomas LLTI BR F 59-222.

Leonas Gineitis (1920–2004) – literatūros tyrinėtojas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 48: Leonas Gineitis, K. Donelaičio „Metai", Vilnius, 1953 [264 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1953. XII. 17 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Kristijono Donelaičio „Metai"*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954, 268 p.

[1] Kristofas Martinas Vylandas (Wieland, 1733–1813) – vokiečių rašytojas švietėjas.

[2] Davidas Brodskis (1899–1966) – rusų vertėjas.

J. LEBEDŽIO DISERTACIJOS „SIMONAS STANEVYČIA" VERTINIMAS. Mašinraštis saugomas VUA R 856 A-1326 J. Lebedžio asmeninėje byloje, l. 153–162.

Jurgis Lebedys (1913–1970) – literatūros ir kultūros istorikas, pedagogas. Jį su V. Mykolaičiu-Putinu siejo draugiški ir kolegiški ryšiai jau nuo ketvirto dešimtmečio pradžios (Vladas Žukas, „Vincas Mykolaitis-Putinas, in: *PP*[2], p. 48–51).

V. Mykolaitis, būdamas lietuvių literatūros katedros vedėju, labai vertino J. Lebedį ir palaikė jo mokslines aspiracijas. Tai paliudija jo 1949. IV. 18 raštas Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos-filologijos fakulteto dekanui: „Pasiremdamas Liet. Literatūros katedros posėdžio š. m. kovo mėn. 12 d. nutarimu „pritarti vyr. dėst. J. Lebedžio pageidavimui gauti apmokamas metines atostogas mokslo kandidato disertacijai paruošti", prašau dr-gą Dekaną išrūpinti vyr. dėst. J. Lebedžiui 1949/50 mokslo metais nutarime minimas atostogas. Lietuvių literatūros katedrai, kaip žinoma, labai stoka kvalifikuotų kadrų. Vyr. dėst. J. Lebedys šįmet baigia Marksizmo-leninizmo vakarinį Universitetą, išlaikys kandidato minimumo egzaminus, turi surinkęs savo disertacijai apie Simoną Stanevyčią nemaža medžiagos, tad gavęs jo prašomas atostogas, paruoš disertaciją ir galės įsigyti Filologijos Mokslų Kandidato laipsnį. Iš savo pusės vyr. dėst. J. Lebedžio prašymui visai pritariu ir laikau jį pilnai pasiruošusiu šiam reikalui" (J. Lebedžio asmeninė byla, VUA F R 856, A 1326, l. 138).

Savo ruožtu J. Lebedys 1949. V. 5 parašė pareiškimą Vilniaus valstybinio universiteto rektoriui: „Prašau suteikti man 1949/50 mokslo m. atostogų parašyti disertacijai filologijos mokslų kandidato laipsniui įsigyti.

Vilniaus valst. universitete dirbu nuo 1946. VII. 1, esu išlaikęs kandidato minimum egzaminus (šį pavasarį baigsiu vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą), surinkau nemaža medžiagos disertacijai („S. Stanevyčia ir jo kūryba") ir kai kuriuos klausimus ištyriau" (*Ibid.*, l. 132).

Tarpininkaujant V. Mykolaičiui J. Lebedys gavo metines atostogas minėtai disertacijai parašyti. Disertacijos originalas saugomas VUB RS 76-59: J. Lebedys, Simonas Stanevyčia (Monografija), Vilnius, 1952 [1 + 296 + 1 l., mašinr., įrišta). Disertacija patvirtinta 1953. IX. 4 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Simonas Stanevičius*: Monografija, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955, 335 p.

[1] Vaitiekus Vincentas Jonas Kantijus Baginskis (Bagiński, 1726–1784) – dominikonas, teologas, istorikas.

[2] Feliksas Vrotnovskis (Wrotnowski, 1803–1871) – 1831 m. sukilimo dalyvis, sukilimo istorikas, vertėjas.

[3] Tomas Dobševičius (1808–1881) – memuaristas, istorikas.

[4] Liudvikas Adomas Jucevičius (1813–1846) – literatūros istorikas ir kritikas, vertėjas, folkloristas, etnografas.

[5] Ignotas Bušinskis (Buszyński, 1807–1873) – istorikas, kraštotyrininkas, visuomenės veikėjas.

[6] Ignas Daujotas (XVIII a. pab.–po 1836) – Kražių gimnazijos prefektas.

[7] Jurgis Plateris (Plioteris, 1810–1836) – Lietuvos istorijos šaltinių, lietuvių kalbos, spaudos ir knygos istorijos tyrėjas, kolekcininkas.

[8] Juozapas Rupeika (1789–1854) – katalikų kunigas, vertėjas.

[9] Ivanas Loboika (1786–1861) – ukrainietis profesorius, dėstęs slavistiką Vilniaus universitete, kartu domėjęsis ir lituanistika.

[10] Nikolajus Rumiancevas (1754–1826) – Rusijos imperijos kancleris, domėjęsis Lietuvos istorija ir lietuvių kalba.

V. GALINIO DISERTACIJOS FILOLOGIJOS MOKSLŲ KANDIDATO LAIPSNIUI ĮGYTI „PETRO CVIRKOS APSAKYMAI" VERTINIMAS. Egzistuoja dvi šios disertacijos vertinimo redakcijos. Pirmoji parašyta 1951. I. 10, mašinraštis, 10 l. Antroji parašyta 1953. II. 15, 10 l. Abiejų tekstai saugomi LLTI BR F 59-217. Knygoje spausdinama antroji redakcija kaip bent kiek išsamesnė.

Vytautas Galinis (1924–1999) – literatūros tyrinėtojas, kritikas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 44: V. Galinis, Petro Cvirkos apsakymai, 1952 [2 + 365 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1953. XII. 17 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Petro Cvirkos apsakymai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1954, 366 p.

V. Galiniui disertaciją teko ginti du kartus dėl grynai politinių priežasčių, kurias savo memuaruose įvardija V. Zaborskaitė: „Gal kokiais 1952 m. gynė Vytautas Galinis, tema „Petro Cvirkos apsakymai". Saugesnės temos tarsi ir būti negalėjo. Mokslinis vadovas – Antanas Venclova, irgi absoliučiai patikimas. Ir štai, baigiantis gynimui, nuskambėjus absoliučiai teigiamoms recenzijoms, staiga iš auditorijos iššoka, tarsi Pilypas iš kanapių, studentas komunistas, pavarde, rodos, Kėdaitis, ir pasipiktinusiu balsu išrėžia, kad disertantas savo darbe nepanaudojęs genialaus draugo Stalino darbo apie kalbą. Visi nustėrsta iš baimingos nuostabos. Disertantas bando teisintis, kad genialusis darbas (iš tikrųjų menka brošiūrėlė) pasirodė tik tada, kai jis buvo disertaciją užbaigęs ir jau pateikęs gynimui. Bet po viešos tokio turinio pastabos jau niekas nebegalėjo padėti: taryba balsavo ir paskelbė, kad disertacija neapginta" (*A*, p. 189).

K. UMBRASO DISERTACIJOS „MAKSIMAS GORKIS IR LIETUVIŲ LITERATŪRA" VERTINIMAS. Egzistuoja dvi šios disertacijos vertinimo redakcijos. Pirmoji parašyta 1952. IX. 25, mašinraštis, 7 l. Antroji parašyta 1953. VI. 15, mašinraštis, 9 l. Abiejų tekstai saugomi LLTI BR F 59-227. Knygoje spausdinama antroji redakcija kaip gerokai išsamesnė.

Kazys Umbrasas (1916–1970) – literatūros tyrinėtojas, prozininkas, vertėjas, pedagogas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 61: K. Umbrasas, Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra, Vilnius, 1953 [402 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1953. XII. 17 VVU. Vėliau ji išspausdinta leidinyje: *Literatūra ir kalba*, t. 1, Vilnius, 1956, p. 123–332.

AMB. JONYNO DISERTACIJOS „BAUDŽIAUNINKŲ KOVOS PRIEŠ FEODALUS ATSPINDŽIAI BUITINĖSE LIETUVIŲ LIAUDIES PASAKOSE“ VERTINIMAS. Mašinraštis, 7 l. saugomas LLTI BR F 59-224.

Ambraziejus Jonynas (1919–2006) – tautosakininkas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 76: Amb. Jonynas, Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose, Vilnius, 1954 [1 + 288 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1955. II. 1 VVU.

M. LUKŠIENĖS DISERTACIJOS „JONO BILIŪNO KŪRYBA“ VERTINIMAS. Mašinraštis, 8 l., saugomas LLTI BR F 59-225.

Meilė Lukšienė (1913–2009) – literatūros ir kultūros istorikė, pedagogė.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 94: M. Lukšienė, Jono Biliūno kūryba, Vilnius, 1955 m. [1 + VII + 427 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1955. X. 26 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Jono Biliūno kūryba*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956, 486 p.

M. Lukšienę su V. Mykolaičiu-Putinu siejo draugiški ryšiai dar iš pirmosios Nepriklausomybės laikų, nes VDU 1931–1938 m. ji studijavo lituanistiką.

Prof. V. Žukas savo atsiminimuose pažymi, kad ji buvo pagrindinė lietuvių literatūros dėstytoja Kauno universitete pokario metais: „1938 metais baigusi VDU Humanitarinį fakultetą, keletą metų dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą Kauno ir Vilniaus gimnazijose. Prof. Vinco Mykolaičio vadovaujama 1942 metais parašė diplominį darbą „Jonas Biliūnas laiškuose“ (Vladas Žukas, „Dėstytojai“, in: *PP*^{I}, p. 39).

Pati M. Lukšienė apie V. Mykolaitį-Putiną yra parašiusi 1992 m. platokus atsiminimus (žr. Meilė Lukšienė, „Vivos plango...“, in: *AAM*, p. 342–359).

K. DOVEIKOS DISERTACIJOS „LIETUVIŲ TARYBINĖ LITERATŪRA DIDŽIOJO TĖVYNĖS KARO METU“ VERTINIMAS. Mašinraštis, 7 l., saugomas LLTI BR F 59–227.

Kostas Doveika (1912–1999) – literatūros tyrinėtojas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 102: K. Doveika, Lietuvių tarybinė literatūra Didžiojo Tėvynės karo metu, Vilnius, 1955 [2 + 348 l., mašinr. įrišta]. Disertacija patvirtinta 1955. XII. 1 VVU. Vėliau jos pagrindu išleista monografija *Lietuvių rašytojai Didžiajame Tėvynės kare*, Vilnius: Vaga, 1967, 332 p.

D. SAUKOS DISERTACIJOS „SALOMĖJOS NĖRIES KŪRYBA“ VERTINIMAS. Rankraštis, 6 l., saugomas LLTI BR F 59-231.

Donatas Sauka (g. 1929) – tautosakininkas, literatūros tyrinėtojas, pedagogas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 124: D. Sauka, Salomėjos Nėries kūryba (1921–1940), Vilnius, 1956 [244 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1957. VI. 11 VVU. Tais pačiais metais ji išleista atskira knyga: *Salomėjos Nėries kūryba 1921–1940*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, 207 p.

D. Saukos daktaro (habilitacinės) disertacijos „Tautosakos savitumas ir meninė vertė“ recenzijoje, parašytoje 1971. II. 4, V. Zaborskaitė, be kita ko, pažymėjo: „Jo kandidatinė disertacija „Salomėjos Nėries lyrika“, apginta 1957 m., iki šiol tebėra viena geriausių knygų apie poeziją, kurioje autorius pasirodė turįs tobulą estetinę klausą, meistriškai valdąs lyrikos analizės meną“ (D. Saukos asmeninė byla, l. 50, VU archyvas F R 856 B. 712).

D. Sauka, gindamas disertaciją, susidūrė su nemenkais sunkumais, kuriuos savo memuaruose aprašo prof. V. Zaborskaitė: „Po pusės metų disertacija buvo sukurpta, artėjo gynimas. Turėjome ginti vieną dieną su Donatu Sauka, kuris buvo baigęs aspirantūrą ir parašęs labai gražią disertaciją apie Salomėjos Nėries lyriką. Kaip buvo reikalaujama, prieš mėnesį „Tiesoje“ pasirodė skelbimas, kada disertacijos bus ginamos ir kad susipažinti su jomis galima Universiteto bibliotekos profesorių skaitykloje.

Bet štai ėmė sklisti kalbos, esą netrukus įsigalėsianti nauja tvarka, ir bus reikalaujama disertacijas ar bent jų dalis, skyrius publikuoti. Mudu su Donatu guodėmės ir kiti mus guodė, kad naujieji reikalavimai tikriausiai nebus taikomi tiems, kurių disertacijų gynimo procedūra jau prasidėjusi. Bet įvyko kitaip: likus trims dienoms iki gynimo, pasirodė, kad nauji nuostatai galioja ir mums. Ir mudu, ir mūsų aplinka, katedra, buvome sutrikę. Nesutriko tik Jurgis Lebedys: jis susikrovė į portfelį mūsų disertacijas, nužygiavo į Grožinės literatūros leidyklą pas Tornau ir pareiškė, jog būtina jas kuo greičiausiai išleisti. <...> Netruko prabėgti metai, per kuriuos Tornau rekordiniu anais laikais tempu išleido knygas; Donato truputį anksčiau, gal mėnesiu. Taip ir vyko gynimai; Donato anksčiau, o mano gal po kelių savaičių ar mėnesio. Tai buvo birželio vidurys, 1957 metai“ (*A*, p. 157, 159).

[1] Panaït Istrati (1884–1935) – prancūziškai rašęs rumunų rašytojas, neoromantikas.

[2] Romenas Rolanas (Rolland, 1866–1944) – prancūzų rašytojas.

V. ZABORSKAITĖS DISERTACIJOS „LIETUVIŲ LITERATŪROS KRITIKA KOVOJE DĖL REALIZMO 1905–1917 M.“ VERTINIMAS. Rankraštis, 4 l. saugomas LLTI BR F 59-230.

Vanda Zaborskaitė (1922–2010) – literatūros tyrinėtoja, pedagogė. Kaip disertacija buvo įskaitytas leidinys: *Realizmo klausimai 1905–1917 m. lietuvių literatūros kritikoje*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, 231 p.

Savo memuaruose V. Zaborskaitė vaizdingai aprašo, kokiomis aplinkybėmis ji rašė ir apgynė minėtą disertaciją: „Tada ėmiau ieškot darbo ir nuėjau į universitetą, pradėjau dirbt universitete, kilo reikalas apsigint disertaciją <...>. Tada pagalvojau, ką gi, reikia paimt tokią temą, kurią būtų galima lengviau, greičiau parašyt, paimt temą, susijusią su mano skaitomu kursu... Skaičiau XX amžiaus pradžios literatūrą tais metais ir paėmiau „Kova dėl realizmo literatūros kritikoje", taip suformuluota, knyga kitaip buvo. Sėdausi ir (taip tik jaunystės laiku gali, turėjau didelius krūvius) labai greit disertacijos tekstą parašiau, labai pragmatiškai pažiūrėjau), galvoju, nesigilinsiu ir nesismulkinsiu, bet turiu tą lygį... kad galėčiau apgint kaip kandidatinę disertaciją.

Pirmą redakciją daviau katedrai svarstyti, tada jau dirbo Lisenkaitė-Lazutkienė, jau buvo infiltruota, paskui ir mano draugės apgailėjo, ir Lebedys (Lebedys – senosios literatūros specialistas), nepaskaitė nei Irena [Kostkevičiūtė], nei Meilė [Lukšienė], nei Aura [Rabačiauskaitė], o Lisenkaitė perskaitė kaip reikiant, svarstymas tos disertacijos, Lisenkaitė į miltus sumala, kiti neturi argumentų. Reikia taisyti (net neatsimenu, priekaištai bendriausio pobūdžio, kad kvapas ne tas), per pusmetį ar mažiau, per kelis mėnesius, patvarkiau, per antrą svarstymą praėjo, ir pateikiau disertaciją ginti, turėjau gint 1956 metų birželio mėnesį. Tada buvo tokia tvarka, kad prieš mėnesį reikėjo laikrašty paskelbt tą žinią, aš padaviau, paskelbė. Per tą mėnesį ėmė šmėkščioti gandai: bus keičiama disertacijų gynimo tvarka, reikės publikacijų, nes iki tol gynei rankraštį, ir tuo viskas galėjo baigtis, kiti, ir iš rektorato... kad tai neturėtų liesti tų disertacijų, kurioms jau duota eiga. Disertacijos gynimas antradienį turėjo vykti, o penktadienį popiet į universitetą ateina raštas, kad tai taikoma visom disertacijom, tą pačią dieną turėjom mudu su Sauka ginti, jo disertacija apie Salomėjos Nėries lyriką ir mano šita, vėl viskas sugriuvo, antrą kartą. Lebedys, begalinis operatyvuolis, tuoj susikrovė į portfelį Saukos ir mano disertacijas, nudrožė pas Tornau į leidyklą, ne kokiais straipsneliais, bet išleisti mūsų knygas, taip ir buvo, bet leidimas užtruko apie metus ir mudu gynėm disertacijas lygiai po metų, trečias kartas nemelavo" (Vanda Zaborskaitė, „Disertacijų gynimas", in: *A*, p. 283–284).

V. Mykolaitis-Putinas labai vertino V. Zaborskaitę ir ja pasitikėjo, o vokiečių okupacijos metais galbūt net buvo įsimylėjęs (plačiau žr. Vanda Zaborskaitė, „Putinas", in: *op. cit.*, p. 299–328).

[1] *Dirva-Žinynas* – katalikiškas inteligentijai skirtas žurnalas, ėjęs 1903–1904 m. Šenandoa.

[2] *Naujoji gadynė* – JAV lietuvių socializmo, mokslo ir literatūros žurnalas, ėjęs 1916–1917 m. Filadelfijoje.

[3] *Vilnis* – JAV lietuvių socialistinės pakraipos laikraštis, ėjęs 1920–1990 m. Čikagoje.

[4] *Visuomenė* – kairiosios pakraipos mėnesinis visuomenės, mokslo ir literatūros žurnalas, ėjęs 1910–1911 m. Vilniuje.

[5] Ne visai aišku, kurį laikraštį V. Mykolaitis-Putinas čia turi galvoje, nes XX a. pradžioje ėjo lietuviškai tuo pačiu pavadinimu bent dvi *Žarijos*: 1) savaitinis darbininkų ir valstiečių laikraštis, leistas 1907–1908 m. Vilniuje; ir 2) socialistinis savaitraštis, ėjęs 1919–1920 m. Čikagoje.

[6] *Vadovas* – katalikų kunigams skirtas mėnesinis žurnalas, ėjęs 1908–1914 m. Seinuose.

D. JUDELEVIČIAUS DISERTACIJOS „PETRO CVIRKOS ROMANAS „FRANK KRUK" TRUMPAS VERTINIMAS. Mašinraštis saugomas VUA R 856 A 1408 D. Judelevičiaus asmeninėje byloje l. 54–55.

D. JUDELEVIČIAUS DISERTACIJOS „PETRO CVIRKOS ROMANAS FRANK KRUK" VERTINIMAS. Mašinraštis saugomas VUA archyve R 856 A 1408 D. Judelevičiaus asmeninėje byloje l. 56–61.

Dovydas Judelevičius (g. 1925) – teatrologas, kritikas, vertėjas, pedagogas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Os 21: D. Judelevičius, Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk", Vilnius, 1957 [268, mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1957. XII. 25 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Petras Cvirka satyrikas*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958, 294 p.

Z. SLAVIŪNO DISERTACIJOS „SUTARTINĖS – DAUGIABALSĖS LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOS" TRUMPAS VERTINIMAS. Rankraštis, 2 l., saugomas LLTI BR F 59-236.

Zenonas Slaviūnas (1907–1973) – tautosakininkas, pedagogas.

Kaip disertacija buvo įskaitytas leidinys: *Sutartinės: daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*, t. 1. Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas, redaktorė J. Grigienė, muzikinis redaktorius V. Paltanavičius, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958, 789 psl., tiražas 3.000 egz.

Disertacija patvirtinta 1958. XII. 19 VVU.

R. MIKŠYTĖS DISERTACIJOS „ANTANO BARANAUSKO POEMA „ANYKŠČIŲ ŠILELIS" RECENZIJA. Mašinraštis, 7 l., saugomas LLTI BR F 59-239.

Regina Mikšytė (1923–2000) – literatūros tyrinėtoja.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 239: R. Mikšytė, Antano Baranausko poema „Anykščių šilelis“, Vilnius, 1960 [VI + 252 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1960. VI. 30 VVU. Vėliau jos pagrindu išleista monografija: *Antano Baranausko kūryba*, Vilnius: Vaga, 1964, 315 p.

[1] Oliveris Goldsmitas (Goldsmith, 1728–1774) – anglų rašytojas.

[2] Vasilijus Žukovskis (1783–1852) – rusų poetas romantikas.

[3] Hugo Veberis (Weber, 1838–1904) – vokiečių filologas.

ALDONOS VAITIEKŪNIENĖS DISERTACIJOS „VAIŽGANTO APYSAKA „DĖDĖS IR DĖDIENĖS“ RECENZIJA. Mašinraštis, 7 l., saugomas LLTI BR F 59–241.

Aldona Vaitiekūnienė (g. 1929) – literatūros tyrinėtoja, pedagogė. Prof. Vladas Žukas savo prisiminimuose, be kita ko, painiodamas datas pažymi: „1963 m. [iš tikrųjų – 1961 m. – *J. Š.*] birželio 1 d. prof. Mykolaitis oponavo Aldonos Vaitiekūnienės disertacijai J. Tumo-Vaižganto „Dėdės ir dėdienės“. Tuo metu sirguliavo, tačiau gynime kalbėjo karštai, recenzija buvo kritiška. Maloniai nuteikė taktiški disertacijos autorės atsakymai į priekaištus. Po poros dienų, birželio 3, profesorius oponavo paskutinei – Albino Jovaišo disertacijai „Liudvikas Rėza“ (Vladas Žukas, „Vincas Mykolaitis-Putinas“, in: *PP*[2], p. 24).

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 286: A. Vaitiekūninenė, Vaižganto apysaka „Dėdės ir dėdienės“, Vilnius, 1960, [256 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1961. VI. 29 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: Aldona Vaitiekūnienė, *Vaižganto apysaka „Dėdės ir dėdienės“*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1964, 274 p.

A. JOVAIŠO DISERTACIJOS „LIUDVIKAS RĖZA“ VERTINIMAS. Mašinraštis, 5 l., saugomas LLTI BR F 59-245.

Albinas Jovaišas (1931–2006) – literatūros tyrinėtojas, pedagogas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-Ds 383: A. Jovaišas, Liudvikas Rėza, Vilnius, 1962 [IV t. 410 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1963. IV. 29 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Liudvikas Rėza*, Vilnius: Vaga, 1969, 359 p.

Prof. A. Jovaišas prieš pat mirtį Virginijui Gasiliūnui duotame interviu apie savo disertaciją yra taip pasakojęs: „1956 metais baigiau Universitetą ir įstojau į neakivaizdinę aspirantūrą. Ir tada pasirinkau Liudviką Rėzą. Tada išėjo tokie griežtesni įstatymai ir į stacionarinę iškart nebuvo galima, tai įstojau į neakivaizdinę ir taip stūmiausi. <...> paskui atėjau, Lebedžio rekomenduotas, jau į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą, pas amžiną atil-

sį Kostą Doveiką <...>. Ir tada, skyriuj dirbdamas, ir parašiau, pabaigiau disertaciją. Ten mane išleido jau į stacionarinę Mokslų akademijos aspirantūrą, ir taip parašiau disertaciją *Liudvikas Rėza*. Neblogai man pasisekė. Oponavo profesorius Vincas Mykolaitis-Putinas ir profesorius Jurgis Lebedys. Lebedys iš pradžių buvo vadovas neakivaizdinėj stadijoj, paskui, Institute, man vadovavo Bronius Pranskus-Žalionis, profesorius, kairiųjų pažiūrų. Bet galiu iš karto pasakyt – visiškai nesikišo. Absoliučiai. Atneši jam gabalą disertacijos, jis paskaito, be jokių pastabų atgal atiduoda. Bet atliko kaip vadovas pareigas: parašus, viską sudėdavo. Ir įvyko gynimas. Tai dabar – kuo jis ypatingas. Tai buvo paskutinė disertacija, kuriai oponavo profesorius Vincas Mykolaitis-Putinas. Paskui jau sveikata jam nebeleido prie tokių disertantų pagalbų prisidėti. O oponavo todėl, kad jie labai gerai sutarė su profesorium Jurgiu Lebedžiu, ir Lebedžio rekomendaciją, taip sakant, aš turėjau ne kokią nors raštišką, bet žodinę, ir Mykolaitis-Putinas sutiko man oponuot. Na, taip apgyniau disertaciją" („Nebūkim Raseinių Magdės"; Virginijus Gasiliūnas kalbina profesorių Albiną Jovaišą, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 22, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 55–56).

ОТЗЫВ НАУЧНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ О ДИССЕРТАЦИИ Я. ЖЕКАЙТЕ „ТВОРЧЕСТВО ВЕНУОЛИСА ДО 1917 Г." Mašinraštis, 3 l., saugomas VUA F R 856 A-1191 (asmeninėje J. Žėkaitės aspirantūros byloje).

Janina Žėkaitė (1926–2006) – literatūros tyrinėtoja.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-87: J. Žėkaitė, A. Vienuolio kūryba iki 1917 metų, 1955 [1 + 277 l., mašinr., įrišta]. Disertacija apginta 1955. VI. 9 ir VI. 27 patvirtinta VVU. Vėliau ji išspausdinta leidinyje *Literatūra ir kalba*, t. 2, Vilnius, 1957, p. 5–157.

(Vertimas iš rusų kalbos)

Mokslinio vadovo atsiliepimas apie J. Žėkaitės disertaciją „Vienuolio kūryba iki 1917 m."

A. Vienuolio grožinės kūrybos iki 1917 metų analizė, nušvietimas ir idėjinis-tematinis įvertinimas yra pakankamas objektas disertacijos filologijos mokslų kandidato mokslo laipsniui įgyti. Tiriamasis darbas apie įžymų lietuvių rašytoją A. Vienuolį be galo reikalingas ir naudingas, ir J. Žėkaitės pasirinkta tema visiškai priimtina.

J. Žėkaitė išsamiai ištyrė to meto A. Vienuolio kūrybą. Nuodugniai susipažino su Lietuvos gyvenimo literatūriniais ir visuomeniniais-politiniais faktais. Ji pateikė rašytojo kūrybos teisingą periodizaciją, išsamią analizę ir įvertinimą.

Disertacija susideda iš penkių skyrių, aprėpiančių reikšmingiausius klausimus, kurie susiję su tema. Disertacijos autorė pirmajame skyriuje

nagrinėja pirmosios rusų revoliucijos laikotarpio (1905–1907 m.) Vienuolio kūrybą, antrajame – reakcijos laikotarpio, trečiajame – naujo revoliucinio pakilimo ir pirmojo imperialistinio karo laikotarpio, ketvirtajame nušviečia rašytojo meninį meistriškumą ir penktame baigiamajame apibūdina jo kūrybos vietą ir reikšmę lietuvių literatūros kritinio realizmo raidoje.

Disertacijos autorė sumaniai susieja rašytojo kūrybos analizę su visuomeninės-politinės ir literatūrinės aplinkos nušvietimu, nagrinėja ne tik visuomeninius ir literatūrinius, bet ir biografinius veiksnius, kurie galėjo daryti įtaką Vienuolio kūrybos pobūdžiui ir jo talento raidai. Šiuo požiūriu disertacijos trečiame skyriuje silpniau aptartas revoliucinio pakilimo ir imperialistinio karo laikotarpis. A. Vienuolio kūrinių analizė, pateikta J. Žėkaitės, pasižymi įtikimumu ir įsijautimu. Disertacijos autorė nušviečia kūrinio genezę ir ryšį su tikrove, nagrinėja jį idėjiniu ir meniniu aspektu. J. Žėkaitė, turėdama gerą literatūrinį skonį ir įžvalgų, kritinį požiūrį, daro pagrįstas, precizines ir teisingas išvadas. Ypač pavykusi yra dviejų pagrindinių Vienuolio to laikotarpio kūrinių „Užkeiktųjų vienuolių" ir „Paskenduolės" analizė.

A. Vienuolio kūrinių kritinė analizė beveik pati geriausia disertacijos dalis. Bet ir kituose skyriuose: „Vienuolio apsakymų meistriškumo klausimai" ir „A. Vienuolio kūryba kritinio realizmo raidoje", kuriuose esama daugiausia sintetinių apibendrinimų, disertacijos autorė sugebėjo išryškinti ir nusakyti pagrindines, esmines rašytojo kūrybos ypatybes tiek žanro požiūriu, tiek ir krypties požiūriu.

Apibūdindama Vienuolio – pasakotojo – meistriškumą, J. Žėkaitė nagrinėja ir jo kalbą, tiesa, apsiribodama tik vaizdinės stilistinės išraiškos priemonėmis. Vienuolio vietą ir reikšmę lietuvių kritinio realizmo literatūroje disertacijos autorė atskleidžia teisingai.

J. Žėkaitės disertacija „Vienuolio kūryba iki 1917 metų" liudija tai, kad autorė gerai išstudijavo ir sumaniai, moksliškai panaudojo visą medžiagą, susijusią su pasirinktąja tema. Nors kai kuriose disertacijos vietose, ypač tyrinėjant meistriškumo klausimus, ir jaučiami tam tikri svyravimai iškeliant ir sprendžiant problemą, vis dėlto tai nesumenkina bendrai aukšto disertacijos lygio.

Disertacijos privalumais reikia laikyti jos aukštą stilistinį, literatūrinį lygį. Autorė aiškiai ir preciziškai formuluoja savo mintis ir lengvai, patraukliai jas dėsto.

Siūlau J. Žėkaitės disertaciją „Vienuolio kūryba iki 1917 metų" teikti gynimui.

Vilnius, 1955. II. 5

Prof. V. Mykolaitis

LTSR MA tikrasis narys

MOKSLINIO VADOVO ATSILIEPIMAS APIE A. SPRINDŽIO DISERTACIJĄ „LIETUVIŲ LITERATŪRINĖ KRITIKA 1861–1905 METAIS“. Mašinraštis, 2 l., saugomas VUA F R 856 A-1705 (asmeninėje A. Sprindžio aspirantūros byloje).

Adolfas Sprindis (1921–1986) – literatūros tyrinėtojas, prozininkas, pedagogas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-96: A. Sprindis, Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905 metais, Vilnius, 1955 [XI + 342 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1955. VI. 27 VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, 386 p.

Apie V. Mykolaičio-Putino ir A. Sprindžio santykius Lietuvių literatūros katedroje rašo savo memuaruose prof. Vanda Zaborskaitė (*A*, p. 296–298).

ХАРАКТЕРИСТИКА АСПИРАНТА СПРИНДИСА, АДОЛЬФАСА МИКОЛАСОВИЧА.

Сприндис Адольфас Миколасович состоит аспирантом приема 1948 года при кафедре литовской литературы Историко-филологического факультета Вильнюсского Государственного Университета.

Аспирант Сприндис выполнил свой индивидуальный план за время пребывания в аспирантуре и сдал все кандидатские экзамены.

Аспирант Сприндис участвовал в педагогической работе кафедры, посещал спецкурсы , и спецсеминары, выступал при обсуждении студенческих работ и успешно прочел две двухчасовые лекции по истории литовской литературы; третья лекция намечена провести в апреле месяце сего года.

Работа над диссертацией „Литовская литературная критика 1861–1905 г.“ аспирантом Сприндисом проводится с некоторым опозданием по причине продолжительной болезни в апреле месяцах 1950 г., а также вследствие затруднений при использовании материала, разбросанного в литовской печати конца XIX и начала XX в. В настоящее время выполнено 70 % работы над диссертацией. Диссертация будет окончена к 1 сентября сего года. Таким образом защита диссертации предвидится по истечении 2–3 месяцев после срока окончания аспирантуры.

Аспирант Сприндис успешно работал но повышению своего идейно-политического уровня и активно участвовал в общественной работе факультета и кафедры. Особенно удачно он проводил политбеседы со студентами. Кроме того, он состоял профоргом кафедры по октябрь месяц 1950 г., принимал деятельное участие в предвыборных кампаниях в качестве агитатора, а сейчас состоит членом редколлегии университетской студенческой газеты“ („Советский студент“).

Аспирант Сприндис выступал с докладами в научных конференциях студентов и в научном кружке (о литовской литературе конца XIX в., о В. Кудирке, как критике, о методе научной работы) и принимал участие в прениях.

В литовских газетах и журналах печатались рецензии и статьи аспиранта Сприндиса: в журнале „Пергале" рецензия о романе И. Марцинкевичуса „Бенияминас Кордушас", о сборнике рассказов Жемайте „Избранное", статья о книге „Ленин о литературе", в газете „Литература ир Менас" рецензии поэме Пошка „Мужик Жемайтии и Литвы", о поэме Т. Тильвитиса „Дичюс", о рассказе Аишбе „Бричка" и другие.

Аспирант Сприндис женат; детей в семье нет.

После защиты диссертации аспирантом Сприндисом, кафедра литовской литературы предлагает включить его в состав персонала кафедры в качестве преподавателя литовской литературы.

г. Вильнюс

15 марта 1951 г.

В. Миколайтис

Научный руководитель

(VUA F R 856–A1705)

(Vertimas iš rusų kalbos)

ASPIRANTO ADOLFO SPRINDŽIO CHARAKTERISTIKA

Sprindis Adolfas, Mykolo s., yra aspirantas, priimtas 1948 metais prie Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos-filologijos fakulteto lietuvių literatūros katedros.

Aspirantas Sprindis įvykdė savo individualų planą būdamas aspirantūroje ir išlaikė visus kandidatinius egzaminus.

Aspirantas Sprindis dalyvavo katedros pedagoginiame darbe, lankė speckursus ir specseminarus, pasisakydavo aptariant studentų darbus ir sėkmingai perskaitė dvi dviejų valandų paskaitas iš lietuvių literatūros istorijos; trečią paskaitą ketina perskaityti šių metų balandžio mėnesį.

Dirbdamas prie disertacijos „Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905 m." aspirantas Sprindis šiek tiek vėluoja dėl ilgos ligos 1950 m. balandžio mėnesį, taip pat dėl sunkumų panaudojant medžiagą, išbarstytą XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių spaudoje. Esamuoju metu parašyta 70 % disertacijos. Disertacija bus pabaigta iki šių metų rugsėjo 1 d. Tokiu būdu disertacijos gynimas numatomas praėjus 2–3 mėnesiams po aspirantūros baigimo nustatyto termino.

Aspirantas Sprindis sėkmingai kėlė savo idėjinį-politinį lygį ir aktyviai dalyvavo fakulteto ir katedros visuomeniniame darbe. Ypač sėkmingai jis vedė su studentais politinius pokalbius. Be to, jis buvo katedros proforgu iki

1950 m. spalio mėnesio, aktyviai dalyvavo priešrinkiminėse kampanijose kaip agitatorius, o šiuo metu yra universiteto studentų laikraščio „Tarybinis studentas“ redakcinės kolegijos narys.

Aspirantas Sprindis skaitė pranešimus studentų konferencijose ir moksliniame būrelyje (apie XIX a. pabaigos lietuvių literatūrą, apie V. Kudirką, kaip kritiką, apie mokslinio darbo metodą) ir dalyvavo diskusijose.

Lietuvių laikraščiuose ir žurnaluose buvo išspausdintos aspiranto Sprindžio recenzijos ir straipsniai: žurnale „Pergalė“ recenzijos apie J. Marcinkevičiaus romaną „Benjaminas Kordušas“, apie Žemaitės apsakymų knygą „Rinktiniai raštai“, straipsnis apie knygą „Leninas apie literatūrą“, laikraštyje „Literatūra ir menas“ recenzijos apie Poškos poemą „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“, apie T. Tilvyčio poemą „Dičius“, apie Aišbės apsakymą „Brička ir kitos.

Aspirantas Sprindis yra vedęs; vaikų šeimoje dar nėra.

Aspirantui Sprindžiui apsigynus disertaciją, Lietuvių literatūros katedra ketina jį įtraukti į katedros personalo sudėtį kaip lietuvių literatūros dėstytoją.

Vilnius,
1951 m. kovo 15
V. Mykolaitis
Mokslinis vadovas
Istorijos-filologijos fakultetas,
Istorijos-literatūros katedra.

ASPIRANTO A. SPRINDŽIO ANTRŲ ASPIRANTŪROS METŲ, 1949/50 M. M., DARBO CHARAKTERISTIKA.

Aspirantas Sprindis Adolfas 1949/50 mokslo metais atliko užplanuotus savo studijų darbus, kaip tai nurodyta jo ataskaitoj. Paskutinis vokiečių kalbos, taip antrosios svetimos kalbos, egzaminas liko neišlaikytas dėl aspiranto ligos, trukusios vieną mėnesį.

Savo moksliniame darbe ir pedagoginėj praktikoj aspirantas Sprindis rodė tinkamą pažangą ir aukštą idėjinį-politinį pasirengimo lygį. Tačiau disertacijos ruošimo darbas eina per lėtu tempu ir nuo šiol turės būti žymiai suintensyvintas, prisilaikant darbo plano papildymuose nurodytų terminų.

Aspirantas Sprindis uoliai dalyvavo fakulteto ir katedros visuomeniniame gyvenime, labai gerai pravesdamas politvalandas studentams, eidamas katedros proforgo pareigas ir dalyvaudamas Vilniaus atstatymo darbuose.

Vilnius, 1950. V. 19
Mokslinis vadovas
(VUA F R 856-A1705)

ОТЗЫВ НАУЧНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ О ДИССЕРТАЦИИ ИРЕНЫ КОСТКЕВИЧУТЕ „РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА В ЛИТОВСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ“. Vertimas į rusų kalbą, mašinraštis, 2 l., saugomas VUA F R 856. A-1495 (asmeninėje I. Kostkevičiūtės aspirantūros byloje).

Irena Kostkevičiūtė (1927–2007) – literatūros ir meno tyrinėtoja, pedagogė.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-90: I. Kostkevičiūtė, Kritinio realizmo išsivystymas lietuvių grožinėje prozoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, Vilnius, 1955 [1 + IV + 362 l., mašinr., įrišta]. Disertacija apginta 1955. VI. 28 ir VI. 30 patvirtinta VVU. Vėliau ji išleista atskira knyga: *Kritinis realizmas lietuvių prozoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956, 399 p.

Apie Vinco Mykolaičio-Putino ir Emilijos Mykolaitienės komplikuotus santykius su Irena Kostkevičiūte yra rašęs ne vienas amžininkas. Plačiau žr. Irena Balčiūnienė, „Iš ko išsivadavo Lipskis, pavadinęs Putino biografiją romanu?“, *Literatūra ir menas*, 2013. 06. 21, Nr. 26, p. 7–8; Vytautas Kubilius, *Dienoraščiai 1978–2004*, parengė Janina Žėkaitė, Jūratė Sprindytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 53–54, 470–471; *A*, p. 148–149, 170, 324.

(Vertimas iš rusų kalbos)

Mokslinio vadovo atsiliepimas apie Irenos Kostkevičiūtės disertaciją „Kritinio realizmo vystymasis lietuvių grožinėje prozoje“

Vilniaus valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Lietuvių literatūros katedros aspirantės Irenos Kostkevičiūtės disertacija yra aktualus ir reikalingas darbas tarybiniam lietuvių literatūros mokslui. Iki šiol nebuvo ne tik atskiros studijos, bet ir daugiau ar mažiau platesnio straipsnio apie kritinio realizmo estetiką ir apie šios krypties apraiškas atskirų rašytojų kūryboje. Todėl aspirantė I. Kostkevičiūtė, išsikėlusi uždavinį pateikti kritinio realizmo XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių literatūroje vystymosi apybraižą, susidūrė su tam tikrais sunkumais, susijusiais su pačios temos sudėtingumu ir apimtimi, ir apdorotos pasiekiamos medžiagos stoka. Nepaisant to, disertantė išsikeltą užduotį puikiai įvykdė. Disertacijos pirmajame skyriuje marksizmo klasikų Belinskio, Dobroliubovo, Černyševskio darbų pagrindu, taip pat vėlyvesnės mokslinės literatūros pagrindu ji teisingai nušvietė kritinio realizmo estetikos bruožus, taip sukurdama savo tolimesnio tyrinėjimo teorinius pagrindus. Kituose disertacijos skyriuose ji teisingai atskleidžia lietuvių kritinio realizmo formavimosi visuomenines ir literatūrines prielaidas, jo raidą buržuazinio-demokratinio judėjimo metais ir naująjį jo raidos etapą, veikiant proletariato revoliuciniam judėjimui. Nors nagrinėjamoji medžiaga disertacijoje išdės-

tyta chronologine tvarka, pagal atskirus autorius, darbas dėl to nepraranda sintetinio pobūdžio, nes disertantė tyrinėja analizuojamųjų autorių kūrybą vienu požiūriu, iškeldama aikštėn tuos bendrus momentus, kurie nušviečia kritinį realizmą ir jo raidą. Disertantė su tema susijusią medžiagą puikiai išstudijavo, suvaldė ir metodiškai panaudojo. Todėl disertacija visiškai atitinka klausimą, kuris suformuluotas jos temoje. Tyrinėdama XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių grožinę prozą kritinio realizmo požiūriu, disertantė atskleidė jo pobūdį ir vertingumą daugeliu atžvilgių išsamiau ir plačiau, negu tai buvo daroma iki šiol. Disertantės I. Kostkevičiūtės įžvalgos ir samprotavimai pasižymi minties gilumu ir preciziškumu. Minima disertacija liudija jos autorės puikų pasirengimą moksliniam darbui grožinės literatūros srityje.

Viso to, kas aukščiau pasakyta, pagrindu siūlau Irenos Kostkevičiūtės disertaciją „Kritinio realizmo vystymasis lietuvių grožinėje prozoje XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje“ teikti gynimui.

Vilnius
Mokslinis vadovas
1955. III. 15
(Prof. V. Mykolaitis)

V. MYKOLAIČIO-PUTINO ATSILIEPIMAS APIE ASPIRANTO VYTAUTO KUBILIAUS DISERTACIJĄ „LIETUVIŲ REVOLIUCINĖ POEZIJA 1890–1907 METAIS“. Rankraštis, 2 l., saugomas LLTI BR F 92-225.

Vytautas Kubilius (1928–2004) – literatūros tyrinėtojas, kritikas, memuaristas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-91; Vytautas Kubilius, Lietuvių revoliucinė poezija 1890–1907 metais, Vilnius, 1955 [1 + 264 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1955. X. 26 VVU. Vėliau ji išspausdinta leidinyje: *Literatūra ir kalba*, t. 3, Vilnius, 1958, p. 111–300.

V. Kubilius savo disertacijos vadovą 1988 m. prisimena šitaip: „V. Mykolaitis-Putinas – idealus mokslinio darbo vadovas. Jis nesikišo į darbo koncepciją ir stilistiką, nekomandavo, o leido pačiam kapstytis, pačiam ieškoti savęs. Tu jautei jo pasitikėjimą tavimi, ir to buvo gana. Aspirantui reikėdavo pateikti disertacijos planą, kurį tvirtindavo vadovas ir mokslinė taryba. Kai atnešiau tokį planą, aišku, nespėjęs surinkti visos medžiagos ir jos apmąstyti, vadovas peržiūrėjęs pasakė: „O aš visus darbus rašiau be jokio plano, ir išeidavo gana planingai“ (Vytautas Kubilius, „[Kadaise rašiau teorinį straipsnį...]“, in: *AAM*, p. 391).

O ankstesniajame 1955. III. 8 (?) laiške žmonai Janinai Žėkaitei disertantas, be kita ko, pažymi: „Lebionkos disertacija sutašyta. Mykolaitis griežtai kalbėjo. Grąžino mano disertaciją – sako gerai, reikia spausdinti

mašinėle. Nieko konkretaus nepasakė“ (Vytautas Kubilius, *Lauksiu atsakymo: Laiškai / Novelės*, sudarė Janina Žėkaitė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 237).

ОТЗЫВ НАУЧНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ О ДИССЕРТАЦИИ А. МОЦКУСА „БРАТЬЯ ЮШКИ – СОБИРАТЕЛИ И ИЗДАТЕЛИ ЛИТОВСКИХ НАРОДНЫХ ПЕСЕН“. Mašinraštis, 2 l., saugomas VUA F R-856 A-1269 (asmeninėje A. Mockaus aspirantūros byloje).

Antanas Mockus (1918–1995) – tautosakininkas, pedagogas.

Disertacijos originalas saugomas VUB RS F 76-101: A. Mockus, Broliai Juškos – lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai, Vilnius, 1955, [292 l., mašinr., įrišta]. Disertacija patvirtinta 1956. IV. 26 VVU.

Jau po autoriaus mirties ji išleista atskira knyga: Antanas Mockus, *Broliai Juškos: lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai*, spaudai parengė Stasys Skrodenis, Vilnius: Tyto alba, 2003, 277 p.

(Vertimas iš rusų kalbos)

Mokslinio vadovo atsiliepimas apie A. Mockaus disertaciją „Broliai Juškos – lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai“

Antano ir Jono Juškų kaip lietuvių folkloro rinkėjų ir leidėjų veikla yra ypač svarbi lietuvių liaudies kūrybos, ypač dainų rinkimo, istorijoje.

Šių įžymių folkloristų veikla ligi šiol nebuvo plačiai nušviesta ir įvertinta. Todėl A. Mockaus disertacija „Broliai Juškos – lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai“ yra aktualus ir reikalingas darbas.

Disertacija susideda ir 4 skyrių: I. Brolių Antano ir Jono Juškų gyvenimo ir veiklos bruožai, II. Brolių Juškų surinktų lietuvių liaudies dainų leidimo istorija, III. Brolių Juškų lietuvių liaudies dainų rinkiniai ir IV. Brolių Juškų folklorinės veiklos reikšmė ir vieta lietuvių liaudies dainų rinkimo, publikavimo ir tyrinėjimo istorijoje. Iš nurodytųjų skyrių silpniausiai apdorotas III skyrius, turintis iš esmės aprašomąjį, konstatuojamąjį pobūdį. Disertantas tvirtina, kad „rinkinių charakteristika, pateikta šiame skyriuje, padės išryškinti Juškos požiūrį į lietuvių liaudies dainas, jų rinkimo ir publikavimo metodą“, taip pat „rinkiniuose paskelbtų dainų vertę“ (p. 144). Šio tikslo disertantas iš dalies pasiekia, tačiau jo dėstymas ne be priekaištų. Vertindamas ir analizuodamas atskirus Juškos dainų rinkinius, jis aiškiai nesuformuluoja daugybės klausimų, kuriuos ketina išspręsti, dažnai perkrauna skyrių ne itin reikšmingomis detalėmis. Nesuprantama, kodėl dainų temų numeriai vienur nurodyti tekste, o kitur – išnašose. Dažnai disertantas pasitenkina tuo, ką skaitytojas regi, sklaidydamas rinkinius.

Kiti disertacijos skyriai nekelia tokių prieštaravimų. Ypač reikšmingas yra II skyrius, iš kurio aiškėja didelė ir efektyvi rusų mokslininkų pagalba, broliams Juškoms leidžiant tokius stambius lietuvių liaudies dainų rin-

kinius. Rusų mokslininkai padėjo broliams Juškoms nugalėti cenzūrinius apribojimus ir lietuviškos spaudos draudimo įstatymą. Reikia pripažinti A. Mockaus nuopelnu, kad jis pirmasis ištyrė archyvinę medžiagą, esančią Kazanėje ir Leningrade, dėl ko gerokai išaugo jo darbo mokslinis svoris. Be to, ši medžiaga gali būti naudinga ir kitiems darbams, susijusiems su lietuvių spaudos draudimo laikotarpiu.

A. Mockaus disertacijoje pirmą kartą nušviesta brolių Juškų kaip folkloro rinkėjų ir leidėjų veikla. Pavykęs yra nors ir trumpas paskutinysis disertacijos skyrius „Brolių Juškų folklorinės veiklos reikšmė ir vieta lietuvių liaudies dainų rinkimo, publikavimo ir tyrinėjimo istorijoje“. Disertantui derėjo bent kiek plačiau nušviesti lietuvių liaudies dainų rinkimo ir leidimo tolimesnę raidą ir brolių Juškų poveikį vėlyvesniems lietuvių folkloristams.

A. Mockaus darbas liudija, kad disertantas nuodugniai susipažino su brolių Juškų gyvenimu ir veikla. Jis taip pat sąžiningai išstudijavo surinktą medžiagą ir panaudojo su darbo tema susijusius šaltinius ir literatūrą.

Laikau, kad draugo A. Mockaus darbas „Broliai Juškos – lietuvių liaudies dainų rinkėjai ir leidėjai“ atitinka reikalavimus, keliamus disertacijoms, ir siūlau ją teikti gynimui.

Vilnius, 1955. XII. 4

Mokslinis vadovas

Prof. Mykolaitis

ОТЗЫВ НАУЧНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ О ДИССЕРТАЦИИ В. ЛАУРИНАЙТИСА „ДИОНИЗАС ПОШКА“. Vertimas į rusų kalbą, mašinraštis, 6 l., saugomas VUA F 856 A-140 (asmeninėje V. Laurynaičio aspirantūros byloje).

Vincas Laurynaitis (1904–1978) – literatūros tyrinėtojas, prozininkas, pedagogas.

[1] Nikola Bualo (Boileau, 1636–1711) – prancūzų poetas, klasicizmo literatūros teoretikas.

(Vertimas iš rusų kalbos)

Istorijos-filologijos fakulteto tarybos posėdžio, įvykusio 1959 metų kovo 24-ąją, protokolas

Dalyvavo: Tarybos pirmininkas doc. Meškauskas, Tarybos sekretorius doc. Palionis, nariai: prof. Balčikonis, prof. Pranskus-Žalionis, prof. Mykolaitis-Putinas, prof. Žiugžda, prof. Korsakas, doc. Kruopas, doc. Kulikauskienė, doc. Lebedys, doc. Jurginis, doc. Navickas, filosofijos mokslų kand. Macevičius ir partinės organizacijos atstovas Simaška, prof. Jablonskis, doc. Mironas.

Dienotvarkė:

1. Laurynaičio Vinco, sūnaus Juozo, disertacijos „Dionizas Poška“ (monografija) gynimas filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti.

<...>

Žodis suteikiamas oficialiajam oponentui prof. Mykolaičiui-Putinui.

Dionizas Poška, kaip žinome, buvo vienas iš įžymiausių XVIII a. pabaigos ir XIX a. pradžios lietuvių rašytojų ir kultūros veikėjų. Apie jį rašė daugelis, tačiau išsamaus darbo apie jį iki šiol nėra. Todėl V. Laurynaičio disertacija „Dionizas Poška" yra lietuvių literatūros mokslui ir kultūrai aktualus ir vertingas darbas.

Disertantas nušviečia Dionizo Poškos gyvenimą, visuomeninę-kultūrinę veiklą, aptaria jo istoriografinius ir lingvistinius darbus, nagrinėja poetinę kūrybą: jos idėjinį-tematinį turinį ir formalines savybes. Darbas yra reikšmingas pirmiausia todėl, kad V. Laurynaitis surinko ir panaudojo, regis, visą gausią su tema susijusią medžiagą, būtent: archyvinius dokumentus ir spausdintus leidinius, mūsų laikais nelengvai prieinamus. Tinkamai panaudojęs šią medžiagą, disertantas sukuria šio periodo Lietuvos kultūrinio gyvenimo teisingą paveikslą ir šiame fone paties Dionizo Poškos gyvenimą ir interesus. Disertacijoje esama nemažai įdomių duomenų apie visuomenę, apie įvairius jos luomus, apie šio laikotarpio bajorijos gyvenimą ir vaidus, vaizdingai parodoma feodalinė netvarka, plačiai kalbama apie teismus ir kitus šios epochos socialinus ir politinius reiškinius.

V. Laurynaitis kruopščiai ištyrinėjo Dionizo Poškos biografiją. Naujos archyvinės medžiagos pagrindu jis naujai aptaria ir patikslina kai kuriuos biografinius faktus, apie kuriuos kiti autoriai tik spėliojo. Disertantas iš naujo persvarsto kūrinio „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos" originalumo klausimą, labai sumaniai, paties kūrinio meninių formų pagrindu, patikslina kūrinio „Mužikas..." sukūrimo datą. Įdomūs ir apskritai teisingi disertanto samprotavimai dėl „Giesmės mužikėlio" autorystės. Ypač vertingas disertacijos skyrius „Ryšiai su kultūros veikėjais"... Disertantas surinko įdomių duomenų apie išgarsėjusį „Baublio" muziejų. Analizuodamas Dionizo Poškos poetinę kūrybą, disertantas, be žinomų stambesnių eilėraščių, nagrinėja ir smulkesnius eilėraščius. Iš V. Laurynaičio disertacijos pirmą kartą išryškėja toks visapusiškas Dionizo Poškos paveikslas kaip visuomenininko, istoriografo, kalbininko ir poeto epochos fone. Lietuvių literatūros ir kultūros istorikui bus naudingas platus šaltinių ir literatūros sąrašas. Disertacija yra vertinga kaip mokslinis darbas ir surinkta medžiaga apie Dionizą Pošką ir jo epochą.

Be kita ko, V. Laurynaičio disertacijoje esama trūkumų tiek turinio, tiek ir dėstymo požiūriu. Kai kurie disertacijos skyriai yra ištęsti, ypač nagrinėjantys Poškos istorinius ir lingvistinius darbus. Sutrumpinus šiuos skyrius tektų išplėsti ir pagilinti Poškos kūrybos nagrinėjimą, kuris vietomis yra paviršutiniškas. Nagrinėdamas Poškos istoriografinius, mitologinius ir lingvistinius darbus, disertantas kartais būna linkęs į tų darbų turinio perpasakojimą, pasigendama gilesnio vertinimo, paaiškinimo, paties disertan-

to išvadų. Tokie nuobodūs disertanto apibendrinimai juntami nagrinėjant kūrinį „Kaimiečio artojo mąstymai...“ ir mitologinio turinio darbus. Pažymėjęs, kad šie darbai neturi mokslinės reikšmės, disertantas daro pernelyg bendrą išvadą, kad šie darbai „yra reikšmingi lietuvių kultūros istorijai“ (p. 147). Šių darbų pagrindu disertantui derėjo plačiau pakalbėti apie epochos dvasios atsispindėjimą juose, apie jų poveikį, atgarsius tuo laikotarpiu, pagaliau apie paties Dionizo Poškos asmenybę ir jos charakteristiką. Faktai pasilieka be įdomesnių išvadų ir kartais pačiam skaitytojui tenka savarankiškai daryti apibendrinimus. Analizuojant disertacijoje įdomią medžiagą kai kada juntama sintetinių išvadų stoka.

Detaliau norėtųsi sustoti prie disertacijos skyriaus, kuriame V. Laurynaitis analizuoja ir vertina Poškos poetinę kūrybą. Šiame skyriuje Poškos literatūrinė veikla ir kūryba apskritai nagrinėjama teisingai, nors čia ir pastebimi tam tikri trūkumai. Kelia abejonių disertanto samprotavimai apie literatūros sroves Dionizo Poškos kūryboje. V. Laurynaitis, kalbėdamas apie Poškos eiliuotus laiškus, laiko jį pačiu „būdingiausiu lietuvių literatūroje klasicizmo reprezentantu“ (p. 224). Išnagrinėjęs poemą „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“, įžvelgia joje klasicizmo, sentimentalizmo ir realizmo krypčių tendencijas (p. 262). Kadangi pats faktas yra neginčijamas, kad įsišaknijusios literatūros srovės turėjo poveikį Poškos kūrybai, tai argumentacija šiuo pagrindu ir šio klausimo analizė yra supaprastinta ir suschematinta. Kalbamųjų literatūros srovių apraiškas disertantas įžvelgia atskirose detalėse, vaizduose ir posakiuose, pavyzdžiui: „sentimentaliuose, jausminguose posakiuose“, kad „širdis gali jausti“, epitetuose „maloningas“, gailestingas“ ir pan., disertantas įžvelgia ryšį su sentimentalizmo, o buitines detales, tikrovės vaizdus ir netgi satyrines priemones disertacijos autorius priskiria realizmui. Tokį klausimo sprendimą laikau nepakankamu, nes taip bet kuriame kūrinyje mes galime rasti įvairių literatūros srovių apraiškų. Iš tikrųjų, nagrinėjant literatūros sroves, disertantui reikėjo atkreipti dėmesį į kūrybos socialinį pagrindą, į rašytojo pasaulėžiūrą, į jo santykį su gyvenimu ir autoriaus bendrus estetinius principus kuriant žmogaus paveikslą, ir tik tai aptarus, galima operuoti kūrinio smulkesniais stilistiniais komponentais.

Klasicizmo literatūros poveikį Poškai disertantas aiškina pernelyg tiesmukai ir griežtai, kartais susidaro įspūdis, kad Poška sukūrė visai išbaigtus literatūrinio klasicizmo kūrinius. Šiuo atveju apie bet kokias klasicizmo srovės apraiškas, būdingas tiek Poškos kūrybai, tiek ir tuometinei mūsų literatūrai, reikėtų kalbėti su dideliu rezervu, turint galvoje neaukštą, mėgėjišką to meto literatūrinį lygį.

Aiškinant Dionizo Poškos kūrybos ryšį su klasicizmu, disertantui reikėjo diferencijuoti ir pačią klasicizmo sąvoką, išryškinti skirtumą tarp vadinamosios klasicistinės literatūros, kuri egzistavo gyvenant Poškai, ir

XVII a. klasicizmo. Be kta ko, disertantas pernelyg plačiai suvokia klasicizmo sąvoką, cituoja netgi Bualio poetikos reikalavimus, iš tikrųjų jau mažai ką bendra turinčius su literatūra, kuri turėjo įtakos Poškai. Čia vertėjo kalbėti apie literatūrą, kuri epigoniškai pratęsė nemažai sustingusių klasicizmo tradicijų, jau susipynė su miesčioniškojo sentimentalizmo estetikos kai kuriais naujais demokratiniais principais. Tokiu epochos bruožu pasižymi ir Poškos kūryba. Paversti jį bet kurios iš minėtų srovių tikru atstovu neturėtume pagrindo.

Analizuodamas Dionizo Poškos poetinę kūrybą, disertantas teisingai ieško joje tuometinio socialinio gyvenimo atspindžių, susieja jį su paties poeto asmenybe, stengiasi nustatyti jo idėjinę reikšmę ir meninį vertingumą. Vis dėlto kai kuriais atžvilgiais ne visai istoriškai interpretuojami „Mužiko..." idėjinio turinio klausimai. Teisingai laikydamas D. Pošką bajoriškuoju demokratu, disertantas vis dėlto kai kuriais atvejais jam priskiria pernelyg didelį sąmoningumą. Disertantas tvirtina, esą Poška rutuliojo problemą, „kiek baudžiavinė sistema tikslinga ekonominiu, socialiniu it humanistiniu požiūriu"... ir toliau rašo „autorius plėtoja pagrindinę idėją, kad baudžiavą turėtų pasmerkti visa visuomenė" (p. 248–249). Man regis, D. Poška turėjo kur kas kuklesnius troškimus ir tikslus, ir disertantas be reikalo jo kūrinių personažų objektyvias išvadas ir šių dienų skaitytojo samprotavimus priskiria pačiam Poškai. Derėjo ryškiau atskirti sąmoningą poeto santykį nuo paties kūrinio objektyviosios prasmės.

V. Laurynaitis kai kada vertina kūrinius, laikydamasis iš anksto nusistatytų apriorinių kriterijų. Tai veda prie schematizmo. Pavyzdžiui, idilę „Mano darželis" disertantas laiko nehomogeniška, nepavykusiu kūriniu, nes jame nėra „bendros reikiamos formos idilinei nuotaikai sukurti" (p. 236). Labai abejotina, kad idilinė nuotaika suteiktų šiam kūriniui daugiau meniškumo, nes esama kitų priežasčių, ką iš dalies nurodo ir pats disertantas. Nagrinėdamas eilėraštį „Kitą kartą ne taip buvo", disertantas tvirtina, kad poetui norėjosi parodyti, „kaip piniginiai interesai ardo šeimą". Paskui disertantas aiškina, kad Poška savo tikslo nepasiekė, nes abstrakčiai aprašinėja „ir vengia konkrečiau pavaizduoti savo visuomenę, jos socialinius sluoksnius ir griežčiau kelti visas negeroves, o tenkinasi nieko neįžeisdamas tik apskritai kalbėti" (p. 244). Tai pernelyg dirbtiniai samprotavimai, kurie neišplaukia iš kūrinio.

Kai kur disertantui galima papriekaištauti dėl paviršutiniškos meninės formos analizės. Tokia yra „Mužiko..." kompozicijos analizė su mažai ką įtikinančia teze, esą „pasiekiama aukščiausios įtampos toje kūrinio vietoje, kai baudžiauninką ponas išveja, urėdas sumuša <...>" (p. 258).

Disertacijoje esama kai kurių mažesnių trūkumų, nepagrįstų išvadų, nevykusių formuluočių, minties ir stiliaus nenuoseklumų. Pvz., p. 236 pa-

sakyta, kad Poška savo idile „Mano darželis"„duoda kryptį introspekcinei lyrikai".

Kai kuriuo atžvilgiu pernelyg plačios Dionizo Poškos veiklą apibendrinančios išvados: „Poška siekė <...> sukurti lietuvių tautinę kultūrą, pertvarkyti feodalinę visuomenę socialinio teisėtumo ir humaniškumo pagrindais ir vystyti realistinę literatūrą" (p. 291).

Išvardyti V. Laurynaičio darbo trūkumai nesumenkina šio mokslinio darbo vertės. Nesunku šiuos trūkumus ištaisyti. Darbas, kaip jau buvo minėta šios recenzijos pradžioje, yra vertingas ir reikalingas tarybinės lietuvių literatūros tyrinėjimas.

V. Laurynaičio disertacija „Dionizas Poška" atitinka reikalavimus, kurie keliami disertacijoms filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti. Siūlau Mokslinei tarybai pripažinti V. Laurynaičiui filologijos mokslų kandidato laipsnį.

Autoreferatas atitinka visus pagrindinius disertacijos teiginius ir jos turinį.

<....>

1959. III.

IIII. DIPLOMINIŲ DARBŲ RECENZIJOS IR VERTINIMAI

Galima neabejoti, kad V. Mykolaitis recenzavo ir vadovavo kur kas daugiau diplominių darbų, nei mums pavyko surasti. Esama šykščios informacijos, jog V. Mykolaitis-Putinas vadovavo ir keliems diplominiams darbams, kurių originalų nepavyko rasti. Antai lituanistė Ona Dabrilaitė, mokytojavusi Kaune, savo atsiminimuose apie poetą rašo: „Mano diplominį darbą „Bajorų visuomenė Šatrijos Raganos kūryboje" profesorius įvertino „gerai" (Onos Dabrilaitės atsiminimai, užrašyti V. Žuko 1982. IV. 7 – VUB RS F 141-961).

Reikia pažymėti, kad O. Dabrilaitės diplominio darbo jos asmeninėje byloje nėra, tik įskaitų ir egzaminų lapai, o pačioje pradžioje esama tokio turinio ranka parašyto raštelio: „Iš universiteto raštinės paėmiau Dabrilaitės Onos dipl. darbą: „Bajorų visuomenė Šatr. Raganos Raštuose".

Gyvenu Pušų g. Nr. 6, tel. 41697.

Stud. kn. 472 (1928 m.)

1943. III. 9

Jauniškytė-Baublienė".

(LCVA, F 631 Ap. 10. B. 57).

Panašiai ir kita lituanistė Giedrė Juodvalkytė savo atsiminimuose pastebi: „Kai profesorius vedė, mums jis nulipo nuo pjedestalo. Diplominis

darbas buvo „Vaičaičio poezija“ (Giedrės Juodvalkytės atsiminimai, užrašyti V. Žuko, b. d. [apie 1980–1990 m.]. – VUB RS F 141-961).

Būsimo teatrologo Antano Vengrio (g. 1912) diplominiam darbui vadovavo taip pat V. Mykolaitis. Savo atsiminimuose apie poetą jis liudija: „Mano diplominio darbo tema „Antano Baranausko kūryba“. Jokių planų, jokių konsultacijų – kaip nori rašyk. Parašiau gana vidutinišką darbą. Profesorius perskaitė ir įvertino „gerai“. Po karo rašytojas Vienuolis sako: „Girdėjau, kad turi darbą apie Baranauską, yra pinigų – galima nupirkti“. Perleidau“ (Antano Vengrio atsiminimai, užrašyti V. Žuko 1983 m. – VUB RS F 141-961).

Ne visų diplominių darbų (ypač vokiečių okupacijos laikotarpio) vertinimus pavyko surasti (kaip, beje, ir pačius darbus). Pavyzdžiui, gana įdomi istorija nutiko rašytojai Halinai Korsakienei (1910–2003), kuri taip pat rašė diplominį darbą, vadovaujama V. Mykolaičio-Putino. Savo atsiminimuose ji pažymi: „Jau buvau paėmusi ir temą diplominiam darbui, prof. V. Mykolaičiui rekomenduojant, apie J. Žiliaus-Jonilos gyvenimą ir kūrybą. Berenkant medžiagą, išmėtytą po įvairią lietuvių periodiką, leidžiamą Amerikoje, ir dažnai stokojant tikslesnių žinių apie šį autorių, tekdavo ne kartą kreiptis informacijos į profesorių. Tuomet ir V. Mykolaitis, studijų pradžioje buvęs toks tolimas ir stebimas vien katedroje, nors ir tebeliko pabrėžtinai santūrus, tačiau pasidarė jau kiek artimesnis ir labiau pažįstamas. Teikdamas man gausių patarimų, profesorius rodė akivaizdų susidomėjimą nagrinėjamu autorium. Ne kartą jis pabrėžė, jog daug tikisi iš šio darbo apie Žilių-Jonilą, dar taip mažai teištirtą“ (Halina Korsakienė, „Iš tolimos distancijos“, in: Halina Korsakienė, *Veidai ir likimai. Praeities vaizdai*, Vilnius: Vaga, 1982, p. 144–145).

Kitoje memuarų vietoje autorė pastebi: „Diplominį darbą apie Joną Žilių-Jonilą prieš karą buvau bebaigianti rašyti. Deja, jis liko mūsų bute Kaune, buvusio bankininko Vailokaičio namuose, tarybinės valdžios pavestuose rašytojams, kuriuose dabar viešpatavo generalkomisaras Rentelnas. Mano rankraštis tikriausiai jau seniai buvo kur nors išmestas ar sunaikintas“ (Halina Korsakienė, „Šarūno“ autorius iš arti“, in: *op. cit.*, p. 112).

Kadangi H. Korsakienei, mokytojavusiai Pasvalio gimnazijoje, žūtbūt reikėjo diplomo, 1942 m. birželio pradžioje ji atvykusi į Vilnių ir V. Krėvės-Mickevičiaus patarta ir konsultuojama, dargi jo bute ir prie rašytojo darbo stalo per dešimtį dienų parašiusi kitą diplominį darbą apie Petro Vaičiūno dramaturgiją (plačiau žr. *op. cit.*, p. 114–117, 120).

V. Mykolaitis šį darbą įvertinęs teigiamai. Memuaristė toliau tęsia savo pasakojimą.

– Čia aš tai ir pažymiu, – pabrėžė profesorius ir paskaitė savo įvertinimą ištisai:

– „Šio darbo autorė buvo beveik baigusi daug platesnę studijėlę apie J. Žilių-Jonilą, bet dėl karo aplinkybių, gyvendama toli provincijoje, negali gauti medžiagos tai studijai baigti. Šis darbas tad yra tarsi ano pakaitalas. Šio darbo tema nėra pilnai apimta, bet kas parašyta, parašyta visai literatūriškai ir gerai. Prie temos priėjimas tinkamas, veikalo interpretavimas geras. Darbą vertinu gerai".

Perskaitęs įvertinimo tekstą, kurį buvo pasirašęs ir datavęs „1942. VI. 21", profesorius V. Mykolaitis dar kartą primygtinai pabrėžė:

– Taigi jūs prižadate, kad karui pasibaigus vėl imsitės savo studijos apie Žilių-Jonilą?

Aš, žinoma, prižadėjau. Ir tada, be abejo, šventai tikėjau, jog pažadą tesėsiu. Tačiau dabar, deja, turiu prisipažinti, kad duotojo žodžio netesėjau ir prie to šiandien gerokai primiršto rašytojo niekada nebegrįžau (*op. cit.*, p. 121–122).

Lituanisto Antano Strabulio (1916–1999) diplominiam darbui vadovavo irgi V. Mykolaitis. Savo atsiminimuose jis rašo: „Su profesoriaus pasiūlyta tema Balio Sruogos lyrika sutikau. <...> Diplominį darbą pristačiau 1943 m. birželio pradžioje, kai Vilniaus universitetas jau buvo uždarytas. Po poros dienų užeinu: „Viskas tvarkoj, jeigu bus galimybės, išspausdinsim universiteto darbuose, – pasakė" (*cituojama iš*: Vladas Žukas, „Antanas Strabulis apie Vincą Mykolaitį, in: *PP*[2], p. 384). Tolimesnis A. Strabulio gyvenimo kelias buvo tragiškas: politinis kalinys ir tremtinys, 1956 m. grįžęs į Lietuvą gyveno Kaune, dirbo statybose (plačiau žr. *op. cit.*, p. 381–385).

Prof. V. Žukas pažymi, kad iš jo bendrakursių „berods šeši rašė apie feodalizmo epochos rašytojus: K. Donelaičio kūryba XVIII a. literatūros fone (Irena Kostkevičiūtė, vad. prof. Vincas Mykolaitis <...>" (Vladas Žukas, „Diplominis darbas", in: *PP*[1], p. 180).

Šis kultūros istorikas bent kiek platėliau rašo ir apie savo kurso draugą Stasį Žaldoką (m. 1996) (žr. Vladas Žukas, „Studentiška kasdienybė", in: *PP*[1], p. 202–205). Profesorius pažymi: „Diplominį darbą „Žemaitė lietuvių kritikoje" Žaldokas apgynė 1950 m. (vadovas – prof. Mykolaitis)" (*op. cit.*, p. 204).

Pas V. Mykolaitį-Putiną savo diplominį darbą rašė, beje, ir prof. V. Žukas. Originalas saugomas VUB RS F 141-1012: Žukas Vladas, Žemaitė visuomenininkė (1863–1916) diplominis darbas, Vilniaus valstybinis universitetas Istorijos-filologijos fakultetas, 1951, 153 + 1 l. [rankr., susegta].

Darbo pradžioje pridėta J. Lebedžio 1951. V. 10 ranka rašyta šio darbo recenzija. Lietuvių literatūros katedros posėdyje, įvykusiame 1951. V. 10, V. Žuko diplominis darbas įvertintas „labai gerai".

Apie savo darbą prof. V. Žukas liudija štai ką: „Darbo vadovas atsiliepime teigiamai įvertino surinktą arba visai nenaudotą medžiagą – ji paryškinanti rašytojos paveikslą, suteikiantį jai kai kurių naujų bruožų. Iš surinktos medžiagos išryškėjo platus Žemaitės interesų ratas, iniciatyva ir veiklumas, orientacija visuomeninio gyvenimo įvykiuose, pagaliau ji parodo rašytojos „kelią į aukštą intelektualinį lygį, į visuomeninių, kultūrinių ir politinių reikalų supratimą". Svarbiausias trūkumas – nepakankamai nušviestas 1905–1915 metų Lietuvos visuomeninis gyvenimas, lietuviškos liberaliosios buržuazijos pozicijos (jų iš dalies laikėsi ir Žemaitė), o jų neišryškinus visuomeninės veiklos aprašymas įgaunąs objektyvistinį pobūdį" (*PP*[1], p. 183).

PETRO LAPIENĖS DARBAS DIPLOMUI GAUTI „IDEALIZMAS IR REALIZMAS VINCO KRĖVĖS KŪRYBOJE". Kaunas, 1930 m., 61 + 1 l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 136.

Petras Lapienė (1904–1943) – mokytojas lituanistas, esperantininkas.

PETRO NAVARDAUSKO DIPLOMINIS DARBAS „ZUDERMANAS IR LIETUVIAI JO KŪRYBOJ". Kaunas, 1930 m. [49 l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 181.

VINCO MACIŪNO DIPLOMINIS DARBAS „VYSK. M. VALANČIAUS „GIWENIMAJ SZWENTUJU DIEWA". 1932 m. [85 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 146.

[1] Franke (August Hermann Francke, 1663–1727) – vokiečių pedagogas ir protestantų teologas.

PRANO GIRDŽIAUS DIPLOMINIS DARBAS „IDĖJINIS IR JAUSMINIS ELEMENTAS MAIRONIO LYRIKOJE". 1932 m. [81 l., mašinr., neįrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 63. Taip pat dekano V. Krėvės ranka įrašyta „Patenkinamas".

Pranas Girdžius (1902–1997) – poetas, prozininkas.

JULIJOS IČKAUSKAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „A. VIENUOLIO ROMANAS „PRIEŠ DIENĄ". 1932 m. [46 l., mašinr., neįrišta]. LCVA, F 631. Ap. 10. B. 87.

Julija Ičkauskaitė – lietuvių kalbos mokytoja, dirbusi Lazdijuose.

KAJETONO ŽIEVIO DIPLOMINIS DARBAS „TAUTOS SĄMONĖS PROBLEMA VYDŪNO KŪRYBOJE". Utena, 1932 m. [4 nenum. + 76 l., rankr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. AP. 10. B. 284.

Darbo pradžioje esama šio ranka rašyto laiško M. Biržiškai:

Gerbiamas Profesoriau,

Prašyčiau mano diplominį darbą peržiūrėti iki šių mokslo metų pabaigos, nes Profesorius man tai žadėjote, jei aš iki š. m. birželio mėn. 5 d. atsiųsiu. Tad išsiunčiu 4 d., kad 5 d. gautumėte.

Turiu Profesoriui prisipažinti, kad nesu visiškai savo darbu patenkintas. Čia iš dalies kaltos nepalankios darbui sąlygos. Teko kraustytis, teko dirbti ne savo specialybės darbą. Darbą parašiau pagal Jūsų patikrintą konspektą, kuriam Jūs pritarėte. Pridėjau tik penktą punktą: lietuvių tautos misiją.

Pasižadu šį klausimą ir toliau neapleisti, nuvažiavus vietoje susipažinti su Vydūno veikimo sąlygomis ir tuo tinkamiau įsigilinti į jo kūrybą. Tuo lyg ir norėčiau papildyti dabartinio darbo trūkumus. Bet vis dėlto prašyčiau Profesorių šį darbą priimti, jei rasite galima, nes diplominio darbo nepriėmimas man yra surištas su gana dideliais materialiniais nuostoliais.

Jūsų auklėtinis

K. Žievys

Utena, 1932. VI. 4

Laiško viršuje skaitome įrašą:

Gavau birželio 7 d. 1932 m.

M. Biržiška

Kajetonas Žievys (1902–1966) – kalbininkas, pedagogas.

ANTANO VENCLOVOS DIPLOMINIS DARBAS „SIMBOLIZMAS LIETUVIŲ LYRIKOJE“, Kaunas, 1932 m. [2+102 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LLTI BR F 5-305. Kitas recenzentas prof. M. Biržiška darbą taip pat įvertino „labai gerai“. Iš A. Venclovos studijų bylos, saugomos (LCVA, F 631. Ap. 10. B. 258), aiškėja, kodėl jo diplominio darbo ten nėra, nes jo pradžioje esama raštelio: „Iš Kauno V. D. Valstybinio Universiteto pasiskolinau diplominį darbą „Simbolizmas lietuvių lyrikoje“ 1 egz.

1945. VIII. 2. A. Venclova“

Ta pačia proga galima pažymėti, kad A. Venclova kaip studentas buvo gana geras. Nuo 1925 m. iki 1931 m. jis išlaikė 14 įskaitų (bendras išklausytų valandų skaičius 219) ir nuo 1937. 05. 30 iki 1932. 03. 10 išlaikė 22 egzaminus, iš kurių 5 įvertinti trejetais, 9 ketvertais ir 8 penketais (*op. cit.*, l. 1–36)

Antanas Venclova (1906–1971) – poetas, prozininkas, kritikas, vertėjas.

ANTANO PAULIUKONIO DIPLOMINIS DARBAS „KUDIRKA – RAŠYTOJAS VISUOMENININKAS“. Kaunas, 1932. IX. 5 [3 + 121 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F1-F 718. Lygiai taip pat šį darbą – tik „patenkinamai“ įvertino ir kiti du recenzentai – J. Grinius ir A. Salys.

Antanas Pauliukonis (1909–1960) – spaudos darbuotojas, vertėjas.

JONO ŽEKEVIČIAUS DIPLOMINIS DARBAS „BALIO SRUOGOS POEZIJA (ESTETINĖS MANIFESTACIJOS IR EKSPRESIJOS TYRINĖJIMAS)“. Alytus, 1932. I. 19 [2 nenum. l. + 88 + 1 nenum. psl., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 276.

Jonas Žekevičius (1904–1982) – lituanistas, mokytojavo Alytaus gimnazijoje, tautosakos rinkėjas, vertėjas.

JONO GREIČIAUS DIPLOMINIS DARBAS „ŽEMAITĖS RAŠTAI“, Kaunas, 1932 m. [113 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 1-701. Antraštiniame lape yra ir A. Salio atsiliepimas su vertinimu „patenkinamai“.

Jonas Greičius (1903–1985) – kalbininkas, mokytojas.

EUGENIJOS GRIGONYTĖS DIPLOMINIS DARBAS „PASAKŲ TYRIMO METODAI“. 1932 m. [83 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 83.

Eugenija Grigonytė-Zablockienė – lietuvių kalbos mokytoja.

[1] Krūnas (Leopold August Krohn, 1863–1933) – suomių folkloristas.

[2] Šmidtas (Peter Šmits, 1869–1938) – latvių kalbininkas ir tautosakininkas.

JULIAUS ČIUTOS DIPLOMINIS DARBAS „MŪSŲ DAINUŠKOS“. Kaunas, 1932 m. [86 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 34.

Julius Čiuta – lituanistas.

JUOZO ŽIURLIO DIPLOMINIS DARBAS „V. KRĖVĖS „DAINAVOS ŠALIES SENŲ ŽMONIŲ PADAVIMAI“. [Kaunas, 1933, 1 nenum. + 58 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 281.

Juozas Žiurlys (1909–1986) – lietuvių kalbos ir vokiečių kalbos mokytojas Utenos 1-oje vidurinėje mokykloje, kurį laiką jos direktorius.

PETRONĖS BYLAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „MOTERIS LAZDYNŲ PELĖDOS IR ŠATRIJOS RAGANOS RAŠTUOSE“. 1932 m. [45 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 22.

Petronė Bylaitė – lituanistė.

FELIKSO KUDIRKOS DIPLOMINIS DARBAS „LAZDYNŲ PELĖDOS RAŠTŲ VAIZDUOJAMASIS PASAULIS“. Kaunas, 1933 m. [94 l., mašinr., neįrišta]. Saugomas VUB RS F 1-F 832.

Feliksas Kudirka (1901–1967) – lituanistas, baigęs 1927 m. Lietuvos universitetą, mokytojavo Telšių gimnazijoje, vokiečių okupacijos metais ėjo Raseinių gimnazijos direktoriaus pareigas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Bendradarbiavo spaudoje.

ELIGIJOS ZALESKYTĖS DIPLOMINIS DARBAS „MAČYS-KĖKŠTAS". [Kaunas, 1933, 61 l., rankr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 275.

Eligija Zaleskytė – lituanistė.

STASIO PALIULIO DIPLOMINIS DARBAS „MŪSŲ GIESMĖS (SUTARTINĖS)". [Kaunas, 1932–1933, 2 nenum + 61 l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 12. B. 1174.

Stasys Paliulis (1902–1996) – lituanistas, tautosakininkas, sutartinių ir instrumentinės muzikos propaguotojas.

PETRO MALDEIKIO DIPLOMINIS DARBAS „SOFIJOS ČIURLIONIENĖS-KYMANTAITĖS DRAMATINĖ KŪRYBA". 1933 m. [60 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 149.

Petras Maldeikis (1904–1993) – pedagogas, trečiasis Kauno aklųjų instituto vedėjas. Parengė aklųjų institutui vadovėlių, pagamino reljefinių žemėlapių, schemų ir planų. Rašė ne tik bendrosios pedagogikos klausimais, bet spaudoje paskelbė straipsnių ir apie aklųjų lavinimą. Lietuvos aklųjų biblioteka Brailio raštu išleido (1992) jo straipsnių rinkinį *Aklųjų auklėjimo kelias*. 1944 m. vasarą pasitraukė į Vakarus, ten dirbo įvairų pedagoginį ir kultūrinį darbą, parašė ir išleido nemažai knygų.

JUOZO PETRULIO DIPLOMINIS DARBAS „A. STRAZDAS: JO LAIKOTARPIS, GYVENIMAS IR RAŠTAI". Kaunas, 1933 m. [179 l., mašinr., neįrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 185.

Juozas Petrulis (1895–1982) – dramaturgas, poetas, literatūros tyrinėtojas.

BRONIAUS PALEKO DIPLOMINIS DARBAS „AUSZROS" PUBLICISTIKA". Raseiniai, 1934. 03. 30. [41 l., rankr., neįrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 186.

Bronius Palekas (1904–1996) – mokytojas lituanistas, Lietuvos rašytojų draugijos narys.

PETRONĖLĖS JURGILAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „KUN KAZIMIERAS PAKALNIŠKIS – DĖDĖ ATANAZAS". 1934 m. [77 l., rankr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 89.

Petronėlė Jurgilaitė-Pladienė – lietuvių kalbos mokytoja.

JUOZO VAITIEKŪNO DIPLOMINIS DARBAS „VIENAŽINDYS – LIAUDIES DAINIUS". Kaunas, 1934 m. [1 + 54 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 260.

Bylos pradžioje įdėtas šis iki šiol niekur nepublikuotas K. Borutos raštelis:

V. D. Universiteto Rektoriui:

Prof. V. Mykolaičio-Putino nurodytas, suradau universiteto kanceliarijoje J. Vaitiekūno diplominį darbą „Vienažindys – liaudies poetas", kuris reikalingas Lietuvos Mokslų Akademijos Literatūros Institutui, ruošiant A. Vienožindžio dainų akademinį leidinį.

Prašau Poną Rektorių leisti pasiskolyti minėtą darbą Liet. Literatūros Institutui.

Kazys Boruta

Liet. Liter. In-to asistentas

Kaunas, 1942. XI. 10

Raštelio viršuje uždėta rezoliucija: Sutinku [neįskaitomas parašas] Direkcijos Viršininkas, – o apačioje apvalus antspaudas; VD UNIVERSITETAS 1942. XI. 11.

Vadinasi, vokiečių okupacijos metais buvo stengtasi parengti minėtą A. Vienažindžio kūrybos leidinį, deja, sunkiomis karo sąlygomis jo taip ir nepavyko išleisti.

Juozas Vaitiekūnas – lituanistas.

IDOS DEKTORAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ, JOS GYVENIMAS IR VISUOMENINĖ BEI LITERATŪRINĖ VEIKLA". 1934 m. [76 l., mašinr., neįrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 44. Antraštiniame lape šalia V. Mykolaičio vertinimo įrašyti M. Biržiškos vertinimas „gerai" (1934. VIII. 31) ir toks pat V. Krėvės vertinimas (1934. IX. 7).

Ida Dektoraitė – lituanistė.

JUOZO ŽIUGŽDOS DIPLOMINIS DARBAS „ŽEMAITĖS KŪRYBA, D. I". Kaunas, 1934 m. [86 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 282. Jis buvo išspausdintas tęstiniame VDU leidinyje *Darbai ir dienos*, t. IV, 1935, p. 118–190.

Juozas Žiugžda (1893–1979) – Nepriklausomoje Lietuvoje mokytojas lituanistas, sovietmečio visuomenės veikėjas, 1948–1970 m. Lietuvos istorijos instituto direktorius, uoliai tarnavęs okupantams.

ANELĖS KRASNICKAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „MAIRONIO LYRIKOS MOTYVAI IR FORMA". 1934 m. [74 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 106.

Anelė Krasnickaitė-Tarvydienė – lietuvių kalbos mokytoja, tremtinė, apie 1936–1940 m. Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijos mokytoja.

BRONĖS AKELYTĖS-ČIUTIENĖS DIPLOMINIS DARBAS „BAUDŽIAUNINKŲ BŪKLĖ MŪSŲ EILIUOTOJ LITERATŪROJ“. Kaunas, 1934 m. 76 l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 6.

Bronė Akelytė-Čiutienė – lietuvių kalbos mokytoja Rygiškių Jono Jablonskio gimnazijoje Marijampolėje.

VYTAUTO MAKNICKO DIPLOMINIS DARBAS „ŽEMKALNIS TEATRALAS“. Kaunas, 1935 m. 89 + XXVII l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 145.

Vytautas Maknys (iki 1939 m. Maknickas, 1907–2003) – literatūros ir teatro istorikas, vertėjas.

ANTANO MIŠKINIO DIPLOMINIS DARBAS „NAUJOSIOS LIETUVIŲ POEZIJOS LINKMĖS“. Kaunas, 1935 m. [83 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 172.

Antanas Miškinis (1905–1983) – poetas, prozininkas, publicistas, vertėjas. Sovietmečiu kalėjo Sibiro lageriuose.

BRONĖS SALADŽIŪTĖS DIPLOMINIS DARBAS „ŽMOGUS J. DOBILO KŪRYBOJE“ [Kaunas: V. D. Universitetas, 57 l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 213.

Bronė Saladžiūtė-Kviklienė (1930–1996) – pedagogė, žurnalo *Pavasaris* skyriaus „Sesučių šnekos“ redaktorė. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, nuo 1951 m. gyveno JAV (Čikagoje).

ANGELĖS VILUTYTĖS DIPLOMINIS DARBAS „PIETARIS – „AUŠROS“ IR „VARPO“ IDĖJŲ REIŠKĖJAS“. [Kaunas], V. D. Universitetas, 1939 m. [2 nenum. + 80 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 259.

Angelė Vilutytė – lituanistė. Turėjo poetinių gabumų, 1931–1938 m. *Naujojoje vaidilutėje* išspausdino keturiolika eilėraščių.

PIJAUS PAPEČKIO DIPLOMINIS DARBAS „TAUTINĖ PROBLEMA VYDŪNO PASAULĖŽIŪROJ IR KŪRYBOJ“. Kaunas, 1934 m. [63 l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 190.

Pijus Papečkys (1902–?) – mokytojas, ilgametis Lietuvos mokytojų sąjungos generalinis sekretorius, *Tautos mokyklos* redaktorius 1935–1939 m. 1941 m. išvežtas į Sibirą, kalėjo Krasnojarsko krašto lageriuose, 1956 m. paleistas iš tremties sugrįžo į Lietuvą.

VINCO LAURYNAIČIO DIPLOMINIS DARBAS „S. DAUKANTO „DARBAY SENUJU LITUWIU YR ŽEMAYCZIU“ 1822 IR TO VEIKALO ĮVERTINIMAS“.

Kaunas, 1935 m. 73 l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 139.

Vincas Laurynaitis – lituanistas.

BRONIAUS KALINAUSKO DIPLOMINIS DARBAS „FUTURIZMAS IR „KETURI VĖJAI". Kaunas, 1936 m. [59 l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 118.

Bronius Kalinauskas (1908–2001) – kalbininkas, humanitarinių mokslų daktaras. 1930–1935 m. Vytauto Didžiojo universitete studijavo humanitarinius mokslus (baigė 1938 m.). 1963 m. filologijos mokslų kandidatas. Mokytojavo Kybartų, Raseinių, Rokiškio gimnazijose, Telšių mokytojų seminarijoje, 1945–1946 m. jos direktorius. 1947–1950 m. dirbo Klaipėdos mokytojų institute, 1952–1953 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institute Vilniuje. 1953–1985 m. Vilniaus pedagoginio instituto dėstytojas, 1954–1958 m. Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto dekanas, 1966–1972 m. lietuvių kalbos katedros vedėjas; nuo 1966 m. docentas.

ANTANO RAČINSKO DIPLOMINIS DARBAS „LITERATŪRINIŲ INTERESŲ IR SKONIO BRENDIMO RAIDA". [Kaunas, 1936, 1 nenum. + II + II + 64 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 208.

Antanas Račinskas – lituanistas, Babtų progimnazijos direktorius.

EMILIJOS STRAZDAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „JAKŠTO LYRIKOS POBŪDIS". [Kaunas, 1936, 98 + 1 l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 216.

Emilija Strazdaitė – lituanistė.

BIRUTĖS VOKIETAITYTĖS DIPLOMINIS DARBAS „ONA PLEIRYTĖ-PUIDIENĖ-VAIDILUTĖ". Kaunas, 1937. II. 26 [2 nenum. + 89 l., mašin., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 267.

Birutė Vokietaitytė – lituanistė, mokytojavo Kauno Jablonskio gimnazijoje. Dalis jos diplominio darbo yra išspausdinta; Birutė Vokietaitytė, „Ona Pleirytė-Puidienė (Vaidilutė)", in: *Įžymios Lietuvos moterys: XIX a. antroji pusė–XX a., pirmoji pusė*, parengė Dalia Marcinkevičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p. 151–161.

EMILIJOS JAKŠEVIČIŪTĖS-ADIKLIENĖS DIPLOMINIS DARBAS „MAIRONIO TAUTIŠKUMAS". 1937 m. [48 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 97.

Emilija Jakševičiūtė-Adiklienė (1906–1993) – pedagogė, lituanistė, kraštotyrininkė. Palangos gimnazijos, vėliau – vidurinės mokyklos direktorė (1946–1951).

AGOTOS ANDRIUŠKEVIČIŪTĖS DIPLOMINIS DARBAS „DAILIOJI MŪSŲ PROZA 19 AMŽIUJE“. Kaunas, 1937. VI. 12. [67 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 3.

Agota Andriuškevičiūtė – lituanistė.

JONO STOSKELIŪNO DIPLOMINIS DARBAS „LIUDAS KONDRATAVIČIUS IR JO LIETUVA“. [Kaunas, 1937, 2 nenum. + 57 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10 B. 222.

Jonas Stoskeliūnas (1913–1991) – Lenkijos lietuvių kultūros veikėjas, pedagogas, literatūros tyrinėtojas, poetas.

ANTANO RINKŪNO DIPLOMINIS DARBAS „VAIŽGANTO PERSONAŽAI“. Kaunas, 1937 m. [6 nenum. + 124 + 3 nenum. l., mašinr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 200.

Antanas Rinkūnas (1909–1985) – pedagogas, 1944 m. su šeima pasitraukė į Vakarus, nuo 1948 m. gyveno Kanadoje (Toronte). Parašė mokykloms kelis vadovėlius.

ONOS LAUKYTĖS-ZUPKIENĖS DIPLOMINIS DARBAS „DIDYSIS KARAS LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOSE IR INDIVIDUALINĖJ LYRIKOJ“. [Kaunas, 1937, 73 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B 127.

Ona Laukytė-Zupkienė – lituanistė, dėstė Kauno IV gimnazijoje, poeto Kazio Zupkos-Keciorio žmona.

PETRO ČIURLIO DIPLOMINIS DARBAS „FUTURIZMAS IR „KETURI VĖJAI“. 1937 m. [125 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 29.

Petras Čiurlys – lituanistas.

ELENOS KAŠINSKAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „KUDIRKOS SATYROS“. Kaunas, 1937 m. [71 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 19. B. 112.

Elena Kašinskaitė-Songinienė (1903–1978) – lituanistė pedagogė, nuo 1951 m. gyveno JAV.

BIRUTĖS BULVIČIŪTĖS DIPLOMINIS DARBAS „MARIJOS PEČKAUSKAITĖS GYVENIMO IR KŪRYBOS LELIAS“. 1937 m. [164 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 26. Po V. Mykolaičio vertinimo įrašytas M. Biržiškos atsiliepimas: „Prisidedu prie draugo Mykolaičio nuomonės, tik manau, kad reikia įspėti autorę, jog jos darbas nėra spausdintinas; ne tik reikalingas jis paprastos redakcinės korektūros (liapsusų ir tt. ištaisymo, per daug ištęsta [neįsk.] sutrumpinimo ir tt.), bet ir subtilaus patikrinimo, kas

skelbtina, o kas ne. Jis paremtas iš dalies ta mūsų universiteto rankraščių skyriaus medžiaga, kuri yra kaip ir apdrausta – ne viskas joje tinka, bent šiuo tarpu, spaudai. Autorės iš ten patiektos ištraukos dėl prof. Bagdono, prof. Augustaičio, gal iš dalies ir dėl Višinskio ne visados malonu būt jiems ar jų artimiesiems skaityti ir gal dar sukeltų spaudoje kokio protesto. Reikėtų dėl to aiškiai ir griežtai įspėti autorę.

1937 X 20

M. Biržiška".

Antraštiniame puslapyje V. Krėvės ranka įrašytas vertinimas „gerai" ir data – 1937. X. 27.

Birutė Bulvičiūtė – lituanistė.

JONO DANIUSEVIČIAUS DIPLOMINIS DARBAS „ADOMO MICKEVIČIAUS LIETUVIŠKUMAS". [Kaunas, 1937, titul. + 59 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631 Ap. 10. B. 56.

Jonas Daniusevičius – lituanistas.

SOFIJOS DANILEVIČIŪTĖS DIPLOMINIS DARBAS „MAIRONIO POEMOS „TARP SKAUSMŲ Į GARBĘ" IR „JAUNOJI LIETUVA". 1937 m. [91 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 48.

Sofija Danilevičiūtė – lituanistė.

PRANO GAILIŪNO DIPLOMINIS DARBAS „KRISTIJONO DONELAIČIO STILIUS". 1937 m. [58 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 81.

Pranas Gailiūnas (1913–1977) – Lietuvos kalbininkas, pedagogas, humanitarinių mokslų daktaras.

[1] Ermatingeris (Emil Ermatinger, 1873–1953) – Šveicarijos literatūros istorikas, teoretikas, estetikas.

JURGIO LEBEDŽIO DIPLOMINIS DARBAS „VIENUOLIO KŪRYBOS RAIDA". 1937 m. [140 l., mašinr., įrišta]. Darbo originalas saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 130 ir jo nuorašas – A. Baranausko ir A. Vienuolio memorialiniame muziejuje Anykščiuose: VŽM 4261 D. 719.

Prof. V. Žukas savo prisiminimuose pažymi, kokiomis aplinkybėmis J. Lebedys rašė savo darbą: „Studijų tikslais lankėsi Anykščiuose pas rašytoją ir buvo šiltai priimtas – susipažino su archyvine medžiaga, kalbėjosi. Dovanotame egzemplioriuje Lebedys dėkojo rašytojui „atviru draugiškumu priėmusiam jauną žmogų ir atvėrusiam jam savo sielą..." <...> Autorius teigė, kad iš lietuvių rašytojų labiausiai Vienuolį veikė Baranauskas ir Maironis" (Vladas Žukas, „Jurgis Lebedys", in: *PP*[2], 2010, p. 48).

V. Mykolaičio-Putino šios recenzijos originalas saugomas VUB RS F 133-497, o jo nuorašas – J. Lebedžio 1937. IV. 21 laiške A. Vienuoliui (autografas LLTI BR F 16-930). Kiti du recenzentai – M. Biržiška ir V. Krėvė-Mickevičius J. Lebedžio darbą 1937. IV. 15 įvertino tik „gerai".

ANTANO ALEŠKEVIČIAUS DIPLOMINIS DARBAS „IMPRESIONIZMAS LIETUVIŲ LITERATŪROJE". Kaunas, 1938 m. 94 l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 1.

Antanas Aleškevičius – lituanistas.

JONO DIENIO DIPLOMINIS DARBAS „KUN. ANTANAS VIENAŽINDYS". Joniškis, 1938 m., 2 nenum. + 94 l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 50.

Jonas Dienis (anksčiau egzaminus laikė Jono Kastečko pavarde) – lituanistas.

PETRO MIKUTAIČIO DIPLOMINIS DARBAS „JULIAUS JANONIO GYVENIMAS IR KŪRYBA". Kaunas, 1938 m. [88 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 174.

Petras Mikutaitis (1906–1963) – literatūros tyrinėtojas. Sovietmečiu kalėjo Permės srities lageriuose.

VERONIKOS KIRKILAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „LAZDYNŲ PELĖDA IR JOS KŪRYBA". Kaunas, 1937 m. [64 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 117. Paskutiniame šio diplominio darbo puslapyje yra toks įrašas:

Tema dar per daug bendra: dėl to rašinyje trūksta visapusiško įsigilinimo jau dėl paties rašinio tūrio.

Tačiau dvilypėje temoje pajėgta surasti gijos, kurios sieja rašinio abidvi dalis (gyvenimą ir kūrybą).

Kūryba nagrinėjama gana metodiškai ir į nagrinėjamą dalyką įsijautus.

Darbas vertinama pažymiu g e r a i.

J. Ambrazevičius

J. Grinius

A. Salys

Kaunas 1937 gruodžio 11 d.

Veronika Kirkilaitė-Masiukienė – lituanistė, mokytoja Biržų gimnazijoje.

PAULINOS STANKŪNAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „LIAUDIS IR BAJORIJA LAZDYNŲ PELĖDOS RAŠTUOSE". [Kaunas, 1938, 54 l.., rankr., susegta]. Saugomas LCVA, F 631 Ap. 10 B. 220.

Paulina Stankūnaitė – lituanistė.

ALBINO MISEVIČIAUS DIPLOMINIS DARBAS „SALOMĖJOS NĖRIES LYRIKA“. 1939 m. [83 + 1 l., rankr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 168.

Albinas Misevičius – lituanistas.

KAZIO BARAUSKO DIPLOMINIS DARBAS „DONELAIČIO „METŲ“ STILIUS“. 1939 m. [mašin., neįrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 31. V. Mykolaitis diplominį darbą buvo įvertinęs „nepakankamai gerai“, bet nubraukė ir viršuje parašė „patenkinamai“. V. Maciūnas darbą įvertino gerai, M. Biržiška – patenkinamai.

Kazimieras Barauskas (1904–1972) – žurnalistas.

JONO DIČIAUS DIPLOMINIS DARBAS „KUN. TATARĖ – BELETRISTINĖS PROZOS KŪRĖJAS“. Kaunas, 1939 m., 2 nenum. + 63 l. [mašinr., įrišta]. Saugomas LCVA, F 631. Ap. 10. B. 51. V. Maciūnas darbą įvertino patenkinamai (1939. XII. 15), o M. Biržiška – gerai (1939. XX. 21).

Jonas Dičius (1907–1994) – mokytojas lituanistas.

JONO BRUŽO DIPLOMINIS DARBAS „M. GUSTAIČIO POEZIJA“, Kaunas, 1942 m. rugsėjo mėn. 3 d. [1+76 l., mašinr., įrišta]. Saugomas LLTI BR F 59-905. Pačiame darbo tekste esama nemažai V. Mykolaičio-Putino ranka įrašytų pastabų dėl įvairių diplomanto teiginių bei interpretacijų (l. 2, 4, 5, 7–9, 12–14, 17, 20, 28, 31, 36, 45, 56, 58–59).

Jonas Bružas (1891–1962), baigęs VDU lituanistiką, IV ir V dešimtmetyje dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą Biržų gimnazijoje. Jo pamokas, be kita ko, lankė ir V. Kubilius.

(Žr. Vytautas Kubilius, *Dienoraščiai 1945–1977*; parengė Janina Žėkaitė, Jūratė Sprindytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 24, 27, 29, 34, 51).

BRONIAUS KRIVICKO DIPLOMINIS DARBAS „JONO ALEKSANDRIŠKIO-AISČIO IDĖJŲ PASAULIS“. Saugomas VUA R 856 B. 2193. Darbas išspausdintas leidinyje: *Broniaus Krivicko Raštai*, parengė Virginijus Gasiliūnas, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999, p. 189–245. Knygos paaiškinimuose (p. 564) paskelbtas ir V. Mykolaičio-Putino vertinimas.

Bronius Krivickas (1919–1952) – poetas, kritikas, prozininkas, dramaturgas, vertėjas, žuvęs rezistencinėje kovoje.

VALERIJOS GUMBINAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „ANTIKLERIKALINĖ TEMATIKA ŽEMAITĖS RAŠTUOSE“. 1950 m. [1+81 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85-Ll 89.

Valerija Gumbinaitė studijavo lituanistiką Vilniaus universitet 1945–1950 metais. Parašė apie V. Mykolaitį-Putiną atsiminimus „Grožį ir gėrį skleidusi asmenybė“, kurie pirmą kartą išspausdinti laikraštyje *Tarybinis mokytojas*, 1983. 01. 07. Pakartoti leidinyje: *Vinco Mykolaičio-Putino memorialinis muziejus ir jo veikla Marijampolėje*, sudarė Zigmantas Vidrinskas, Kaunas: AB „Aušra“, 2005, p. 170–172. Apie savo darbo vadovą ji rašo: „Vadovaudamas diplominiam darbui, profesorius pratino suvokti rašytojo kūrybos idėjines, estetines koncepcijas, ugdė savarankišką mastymą, nevaržydavo, leisdavo ieškoti naujų kelių, džiaugdavosi, jei pastebėdavo savitą studento požiūrį.

Bendrauti su prof. V. Mykolaičiu buvo didelė laimė“ (p. 172).

STEFANIJOS NOSEVIČIŪTĖS DIPLOMINIS DARBAS „K. JASIUKAIČIO „ALKANI ŽMONĖS“, Vilnius, 1950 m. [62 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85- Ll 184. Kita recenzija – vyr. dėst. J. Būtėno 1950. V. 26.

Stefanija Nosevičiūtė-Čepaitienė (1926–2001) – teatro aktorė, režisierė, pedagogė. 1948 m. baigė Lietuvos dramos vaidybos studiją, 1950 m. – VU lietuvių filologiją.

STEFANIJOS TAMULAITYTĖS DIPLOMINIS DARBAS „ŽEMAITĖS „AUTOBIOGRAFIJA“. 1951 m. [1+76 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85- LL 260. Kita recenzija – J. Lebedžio 1991. VI. 1. Lietuvių literatūros katedros posėdyje, įvykusiame 1951 m. birželio 1 d., S. Tamulaitytės diplominis darbas ir jo gynimas įvertintas patenkinamai.

Stefanija Tamulaitytė – lituanistė.

[1] Marijanas Čapskis (Czapski, 1816–1875) – Lietuvos dvarininkų veikėjas, hipologas.

[2] Vladimiras Nazimovas (1802–1874) – Rusijos valstybės veikėjas, 1855–1863 m. Vilniaus generalgubernatorius.

[3] Vladas Putvinskis-Pūtvis (1873–1929) – publicistas, vienas iš Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjų. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje jo valdomas Šilo Pavėžupio dvaras (Kelmės r.) tapo lietuvių tautinio judėjimo centru, knygnešystės ir draudžiamosios literatūros skirstymo punktu.

NIJOLĖS VIENOŽINSKAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „M. VALANČIAUS „PALANGOS JUZĖ“. 1951 m. [1 + 57 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85- Ll 293. Kita recenzija – M. Lukšienės [B.d.].

Nijolė Vienožinskaitė – lituanistė, vertėja, dirbo Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje.

JONO VILDŽIŪNO DIPLOMINIS DARBAS „DARBO TEMATIKA TARYBINĖJE LIETUVIŲ POEZIJOJE“. 1951 m. [59 + 3 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85- Ll 295. Kita recenzija – P. Ivanovo [B. d.] Lietuvių literatūros katedros posėdyje, įvykusiame 1951 m. gegužės 5 d., J. Vildžiūno diplominis darbas įvertintas patenkinamai.

Jonas Vildžiūnas (1923–2009) – lituanistas, vėliau žurnalistas, dirbo Pedagoginės literatūros („Šviesos“) leidykloje redaktoriumi.

JANINOS ŽĖKAITĖS DIPLOMINIS DARBAS „ANTANO VENCLOVOS TĖVYNĖS KARO POEZIJA“. Vilnius, 1951 m. [68 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85- Ll 313. Kita recenzija – J. Lebedžio 1951. V. 12 Lietuvių literatūros katedros posėdyje, įvykusiame 1951 m. gegužės 13 d., J. Žėkaitės diplominis darbas ir jo gynimas įvertintas labai gerai.

VYTAUTO KUBILIAUS DIPLOMINIS DARBAS „FOLKLORO PANAUDOJIMAS 1905–1917 METŲ LIETUVIŲ REVOLIUCINĖJE POEZIJOJE“. 1952 m. [132 l., mašinr., įrišta]. Saugomas VUB RS F 85- Ll 135.

Vytautas Kubilius savo vėlyvuosiuose atsiminimuose rašo: „V. Mykolaitis-Putinas prisiėmė 1952 m. vadovauti mano diplominiam darbui apie revoliucinę lietuvių poeziją. Tema atitiko „istorijos dialektiką“, kuria buvau idealistiškai patikėjęs, – revoliucija yra progreso variklis. Universiteto bibliotekoje aptikau nemaža lietuvių revoliucinės poezijos rinkinėlių, kuriuos leido Lietuvos socialdemokratų partija 1902–1908 m. Niekas nebuvo tyrinėjęs šių tekstų kilmės ir poetikos. Įsivaizdavau padaręs didelį mokslinį atradimą. Netgi įsigalvojau, kad Lietuvoje nebus kam tinkamai vadovauti tolesniems tokios ypatingos temos tyrinėjimams“ (*AAM*, p. 390).

Atsitiko taip, kad V. Kubilius tęsė savo tyrinėjimus minėta tema, parašė ir 1955 m. apgynė kandidatinę disertaciją, kurios moksliniu vadovu buvo V. Mykolaitis.

[1] Vasilijus Rozanovas (1856–1919) – rusų religinis filosofas, rašytojas.

Asmenvardžių rodyklė

Aistis, Jonas 295, 362
Aišbė žr. Kriščiukaitis-Aišbė, Antanas
Akelytė-Čiutienė, Bronė 261, 357
Aleškevičius, Antanas 286, 361
Ambrazevičius, Juozas 361
Ambraziejus, šv. 63
Andriuškevičiūtė, Agota 274, 359
Augustaitis, Pranas 88, 89, 266, 360
Augustinas, šv. 63

Bagdonas, Juozas 360
Baginskis, Vaitiekus Vincentas Jonas Kantijus 126, 330
Bajarūnienė, Jadvyga 318
Balčikonis, Juozas 345
Balčiūnienė, Irena 342
Baldžius, Juozas 85–87, 325
Baltrušaitis, Jurgis 35
Baltušis, Juozas 150
Banaitis, Saliamonas 316
Banevičius, Mykolas 326
Baranauskas, Antanas 158, 196, 197, 199, 200, 261, 335, 336, 350, 360
Barauskas, Kazys 292, 362
Baronas (Barons), Krišjanis 86, 326
Basanavičius, Jonas 158
Becheris (Becher), Johanas Robertas 69, 322
Belinskis, Visarionas 68, 140, 321, 342
Betz, Maurice 33
Bylaitė, Petronė 249, 354
Biliūnas, Jonas 53, 148, 162–168, 184, 332
Binkis, Kazys 111, 115, 122
Biržiška, Mykolas 53, 88–90, 235, 236, 238–241, 244, 246–249, 251–257, 259–263, 267–279, 282, 284, 286–291, 293, 324, 325, 353, 356, 359–362
Bogušas, Ksaveras 89, 325
Bojanas 77, 323
Boruta, Kazys 49, 61, 319, 320, 356
Brandes, Eduardas 39
Brandes, Georgas 37–40, 318
Briusovas, Valerijus 106, 329
Brodskis, Davidas 122, 329
Bružas, Jonas 294, 362
Bualo (Boileau), Nikola 227, 345, 348
Bulavas, Juozas 315
Bulvičiūtė, Birutė 280, 359, 360
Burliukas, Davidas 106, 329
Bušinskis (Buszyński), Ignotas 127, 330
Būtėnas, Julius 56, 60, 73, 74, 320, 322, 363

Croce žr. Kročė (Croce), Benedetas
Cvirka, Petras 111, 122, 134–144, 150, 152, 187, 190, 192, 193, 331, 335

Čapskis (Czapski), Marijanas 301, 363
Čechovas, Antonas 191
Černyševskis, Nikolajus 68, 140, 321, 342
Čilvinaitė, Marijona 317
Čiurlionienė-Kymantaitė, Sofija 253, 355
Čiurlys, Petras 278, 359
Čiuta, Julius 247, 354

Dabrilaitė, Ona 349
Danilevičiūtė, Sofija 283, 360
Daniusevičius, Jonas 281, 360
Darwin, Charles Robert 22
Daujotas, Ignas 128, 330
Daukantas, Simonas 71, 85, 157, 246, 267, 357
Dektoraitė, Ida 258, 356
Dičius, Jonas 293, 362
Dienis, Jonas 287, 361
Dobroliubovas, Nikolajus 68, 321, 342
Dobševičius, Tomas 126, 330
Dockus, Konstantinas 323
Donelaitis, Kristijonas 51–54, 64, 71, 93–104, 116–123, 210, 211, 284, 292, 319, 327, 329, 351, 360, 362
Dostojevskis, Fiodoras 33, 38, 39
Doveika, Kostas 169–171, 173, 174, 332, 337

Engertas (Engert), Horstas 235
Erazmas Roterdamietis 54, 319
Ermatingeris (Ermatinger), Ėmilis 284, 360

Fadejevas, Aleksandras 326, 327
Franke (Francke), Augustas Hermanas 237, 352
Fričė, Vladimiras 68, 69, 269, 278, 321

Gailiūnas, Pranas 284, 360
Galinis, Vytautas 134–137, 141–144, 331
Gasiliūnas, Virginijus 336, 337, 362
Gediminas, Lietuvos didysis kunigaikštis 17
Gide, André 33
Gineitis, Leonas 50–54, 116–117, 122, 123, 319, 329
Gira, Liudas (tikr. Radzikauskas) 111–113, 173, 317
Girdžius, Pranas 239, 352
Gėtė (Goethe), Johanas Volfgangas 39, 69, 211
Goldsmitas (Goldsmith), Oliveris 199, 336
Gorkis, Maksimas 39, 112, 113, 140, 146–154, 299, 326, 327, 331
Greičius, Jonas 245, 354
Grybas, Vladas 114
Grigienė, Judita 335
Grigonytė-Zablockienė, Eugenija 246, 354
Grinius, Jonas 250, 324, 361
Gudaitis-Guzevičius, Aleksandras 152
Gumbinaitė, Valerija 296, 362, 363
Gustaitis, Motiejus 294, 362
Gzakas 78, 323

Heinė (Heine), Henrikas 322
Herderis (Herder), Johanas Gotfrydas 209
Heziodas 53, 95, 319
Homeras 95, 328

Ibsenas, Henrikas 39

Ičkauskaitė, Julija 240, 352
Igoris Sviatoslavičius 76, 323
Istrati, Panaït 178, 333
Ivanovas, P. 364

Jablonskis, Jonas 73, 238
Jablonskis, Konstantinas 345
Jakševičiūtė-Adiklienė, Emilija 273, 358
Jakštas (tikr. Aleksandras Dambrauskas), Adomas 58, 68, 70, 185, 271, 358
Janonis, Julius 149, 288, 310, 361
Jaroslavas Išmintingasis 78, 323
Jaroslavna 78, 323
Jasiukaitis, Konstantinas 148, 298, 299, 363
Jonynas, Ambraziejus 155–161, 332
Jonynas, Antanas 306
Jovaišas, Albinas 208–212, 336, 337
Jovaras (tikr. Jonas Krikščiūnas) 148, 308
Jucevičius, Liudvikas Adomas 126, 310, 330
Judelevičius, Dovydas 187–193, 335
Juodvalkytė, Giedrė 349, 350
Jurgilaitė-Pladienė, Petronėlė 256, 355
Jurginis, Juozas 345
Juška, Antanas 344
Juška, Jonas 344
Juškos 344, 345

Kalinauskas, Bronius 269, 358
Kapeleris (Cappeller), Karlas 86, 326
Kapsukas (tikr. Mickevičius), Vincas 149, 184, 186
Kasakauskas, Kalikstas 89, 325
Kašinskaitė-Songinienė, Elena 279, 359
Kazlauskas, Jonas 315
Kėdaitis 331
Keliuotis, Juozas 318
Kepenas, Piotras 89, 325
Kirkilaitė-Masiukienė, Veronika 289, 361
Kirpotinas, Valerijus 326, 327
Kirša, Faustas 205
Kleistas (Kleist), Ėvaldas Kristianas 53, 96, 117, 319
Klopštokas (Klopstok), Frydrichas 96, 328
Koganas, Piotras 68, 278, 321
Končakas 78, 323
Kondratavičius, Liudas žr. Syrokomlia Władisław (tikr. Ludvik Kondratowicz)
Korsakas, Kostas 66–71, 111, 113, 150, 152, 291, 315, 316, 320, 321, 345
Korsakienė, Halina 350
Konstantinas IX Monomachas 323
Kostelnickis, Vladimiras 314, 321
Kostkevičiūtė, Irena 314, 321, 322, 334, 342, 343, 351
Krasnickaitė-Tarvydienė, Anelė 260, 356
Krėvė-Mickevičius, Vincas 68, 178, 200, 203, 235, 236, 240, 241, 244, 247, 249, 251–257, 259–267, 269–279, 282, 284, 325, 350, 352, 354, 356, 360, 361
Kriščiukaitis-Aišbė, Antanas 341
Krivickas, Bronius 295, 314, 362
Kročė (Croce), Benedetas 244
Krohas žr. Krūnas (Krohn), Karlė Leopoldas
Krūnas (Krohn), Karlė Leopoldas 246, 354

Kruopas, Jonas 321, 345
Kubilius, Vytautas 220, 221, 309–311, 342–344, 362, 364
Kudirka, Feliksas 250, 354
Kudirka, Vincas 31, 72, 73, 243, 279, 324, 341, 353, 359
Kulikauskienė, Regina 345
Kulvietis, Abraomas 63
Kuolys, Darius 325
Kušeliauskas, Serafinas Laurynas 237

Landsbergis-Žemkalnis, Gabrielius 31, 32, 262, 318, 357
Lankutis, Jonas 316
Lapienė, Petras 235, 352
Lastauskienė, Marija 148, 149
Laucevičius-Vargšas, Bronius 148
Laukytė-Zupkienė, Ona 277, 359
Laurynaitis, Vincas 267, 345–349, 357, 358
Lazdynų Pelėda (tikr. Sofija Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė) 72, 249, 250, 289, 290, 354, 361
Lebedys, Jurgis 124–128, 130, 132, 133, 285, 314, 329, 330, 333, 334, 336, 337, 345, 351, 360, 361, 363, 364
Lebionka, Juozas 324, 343
Lefevre, France 34
Leninas, Vladimiras 301
Lepneris (Lepner), Teodoras 86, 326
Lichačiovas, Dmitrijus 79, 323
Lindė-Dobilas, Julijonas 27, 264, 357
Lipskis, Stasys 342
Lisenkaitė-Lazutkienė, Slavomira 334
Loboika, Ivanas 130, 331
Lukšienė, Meilė 162–168, 332, 334, 363
Lunačiarskis, Anatolijus 68, 321, 326, 327

Maca, Ivanas 68, 321
Macevičius, Jonas 345
Macevičius, Juozas 306
Maciūnas, Vincas 88–90, 237, 238, 286, 288–291, 293, 295, 324, 325, 352, 362
Mačys-Kėkštas, Jonas 251, 355
Maironis (tikr. Mačiulis), Jonas 7–9, 12, 16, 21, 22, 24, 58, 68, 71, 122, 178, 239, 260, 273, 283, 316, 352, 356, 358, 360
Majakovskis, Vladimiras 75, 105–115, 146, 322, 328, 329
Maknickas, Vytautas 262, 318, 357
Maldeikis, Petras 253, 355
Malenkovas, Georgijus 119, 142
Marcinkevičienė, Dalia 358
Marcinkevičius, Juozas 341
Marksas, Karlas 22, 23
Matuzevičius, Eugenijus 322
Mažvydas, Martynas 62–65
Meškauskas, Eugenijus 321, 345
Mickevičius, Adomas 55, 198, 281, 320, 360
Mičiulis, Pijus 147
Mieželaitis, Eduardas 113
Mikelandželas (Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni) 39
Mykolaitienė, Emilija 342
Mykolaitis-Putinas, Vincas 55, 60, 65, 75, 90, 154, 179, 200, 205, 220, 235, 236, 238–280, 282–295, 297, 299, 302, 304, 306, 308, 311, 313–316, 318–325, 327, 328–330, 332, 334–339, 341–343, 345, 346, 349–351, 356, 359, 361–364

Mykolaitytė-Bielinienė, Janina 319
Mikšytė, Regina 196–198, 200, 335, 336
Mikutaitis, Petras 288, 361
Milašius, Oskaras 324
Mironas, Ričardas 345
Misevičius, Albinas 291, 362
Miškinis, Antanas 263, 357
Mitaitė, Donata 313
Mockus, Antanas 344, 345
Montvila, Vytautas 75, 111, 113, 114, 152, 322
Müller-Freienfels, Reinhart 285

Navardauskas, Petras 236, 352
Navickas, Kostas 345
Nazimovas, Vladimiras 299, 363
Nėris (tikr. Bačinskaitė-Bučienė), Salomėja 60, 111, 113, 122, 150, 152, 175–181, 200, 291, 333, 334, 362
Neselmanas (Nesselman), Georgas Heinrichas Ferdinandas 85
Neveravičius, Fabijonas 318
Nichert 236
Nyčė (Nietzsche), Frydrichas 38
Nikolajus I 326
Nosevičiūtė-Čepaitienė, Stefanija 298, 299, 363
Novalis (tikr. Friedrich von Hardenberg) 33

Olegas Sviatoslavičius 79, 323

Pakalniškis-Dėdė Atanazas, Kazimieras 256, 355
Palekas, Bronius 255, 355
Palionis, Jonas 345
Paliulis, Stasys 252, 355
Paltanavičius, Vytautas 335
Papečkys, Pijus 266, 357
Pauliukonis, Antanas 243, 353
Pečkauskaitė, Marija žr. Šatrijos Ragana
Petkevičaitė-Bitė, Gabrielė 72, 184, 258, 356
Petronis, Jonas 316
Petrulis, Juozas 254, 355
Pietaris, Vincas 265, 357
Pilyponis, Justinas 57
Plateris (Plioteris), Jurgis 128, 330
Plechanovas, Georgijus 326, 327
Pleirytė-Puidienė-Vaidilutė, Ona 272, 358
Pontopidanas (Pontoppidan), Henrikas 38, 318
Poška, Dionizas 89, 325, 341, 345–349
Pranskus-Žalionis, Bronius 337, 345
Preikšas, Kazys 315
Puškinas, Aleksandras 326, 327
Putvinskis, Vladas 301, 363
Puzinas, Jonas 295

Rabačiauskaitė, Aurelija 334
Račinskas, Antanas 270, 358
Račkauskas-Vairas, Karolis 310
Ramleris (Ramler), Karlas Vilhelmas 96, 328
Rapolionis, Stanislovas 63
R-čių Jonas žr. Totoraitis, Jonas
Reimontas (Reymont), Vladislavas Stanislovas 41–48, 318, 319
Rentelnas (Renteln), Teodoras Adrianas 350
Rėza, Liudvikas 85, 95, 101, 208–212, 336, 337
Rilke, Rainer Marria 33–36, 318
Rinkūnas, Antanas 276, 359
Riurikas Rostislavičius 80, 324
Riurikovičiai 323

Ročka Marcelinas 54, 93–104, 321, 327
Rolanas (Rolland), Romenas 178, 333
Rostislavas Mstislavičius 324
Rozanovas, Vasilijus 310, 364
Rumiancevas, Nikolajus 130, 331
Rupeika, Juozapas 130, 330
Rūtelionienė, Petronėlė 57

Saladžiūtė-Kviklienė, Bronė 264, 357
Salys, Antanas 250, 361
Sauka, Donatas 175–177, 179–181, 333, 334
Savickis, Jurgis 286
Sen Lamberas (Jean-François de Saint-Lambert) 53, 117, 319
Sent Bevas (Sainte Beuve), Šarlis Ogiustenas 37, 318
Simaška, Klemensas 345
Syrokomlia Władisław (tikr. Ludvik Kondratowicz) 275, 359
Skabeika, Leonas 111
Skardžius, Pranas 90, 324
Skarga, Petras 237
Slaviūnas, Zenonas 194, 195, 335
Soergel, Albert 36
Sprindis, Adolfas 216, 217, 339–341
Sprindytė, Jūratė 342, 362
Sruoga, Balys 178, 191, 205, 244, 322–325, 351, 354
Stalinas, Josifas 57, 105, 114, 116, 117, 120, 131, 133, 142, 144, 147, 304–306, 315, 331
Stanevičius, Simonas 85, 124–128, 130–138, 329, 330
Stankūnaitė, Paulina 290, 361
Stonytė, Virgilija 313
Stoskeliūnas, Jonas 275, 359
Strabulis, Antanas 351
Strazdaitė, Emilija 271, 358
Strazdas, Antanas 132, 254, 355
Sumcovas, Mykola 86, 325
Sviatoslavas Jaroslavičius 324
Sviatoslavas Olgovičius 76, 323

Šatrijos Ragana (tikr. Marija Pečkauskaitė) 72, 249, 280, 349, 354, 359
Šeinius, Ignas 53
Šekspyras (Shakespeare), Viljamas 39
Šikšnys-Šiaulėniškis, Marcelinas 147
Šileris (Schiller), Johanas Kristofas Frydrichas 49, 319
Šimkus, Jonas 150, 315
Šiukingas (Schücking), Levinas 68, 322
Š. J. žr. Šlekys, Jonas
Šleicheris (Schleicher), Augustas 157
Šlekys, Jonas 316, 328, 336
Šliūpas, Jonas 53
Šmidtas (Šmits), Peteris 246, 354

Tamulaitytė, Stefanija 300–302, 363
Tatarė, Antanas 237, 293, 362
Tenas (Taine), Hipolitas Adolfas 37, 318
Teokritas 95, 328
Thimme, Adolf 246
Tykas (Tieck), Johanas Liudvigas 236
Tilvytis, Teofilis 111, 113, 114, 150, 152, 341
Timofejevas, Leonidas 97, 101, 328
Tysliava, Juozas 109
Toliušis, Zigmas 55, 320

Tolstojus, Levas 33, 39
Tomaševskis, Borisas 326, 327
Tomsonas (Thomson), Džeimsas 53, 117, 319
Tornau, Jurgis 333, 334
Totoraitis, Jonas 293
Turgenevas, Ivanas 39

Ucas (Uz), Johanas Peteris 96, 117, 328
Umbrasas, Kazys 146–152, 154, 331
Užkalnis, Petras 105–115, 322, 328

Vaičaitis, Pranas 28–31, 350
Vaičiūnas, Petras 350
Vailokaitis, Juozas 350
Valančius, Motiejus 71, 237, 303, 304, 352, 363
Vaitiekūnas, Juozas 257, 355, 356
Vaitiekūnienė, Aldona 201–207, 336
Vaižgantas (tikr. Juozas Tumas) 73, 147, 178, 200–204, 206, 207, 276, 336, 359
Veberis (Weber), Hugo 336
Veinreichas (Weinreich), Janas 63
Venclova, Antanas 60, 113, 122, 150, 152, 242, 307, 308, 331, 353, 364
Vengris, Antanas 350
Vergilijus, Publijus Muranas 53, 95, 100, 319
Vidrinskas, Zigmantas 314, 363
Vydūnas (tikr. Vilhelmas Storosta) 71, 178, 185, 236, 241, 266, 352, 353, 357
Vienažindys, Antanas 26–27, 257, 287, 355, 356, 361
Vienožinskaitė, Nijolė 303, 304, 363
Vienuolis, Antanas 148, 149, 153, 205, 240, 285, 337, 338, 350, 352, 360, 361
Vylandas (Wieland), Kristopas Martinas 117, 329
Vildžiūnas, Jonas 305, 306, 364
Vilentas, Baltramiejus 63
Vilutytė, Angelė 265, 357
Vinogradovas, Viktoras 326, 327
Višinskis, Povilas 72, 73, 360
Vladimiras Igorevičius 76, 323
Vladimiras Sviatoslavičius 323
Vladimiras Vsevolodovičius Monomachas 78, 323
Vokietaitytė, Birutė 272, 358
Volkovas (Wolkow), Fiodoras 86, 325
Volteris, Eduardas 86, 326
Vrotnovskis, Feliksas 330
Vsevolodas Jaroslavičius 323
Vsevolodas Olgovičius 324
Vsevolodas Sviatoslavičius 76, 323

Wiegler, Paul 38

Zablockis, Jurgis 63
Zaborskaitė, Vanda 182–186, 313, 328, 331, 333, 334, 339
Zaleskytė, Eligija 251, 354
Zinkevičius, Zigmas 315, 320, 328
Zudermanas (Sudermann), Hermanas 236, 352

Žaldokas, Stasys 351
Žėkaitė, Janina 307, 308, 337, 338, 342–344, 362, 364
Žekevičius, Jonas 244, 354
Žemaitė (tikr. Beniuševičiūtė-Žymantienė), Julija 31, 68, 72, 73, 245, 259, 296, 297, 300–302, 341, 351, 352, 354, 356, 362, 363

Žievys, Kajetonas 241, 352, 353
Žilius-Jonila, Jonas 350, 351
Žirgulys, Aleksandras 314
Žiugžda, Juozas 259, 320, 345
Žiurlys, Juozas 248, 354
Žukas, Vladas 313–315, 320–324, 328, 329, 332, 336, 349–352, 360
Žukovskis, Vasilijus 199, 336

Бальчиконис, Юозас 222
Баневичус, Михаил 91, 326
Буало, Никола 230

Венуолис, Антанас 213–215, 337
Виноградов, Виктор 92

Горький, Максим 92

Жекайте, Янина 213–215, 337
Жемайте 340
Жугжда, Юозас 225

Кирпотин, Валерий 92
Корсакас, Костас 225
Косткевичуте, Ирена 218, 219, 342
Кришчюкайтис-Аишбе, Антанас 340
Круопас, Йонас 225
Кудирка, Винцас 340
Куликаускене, Регина 225

Лауринайтис, Винцас 225–228, 231, 232, 345
Лебедис, Юргис 225
Луначарский, Анатолий 92

Марцинкевичус, Юозас 340
Мацевичюс, Йонас 225
Мешкаускас, Еугениюс 225
Миколайтис-Путинас, Винцас 92, 219, 224, 225, 340
Миронас, Ричардас 225
Моцкус, Антанас 222–224, 344

Навицкас, Костас 225
Николай I 91

Палёнис, Йонас 225
Плеханов, Георгий 92
Пошка, Дионизас 225–232, 340, 345
Пранскус-Жалёнис, Бронюс 222
Пушкин, Александр 91, 92, 326

Симашка, Клеменсас 225
Сприндис, Адольфас 339, 340

Тильвитис, Теофилис 340
Томашевский, Борис 92

Фадеев, Александр 92

Юргинис, Юозас 225

Юшка, Йонас 222
Юшка, Антанас 222, 223
Юшки 222–224, 344

Яблонскис, Константинас 225

Turinys

STRAIPSNIAI ANOTACIJOS ATSILIEPIMAI PRANEŠIMAI

Maironis 7
Literatūrinės šių metų sukaktuvės 26
Rainer Maria Rilke 33
Georgas Brandes 37
Vladislovas St. Reimontas ir jo „Kaimiečiai". 41
F. Šilerio dramos „Vilius Telis" K. Borutos vertimo recenzija-anotacija 49
Pastabos dėl L. Gineičio mokslinio darbo „XVIII a. lietuvių literatūra" 50
Atsiliepimas apie Z. Toliušio darbą „Adomas Mickevičius Kaune" 55
Vyr. dėst. J. Būtėno lietuvių literatūros paskaitos Istorijos-filologijos fakulteto IV kurso studentams lituanistams 1950. II. 18 recenzija 56
Atsiliepimas apie Kazio Borutos lietuvių liaudies pasakų rinkinį „Dangus griūva" 61
Lietuvos KP(b) CK pranešimas apie pirmąsias spausdintas lietuviškas knygas 62
Pranešimas apie Kosto Korsako literatūrinius darbus 66

Pranešimas apie Juliaus Būtėno darbus lietuvių literatūros srityje 72
Atsiliepimas apie P. Užkalnio straipsnį „Vl. Majakovskio įtaka V. Montvilos kūrybai“ 75
Sakmė apie Igorio žygį 76

DISERTACIJŲ RECENZIJOS IR VERTINIMAI

Vinco Maciūno disertacijos „Susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautosaka XIX a. pradžioje“ vertinimas 85
J. Baldžiaus daktaro disertacijos „Pirktinės vestuvės mūsų dainose ir apeigose“ recenzija 88
Отзыв на диссертацию М. Баневичуса Михаила на тему „Роман Пушкина „Евгений Онегин“ в русской литературе и критике“, представленную в Белорусский государственный университет на предмет соискания степени кандидата филологических наук 91
M. Ročkos disertacijos filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti „Donelaičio eilėdara“ įvertinimas 93
P. Užkalnio disertacijos „Majakovskis ir lietuvių literatūra“ vertinimas 105
Leono Gineičio disertacijos „K. Donelaičio „Metai“ vertinimas 116
J. Lebedžio disertacijos „Simonas Stanevyčia“ vertinimas 124
V. Galinio disertacijos filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti „Petro Cvirkos apsakymai“ vertinimas 134

K. Umbraso disertacijos „Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra“ vertinimas 146
Amb. Jonyno disertacijos „Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose“ vertinimas 155
M. Lukšienės disertacijos „Jono Biliūno kūryba“ vertinimas 162
K. Doveikos disertacijos „Lietuvių literatūra Didžiojo Tėvynės karo metu“ vertinimas 169
D. Saukos disertacijos „Salomėjos Nėries kūryba“ vertinimas 175
V. Zaborskaitės disertacijos „Lietuvių literatūros kritika kovoje dėl realizmo 1905–1917 m.“ vertinimas. 182
D. Judelevičiaus disertacijos „Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk“ trumpas vertinimas..... 187
D. Judelevičiaus disertacijos „Petro Cvirkos romanas „Frank Kruk“ vertinimas 189
Z. Slaviūno disertacijos „Sutartinės – daugiabalsės lietuvių liaudies dainos“ trumpas vertinimas 194
R. Mikšytės disertacijos „Antano Baranausko poema „Anykščių šilelis“ recenzija..... 196
Aldonos Vaitiekūnienės disertacijos „Vaižganto apysaka „Dėdės ir dėdienės“ recenzija 201
A. Jovaišo disertacijos „Liudvikas Rėza“ vertinimas. 208
Отзыв научного руководителя о диссертации Я. Жекайте „Творчество Венуолиса до 1917 г.“ 213
Mokslinio vadovo atsiliepimas apie A. Sprindžio disertaciją „Lietuvių literatūrinė kritika 1861–1905 metais“ 216
Отзыв научного руководителя о диссертации

Ирены Косткевичуте „Развитие критического реализма в литовской художественной прозе“.. 218
V. Mykolaičio-Putino atsiliepimas apie aspiranto Vytauto Kubiliaus disertaciją „Lietuvių revoliucinė poezija 1890–1907 metais“ 220
Отзыв научного руководителя о диссертации А. Моцкуса „Братья Юшки – собиратели и издатели литовских народных песен“. 222
Отзыв научного руководителя о диссертации В. Лауринайтиса „Дионизас Пошка“ 225

DIPLOMINIŲ DARBŲ RECENZIJOS IR VERTINIMAI

Petro Lapienės darbas diplomui gauti „Idealizmas ir realizmas Vinco Krėvės kūryboje“ (1930). 235
Petro Navardausko diplominis darbas „Zudermanas ir lietuviai jo kūryboj“ (1930) 236
Vinco Maciūno diplominis darbas „Vysk. M. Valančiaus „Giwenimaj Szwentuju Diewa“ (1932).. 237
Prano Girdžiaus diplominis darbas „Idėjinis ir jausminis elementas Maironio lyrikoje“ (1932) 239
Julijos Ičkauskaitės diplominis darbas „A. Vienuolio romanas „Prieš dieną“ (1932).. 240
Kajetono Žievio diplominis darbas „Tautos sąmonės problema Vydūno kūryboje“ (1932). 241
Antano Venclovos diplominis darbas „Simbolizmas lietuvių lyrikoje“ (1932). 242
Antano Pauliukonio diplominis darbas „Kudirka – rašytojas visuomenininkas“ (1932) 243

Jono Žekevičiaus diplominis darbas
„Balio Sruogos poezija (estetinės manifestacijos ir ekspresijos tyrinėjimas)“ (1932). 244
Jono Greičiaus diplominis darbas
„Žemaitės raštai“ (1932). 245
Eugenijos Grigonytės diplominis darbas
„Pasakų tyrimo metodai“ (1932) 246
Juliaus Čiutos diplominis darbas
„Mūsų dainuškos“ (1932) 247
Juozo Žiurlio diplominis darbas „V. Krėvės
„Dainavos šalies senų žmonių padavimai“ (1933) 248
Petronės Bylaitės diplominis darbas
„Moteris Lazdynų Pelėdos ir Šatrijos Raganos raštuose“ (1932).. 249
Felikso Kudirkos diplominis darbas „Lazdynų Pelėdos raštų vaizduojamasis pasaulis“ (1933). 250
Eligijos Zaleskytės diplominis darbas
„Mačys-Kėkštas“ (1933). 251
Stasio Paliulio diplominis darbas
„Mūsų giesmės (sutartinės)“ (1933). 252
Petro Maldeikio diplominis darbas „Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės dramatinė kūryba“ (1933).. 253
Juozo Petrulio diplominis darbas „A. Strazdas: jo laikotarpis, gyvenimas ir raštai“ (1933) 254
Broniaus Paleko diplominis darbas
„Auszros“ publicistika“ (1934) 255
Petronėlės Jurgilaitės diplominis darbas
„Kun Kazimieras Pakalniškis – Dėdė Atanazas“ (1934) 256

Juozo Vaitiekūno diplominis darbas „Vienažindys – liaudies dainius“ (1934) .. 257
Idos Dektoraitės diplominis darbas „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, jos gyvenimas ir visuomeninė bei literatūrinė veikla“ (1934) .. 258
Juozo Žiugždos diplominis darbas „Žemaitės kūryba, d. I“ (1934) .. 259
Anelės Krasnickaitės diplominis darbas „Maironio lyrikos motyvai ir forma“ (1934) .. 260
Bronės Akelytės-Čiutienės diplominis darbas „Baudžiauninkų būklė mūsų eiliuotoj literatūroj“ (1934) .. 261
Vytauto Maknicko diplominis darbas „Žemkalnis teatralas“ (1935) .. 262
Antano Miškinio diplominis darbas „Naujosios lietuvių poezijos linkmės“ (1935) .. 263
Bronės Saladžiūtės diplominis darbas „Žmogus J. Dobilo kūryboje“ (1935) .. 264
Angelės Vilutytės diplominis darbas „Pietaris – „Aušros“ ir „Varpo“ idėjų reiškėjas“ (1935) .. 265
Pijaus Papečkio diplominis darbas „Tautinė problema Vydūno pasaulėžiūroj ir kūryboj“ (1935) .. 266
Vinco Laurynaičio diplominis darbas „S. Daukanto „Darbay senuju lituwiu yr žemaycziu“ 1822 ir to veikalo įvertinimas“ .. 267
Broniaus Kalinausko diplominis darbas „Futurizmas ir „Keturi vėjai“ (1936) .. 269
Antano Račinsko diplominis darbas „Literatūrinių interesų ir skonio brendimo raida“ (1936) .. 270
Emilijos Strazdaitės diplominis darbas „Jakšto lyrikos pobūdis“ (1936) .. 271

Birutės Vokietaitytės diplominis darbas
„Ona Pleirytė-Puidienė-Vaidilutė“ (1937). 272
Emilijos Jakševičiūtės-Adiklienės diplominis darbas
„Maironio tautiškumas“ (1937).. 273
Agotos Andriuškevičiūtės diplominis darbas
„Dailioji mūsų proza 19 amžiuje“ (1937).. 274
Jono Stoskeliūno diplominis darbas
„Liudas Kondratavičius ir jo Lietuva“ (1937). 275
Antano Rinkūno diplominis darbas
„Vaižganto personažai“ (1937) 276
Onos Laukytės-Zupkienės diplominis darbas
„Didysis karas lietuvių liaudies dainose ir
individualinėj lyrikoj“ (1937) 277
Petro Čiurlio diplominis darbas
„Futurizmas ir „Keturi vėjai“ (1937) 278
Elenos Kašinskaitės diplominis darbas
„Kudirkos satyros“ (1937). 279
Birutės Bulvičiūtės diplominis darbas
„Marijos Pečkauskaitės gyvenimo ir kūrybos
kelias“ (1937) 280
Jono Daniusevičiaus diplominis darbas
„Adomo Mickevičiaus lietuviškumas“ (1937) 281
Sofijos Danilevičiūtės diplominis darbas „Maironio poemos
„Tarp skausmų į garbę“ ir „Jaunoji Lietuva“ (1937) .. 283
Prano Gailiūno diplominis darbas
„Kristijono Donelaičio stilius“ (1937). 284
Jurgio Lebedžio diplominis darbas
„Vienuolio kūrybos raida“ (1937).. 285
Antano Aleškevičiaus diplominis darbas
„Impresionizmas lietuvių literatūroje“ (1938). 286

Jono Dienio diplominis darbas
„Kun. Antanas Vienažindys“ (1938). 287
Petro Mikutaičio diplominis darbas „Juliaus Janonio
gyvenimas ir kūryba“ (1938) 288
Veronikos Kirkilaitės diplominis darbas „Lazdynų Pelėda
ir jos kūryba“ (1938). 289
Paulinos Stankūnaitės diplominis darbas „Liaudis ir
bajorija Lazdynų Pelėdos raštuose“ (1938) 290
Albino Misevičiaus diplominis darbas „Salomėjos Nėries
lyrika“ (1939) 291
Kazio Barausko diplominis darbas „Donelaičio
„Metų“ stilius“ (1939) 292
Jono Dičiaus diplominis darbas „Kun. Tatarė –
beletristinės prozos kūrėjas“ (1939) 293
Jono Bružo diplominis darbas
„M. Gustaičio poezija“ (1942). 294
Broniaus Krivicko diplominis darbas „Jono
Aleksandriškio-Aisčio idėjų pasaulis“ (1943). 295
Valerijos Gumbinaitės diplominis darbas
„Antiklerikalinė tematika Žemaitės raštuose“ (1950) . 296
Stefanijos Nosevičiūtės diplominis darbas
„K. Jasiukaičio „Alkani žmonės“ (1950) 298
Stefanijos Tamulaitytės diplominis darbas „Žemaitės
„Autobiografija“ (1951).. 300
Nijolės Vienožinskaitės diplominis darbas M. Valančiaus
„Palangos Juzė“ (1951) 303
Jono Vildžiūno diplominis darbas „Darbo tematika
tarybinėje lietuvių poezijoje“ (1951) 305
Janinos Žėkaitės diplominis darbas „Antano Venclovos
Tėvynės karo poezija“ (1951).. 307

Vytauto Kubiliaus diplominis darbas
„Folkloro panaudojimas 1905–1917 metų lietuvių revoliucinėje poezijoje“ (1952) 309

Paaiškinimai 313
Santrumpos 313
Redakcinės pastabos 314
Bibliografiniai duomenys ir komentarai 316
Asmenvardžių rodyklė 365

Išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
Tel. +370 5 2125332, faksas +370 5 2616254
El. paštas: knyga@llti.lt
Svetainė internete: www.llti.lt
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius
Tel. +370 5 2733347, faksas +370 5 2733140
Svetainė internete: www.petroofsetas.lt